

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา : ศึกษาประวัติความเป็นมา
ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงพุทธศักราช 2478



นายชัชวาล อัครมากุล

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

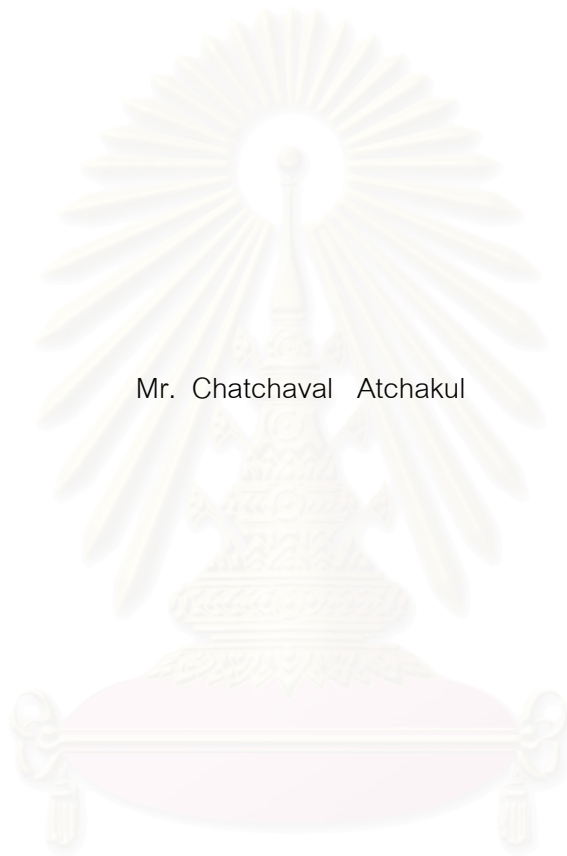
สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RIGHT OF THE ACCUSED : A HISTORICAL STUDY OF
EARLY RATTANAKOSIN PERIOD UNTIL B.E. 2478



Mr. Chatchaval Atchakul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

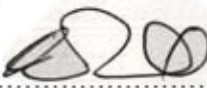
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา : ศึกษาประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงพุทธศักราช 2478
โดย	นายชัชวาล อัครมากุล
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์มัทยา จิตติรัตน์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ธทอง จันทรางศุ

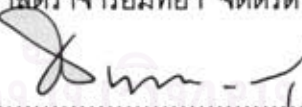
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทนิติศาสตร์

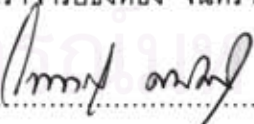

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธิตินันท์ เชื้อบุญชัย)


คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ)


..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์มัทยา จิตติรัตน์)


..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ธทอง จันทรางศุ)


..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ไพฑูรย์ คงสมบุญ)


..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อมราวดี อังค์สุวรรณ)

ชัชวาล อัครมากุล : สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา : ศึกษาประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงพุทธศักราช 2478. (RIGHT OF THE ACCUSED : A HISTORICAL
STUDY OF EARLY RATTANAKOSIN PERIOD UNTIL B.E. 2478) อ. ที่ปรึกษา : รศ.มัธยม
จิตติรัตน, อ.ที่ปรึกษาร่วม : รศ.ธงทอง จันทรางศุ, 229 หน้า.

เมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาเกิดขึ้นผู้ที่กระทำความผิดหรือที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดจะ
ตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาตามกฎหมาย การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาตั้งแต่การจับกุม ควบคุมตัวหรือการ
สอบปากคำเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานซึ่งแต่เดิมนั้นผู้ต้องหาในคดีอาญาแทบจะไม่มีสิทธิใดๆ
ทั้งสิ้น วิวัฒนาการของสิทธิของผู้ต้องหานั้นก่อกำเนิดเกิดขึ้นนับแต่ต้นอาณาจักรสุโขทัยผ่านกาลสมัยจน
ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ก็หาได้มีการบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นที่เด่นชัด
ไม่ ปรากฏแต่การปฏิบัติเพราะความเวทนาสงสารเฉพาะรายคดีเท่านั้น อันมีสาเหตุเนื่องมาจากสภาพ
สังคมที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาถูกจำกัดตามพระ
ราชอำนาจอันสมบูรณ์ของพระมหากษัตริย์และเพื่อประโยชน์ในการปกครองบ้านเมืองเป็นเหตุสำคัญ แต่
กระนั้นก็ทรงยึดถือราชธรรมมาเป็นแนวทางในการปกครองพระราชอาณาจักรให้เกิดความผาสุกร่มเย็น

เมื่อประเทศไทยได้มีการเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้ากับนานาอารยประเทศทางแถบ
ตะวันตก ประกอบกับเหตุการณ์แวดล้อมจากการที่ลัทธิจักรวรรดินิยมเข้ามาแทรกแซงส่งผลกระทบต่อ
เอกราชทางการศาลและการยุติธรรม นำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายการศาลและการยุติธรรมปรากฏใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีการเรียกร้องให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาที่
มีสาเหตุมาจากคนต่างประเทศตกเป็นผู้ต้องหาและต้องถูกดำเนินคดีอาญาตามกระบวนการของกฎหมาย
และศาลไทยจึงได้ก่อให้เกิดการแก้ไขตัวบทกฎหมาย อันได้รับอิทธิพลจากแนวคิดและทฤษฎีจากประเทศ
แถบตะวันตก ทำให้ผู้ต้องหาได้รับสิทธิต่างๆ เพิ่มขึ้นและวิวัฒนาการให้เหมาะสมสอดคล้องกับ
สภาพการณ์ของสังคมไทย จวบจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ใน
พุทธศักราช 2478

สาขาวิชา.....นิติศาสตร์.....

ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

shchi

[Signature]

[Signature]

4686225834 : MAJOR LAW

KEY WORD: RIGHT / ACCUSED / HISTORICAL / RATTANAKOSIN / B.E. 2478

CHATCHAVAL ATCHAKUL : RIGHT OF THE ACCUSED : A HISTORICAL STUDY OF EARLY RATTANAKOSIN PERIOD UNTIL B.E. 2478. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. MATTAYA JITTIRAT, THESIS COADVISOR : ASSOC. PROF. TONGTHONG CHANDRANSU, 229 pp.

Once a criminal offence is committed, a wrongdoer or an accused person will be automatically charged as an alleged offender whereby the process of arrestment, taking into custody or investigation of such alleged offender falls under an officer's authority. Formerly i.e. since Sukhothai to Rattanakosin era, rights bestowed upon the alleged offender had never been clearly specified. It was merely compassion and sympathy that were contrivances in the said process. The occurrence as such was due to the fact that Thailand in earlier times was under the absolute monarchy system and for the benefits of governing a country, the rights of the alleged offender solely depended upon the king's absolute power.

As soon as Thailand had entered into relations with other western civilized countries through trade and dealings together with the interference of imperialism in the country, the incidents gradually affected Thailand's independence as to Thai courts of justice and justice system. During the reign of King Rama V, the rights of the alleged offender were exceedingly called for owing to the fact that the alleged offender who was primarily accused of committing crime in Thailand was a foreigner and was therefore obliged to be adjudicated under Thai law and Thai courts of justice. Subsequently, laws relating to Thai courts of justice and justice system were reformed and modernized in accordance with western theories and models. The alleged offender had increasingly received a number of rights since then until Thailand's criminal procedural code was promulgated in 1935.

Field of study.....LAW.....
Academic year 2006

Student's signature.....
Advisor's signature.....
Co-advisor's signature.....

Chatchaval A.
Mattaya Jittirat
T. Chandransu

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงดังประสงค์จนสัมฤทธิ์เป็นผลงานทางวิชาการก็ด้วยความเมตตาอุปการะจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลาย อันได้แก่ นายสมชาย และนางพรรณนิภา อัครมากุล ผู้เป็นบิดามารดา อีกทั้งนางละมุล ถึงฝั่ง คุณยายผู้อภิบาลดูแลผู้เขียนจนศึกษาเล่าเรียนถึงชั้นบัณฑิตศึกษา ด้วยความเอื้ออาทรปรารณาดีที่มีไว้ในฐานะบูรพาจารย์ผู้เลิศคุณ กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์มัทยา จิตศิริรัตน์ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของผู้เขียนนับตั้งแต่เข้าศึกษาเล่าเรียนในชั้นปริญญาบัณฑิตจนสำเร็จสืบต่อศึกษาในชั้นมหาบัณฑิต ท่านก็เมตตาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำชี้แนะนานาสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่กรุณาตรวจแก้ไขและเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้องแห่งเนื้อหา แม้ว่าภารกิจที่มากมายสุดคณา ท่านก็เมตตาแก่ผู้เขียนเสมอมา พระคุณอันอนเนกปริยายนี้สุดที่ผู้เขียนจะอ้างกล่าวหรือทดแทนให้หมดได้

กราบขอบพระคุณท่านรองศาสตราจารย์ ดร.อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ ท่านรองศาสตราจารย์ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์ และท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์อมราวดี อังค์สุวรรณ ที่กรุณาได้รับเป็นประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทั้งคำแนะนำที่เปี่ยมด้วยหิตานุหิตประโยชน์อย่างนานัปการ

ขอบพระคุณอาจารย์อาจารย์คณพล จันทน์หอมและอาจารย์ชัชพล ไชยพร ที่กรุณาให้คำแนะนำทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และข้อคิดในการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอบพระคุณนายประพันธ์ ชัยศิริวิกรม ที่กรุณาแปลบทคัดย่อวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษได้อย่างไพเราะสละสลวย ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ห้องระบบสืบค้นข้อมูลเพชรรัตน คณะนิติศาสตร์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่กรุณาอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าหาข้อมูลนับแต่ต้นจนสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอบพระคุณบรรดาผู้นิพนธ์เอกสารที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิงและเรียบเรียงตลอดจนผู้มีอุปการคุณทั้งหลายซึ่งมีอาจกล่าวได้ให้หมดสิ้น ผู้เขียนขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ด้วยอำนาจแห่งวิद्याทานและสรรพความดีทั้งปวงอันบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จงเป็นผลแก่ผู้ทรงคุณูปการทุกท่าน แม้ว่าจะล่วงลับไปแล้วก็จงเป็นผลไพบูลย์สำเร็จสู่สุคติวิสัยตราบนิตยกาล.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	7
1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	7
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย.....	7
บทที่ 2 วิวัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา.....	9
2.1 ความเป็นมาแห่งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา.....	10
2.2 สิทธิตามทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	13
2.2.1 ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม.....	13
2.2.2 ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม.....	14
2.3 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามหลักสากล.....	16
2.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายระหว่างประเทศ.....	20
2.4.1 ผู้ต้องหาตามกฎหมายระหว่างประเทศ.....	20
2.4.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามมาตรฐานระหว่างประเทศ.....	22
2.5 วิวัฒนาการแห่งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทย.....	23
2.5.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก่อนสมัยรัตนโกสินทร์.....	24
2.5.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	31
2.5.3 สิทธิต่างๆ ที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	40
2.5.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัชกาลที่ 4 และ ต้นรัชกาลที่ 5.....	43

2.5.5 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5.....	44
2.5.6 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาภายหลังปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5..	67
2.5.7 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาภายหลังประกาศใช้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477.....	78
บทที่ 3 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทย ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	
จนถึงพุทธศักราช 2478.....	80
3.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในกฎหมาย ก่อนการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5.....	80
3.1.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายกรุงสุโขทัย.....	81
3.1.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายกรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	83
3.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาภายหลังการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5.....	101
3.2.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติ ลักษณะพยาน ร.ศ. 113.....	102
3.2.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติ วิธีพิจารณาความมีโทษฉบับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115.....	104
3.2.3 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติ ยกเลิกวิธีพิจารณาความตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115.....	108
3.2.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475.....	110
3.2.5 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477.....	111
บทที่ 4 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	
จนถึงพุทธศักราช 2478.....	122
4.1 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	122
4.2 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5.....	131

4.3 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยภายหลังการปฏิรูปกฎหมาย ในรัชกาลที่ 5.....	140
4.4 วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115.....	144
4.4.1 มูลเหตุการณประกาศใช้.....	145
4.4.2 ลักษณะไต่สวนก่อนเวลาพิจารณา.....	145
4.4.3 การชำระเป็นความแผ่นดิน.....	154
4.4.4 ลักษณะพิจารณา.....	159
4.4.5 ลักษณะพิพากษาคัดสิน.....	169
4.4.6 ลักษณะอุทธรณ์.....	175
4.4.7 ลักษณะทำโทษตามคำพิพากษาคัดสิน.....	182
4.5 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญากับสังคมไทย.....	187
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	196
5.1 บทสรุป.....	196
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	200
รายการอ้างอิง.....	203
ภาคผนวก.....	206
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	229

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น ผู้ที่กระทำ ความผิด หรือถูกกล่าวหาว่าได้กระทำ ความผิด ย่อมจะตกเป็นผู้ต้องหา และจะต้องถูกดำเนินการตามกระบวนการวิธีทางกฎหมาย ซึ่งการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาในคดีอาญานับตั้งแต่กระทำ ความผิด จนกระทั่งถูกจับกุม มาดำเนินคดีนั้น ในปัจจุบันมีการกำหนดสิทธิและวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องหาที่เด่นชัด และเป็นธรรม แต่หากมองย้อนไปในอดีตแล้ว สิทธิเหล่านั้นดูจะมีน้อยและไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมเลย จนดูเหมือนจะเป็นความทารุณโหดร้าย ไร้ซึ่งความยุติธรรม แต่นั่นก็มีอาจนำค่านิยมของสังคมในปัจจุบันมาตัดสินได้ว่าวิธีปฏิบัติในอดีตนั้นเป็นสิ่งที่ผิดหรือถูก หากแต่การจะพิจารณาถึงเหตุผลของกฎหมายเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องหาในอดีตนั้นมีเหตุผลมากน้อยประการใด จำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงสภาพสังคมในยุคสมัยนั้นประกอบด้วย ในทางกลับกัน หากจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพสังคมชนบทรวมเนียมต่างๆ ก็จะต้องศึกษากฎหมายในยุคสมัยนั้น ก็ยังจะทำให้เกิดความเข้าใจในสภาพสังคมตามยุคตามสมัยนั้นๆ ได้มากยิ่งขึ้น ทั้งได้หยั่งรู้กับเจตนารมณ์ในการบัญญัติกฎหมายอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในยุคต่อๆ มา

การที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อให้การอยู่รวมกันเป็นปกติสุข การสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมนี้ เรียกว่ากฎหมาย จึงอาจกล่าวได้ว่าการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมเป็นเหตุให้เกิดกฎหมาย ในยุคแรกคนในสังคมมักคล้อยตามกฎเกณฑ์ที่ผู้นำในสังคมกำหนดขึ้นด้วยความเข้าใจอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ถูกและควรกระทำตามโดยมิได้เข้าใจเหตุผลหรือความหมายที่แฝงอยู่โดยละเอียดลึกซึ้ง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้มีการเรียนรู้ถึงความหมายของกฎเกณฑ์ต่างๆ เมื่อมีข้อพิพาทโต้แย้ง ก็จะนำเอาความหมายของกฎเกณฑ์เหล่านั้นมาช่วยในการวินิจฉัยข้อพิพาท และขณะเดียวกันก็ค่อยๆ ปรับแต่งกฎเกณฑ์และวิธีการบังคับตามกฎหมายเหล่านั้นให้ละเอียดและซับซ้อนยิ่งขึ้น จนพัฒนา มาเป็นกระบวนการนิติบัญญัติก่อเกิดกฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยอนุวัตน์มาจากกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีที่มีอยู่เดิม กฎหมายกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่เอื้อกันและปรับเปลี่ยนตามกันไปอย่างเหมาะสม ตามเหตุผลแต่ละยุคสมัย สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่มีการพัฒนาไปตามยุคสมัยและกลไกตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของกฎหมาย โดยได้รับอิทธิพล และแรงผลักดันหลายประการ ทั้งนี้ในบรรดาสิทธิทั้งหลาย อาทิเช่น สิทธิในความเป็นอยู่ สิทธิในการแสดงความคิด สิทธิที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ฯลฯ ก็ยังมี สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาผนวก เข้าไปเป็นปัจจัยสำคัญอยู่ทุกกาลสมัย แม้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในครั้งอดีตจะถูก

จำกัดจนไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมด้วยเหตุของวิถีปฏิบัติตามกระบวนการพิจารณาความ ก่อกำเนิดจากจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ รวมทั้งอิทธิพลจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ตามความ เชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ผนวกเข้ากับสภาพสังคมการเมืองการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งปรากฏเด่นชัดนับแต่ปลายสมัยกรุงสุโขทัย จนกระทั่งมีการสถาปนา กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สืบทอดยาวนาน มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สิทธิของผู้ต้องหาในกระบวนการ วิถีพิจารณาความอาญา ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สภาพสังคม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของชนในสังคมมาโดยตลอด กฎหมายในยุคสมัยกรุงธนบุรีและ ต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นดูจะไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยาเท่าใดนัก เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองยังอยู่ระหว่างการทำศึกสงครามป้องกันพระนครเป็นเนืองนิตย์ ทั้งการเก็บรักษากฎหมาย นั้นก็อยู่ในวงแคบ ผู้รู้กฎหมายก็มีน้อย จำกัดเฉพาะแต่ผู้ปกครองบ้านเมืองเท่านั้น ทำให้วิถีปฏิบัติ ต่อผู้ต้องหาในบางครั้งดูมีค้อยจะยุติธรรมเท่าใดนัก เนื่องจากผู้ปกครองทั้งหลายมักใช้อำนาจ หน้าที่ตามอำเภอใจ กอปรกับการตีความกฎหมาย หรือการนำคดีเก่าๆ มาปรับใช้ เทียบเคียงกับ คดีที่เกิดขึ้นนั้น ก็เป็นดุลพินิจของผู้ปกครองเอง ทำให้ความเชื่อมั่นศรัทธาต่อระบบวิถีพิจารณา ความนั้น ดูจะลดน้อยถอยลงไป จนต่างชาติเข้ามาแทรกแซงระบบการพิจารณาความของไทยใน กาลต่อมา

รูปแบบการปกครองของไทยในอดีตนั้น ยึดถือระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ พระมหากษัตริย์ทรงมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ กฎหมายจึงเป็นกลไกในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของ พระมหากษัตริย์ มิให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาล่วงเกินในสิทธิอันสมบูรณ์นี้ อันจะเป็นการรักษาพระราช อำนาจให้ดำรงอยู่อย่างสถาพรปราศจากการรบกวน ทำให้สิทธิของราษฎรในอดีต ปรากฏน้อย กว่าหน้าที่ กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการกำหนดหน้าที่ของคนในสังคม ผู้ที่ทำผิดกฎหมายจึง เป็นผู้ที่ทำผิดหน้าที่ ที่ผู้ปกครองได้กำหนดไว้ ในรูปแบบของกฎหมาย การให้สิทธิแก่ราษฎรมาก เท่าไรย่อมเป็นภัยต่อพระราชอำนาจและความมั่นคงของสิริราชสมบัติมากเท่านั้น ทำให้สิทธิของ ราษฎรในอดีตปรากฏอยู่น้อยมาก กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการควบคุมสิทธิของราษฎรให้อยู่ ในกรอบที่ผู้ปกครองกำหนด โดยมีหน้าที่ต่างๆ เป็นกรอบแห่งสิทธิ หากผู้ใดฝ่าฝืนในมิปฏิบัติตาม หน้าที่ ที่ผู้ปกครองกำหนดย่อมมีโทษตามกฎหมาย โดยเฉพาะในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราช ธานี มีพระมหากษัตริย์ที่ปกครองพระราชอาณาจักร ถึง 34 พระองค์ จาก 5 ราชวงศ์ กฎหมายนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการปกครองพระราชอาณาจักรให้เกิดความยุติธรรม ผาสุก ร่มเย็น แล้ว กฎหมายยังเป็นเครื่องมือในการปกป้องรักษาพระราชอำนาจและพระราชสมบัติให้ ดำรงอยู่อย่างมั่นคง แต่กระนั้นก็ยังมิมีราชธรรมต่างๆ ที่ทรงใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองให้ เกิดความร่มเย็น และเป็นที่ยอมรับของราษฎรทั่วขอบเขตที่เสมา หากพระองค์ปราศจากราชธรรม

แล้ว ราษฎรทั้งหลายย่อมเสื่อมความศรัทธาปสาทะในตัวผู้ปกครอง นำมาซึ่งการโค่นล้มพระราชอำนาจได้

กฎหมาย จึงเป็นเครื่องมือในการรักษาพระราชอำนาจ ให้ดำรงคงอยู่ปราศจากการรบกวนใดๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงบัญญัติไว้ กฎหมายจึงกำหนดหน้าที่ไว้มากมาย สิทธิของผู้ต้องหาในกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญา ก็เช่นกัน การสร้างความยอมรับนับถือในกระบวนการยุติธรรมด้วยความพยายามกำจัดตัวผู้กระทำความผิดให้พ้นไปจากสังคมหรือลงโทษให้สาสมแก่สิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้น ให้เกิดมีแก่ราษฎรและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในพระราชอาณาจักร จึงเป็นหน้าที่สำคัญที่พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองต้องทรงสร้างให้บังเกิดมี โดยใช้กฎหมายเป็นกลไกแห่งกระบวนการยุติธรรมนั้น ผู้ต้องหาในครั้งอดีตมักจะถูกมองว่าเป็นผู้กระทำผิดอย่างแน่แท้และถูกประณามจากสังคม สิ่งนี้ย่อมเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมของไทย สิทธิต่างๆ ที่ผู้ต้องหาควรจะมีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนนั้น จึงไม่ปรากฏในกฎหมายในครั้งอดีต อีกทั้งบรรดากระบวนการพิจารณาบางประการประกอบกับโทษานุโทษในครั้งนั้นก็มีการที่ผิดแตกต่างจากปัจจุบันเป็นอันมาก อาทิ การพิสูจน์ดำเนิน - ลุยเพลิง ตบปาก เสียนถามใจ เป็นต้น นั้นเป็นเพราะกฎหมายในอดีตมุ่งที่จะข่มขู่ประชาชนให้เกรงกลัว มิกล้าที่จะฝ่าฝืนกฎหมาย อีกทั้งกฎหมายยังประสงค์ที่จะให้กระบวนการพิจารณาคดีสิ้นสุดโดยพลัน อันจะนำมาซึ่งความเชื่อมั่นของคนในสังคม ส่งผลให้เกิดความผาสุกร่มเย็นในที่สุด ลักษณะกฎหมายและรูปแบบการปกครองเช่นนี้ได้ถือสืบทอดกันมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระกฎหมายด้วยการรวบรวมและเรียบเรียงบรรดากฎหมายกรุงศรีอยุธยาที่เสียหายจากภัยสงคราม เข้าเป็นหมวดหมู่ แล้วตราเป็นกฎหมาย เรียกกันว่า “กฎหมายตราสามดวง” ใช้บังคับสืบมาจนถึงสมัยการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเวลาที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะเผด็จการเสียดินแดนและตกเป็นอาณานิคม ของชาวตะวันตก อันเป็นยุคสมัยแห่งลัทธิจักรวรรดินิยม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทยอยู่ในสภาวะการณ์แห่งการก่อสร้างเมืองใหม่ และกิจการด้านต่างๆ อันเป็นสาระสำคัญแก่พระมหานครในหลายๆ ด้าน เมื่อการชำระกฎหมายในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้สำเร็จจุลวงไปแล้ว กฎหมายตราสามดวง ก็ได้ใช้บังคับมาตลอดยุคสมัยของต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในด้านการเปิดประเทศทำการค้ากับต่างชาติ เนื่องจากยังเป็นยุคสมัยแห่งการเริ่มต้นพระมหานคร การติดต่อกับต่างชาติเชิงพาณิชย์ในครั้งนั้นจึงมีไม่มาก การค้าขายก็เป็นไปอย่างไม่ยุ่งยาก และกับชาติเอเชียด้วยกันเอง อาทิ ประเทศจีน เป็นต้น เมื่อสังคมเริ่มเป็นปึกแผ่นทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง การพาณิชย์ และในด้านต่างๆ ประเทศไทยจึงเริ่มสนใจในการเปิดประเทศทำการค้ากับนานา

อารยชาติ จากการค้าเฉพาะตัวบุคคล กลายเป็นการค้าระดับประเทศ นำมาซึ่งการทำสนธิสัญญา ข้อตกลงทางการค้าหลายรายการ อันนำมาซึ่งการพัฒนาแผ่นดินครั้งใหญ่ในสมัยต่อมา

ในยุคสมัยที่ชาติตะวันตกต่างแย่งชิงกันล่าอาณานิคม ตรงกับปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามประเทศเริ่มมีนโยบายเปิดประเทศเพื่อติดต่อกับนานาชาติในเชิงพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็็นชาติเอเชียด้วยกันหรือชาติตะวันตก การเปิดประเทศดังกล่าวยอมทำให้ชาวต่างชาติเหล่านั้นเข้ามาพักอาศัยในแผ่นดินสยามเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะกรณีที่ บรรดานานาประเทศต่างยกข้ออ้างเรื่องวิธปฏิบัติตามวิธีพิจารณาที่คนในบังคับของตนตกเป็นผู้ต้องหา กล่าวคือ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญามักจะถูกกล่าวอ้างถึงความไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ แม้จะเป็นวิธีปฏิบัติที่ชาวไทยยอมรับนับถือและปฏิบัติกันมายาวนานแต่เป็นวิธีปฏิบัติที่ดูป่าเถื่อนในสายตาของนานาชาติ บรรดานานาชาติตะวันตกจึงขอเข้าทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับไทย ให้คนในบังคับของตนไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการวิธีพิจารณาของไทย โดยมีประโยชน์ทางการค้าและอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นข้อต่อรอง จากเพียงไม่กี่ประเทศที่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ขยายขึ้นมากมายจนกลายเป็นปัญหานำไปสู่การเสียเอกราชทางการศาลของไทย อย่างไรก็ตามพระเจ้าแผ่นดินของไทยก็ทรงตระหนักในสภาพปัญหาดังกล่าว และมีพระราชประสงค์ที่จะทรงแก้ไขปัญหานั้นให้เร็วที่สุด ด้วยพระปรีชาญาณและสายพระเนตรอันกว้างไกลที่จะทรงปกป้องรักษาสยามรัฐสีมาให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคมของบรรดาชาติตะวันตกทั้งหลาย การที่ไทยสูญเสียเอกราชทางการศาล จากสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตยกเว้นการนำคนในบังคับของชาติตะวันตกเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการวิธีพิจารณาของไทย ในเวลาต่อมายังเพิ่มพูนทวีด้วยคนชาติอาณานิคมของประเทศตะวันตกต่างตีความให้ตนได้รับประโยชน์ตามสนธิสัญญานั้นด้วยกระบวนการวิธีพิจารณาของไทยนับแต่อดีตมา มักจะถูกอ้างถึงความป่าเถื่อนและวิธีปฏิบัติต่างๆ โดยเฉพาะการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาซึ่งในเวลานั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในประเทศฝั่งตะวันตก แต่สำหรับในกฎหมายของไทยแล้วปรากฏน้อยมากจนถึงไม่มีเลย ทำให้บรรดาชาติตะวันตกทั้งหลายนั้น ต่างอ้างว่ามีอาจให้ความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของไทยในครั้งนั้นได้เลย เพราะผู้ต้องหาอาจถูกปฏิบัติตามกระบวนการวิธีพิจารณาของไทยที่ดูป่าเถื่อน โหดร้าย และไม่เป็นที่ยอมรับในสายตาของชาวตะวันตก อาทิ หลักรั้วตีนครบาล ที่มีวิธีปฏิบัติเพื่อทรมานผู้ต้องหา ให้ยอมรับผิด เมื่อทนายทุกขเวทนาไม่ไหวจึงต้องสารภาพผิด การให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงเป็นการสร้างหลักประกันและความเชื่อมั่นแก่ชาติตะวันตกที่จะเข้ามาทำการค้ากับไทยในครั้งนั้น นำมาซึ่งปัญหาการสูญเสียอำนาจทางการศาล การยุติธรรม ของไทยเป็นอันมาก จวบจนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองบายที่จะทรง

แก้ปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาล และการยุติธรรม ให้เหมาะสม มีรูปแบบและระบบที่เป็นสากล มีความทัดเทียมและเป็นที่ยอมรับของนานาชาติตะวันตก อันจะนำมาซึ่งข้อต่อรองในการขอแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในเวลาต่อมา

การปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ ทรงเริ่มปฏิรูป ด้วยการจัดระเบียบศาลและการยุติธรรมให้เป็นระบบและขึ้นอยู่กับการทรงยุติธรรมเพียงกระทรวงเดียว มิให้กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวง ทบวงต่างๆ ดังเช่นในอดีตสมัย แล้วจึงทรงปฏิรูปกฎหมายไทย ด้วยทรงศึกษาระบบกฎหมายสำคัญอันเป็นที่ยอมรับกันในภูมิภาคตะวันตก แล้วทรงตัดสินพระราชหฤทัยเลือกจัดระบบกฎหมายตามแบบอย่างประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย ประกอบกับมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพสังคมของไทยมากกว่า แล้วโปรดให้บัญญัติกฎหมายเพื่อใช้ไปพลางก่อนไว้หลายฉบับ อาทิเช่น กฎหมายวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 เป็นต้น ในขณะที่ คณะกรรมการร่างประมวลกฎหมาย กำลังร่างกฎหมาย ด้วยการศึกษาค้นคว้า เหตุผลในด้านต่างๆ ประกอบกัน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณีไทย และทันสมัยที่สุด ทำให้สิทธิของผู้ต้องในคดีอาญา ปราบกฏขึ้นในกฎหมายของไทย ไม่เพียงแต่สิทธิของผู้ต้องเท่านั้น สิทธิของราษฎรก็มีขึ้นอย่างเพิ่มพูนทวีขึ้นแต่นั้นเป็นอันมาก การแก้ไขปรับปรุงและปฏิรูปกฎหมาย ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน รวมทั้งการศาล การยุติธรรมของไทยในครั้งนั้น ได้รับอิทธิพลจากวิธีพิจารณาความแบบตะวันตกเป็นอันมาก ด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงโปรดให้จ้างชาวต่างชาติซึ่งมีความรู้ความชำนาญในด้านกฎหมายเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการบริหารราชการแผ่นดิน ที่ปรึกษาชาวต่างชาติเหล่านี้ต่างมีคุณูปการต่อการร่างประมวลกฎหมายของไทยเป็นอย่างยิ่ง ทรงตั้งที่ปรึกษาชาวต่างชาติเข้าไปเป็นคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายร่วมกับบรรดาเสนาบดี ผู้ทรงคุณวุฒิชาวไทย ทำให้ประมวลกฎหมายของไทยมีความทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ด้วยพระราชประสงค์ให้ประเทศตะวันตกยอมรับวัฒนธรรมทางกฎหมายของไทยว่าทัดเทียมกับตน ภายในระยะเวลาอันสั้นนั้น ทรงมีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแบบใหม่ขึ้นคือ พระราชบัญญัติวิธีความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 และ พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 โดยก่อนหน้านั้น โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เพื่อรองรับและเตรียมการสำหรับระบบการพิจารณาความแบบใหม่นี้ อย่างไรก็ตามวิธีพิจารณาความดังกล่าวก็เป็นเพียงวิธีพิจารณาความที่ใช้ชั่วคราวไปพลางก่อน หาได้ประสงค์จะให้ใช้กันโดยถาวรไม่ กาลครั้งนั้นจึงมีการตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายหลายชุดโดยประเทศไทยได้จ้างนักกฎหมายจากต่างชาติมาร่วมร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความอยู่หลายครั้ง

ครา จนเกิดประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ทำให้ผู้เขียนประสงค์ที่จะมุ่งศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหา นับแต่กฎหมายในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ใช้กฎหมายตราสามดวง บังคับทั่วทั้งพระราชอาณาจักร สืบมาจนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสาเหตุของการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 ที่มีผลทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ได้ปรากฏมีขึ้นในกฎหมายวิธีพิจารณาความ ตลอดจนวิวัฒนาการแห่งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามกฎหมายไทยภายหลังการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรม ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายต่างๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราขึ้นไว้ใช้เป็นราชธรรมนูญเพื่ออรรถประโยชน์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่กำลังตรวจชำระและร่างขึ้นโดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิหลายฝ่ายและหลายชาติ จนถึงการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ในปี 2478 อันเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ผ่านการร่างโดยใช้เวลาที่ยาวนานมาก ขั้นตอนในระหว่างการดำเนินการก็ต้องประสบกับอุปสรรคต่างๆ มากมาย จนแล้วเสร็จลุล่วง และมีประสิทธิภาพ มีผลบังคับใช้ในอันที่จะอำนวยสิทธิประโยชน์ให้ผู้ต้องหาในคดีอาญาอย่างเป็นธรรม ทั้งนี้การจะให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญามากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมมีวิวัฒนาการมาหลายยุคสมัย โดยจะศึกษาเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงพุทธศักราช 2478 อันเป็นปีที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในแต่ละยุคสมัย การจะให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา มากน้อยเท่าใดนั้น ย่อมมีเหตุผล อันประกอบขึ้นจากสภาพสังคม วัฒนธรรม สภาพการณ์ และแนวรัฐประศาสนนโยบายของรัฐบาลิปไตยในยุคนั้นๆ ด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาถึงวิวัฒนาการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตั้งแต่รัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงพุทธศักราช 2478
2. ศึกษาเปรียบเทียบสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายตราสามดวงซึ่งเป็นกฎหมายที่มีก่อนการปฏิรูปกฎหมาย กับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูปกฎหมายแล้วจนถึงการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
3. ศึกษาถึงความจำเป็นในการปฏิรูปกฎหมายโดยมีสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นตัวแปรสำคัญ

4. ศึกษาถึงเหตุผลเบื้องหลังกฎหมายในการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาในแต่ละยุคสมัย อันแสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์บ้านเมืองและความจำเป็นของสังคมในเวลานั้นๆ

5. ศึกษาถึงผลดี ผลเสียที่ได้จากการพัฒนาการของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

1.3 สมมติฐานการวิจัย

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถูกจำกัดด้วยระบอบการปกครองในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จวบจนกระทั่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลตามแบบอย่างของประเทศแถบตะวันตก จึงได้มีการพัฒนาแนวคิดตลอดจนกำหนดให้ผู้ต้องหาได้รับสิทธิต่างๆ ซึ่งมีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในกฎหมายวิธีพิจารณาความ อันแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากอิทธิพลของต่างชาติประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ถือได้ว่าเป็นต้นแบบแนวความคิดทางประวัติศาสตร์ที่มีผลสำคัญต่อการบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยถึงสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญานั้นมีวิวัฒนาการอย่างไรนับแต่กฎหมายตราสามดวงในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เรื่อยมาจนมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงวิธีพิจารณาความตามแบบอย่างตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนแล้วเสร็จในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ว่ากฎหมายแต่ละฉบับแต่ละยุคสมัยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา มากน้อยหรือไม่ประการใด ทั้งนี้จะได้ศึกษาถึงเหตุผลความจำเป็นและความเหมาะสม ประกอบกับเหตุแทรกแซงหลายประการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้กำหนดวิธีการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีวิจัยจากเอกสาร(Documentary Research) โดยอาศัยอ้างอิงจากตัวบทกฎหมายโบราณ ต้นร่างกฎหมาย เอกสารจดหมายเหตุ ต้นร่างกฎหมาย เอกสารประกอบการวิจัย ตำรากฎหมาย เอกสารอื่นใดที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

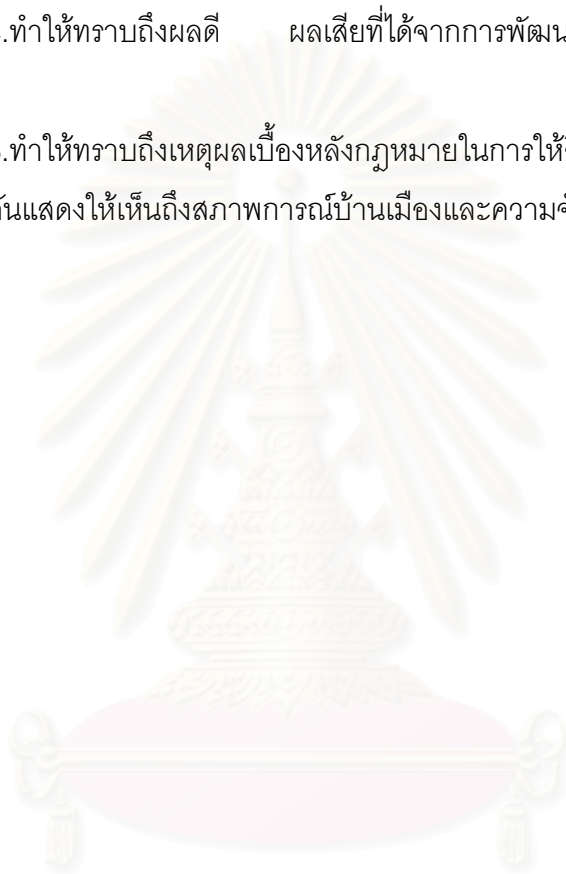
1. ทำให้ทราบวิวัฒนาการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตั้งแต่รัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงพุทธศักราช 2478

2.สามารถเปรียบเทียบสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีก่อนการปฏิรูปกฎหมาย กับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูปกฎหมายแล้วจนถึงการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

3.ทำให้ทราบถึงความจำเป็นในการปฏิรูปกฎหมายโดยมีสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นตัวแปรสำคัญ

4.ทำให้ทราบถึงผลดี ผลเสียที่ได้จากการพัฒนาการของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

5.ทำให้ทราบถึงเหตุผลเบื้องหลังกฎหมายในการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาในแต่ละยุคสมัย อันแสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์บ้านเมืองและความจำเป็นของสังคมในเวลานั้นๆ



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

วิวัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

เมื่อกลุ่มชนได้รวมตัวกันจากกลุ่มเล็กจนกลายเป็นกลุ่มใหญ่ แล้วพัฒนาเป็นกลุ่มสังคม ชุมชน อาณาจักร รัฐ หรือเป็นประเทศในที่สุด นั้น เพื่อให้เกิดความร่มเย็นผาสุกในชุมชนของตน ผู้ปกครองหรือรัฐอธิปัตย์ จึงสร้างเครื่องมือในการปกครองดูแล รักษาความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของสังคม ซึ่งเรียกกันในปัจจุบันว่า “กฎหมายอาญา” เพื่อควบคุมห้ามปรามความประพฤติและการกระทำอันไม่ดียิ่งอันอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคม นั้นได้ เมื่อสังคมยอมรับว่ากฎหมายอาญา นั้นเป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของสังคมแล้ว เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น สังคมย่อมประสงค์ที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดนั้นมารับโทษานุโทษให้สาสมแก่ความผิดที่ตนได้กระทำ ผู้ปกครองหรือรัฐอธิปัตย์ก็จะสร้างเครื่องมือในการดำเนินการกับตัวผู้กระทำความผิดนั้น ก่อนที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดนั้นไปลงโทษ เรียกกันในปัจจุบันว่า “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” ผู้กระทำผิดนั้นก็จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณา และพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ในฐานะผู้ต้องหาและจำเลยแห่งคดีตามลำดับ ซึ่งสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนนั้น หากมองย้อนไปในครั้งอดีตดูเหมือนจะไม่ปรากฏหรือมีน้อยมาก นั้นเป็นเพราะสังคมในครั้งก่อนมีความเชื่อว่าผู้กระทำความผิดในคดีอาญาเป็นต้นเหตุที่ทำให้สังคมเกิดความไม่สงบ ยังความเสียหายมาสู่ส่วนรวม และสังคมจะประมาณว่าเป็น คนชั่ว ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ราษฎรในความปกครองของตนว่าจะสามารถสร้างความผาสุกให้เกิดแก่สังคม และเป็นการคุ้มครองอำนาจการบริหารบ้านเมืองของตน ผู้ปกครองหรือรัฐอธิปัตย์ จึงต้องสร้างความเชื่อมั่นด้วยการที่จะสามารถควบคุมตัวผู้กระทำผิดมาดำเนินคดี และลงโทษให้สาสมแก่ความผิด การที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้แก้ต่าง หรือให้สิทธิคุ้มครองผู้ต้องหาในอดีตจึงปรากฏน้อยมาก เพราะหากปรากฏแก่สังคมว่าผู้ปกครองหรือรัฐอธิปัตย์ไม่สามารถควบคุมตัวผู้กระทำผิด หรือควบคุมตัวผิดพลาด สังคมก็จะขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการพิจารณา นำไปสู่ความไม่ศรัทธาในตัวผู้ปกครองทำให้รัฐอธิปัตย์ไม่สามารถอำนวยความสงบเรียบร้อยแก่สังคมได้ แม้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจะมีค่อยปรากฏให้เห็นอันมีเหตุผลมาจากสภาพสังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม ในเวลานั้นเป็นสำคัญ แต่กระนั้นสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็ได้มีวิวัฒนาการผ่านมาหลายยุคสมัย มากบ้างน้อยบ้าง จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีการปฏิรูปกฎหมายครั้งใหญ่ของชาติสยาม สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาคครั้งนั้น ก็เป็นเหตุสำคัญประการหนึ่ง อันเป็นผลให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ได้เกิดมีและปรากฏเป็นรูปธรรมมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน

2.1 ความเป็นมาแห่งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลนั้นเป็นหน้าที่ขั้นพื้นฐานของรัฐ ที่ผู้ปกครองหรือรัฐอธิปไตยจักต้องอำนวยให้เกิดแก่สังคมและราษฎรผู้อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของตน รัฐอธิปไตยจึงสร้างเครื่องมือในการรักษาความสงบเรียบร้อยแก่สังคมและป้องกันมิให้เกิดความกระด้างกระเดื่องต่อการบริหารราชการแผ่นดิน อีกทั้งยังเป็นการคุ้มครองอำนาจของรัฐอธิปไตยให้เป็นที่ยอมรับนับถือของราษฎรทั้งปวง เครื่องมืออันนั้น คือ กฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาความอาญา ซึ่งจะกำหนดขั้นตอน กระบวนการ ที่จะดำเนินการกับผู้กระทำความผิดจนถึงการลงโทษให้สาสมกับความผิดที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำลง เพราะในครั้งอดีต สังคมประสงค์ที่จะล้างแค้นและกำจัดตัวผู้กระทำความผิดออกจากสังคมในฐานะคนชั่ว แม้กระนั้นผู้ต้องหาทั้งหลายที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดอย่างแท้จริงก็มักจะถูกปรักปรำจนกลายเป็นจำเลยและถูกลงโทษในที่สุด โดยมีได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองเลย การที่มีกระบวนการพิจารณาความที่บัญญัติไว้แน่นอนและให้สิทธิแก่ผู้ต้องหานั้นจึงเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้กระทำความผิดมิให้ถูกปรักปรำให้กลายเป็นจำเลยได้โดยง่าย ผู้ต้องหาจึงมีสิทธิที่จะแสดงออกเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้ปรากฏ ดังที่ผู้พิพากษามอนเตโร (คริสต์ศักราช 1916) ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นก่อเกิดขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้กระทำความผิด หรือผู้ที่ถูกสงสัยว่าได้กระทำความผิดจากการล้างแค้นอย่างไม่เป็นทางการ¹ ดังนั้นการที่รัฐเข้าจำกัดสิทธิของบุคคลบางประเภทเพื่อประโยชน์ของตัวบุคคลนั่นเอง และเพื่อสังคมส่วนรวมจึงมิใช่การเลือกปฏิบัติ แต่รัฐจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานของการจำกัดสิทธิทั้งหลายไว้ให้ชัดเจน เพราะการที่รัฐหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับรู้ถึงมาตรฐานขั้นต่ำยอมหมายถึงการที่รัฐไม่ยอมรับว่าสิทธินั้นได้มีอยู่เยี่ยงสิทธิ แต่เป็นเพียงความเมตตาและความเวทนาสงสารเท่านั้นที่ทำให้รัฐยินยอมยกประโยชน์บางประการให้แก่บุคคล และความเวทนาสงสารนี้จะหมดสิ้นไปเมื่อได้ยอมแล้วแต่ความพึงพอใจของผู้ใช้อำนาจรัฐนั่นเอง

อนึ่ง เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีของ ไสกราตีส์ (Socrates 469 – 399 B.C.) ปราชญ์ชาวเอเธนส์ ในยุคกรีก ได้สอนไว้ว่า ความรู้และความดีงามนั้นมีอยู่จริง และมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ ซึ่งอาจทำความเข้าใจได้ว่า ความรู้ทั้งหลายทั้งมวลของมนุษย์ เป็นการรู้โดยผ่าน “ความ” ของสิ่งต่างๆ (All Knowledge is Knowledge through Concepts)² กล่าวคือ

¹ Montero P.D. (1916), *El Derecho Protector de los Criminales* (Madrid). (Madrid: cited in Walker, 1972), p 17.

² ปรีดี เกษมทรัพย์, *วิวัฒนาการของกฎหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรม*. ใน *นิติปรัชญา ภาคสอง : บทบาททางประวัติศาสตร์, กิตติศักดิ์ ปกรัตติ* (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2524) หน้า 11.

มนุษย์ทุกคนมี “ความ” หรือ “แบบ” (Idea) ของสิ่งต่างๆ อยู่ในตัวอยู่แล้ว เมื่อมนุษย์รู้จักใช้ปัญญาคิดตามหลักเหตุผล มนุษย์ย่อมจะสามารถประจักษ์ในความเป็นจริงได้ด้วยตัวเอง ตามหลักที่ว่า “จงรู้จักตนเอง” (Know Them self) ซึ่งมนุษย์จะสามารถเข้าใจความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ได้ การที่โสกราตีส ยืนยันว่า ความรู้ที่แท้จริงเป็นไปได้และมนุษย์สามารถรู้ความจริงได้นี้ เป็นรากฐานสำคัญของความคิดทาง จริยศาสตร์ของโสกราตีสด้วย กล่าวคือเมื่อความรู้มีจริง คนก็สามารถรู้ความดีที่แท้จริงได้ สามารถวินิจฉัยว่าอะไรดี หรือไม่ดีโดยไม่ยึดอยู่เฉพาะความเห็นของแต่ละคน โสกราตีสอธิบายว่าการที่คนเราทำอะไรนั้น เขาย่อมทำตามความรู้ที่เขามี เขาทำสิ่งนั้นก็เพราะเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่โดยที่คนเราก็มักมีเลสต่างกันหากเขาไม่ใช่เหตุผลไตร่ตรองให้ดี ก็เลสอาจลวงให้เขาคิดว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งดี ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงสิ่งนั้นอาจเป็นสิ่งที่ไม่ดีก็ได้ โสกราตีส ยืนยันว่าไม่มีใครจะทำชั่ว ทั้งๆ ที่ตัวรู้ว่าชั่ว ถ้าหากเขาทำชั่วก็เพราะตอนนั้นเขาเข้าใจผิดไปว่าสิ่งนั้นดี ดังสำนวนไทยที่ว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ดังนี้จะเห็นได้ว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เมื่อมนุษย์สามารถคิดอย่างรอบคอบ และมีเหตุผล มนุษย์ย่อมประจักษ์ในความดีงามและก่อให้เกิดเป็นกฎหมายที่มีความยุติธรรม ซึ่งโสกราตีสเชื่อว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ย่อมแสดงให้เห็นว่ากฎหมายอาญาก็เช่นกัน ย่อมมีจุดกำเนิดมาจากความรู้สึกผิดชอบ ชั่ว ดี ของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมเห็นว่าสิ่งไหนเป็นสิ่งที่ไม่ชอบ ก็จะมีกระบวนการจัดการหรือเยียวยาเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ดีสิทธิของผู้ต้องหา ในอดีตก็มิได้ปรากฏให้เห็นเลย เนื่องจากเมื่อมีการสันนิษฐานว่าบุคคลใดกระทำความผิดตามกฎหมายหรือเป็นผู้ต้องหาในคดีนั้นแล้ว บุคคลนั้นก็จะถูกเชื่อโดยสังคมนั้นเลยว่า บุคคลนั้นเป็นคนผิด คนไม่ดี สิทธิของบุคคลเหล่านี้จึงไม่ได้รับความสนใจเท่าใดนัก อันเป็นอิทธิพลของชนชั้นปกครองที่สามารถดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณากับผู้ต้องหาให้กลายเป็นจำเลยและถูกลงโทษในคดีนั้นให้จงได้ เพื่อธำรงค์ศักดิ์ศรีของชนชั้นปกครองผู้มีอำนาจพิจารณานั้นไว้มิให้เกิดข้อบกพร่องผิดพลาดในการจับกุมผู้กระทำผิด ซึ่งปรากฏขั้นตอนการบังคับขู่เข็ญให้ยอมรับผิดด้วยการทรมานอย่างทารุณนานปีการ แม้แต่โสกราตีสเองก็เคยถูกดำเนินคดี ในบั้นปลายชีวิตนั้น ตกเป็นผู้ต้องหาในคดีที่มีความผิดจรรยา 3 ข้อหา อันได้แก่ 1.ปฏิเสศเทพเจ้าประจำชาติ 2. ตั้งศาสนาของตนเองขึ้นใหม่ 3. ยุยงให้ประชาชนเสียคน แม้เขาจะพยายามยืนยันในความบริสุทธิ์มาโดยตลอดการพิจารณาคดี แต่เขาก็ไม่ได้รับสิทธิที่ผู้ต้องหาจะพึงได้รับเลย ท้ายที่สุดศาลประชาชนแห่งกรุงเอเธนส์ ก็พิพากษาให้ประหารชีวิตเขาด้วยการดื่มยาพิษในที่สุด สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในอดีตกาลนับแต่ยุคกรีกเป็นต้นมานั้น ไม่ปรากฏให้เห็นเท่าใดนัก เนื่องจากอำนาจการพิจารณาเป็นของกลุ่มชนชั้นปกครอง ทั้งยังสามารถที่จะดำเนินการไปในแนวทางใดได้ตามอำเภอใจอีกด้วย สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ในครั้งอดีตนั้นไม่มีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์

อักษร การจะให้สิทธิแก่ผู้ต้องหารายใด ย่อมขึ้นอยู่กับ รัฐสภาธิบดี ตุลาการ หรือ ผู้พิพากษา เป็นรายๆ ไป ซึ่งปรากฏน้อยมากจนอาจไม่ปรากฏเลย

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในครั้งอดีตกาลนั้น ขึ้นอยู่กับรัฐสภาธิบดี ดังองค์ประกอบของกฎหมายที่สำคัญประการหนึ่งว่า “กฎหมายเป็นคำสั่งคำบัญชาของรัฐสภาธิบดี” หากรัฐสภาธิบดีมีแนวโน้มไปทางใดก็ย่อมมีอิทธิพลต่อกฎหมายของชุมชนหรือรัฐนั้นๆ ไปด้วย ดังกรณีของโสกราตีส นั้น จะเห็นได้ว่า โสกราตีส มิได้มีแนวความคิดใดที่ผิดหลักกฎหมายของบ้านเมืองเลย และมิได้ขัดแย้งต่อความยุติธรรมหรือความดีงามที่เขาพยายามจะพิสูจน์ด้วยแนววิธีการสอนของเขาเอง แต่นั่นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งต่อแนวโน้มนโยบายของรัฐสภาธิบดีของกรุงเอเธนส์ เขาจึงถูกดำเนินคดีด้วยโทษฐานความผิดจรรยา การที่โสกราตีสถูกดำเนินคดี ในฐานะผู้ต้องหาว่าสังคมมิได้มองเขาเป็นผู้ถูกสันนิษฐานว่ากระทำความผิด แต่เขากลับถูกสังคมประณามว่าเขาเป็นผู้กระทำผิดอย่างแน่แท้ เขาก็มิได้รับสิทธิในการแก้ต่างข้อกล่าวหาเหล่านั้น ในทางกลับกัน เขากลับถูกบังคับ ด้วยกรรมวิธีนานัปการให้ยอมรับผิด โดยไม่มีโอกาสใดๆ ที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเลย

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง เนื่องจากในอดีต สภาพสังคมยังมีขนาดเล็ก รัฐสภาธิบดี หรือ ชนชั้นปกครองจะเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการด้วยตนเอง และมีอำนาจเป็นอันมาก หากมีการจับกุมตัวผู้ต้องหาในคดีอาญา แล้วเปิดโอกาสให้พิสูจน์จนปรากฏว่า ผู้ต้องหานั้นมิได้กระทำความผิด และกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมทำให้ชนชั้นปกครองที่ใช้อำนาจจับกุมผู้ต้องหานั้นมาพิจารณา ถูกวิพากษ์จากสังคมว่า ทำงานบกพร่อง เป็นเหตุให้ต้อง เสียหน้า เสียเกียรติศักดิ์และอำนาจในทางปกครองไป ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นปกครอง จึงสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สังคมว่ามีความสามารถในการจับกุมผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษได้ แม้บุคคลนั้นจะมีผู้กระทำผิดที่แท้จริงก็ตาม เขาก็จะถูกบีบบังคับด้วยวิธีการต่างๆ นานาที่ทรมานและทารุณให้ยอมรับสารภาพ เพราะมีอาจทนความเจ็บปวดที่ได้รับนั้นได้ เมื่อปรากฏแก่สังคมว่า สามารถจับตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาดำเนินคดีได้ทุกครั้ง มิเคยบกพร่อง รัฐสภาธิบดีย่อมได้รับความศรัทธาและความเชื่อมั่นจากสังคม เพราะผู้กระทำความผิดคือบุคคลอื่นไม่พึงประสงค์ของสังคม และสังคมต้องการที่จะกำจัดออกไปเพื่อให้เกิดความสงบร่มเย็นในที่สุด การที่รัฐเข้าจำกัดสิทธิของบุคคลบางประเภทเพื่อประโยชน์ของบุคคลนั้นเองและ เพื่อสังคมส่วนรวม มิใช่การเลือกปฏิบัติ แต่เป็นการที่รัฐต้องกำหนดมาตรฐานของการจำกัดสิทธินั้นให้ชัดเจน การที่รัฐหลีกเลี่ยงไม่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา ก็เพราะว่ารัฐนั้นไม่ยอมให้สิ่งดังกล่าวปรากฏขึ้นเป็นรูปธรรมในฐานะที่เป็นสิทธิ เพียงแต่เป็นการให้ความเมตตา และความเวทนาสงสารให้แก่ผู้ต้องหาเป็นรายกรณีไป ซึ่งจะมีมากน้อยหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับผู้ใช้อำนาจรัฐนั่นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการยอมรับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานั้น มีมาแต่ครั้งอดีตแล้วในนานาอารยประเทศที่เจริญ ล้วนแต่มีวิวัฒนาการมาจากการแก้แค้นอย่างไม่เป็นทางการในสังคมขนาดเล็กหรือสังคมที่รัฐสวาทิปไตยมีอำนาจสูงซึ่งจะมีวิธีพิจารณาที่จะไม่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาเท่าใดนัก เพราะรัฐสวาทิปไตยประสงค์ที่จะคุ้มครองอำนาจการปกครองของตนให้มากที่สุด การดำเนินการกับผู้กระทำผิดให้ได้รับการลงโทษโดยเร็วเท่าใด ย่อมสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่รัฐสวาทิปไตยมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งในภายหลังแนวความคิดในการจำกัดสิทธิของผู้ต้องหาได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัยจนมีการพัฒนามาเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาที่มีการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญามากขึ้นจนบริบูรณ์ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

2.2 สิทธิตามทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

สิทธิตามทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นแบ่งพิจารณาได้ตามแนวคิดของสำนักกฎหมายต่างๆ บ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหาได้ปรากฏขึ้นชัดเจนว่าอยู่ ณ ที่ใด แต่แนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติได้ยอมรับ สิทธิอันเป็นธรรมชาติแห่งมนุษย์ แต่สำนักกฎหมายธรรมชาตินี้ก็มีความเห็นแตกต่างกันออกไป และถ้ารวมเอาความคิดและทฤษฎีของสำนักกฎหมายอื่นๆ เข้าด้วยกันแล้ว แนวความคิดในเรื่องบ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา นั้น สิทธิดังกล่าวคู่มือที่มาแตกต่างกันเป็นอันมาก ดังที่ศาสตราจารย์เฮอร์เบิร์ต แพคเกอร์ ได้ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีว่าด้วยการให้ความยุติธรรมทางอาญาที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา นั้นคือ ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม และทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม โดยที่ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมนั้นต้องการส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยมุ่งควบคุม ระวัง และปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก ทฤษฎีนี้เชื่อว่าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถจะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมหรือจับกุมอาชญากรรมมาลงโทษตามกฎหมายได้นั้นย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และเสรีภาพของประชาชนผู้สุจริตถูกคุกคามจากภัยอาชญากรรม³

2.2.1 ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม

การที่จะสร้างความเชื่อมั่นต่อ กระบวนการยุติธรรมที่ดีจึงต้องมีสถิติการจับกุมผู้กระทำความผิดสูงและผู้ที่ถูกจับกุมได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่กระทำผิดจริง การดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมจะต้องมีความรวดเร็วและเด็ดขาด อันเป็นการทำให้สังคมยอมรับนับถือว่าการยุติธรรมนี้ จะสามารถอำนวยความสงบเรียบร้อยให้แก่สังคมได้ การ

³ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, "สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย," ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย
 . เสน่ห์ จามริก(กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 2.

ค้นหาข้อเท็จจริงตามทฤษฎีนี้ให้เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มแรกของกระบวนการยุติธรรม ตัวอย่างคือ ถ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการสามารถวินิจฉัยได้ว่า การนำคดีขึ้นสู่ศาลปราศจากประโยชน์ พนักงานเหล่านี้จะตัดหรือจำหน่ายคดีความเสีย กระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องของการใช้ดุลยพินิจอย่างมีระบบของพนักงานสอบสวนและอัยการ คดีอาญาทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเข้ามาสู่ระบบความยุติธรรมตามทฤษฎีนี้จะดำเนินไปตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก ดังนั้นจึงมีผู้เรียกว่า กระบวนการกั้นกรอง (Screening Process) ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ การสืบสวนก่อนทำการจับกุม การจับกุม การสืบสวนภายหลังการจับกุม การเตรียมคดีเพื่อฟ้องยังศาล การพิจารณาคดี การพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด และการปลดปล่อยจำเลย ขั้นตอนต่างๆ จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นการปฏิบัติงานประจำ⁴

ส่วนการกั้นกรองคดีจะดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นตามลำดับ และวิธีการที่ถือว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด ได้แก่ การวินิจฉัยคดีให้เสร็จสิ้นไปตั้งแต่ขั้นตอนต้นๆ ของกระบวนการ อาทิเช่น ผู้ต้องหาที่มีพยานหลักฐานอ่อน หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะลงโทษได้ หรือไม่ทราบแน่ชัดว่ากระทำผิดก็ให้ปล่อยตัวไปแทนที่จะนำตัวผู้ต้องหามาดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ จนเสร็จสิ้นกระบวนการแล้วศาลพิพากษายกฟ้องปล่อยตัวจำเลยไป เป็นต้น ในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์เขาก็จะถูกกั้นกรองออกไป ส่วนผู้ที่กระทำผิดก็ถูกดำเนินคดีอย่างรวดเร็ว ทฤษฎีนี้เชื่อว่าตำรวจและอัยการสามารถที่จะวินิจฉัยความถูกต้องในขั้นตอนได้ ทฤษฎีนี้มุ่งหมายให้ขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมจะต้องรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และต้องยอมรับว่าการค้นหาข้อเท็จจริงในชั้นตำรวจและอัยการเพียงพอที่จะเชื่อถือได้

2.2.2 ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม

ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมนั้น มีค่านิยมที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม โดยทฤษฎีนี้พิจารณาในแง่มุ่งของการคุ้มครองสิทธิบางอย่าง ของประชาชนมากกว่าการพยายามป้องกันอาชญากรรม ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าอุดมการณ์ของทฤษฎีนี้แตกต่างจากทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม แต่ทว่าทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม ยึดถือหลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรมมากกว่าความคิดในเรื่องการควบคุมอาชญากรรม และไม่เชื่อว่าความคิดในการควบคุมอาชญากรรม นั้น จะมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการค้นหาข้อเท็จจริง ซึ่งกระทำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการหรือฝ่ายปกครองจะเชื่อถือได้เพียงใด เพราะวิธีปฏิบัติของตำรวจและอัยการเป็นการดำเนินงานในที่โรหฐาน ซึ่งอาจจะใช้วิธีการล่อลวง ชูเชิญ และการสร้างพยานหลักฐานขึ้นใหม่ได้ ดังนั้น แนวความคิดของทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม จึง

⁴ ประธาน วัฒนวานิช, "ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม," นิติศาสตร์ ปีที่ 9, ฉบับที่ 2 (2520) : หน้า 151.

ไม่เห็นพ้องด้วยกับการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม และต้องการให้มีการพิจารณาคดีหรือได้ส่วนข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาอย่างเป็นทางการ และเปิดเผยในศาลสถิตยุติธรรม ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อหน้าองค์คณะของผู้พิพากษาที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้ากับฝ่ายใด⁵ ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมจะยึดหลักนิติธรรมทั้งหลาย เช่น บุคคลจะไม่ถูกกล่าวหาว่าประกอบอาชญากรรมเพียงเพราะมีพยานหลักฐานว่าเขาได้กระทำการเท่านั้น แต่จะมีความผิดก็ต่อเมื่อผู้มีอำนาจตามกฎหมายที่เป็นกลางได้พิจารณาพิพากษาชี้ขาดแล้วว่ามี ความผิด นอกจากนี้ผู้มีอำนาจพิจารณาและพิพากษาจะต้องพิจารณาว่าสิทธิอันเป็นธรรมชาติของบุคคลนั้นได้ถูกยอมรับโดยองค์การของกระบวนการยุติธรรมอย่างถี่ถ้วนแล้ว อาทิเช่น การจับกุม การค้นและยึดเพื่อหาพยานหลักฐาน การสอบสวนอายุความ การลงโทษจำคุก เป็นต้น

แม้ว่าทั้งสองทฤษฎีนี้ ต่างมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมเป็นส่วนรวมก็ตาม แต่วิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายหลักนั้นมีความแตกต่างกัน วิถีทางหนึ่งเป็นวิถีทางที่เน้นประสิทธิภาพ แต่อีกวิถีทางหนึ่งเน้นที่คุณภาพ คำว่าประสิทธิภาพตามนี้แห่งกระบวนการยุติธรรมนั้นมิได้หมายความว่าถึงปริมาณแต่เพียงอย่างเดียว⁶ ประสิทธิภาพ คือ การประสบผลสำเร็จโดยการลงแรงและทุนน้อยที่สุด มิใช่พิจารณาว่าผลสำเร็จที่มีปริมาณมากกว่าเป็นเครื่องชี้ประสิทธิภาพ ส่วนการเน้นที่คุณภาพนั้นเข้าใจกันว่ากระบวนการที่มีคุณภาพนั้นเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน ชับช้อน สามารถแก้ไขจุดบกพร่องของตัวเองได้ และมีมาตรฐานเป็นเช่นเดียวกันทุกกรณี ตัวอย่างของความแตกต่างระหว่างความคิดของทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมและการควบคุมอาชญากรรมจึงอยู่ที่วิธีปฏิบัติ (Procedures) ในทางทฤษฎีความคิดทางด้านการควบคุมอาชญากรรมอาจเป็นผลทำให้สังคมยอมรับการปฏิบัติที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่บางประการ เช่น การจับกุมโดยมิชอบ ค้นโดยมิชอบ การสอบสวนโดยใช้กำลังบังคับขู่เข็ญ และล่อลวง หรืออื่นๆ ส่วนกระบวนการนิติธรรมเน้นทางด้านวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือละเมิดกฎหมาย ศาลจะใช้ดุลยพินิจให้ปล่อยตัวจำเลยหรือให้พิจารณาคดีใหม่ได้

ดังนั้นการให้ความสำคัญยุติธรรมในทางอาญาในทฤษฎีที่แตกต่างกัน ย่อมก่อให้เกิดแตกต่างของสิทธิโดยธรรมชาติของผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับขบวนการดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ทั้งนี้ไม่ว่าการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนความสงบเรียบร้อยของรัฐจะเน้นในทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมหรือหลักกระบวนการนิติธรรมก็ตาม รัฐ

⁵ ประธาน วัฒนวนิช, "ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม," นิติศาสตร์ หน้า 152.

⁶ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ "สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย," ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย,

ก็คงมีอาจจะอ้างได้ว่า มาตรฐานขั้นต่ำสุดในการจำกัดสิทธิเสรีภาพในรัฐของตนนั้นไม่มี เพราะแม้ว่ารัฐนั้นจะใช้วิธีควบคุมอาชญากรรมอย่างเด็ดขาด รัฐนั้นก็ต้องยอมรับว่า จำต้องมีเหตุอันสมควรที่จับกุม คุมขัง ค้นยึดหาพยานหลักฐานจากบุคคลทั้งหลาย แต่เหตุอันควรของรัฐนั้นมีความหมายเพียงแต่ได้นั้นถือเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก สำหรับมาตรฐานขั้นต่ำของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานั้น ย่อมพิจารณาได้จากมาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างสากล อันเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นภาวะในการพิสูจน์ของผู้ต้องหาว่าตนมีเหตุผลเพียงพอที่จะไม่ปฏิบัติตามกระบวนการวิธีบางอย่างได้

2.3 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามหลักสากล

ในเรื่องของความเท่าเทียมกันในทางสิทธิแห่งตัวมนุษย์ อันเป็นสิทธิในวินัยที่ควบคู่กับตัวมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏมีอยู่กับจิตสำนึกของมนุษย์อยู่แล้ว มาช้านาน ดังปรากฏในวรรคแรกของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ว่า “อันว่ามนุษย์นั้นเมื่อครบสภาพความเป็นมนุษย์ ย่อมทรงไว้ซึ่งความภาคภูมิ ความเท่าเทียมกันในทางสิทธิ และมีสิทธิอันเป็นวินัย”⁷

บ่อเกิดของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานั้น มิได้ปรากฏชัดเจนในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่ปฏิญญาสากลฉบับนี้เป็นทำให้สัปดาห์ว่าสิทธินี้มีอยู่จริง เพราะ การแสวงหาความยุติธรรมนั้น ความเป็นอิสระและการคุ้มครองสิทธิของมนุษย์นั้นมีมาทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นสิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) หรือสิทธิมนุษยชน (Human Rights) อันเป็นสิทธิพื้นฐาน (Basic Rights) ที่เกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งกฎหมายของรัฐไม่อาจทำลายได้ สิทธิมนุษยชนนี้มีอำนาจคือ ความรู้สึกผิดชอบ อันเป็นอำนาจทางศีลธรรมอยู่ในตัวที่คอยจะป้องกันมิให้รัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองทำการลดทอนสิทธิของประชาชน โดยที่รัฐจะออกกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ แนวความคิดตามสิทธิมนุษยชนนี้เองเป็นเหตุให้นานาชาติตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชน จึงได้ร่วมมือกันร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้น เพื่อกำหนดถึงสิทธิต่างๆ อันเป็นสิทธิธรรมชาติในฐานะที่เกิดเป็นมนุษย์ว่าควรมีสิทธิประการใดบ้าง นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางสำหรับประเทศต่างๆ ที่จะนำไปบัญญัติเป็นสิทธิตามกฎหมายภายในของประเทศตนตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ร่างกฎหมาย ให้ร่างกฎหมายขึ้นใช้ภายในประเทศอย่างเป็นทางการที่ดีที่สุด⁸

⁷ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ใน *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย*, หน้า 9.

⁸ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, “สิทธิของผู้ต้องหาในระหว่างสืบสวนและสอบสวน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519) หน้า 3.

ดังนั้น สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ยอมรับกันเป็นสิทธิมนุษยชนกันอย่างสากล คือ สิทธิที่กำหนดไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ และจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นบ่อเกิดของสิทธิมนุษยชนในเรื่องดังกล่าวมากมาย แต่ที่เป็นหลักฐานมั่นคงคือ

1. กฎบัตรสหประชาชาติ (ค.ศ. 1945)
2. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ค.ศ. 1948)
3. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและสิทธิทางการเมือง (1966) บังคับใช้ (ค.ศ. 1976)
4. สนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (1953)

นอกจากนี้ ยังมีร่างสนธิสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การยอมรับว่าสิทธิมนุษยชนนั้นมีอยู่ เช่น กฎบัตรโบโกตา หรือข้อตกลงระหว่างประเทศกลุ่มอาหรับ ฯลฯ แม้ว่าการยอมรับสิทธิมนุษยชนในกลุ่มประเทศอื่นๆ นอกเหนือไปจากสหประชาชาติและประชาชาติยุโรปจะยังไม่เป็นที่แน่นอนก็ตาม แต่โดยหลักการแล้ว ชาติต่างๆ ทั่วโลกยอมรับตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีใจความสำคัญบางตอนว่า

“ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ค.ศ. 1948)

มาตรา 1 มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ

มาตรา 3 ทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตัวตน

มาตรา 5 บุคคลใดๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้

มาตรา 6 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายทุกหนแห่ง

มาตรา 7 ทุกคนเสมอภาคตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญาและจากการยุยงให้เลือกปฏิบัติดังกล่าว

มาตรา 8 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้บำบัดอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติ ต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

มาตรา 9 บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศไปต่างถิ่นโดยพลการไม่ได้

มาตรา 11 (1) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ในการพิจารณาโดยเปิดเผยซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี

(2) จะถือบุคคลใดๆ ว่ามีความผิดทางอาญาเนื่องด้วยการกระทำหรือละเว้นใดๆ อันมิได้จัดเป็นความผิดทางอาชญากรรมตามกฎหมายแห่งชาติ หรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่ได้กระทำการนั้นขึ้นไม่ได้ และจะลงโทษอันหนักกว่าที่ใช้อยู่ในขณะได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้

มาตรา 12 บุคคลใดๆ จะถูกแทรกสอดโดยพลการในความเป็นอยู่ส่วนตัวในครอบครัวในเคหสถาน หรือในการสื่อสารหรือจะถูกหลอกลวงในเกียรติยศและชื่อเสียงไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายต่อการแทรกสอดหรือการหลอกลวงดังกล่าวนี้

มาตรา 30 ไม่มีบทใดๆ ในปฏิญญานี้ที่จะอนุমানว่าให้สิทธิใดๆ แก่รัฐ หมู่คนใดหรือบุคคลใดในอันที่จะดำเนินกิจกรรมใดๆ อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและอิสรภาพดังกล่าวไว้ ณ ที่นี้”

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้เอง เป็นเอกสารที่รับรองสิทธิที่มนุษยชนพึงได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายบรรดาประชาชาติ แม้ว่าสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญานี้จะเป็นสิทธิขั้นมูลฐานและมีใช้ป้องกันแห่งสิทธิดังกล่าวก็ตาม แต่ปฏิญญานี้ก็คุ้มครองบุคคลทุกประเภท ทุกชนชั้น ในด้านสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาได้รับความคุ้มครองเช่นกัน ในขณะที่ผู้ต้องหาจะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการในระหว่างสอบสวน รัฐจึงต้องกำหนดองค์กรขึ้นเพื่อทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ ดังนั้น ถ้าปรากฏว่าองค์กรนั้นๆ จำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาไว้เกินขอบเขตแล้วก็เท่ากับเป็นการขัดกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอันเป็นแม่บทที่ได้บัญญัติกำหนดสิทธิเสรีภาพของปวงชนไว้อย่างกว้างๆ อันเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะบัญญัติกฎหมายภายในขึ้นให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากล ฯ ฉบับนี้

แม้ว่าสิทธิมนุษยชน จะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง สิทธิชนิดเดียวกันก็ยังมีค่านิยามแตกต่างกันออกไป ในสนธิสัญญา หรือข้อตกลงที่แตกต่างกันก็มี เช่น สิทธิที่จะมีความอิสระ และความมั่นคงของบุคคลในมาตรา 9 ของอนุสัญญาสหประชาชาติ ห้ามการจับกุมคุมขังโดยพลการ แต่มาตรา 5 ของสนธิสัญญายุโรปห้ามคุมขัง ยกเว้นเมื่ออยู่ในสถานการณ์ 6 อย่าง คือ

1. คุมขังตามคำสั่งศาล
2. จับกุมคุมขังผู้ละเมิดคำสั่งศาล
3. จับกุมคุมขังเพื่อส่งตัวขึ้นศาล เพราะเป็นผู้ต้องสงสัยอย่างมีเหตุผลว่าได้กระทำความผิดกฎหมายหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความจำเป็นที่จะต้องจับกุม เพื่อไม่ให้บุคคลนั้นกระทำการผิดต่อกฎหมายหรือมีที่ท่าว่าจะหลบหนีหลังจากที่ได้กระทำความผิดแล้ว
4. การคุมขังผู้เยาว์เพื่อให้เกิดการศึกษา หรือเพื่อนำตัวส่งศาล
5. จับกุมคุมขังผู้มีโรคติดต่อร้ายแรง สติวิปลาส ผู้ติดยาเสพติด และคนจรจัด
6. คุมขังบุคคลที่ไม่มีสิทธิเข้าเมืองเพื่อรอการส่งออกนอกประเทศ

อย่างไรก็ดี แม้ว่ารายละเอียดของค่านิยามของสิทธิจะผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยหลักการใหญ่ๆ แล้ว สิทธิมนุษยชนเหล่านี้มีอยู่จริง เพียงแต่รัฐต่างๆ มองแง่มุมต่างๆ ของสิทธินั้นต่างกันเท่านั้น โดยสามารถสรุปให้เห็นสิทธิอย่างน้อยที่สุดได้ 11 ประการด้วยกันที่ได้รับกันแล้วว่ามีอยู่ในข้อตกลงระหว่างประเทศ ฉบับต่างๆ กัน คือ⁹

- เสรีภาพจากการถูกปฏิบัติอย่างทรมานและไร้มนุษยธรรม
- เสรีภาพจากเป็นทาส หรือการใช้บังคับแรงงาน
- สิทธิที่จะมีความเป็นอิสระ และความมั่นคงของบุคคล
- เสรีภาพจากการคุมขัง อันเนื่องจากการไม่สามารถชดใช้หนี้สิน
- สิทธิในการเคลื่อนย้าย
- การคุ้มครองจากการใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง
- สิทธิสันโดษเฉพาะตัว
- สิทธิที่จะมีเสรีภาพในความคิด ความเชื่อ และศาสนา
- สิทธิในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น
- สิทธิในการประชุมอย่างสันติ

⁹ โกลด์ โสภาคยวิจิตร, การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ, เอกสารโรเนียวรวมเล่ม(กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 46.

- สิทธิในการสมาคม

ส่วนสิทธิที่จะมีความเป็นอิสระและความมั่นคงของบุคคลในมาตรา 9 แห่งอนุสัญญาของสหประชาชาตินั้นคงไม่แตกต่างไปจากมาตรา 5 ของสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปด้วยเหตุว่าสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การจับกุมคุมขังโดยพลการ” ที่ใช้อยู่ในมาตรา 9 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมือง ว่าหมายความว่าถึง “การจับกุมคุมขังที่ผิดกฎหมายและไม่ยุติธรรมตามมาตรฐานสากล” ส่วนสถานการณ์ 6 ประการ ตามมาตรา 5 ของสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรปนั้น เป็นเพียงรายละเอียดที่ไม่ได้มีความขัดแย้งกับการตีความของสหประชาชาติแม้แต่น้อย กล่าวโดยสรุปแล้วกฎหมายระหว่างประเทศอื่นๆ ที่มีอยู่ มีแนวโน้มที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยยึดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาทั้งสองฉบับเป็นหลักแห่งมาตรฐานขั้นต่ำ แต่มักจะมีบทบัญญัติที่ขยายออกไปคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยิ่งไปกว่าเสียอีก เช่น วรรคที่สองของมาตรา 9 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมืองของสหประชาชาติมีบทบัญญัติไว้เพียงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจำต้องแจ้งเหตุผลแห่งการจับกุมแก่ผู้ถูกจับ แต่สนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ให้เจ้าหน้าที่แจ้งข้อหาต่อผู้ถูกจับในทันทีที่ทำการจับกุม¹⁰

2.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายระหว่างประเทศ

ในหลายประเทศได้บัญญัติกฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาไว้ชัดเจนเพื่อรับรองตามสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ แต่กระนั้นแม้จะกำหนดว่า สิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้นมีอยู่แน่นอน แต่ปัญหาย่อมเกิดตามมาว่าสิทธิส่วนใดบ้างที่เป็นของผู้ต้องหาและใครเล่าคือผู้ต้องหา

2.4.1 ผู้ต้องหาตามกฎหมายระหว่างประเทศ

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่า เมื่อใดที่รัฐเข้าล่วงละเมิดสิทธิสันโดษของบุคคลแล้ว เมื่อนั้นสิทธิมนุษยชนย่อมถูกล่วงละเมิด ดังปรากฏในส่วนที่ 3 มาตรา 17 ข้อ 1 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมืองได้บัญญัติไว้ว่า

“บุคคลต้องไม่ถูกสอดแทรกโดยพลการหรือโดยละเมิดต่อกฎหมายใน
ความเป็นอยู่ส่วนตัว ในครอบครัว ในเคหสถาน หรือในการ
ติดต่อสื่อสาร...”

¹⁰ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย

แม้ว่าการที่รัฐเข้ามาสอดแทรกนั้นอาจมีเหตุผลหลายประการ แต่สำหรับผู้ต้องหาแล้ว หมายความว่า ผู้ที่รัฐเริ่มสงสัยว่าตนอาจเป็นผู้ที่ได้หรือกำลังจะกระทำความผิด ในชั้นนี้รัฐคงไม่เปิดเผยว่าตนจะใช้วิธีการใดเพื่อสืบเสาะหาเบาะแสของผู้กระทำผิด หรือหาวิถีทางที่จะป้องกันมิให้เกิดการกระทำผิดขึ้น รัฐอาจใช้วิธีดักฟังทางโทรศัพท์ เข้าตรวจค้นบ้านเรือนของผู้ต้องสงสัย โดยไม่เปิดเผย แอบตรวจจดหมายหรือเฝ้าดูพฤติกรรมของบุคคล แต่การกระทำของรัฐเช่นนี้ คงไม่ถึงว่าเป็นการตั้งข้อหาอย่างเป็นทางการแก่บุคคล การตั้งข้อหาแก่บุคคลอย่างเป็นทางการนั้นมิได้มีกำหนดไว้อย่างชัดแจ้งในบทกฎหมายระหว่างประเทศ มาตรา 17 ของอนุสัญญาที่กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องสิทธิของบุคคลโดยทั่วไปที่จะรักษาความสันโดษของตนเองครอบครัว ฯลฯ แต่สิทธิดังกล่าวนี้ถูกจำกัดลงได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ตามมาตรา 11 (1) แห่งปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คือมีการตั้งข้อหาทางอาญาขึ้น หรือมีการจับกุม คุมขังตามมาตรา 9 แห่งปฏิญญาสากลดังกล่าว ดังนั้น ตามความหมายแห่งลายลักษณ์อักษรของกฎหมายระหว่างประเทศ สิทธิแห่งความเป็นสันโดษของบุคคลย่อมถูกจำกัดได้เมื่อมีการตั้งข้อหาทางอาญาโดยรัฐหรือโดยการจับกุมคุมขัง อันชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง ผู้ต้องหาตามนัยของกฎหมายระหว่างประเทศจึงเป็นบุคคลที่รัฐตั้งข้อหาทางอาญาหรือผู้ที่ถูกจับกุมคุมขังโดยชอบด้วยกฎหมายแห่งรัฐนั้น และเมื่อสิทธิแห่งความสันโดษของบุคคลลงด้วยเหตุที่เขาตกเป็นผู้ต้องหาสิทธิของผู้ต้องหาย่อมบังเกิดแก่ผู้นั้นโดยทันที¹¹

แม้ว่า สิทธิที่ผู้ต้องหาจะไม่กระทำการหรือให้การใดๆ อันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองหลังจากที่ถูกกล่าวหาแล้วนั้นหาได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ไม่ และสิทธิที่จะมีทนายความเข้ารักษาผลประโยชน์ของตนในระหว่างที่มีการกล่าวหาจนถึงการนำคดีฟ้องต่อศาลนั้นก็หาได้มีบทบัญญัติไว้เป็นเช่นไร ทั้งนี้เพราะในขั้นตอนระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงระยะเวลาอันสั้น ซึ่ง บทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ ได้กำหนดไว้ว่าจะต้องมีการดำเนินคดีต่อศาลสถิตยุติธรรมโดยพลัน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ที่ผู้ที่ถูกกล่าวหาจะต้องรักษาผลประโยชน์แก่ตนเองด้วยการไม่ผูกมัดตนเองด้วยพยานหรือหลักฐานใดๆ ที่จะให้โทษแก่ตนในชั้นที่มีการพิจารณาคดีอาญา ส่วนการที่ผู้ต้องหาควรจะมีทนายความมารักษาผลประโยชน์ของตนในชั้นนี้ ก็เพื่อจะคุ้มครองผู้ต้องหาในหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องการควบคุมมิให้เจ้าพนักงานของรัฐใช้วิธีการอันเป็นการทารุณผิดมนุษยธรรม หรือการที่ผู้ต้องหาจะร้องขอต่อศาลสถิตยุติธรรมให้พิจารณาว่าการจำกัดสิทธิของตนนั้นเป็นการมิชอบนั้น จำเป็นจะต้องมีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทางกฎหมายช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด มิเช่นนั้นแล้วสิทธิของผู้ต้องหาในเรื่องอื่นๆ ก็คงปราศจากผลบังคับไปด้วย

¹¹ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ "สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย," ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, หน้า 17.

การกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศในเรื่องที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือมองอีกแง่หนึ่งก็คือ การกำหนดมาตรฐานความประพฤติของผู้ปฏิบัติงานทางกระบวนการยุติธรรม อาทิ ตำรวจ อัยการ และศาล เป็นต้น ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาระหว่างประเทศซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นหลักสำคัญ ซึ่งก็อิงจากบทบัญญัติในเรื่องหลักนิติธรรมเป็นสำคัญ ดังปรากฏในกฎหมายระหว่างประเทศที่ว่าไม่มีประเทศใดสามารถแทรกแซงหรือขัดขวางการปฏิบัติตามกฎหมายหรือคัดค้านกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมในประเทศอื่น เว้นแต่กรณีที่พลเมืองของตนได้รับการปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมจากรัฐบาลของต่างประเทศเท่านั้น

ในทางปฏิบัติระหว่างประเทศจึงมีถ้อยคำทางการทูตที่เรียกว่า “การปฏิเสธความยุติธรรม” ซึ่งหมายถึง การที่รัฐใดรัฐหนึ่งปฏิบัติผิดแผกแตกต่างจากมาตรฐานที่นานาประเทศยอมรับ แม้ว่าความหมายของการปฏิเสธความยุติธรรมตามกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเช่นเดียวกับคำว่าศุนิติกะบวน ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา บทแก้ไขเพิ่มเติมที่ 14 ซึ่งได้บัญญัติขึ้นในปี 2411 แต่ก็มีได้มีศาลของประเทศใดๆ ยอมผูกมัดตนเองด้วยการให้คำนิยามไว้ เช่นเดียวกับการที่ศาลสหรัฐอเมริกาก็มิได้ให้คำนิยามของคำว่า ศุนิติกะบวนไว้อย่างชัดเจน¹²

2.4.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามมาตรฐานระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศ ได้กำหนดสิทธิมนุษยชนไว้มากมาย เพื่อให้นานาประเทศยอมรับมาปฏิบัติเป็นแนวทาง สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นเดียวกัน ก็ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายหลายๆ ประเทศ โดยอิงเอาหลักการตามกฎหมายระหว่างประเทศเป็นเกณฑ์สำหรับ มาตรฐานของความยุติธรรมทางอาญาระหว่างประเทศที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญาดังที่ Edward M Wise ได้กล่าวไว้ว่า¹³

“จะต้องมีเหตุผลบางประการในการจับกุมบุคคลหนึ่งบุคคลใด ผู้ถูกจับกุมจะต้องได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับกงสุลแห่งประเทศตนถ้าเขาร้องขอ เขามีสิทธิที่จะถูกนำตัวไปขึ้นศาลภายในเวลาอันสมควรหลังจากถูกจับกุมตัว มิฉะนั้นจะเป็นการควบคุมตัวโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เขาจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมในระหว่างถูกคุมขัง เขามีสิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อหา เขาสามารถที่จะแก้ข้อหาได้โดยมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือ แต่สิทธิที่จะ

¹² Edward M Wise , “Note on Internation Standards of Criminal Law and Administration.” in International Criminal Law, edited by Gerhard O.W. Mueller and Edward Wise. (South Hacken sack : N.J. 1965), pp. 135 – 138.

¹³ Walter C. Reckless, The Crime Problem. 4 ed (New York : Meredith) 1967) pp. 82-83.

มีทนายความนี้ มิได้หมายความว่าความร่วมถึงให้รัฐที่พิจารณาคดีจะต้องจ่ายค่าทนายให้ด้วย เขามีสิทธิที่จะถูกดำเนินคดีโดยไม่หวังเหนียว หรือชักช้า และถูกฟ้องในเวลาอันสมควร เขามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากศาลอย่างจริงจัง บทบัญญัติของกฎหมายของประเทศผู้พิจารณาคดียอมให้บังคับได้ เช่นเดียวกับบทบัญญัติตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เขาจะต้องมีสิทธินำสืบ และซักถามพยานของตน จะต้องไม่ถูกปฏิบัติอย่างทารุณ และไร้มนุษยธรรมในระหว่างการดำเนินคดี หรือถูกลงโทษอย่างทารุณและไร้มนุษยธรรมภายหลังการดำเนินคดีเสร็จสิ้นแล้ว”

การจะพิจารณา บ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา นั้นปรากฏตามแนวความคิดทางปรัชญาในเรื่องที่ว่าด้วยการปกครองมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยความเป็นธรรมและเพื่อความสุจริต ยินดีของผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง แนวความคิดทางปรัชญาส่งผลให้เกิดการเรียกร้องให้ผู้ปกครองยอมเคารพกฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานขั้นต่ำมนุษย์ที่ทุกคนพึงมีอยู่เป็นประจำอันเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ ก่อเกิดเป็นข้อเรียกร้องของมนุษยชาติออกมาในรูปของปฏิญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศต่างๆ ทำที่สุดคือความยึดมั่นในความเห็นของนักวิชาการผู้สกัดเอาหลักเกณฑ์ออกมาจากสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้ว นี่คือบ่อเกิดของสิทธิของผู้ต้องหา แม้ว่าจะยังขาดการตกลงกันให้แน่นอนว่ามีขอบเขตแค่ไหน อย่างไร แต่ในส่วนตัวแห่งจิตสำนึกของมวลมนุษยชาติย่อมทราบว่าอะไรคือสิทธิขั้นต่ำของตนเอง¹⁴

2.5 วิวัฒนาการแห่งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทย

ชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ ดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้ด้วยควมที่มีระเบียบการปกครองเป็นปึกแผ่น มีกฎหมายระเบียบข้อบังคับสมบูรณ์มาช้านาน แต่ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายโบราณเป็นพยานหลักฐาน เพราะเหตุหลายประการ ดังนี้¹⁵

1. คนไทยในสมัยโบราณไม่ชอบรวมกันเป็นประเทศ ชอบแยกกันอยู่อิสระเป็นเมือง ๆ จึงควรมีเพียงกฎหมายท้องถิ่นเท่านั้น อันมีลักษณะจดจำกันต่อๆ มา ทำนองจารีตประเพณีมากกว่า
2. คนไทยต้องย้ายที่ตั้งชาติ เป็นลำดับมา จากเหนือลงใต้ยากแก่การค้นหา

¹⁴ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย หน้า 23.

¹⁵ พระวรภัตต์พิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2(กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512), หน้า 8.

3. คนไทยไม่มีหนังสือของตนเอง จนถึง พุทธศักราช 1826 พ่อขุน - รามคำแหง จึงทรงประดิษฐ์แบบหนังสือไทยขึ้นมา ข้อความกฎหมายไทย ต่างๆ จึงไม่ปรากฏ ให้ได้ศึกษากัน ดังเช่น กฎหมายนานเจ้า เป็นต้น

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทยก็มีวิวัฒนาการมาในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับรูปแบบการปกครองไทยเป็นสำคัญ อันจะมีผลต่อสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่จะปรากฏมากน้อยเพียงใดในบทบัญญัติของกฎหมาย หรืออาจไม่ปรากฏเลย การจะศึกษาสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน ย่อมจะต้องพิจารณาจากกฎหมายที่ปรากฏ และสามารถสืบค้นได้ สำหรับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทยก่อนสมัยรัตนโกสินทร์นั้น จะศึกษาพิจารณาได้จาก กฎหมายของอาณาจักรสุโขทัย อโยธยา และ ธนบุรี ซึ่งในช่วงต้นของอาณาจักรสุโขทัย สภาพสังคมยังมีขนาดไม่ใหญ่โตทำให้ความใกล้ชิดกันระหว่างผู้ปกครองกับราษฎรมีอยู่มาก ต่อมาเมื่ออาณาจักรได้ขยายอาณาเขต ผสมกับความเจริญและการเติบโตของจำนวนประชากร กฎหมายของไทยก็ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มาเป็นกลไกในการปกครองดูแลและอำนวยความยุติธรรมให้สังคมเกิดความผาสุกในที่สุด

2.5.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

กฎหมายของไทยในอดีตก่อนสมัยรัตนโกสินทร์นั้น เริ่มแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีที่ได้มีการปรากฏข้อบัญญัติทางกฎหมายบางประการขึ้นในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ในครั้งนั้นสิทธิของผู้ต้องหาที่เริ่มมีความสำคัญจะปรากฏขึ้นให้เห็นเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย เนื่องจากยังเป็นสังคมที่มีขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก รัฐสุริยปตย์ สามารถปกครองดูแลประชาชนได้อย่างทั่วถึง การปกครองมีลักษณะเป็นแบบพ่อปกครองลูกหรือ ปิตุลาธิปไตย มีการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในแผ่นดินอย่างกว้างขวาง จวบจนความรุ่งเรืองไปบุลย์ของอาณาจักรสุโขทัยได้เสื่อมอำนาจลง กรุงศรีอยุธยาได้สถาปนาขึ้นเป็นราชธานี สังคมมีขนาดกว้างใหญ่ไพศาลยิ่งขึ้นกว่าครั้งอดีต ยากที่องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นรัฐสุริยปตย์จะทรงบริหารบ้านเมืองได้อย่างถ้วนทั่วโดยลำพังพระองค์ จึงทรงแต่งตั้งพระบรมวงศ์ ข้าราชการ ขุนนาง ไปปกครองดูแลบรรดาหัวเมืองใหญ่ย่อยในพระราชอาณาจักรต่างพระเนตรพระกรรณ ในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้การจะให้สิทธิแก่ประชาชนอย่างมากมายดังเช่นครั้งกรุงสุโขทัยจึงเป็นไปได้ยากและเป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดิน อีกทั้งกฎหมายในครั้งนั้นได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยมีพระธรรมศาสตร์ซึ่งรับอิทธิพลมาจากอินเดียและมอญ อีกทั้งได้มีการบัญญัติกฎหมายที่เรียกว่า พระราชศาสตร์ โดยอ้างถึงพระธรรมศาสตร์ของพระมนูเป็นแม่บท แสดงให้เห็นว่ากฎหมายในสมัยอยุธยาใช้นั้นใช้พระธรรมศาสตร์และพระราชศาสตร์เป็นแม่บทประกอบกันคล้ายคลึงกับสมัยสุโขทัยตอนปลาย ซึ่งแนวคิดของ

กฎหมายในยุคสมัยนี้เป็นแนวคิดของชาวตะวันตกโดยแท้ แม้จะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของตะวันตกแต่วิธีการนั้นแตกต่างจากของชาวตะวันตกเป็นอันมาก อาทิเช่น การลงโทษผู้กระทำผิดที่คำนึงถึงความพึงพอใจของผู้เสียหายเป็นสำคัญกว่าการที่จะข่มขู่ผู้กระทำผิดให้เข็ดหลาบ กฎหมายไทยก่อนสมัยรัตนโกสินทร์นั้นถือว่าหน้าที่ยอมมากกว่าอนสิทธิ¹⁶ คือ กฎหมายจะกำหนดหน้าที่ของประชาชนมากกว่าการกำหนดสิทธิของประชาชนดังเช่นกฎหมายของตะวันตก

2.5.1.1 สมัยกรุงสุโขทัย

กรุงสุโขทัยเดิมใช้กฎหมายจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบมา ซึ่งส่วนมากเป็นข้อบังคับทางศาสนา เช่นเดียวกับนานาชาติทั่วโลกที่นิยมระบอบปิตุลาธิปไตย หรือ พ่อปกครองลูก เพราะต่างก็เป็นสังคมขนาดย่อม ผู้ปกครองสามารถดูแลราษฎรได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับศาสนาพราหมณ์ที่เคยเฟื่องฟูอยู่ในพื้นที่ดินแดนสุวรรณภูมิมาแต่เดิม ผสมผสานกับแนวคิดตามคติของพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยในสมัยนั้น เหตุนี้ กฎหมายระเบียบราชการบ้านเมือง จารีตประเพณี วิถีชีวิต ล้วนอนุวัตน์มาจากคติพราหมณ์และถือปฏิบัติอย่างกลมกลืนในสังคมชาวพุทธทั้งสิ้น

กฎหมายพ่อขุนรามคำแหง เกิดจากการผสมผสานของคติพราหมณ์กับคติเดิมของไทยนานเจ้าปรับแก้ให้เข้ากับจริตของคนในยุคสมัยนั้น แล้วทรงจารึกข้อความนั้นลงในหลักศิลา ในระหว่าง พุทธศักราช 1828 ถึง 1835 ซึ่งความบางตอนบ่งบอกถึงความเป็นกฎหมาย และเรียกกันว่า “กฎหมายสี่บท”¹⁷ ดังนี้

บทที่ 1 บทมรดก ว่า “ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตาย หายกว่า เข้ายาเรือน พ่อเชื้อ เลื้อค้ำ ช้างขลุ๊ก ลูกเมีย เยี้ยข้าว ไพร่ฟ้าข้าไทย ป่าหมาก ป่าพลู มันไว้แก่ลูกมันสิ้น ”

ความหมาย : ใครก็ตามล้มตายจาก ให้บ้านเรือน พ่อพันธุ์ เลื้อผ้า ที่มีไว้ขาย ช้างโขลงตัวเล็ก ตัวเมีย ฉางข้าว คนใช้ สวนผลไม้สวนผัก ให้แก่ลูกมันสิ้น

¹⁶ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, หน้า 26.

¹⁷ พระวรภักดีพิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 9.

บทที่ 2 บทที่ติดิน ว่า “ สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าว ก็หลายในเมืองนี้ ปาลาง ก็หลายในเมืองนี้หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากกลากก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างไว้ได้แก้มัน ”

ความหมาย : ผู้ใดปลูกสร้างสวนผลไม้ใด อาทิ มะพร้าว ขนุน(กลาง) มะม่วง มะขาม ก็ให้เป็นสิทธิแก่ผู้สร้าง

บทที่ 3 บทวิธีพิจารณา ว่า “ ไพร่ฟ้าลูกจ้าว ลูกขุน ผิดแหละผิดแยก แสกว้างกัน สวดดูแท้แล้ จึงแล้งความแก่ฆ่าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลัก มักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใครพิน เห็นสินท่านบ่ใครเดียด ”

ความหมาย : ใครมีเรื่องโต้เถียงกัน ให้พิจารณาดูให้แน่นอน (ว่าเรื่องเป็นมาอย่างไรกัน) แล้วจึงตัดสินโดยชื่อไม่เข้าข้างโน้นข้างนี้ ไมยินดี(ใคร่พิน) เห็นแก่ทรัพย์สินเขา

บทที่ 4 บทลักษณะฎีกา ว่า “ ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ หัน ไพร่ฟ้าหน้าปาก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้อง ช้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร้ ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหง ได้ยินเรียก เมื่อถามสวนความแก้มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม ”

ความหมาย : ที่ประตูพระราชวังมีกระดิ่งแขวนไว้ ถ้าราษฎรมีถ้อยความ ทุกขหรืออน ก็ให้สั่นกระดิ่งนั้น พ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จออกมาถาม

กฎหมายสี่บทของพ่อขุนรามคำแหงนี้ ได้แสดงออกถึงสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของคนในชุมชนที่องค์รัฐสุโขทัย ทรงอำนาจให้แก่ราษฎร ด้วยเหตุผลที่อาณาจักรสุโขทัยในครั้งนั้น ยังมีขนาดไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก พระองค์จึงทรงสามารถที่จะปกครองและอำนาจความยุติธรรมให้แก่ราษฎรได้อย่างถ้วนทั่ว ปรากฏในบทที่ 4 ลักษณะฎีกา ที่ทรงพระมหากรุณาธิคุณให้ราษฎรผู้เดือนเนื้อร้อนใจสามารถมาสั่นกระดิ่งเพื่อขอความยุติธรรมได้โดยตรงจากพระองค์เอง แล้วยังทรงสามารถถ่วงการพิจารณาจากบุคคลอื่นที่ทรงตั้งไปปกครองในพื้นที่ภายใต้พระราชอาณาจักรของพระองค์ เนื่องจากความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัย ประกอบกับการพลเมืองมากขึ้น บรรดาอรรถคดีก็เพิ่มพูนขึ้นตามมา จนเกินกว่าที่จะทรงพิจารณาด้วยลำพังพระองค์เอง จึงทรงบัญญัติบทที่ 3 เรื่องวิธีพิจารณาขึ้นมา เพื่อแบ่งเบาพระราชภาระ แต่กระนั้นก็ได้ทรงวางพระราชหฤทัย เพราะทรงเปิดโอกาสให้ราษฎรผู้เดือนเนื้อร้อนในสามารถยื่นถวายนฎีกาได้ด้วยการสั่นกระดิ่งปากประตูพระราชวัง อันเป็นการให้สิทธิแก่ราษฎรอย่างทั่วหน้ากัน

เนื่องจากสภาพสังคมของกรุงสุโขทัยในสมัยต้นนั้น ยังเป็นสังคมขนาดใหญ่โตนัก อาณาเขตการปกครองก็ไม่มีขอบเขตใด วิธีพิจารณาคดีในสมัยนี้ จึงเริ่มขึ้นด้วยเมื่อมีมูลคดีเกิดขึ้น หากเป็นคดีความในกรุงสุโขทัย พ่อขุนก็จะทรงพิจารณา พิพากษาคัดสินด้วยพระองค์เอง การนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้พ่อขุน ผู้ทรงปกครองอาณาจักรได้พิจารณานั้น คู่ความจะต้องไปสิ้นกระดัง ที่พ่อขุนโปรดให้แขวนไว้หน้าพระราชวัง เสมือนหนึ่งการยื่นคำฟ้องต่อพ่อขุน พ่อขุนก็จะเสด็จออกเพื่อพิจารณาคดี มีการไต่สวนถึงมูลคดีแล้วทรงพิจารณาด้วยความยุติธรรม ไร้ซึ่งความเอนเอียง

ส่วนในเมืองน้อยใหญ่ที่ขึ้นอยู่กับอาณาจักรสุโขทัย ด้วยความห่างไกลจากกรุงสุโขทัย พ่อขุนก็ทรงวางพระราชหฤทัยให้เจ้าเมืองนั้นเป็นผู้พิจารณา พิพากษาคัดสิน ด้วยความซื่อสัตย์ไร้ซึ่งความลำเอียงเพื่อให้เกิดความยุติธรรมสูงสุด แม้กระนั้นหากคู่ความมีพิงพอใจในคำตัดสิน ก็สามารถมาสิ้นกระดังเพื่อถวายฎีกาต่อพ่อขุน ณ กรุงสุโขทัยได้อีก

แม้ว่าจะมิได้ทรงบัญญัติสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาอย่างชัดเจน แต่การที่ทรงเปิดโอกาสให้ผู้เดือดร้อนสามารถมาสิ้นกระดังถวายฎีกาแด่พระองค์ ในลักษณะฎีกา ย่อมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดสามารถคัดค้านการพิจารณาในชั้นต้นด้วยการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ต่อพระองค์ และทรงใช้ราชธรรมในการอำนวยความยุติธรรมได้ด้วยพระองค์เองอีกด้วย

ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก มีการขยายอาณาเขตไปอย่างกว้างขวาง ครั้นสิ้นรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงแล้ว สภาพสังคมเริ่มมีความสลับซับซ้อนขึ้น การจะปกครองบ้านเมืองในรูปแบบเดิมจึงกลายเป็นเรื่องยากสำหรับอาณาจักรสุโขทัยยุคต่อๆ มา สภาพสังคมที่พระมหากษัตริย์หรือพ่อขุนทรงใกล้ชิดกับราษฎรจึงค่อยๆ ลดน้อยถอยลงไป อาณาจักรสุโขทัยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากนานาประเทศใกล้เคียง อาทิ ขอม มอญ อินเดีย เป็นต้น แม้แต่กฎหมายก็ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายพระธรรมศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู จากอินเดียและมอญ วัฒนธรรมการปกครองอาณาจักรจากขอม ดังคำเรียกพระมหากษัตริย์จาก พ่อขุน มาเป็น พญา ปรากฏในสมัยพระยาเลอไทย กษัตริย์พระองค์ที่ 4 แห่งอาณาจักรสุโขทัย ราวพุทธศักราช 1887 พระองค์โปรดให้จารึกกฎหมายลักษณะโจร มีใจความสำคัญเกี่ยวกับการทำผิดฐานลักพาคนหนี และลักทรัพย์ที่มักจะต่อเนื่องกัน เรียกกันภายหลังว่า “ กฎหมายพญาเลอไทย ”¹⁸ กฎหมายของพญาเลอไทยนี้ มีข้อความตอนหนึ่งจารึกไว้ว่า¹⁹

¹⁸ พระวรวงศ์วิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 12.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

“ ถ้ามีการลักพาตัวคนเข้ามาใน เมืองสุโขทัย ชะเลียง กำแพงเพชร
ทุ่งยั้ง บางยม สองแควและนคร...พาหนีเข้ามาในเหย้าเรือนใครให้ส่งข้าคน
คืนแก่เจ้าของภายในสองวัน ผู้ใดถือตนว่าใหญ่สูง ไม่ส่งคืน จักทอดสินไหม
ขนาดราชศาสตร์ ธรรมศาสตร์ดุจดั่งสินไหมอันอาจลักคนท่าน ”

ความตอนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า อาณาจักรสุโขทัยในรัชสมัยนี้ได้รับอิทธิพล
จากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ และมีบทขยายความคือพระราช
ศาสตร์ อันได้ยึดถือปฏิบัติกันมาในกาลสืบมา ส่วนการพิจารณาความในสมัยสุโขทัยตอนปลายนั้น
เนื่องจากสังคมสุโขทัยได้ขยายตัวเป็นอันมาก คดีความทั้งหลายก็มากมายเกินกว่าที่
พระมหากษัตริย์จะทรงพิจารณาได้ด้วยพระองค์เองได้หมดสิ้น จึงทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้การ
อำนวยความยุติธรรมในแว่นแคว้นที่ห่างไกลอาณาจักรเป็นหน้าที่ของเจ้าเมือง ซึ่งกระบวนการวิธี
พิจารณาความเช่นนี้ได้มีอิทธิพลสืบมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา

2.5.1.2 สมัยกรุงศรีอยุธยา

ชนชาติไทยหลายพวกที่อพยพย้ายถิ่นลงมาทางตอนใต้ของอาณาจักรสุโขทัย เมื่อ
รวมกันจนเกิดเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สมเด็จพระเจ้าอู่ทองจึงทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น
เป็นพระราชอาณาจักร แล้วเถลิงถวัลย์สิริราชย์ขึ้นเป็น พระปฐมบรมกษัตริย์ มีพระนามว่า
“สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1” ด้านกฎหมาย โปรดให้มีการรวบรวมและเขียนกฎหมายขึ้นเป็นลาย
ลักษณ์อักษร ลงบนแผ่นกระดาษแทนการจารึกลงบนศิลาดังเช่นสมัยกรุงสุโขทัย กฎหมายในสมัย
กรุงศรีอยุธยานี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับช่วงปลายของกรุงสุโขทัยซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากคตินิยม
ของศาสนาพราหมณ์ แต่จะมีลักษณะที่ซับซ้อนมากกว่าและมีสภาพเป็นดั่งบทกฎหมายมากกว่า

เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาได้ถูกทำลายจนเสียกรุงแก่พม่าในพุทธศักราช 2310 ทำ
ให้บรรดาตัวบทกฎหมายต่างถูกทำลาย สูญหายไป การศึกษากฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้
จึงต้องอาศัยหลักฐานที่ปรากฏในกฎหมายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นสำคัญ ดังพระราชปราชญ์
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในคราวที่โปรดให้มีการชำระและ
รวบรวมกฎหมายขึ้น ตอนหนึ่งว่า โบราณราชนิติประเพณี และพระไอยการอันทันทีโบราณ
ทรงบัญญัติไว้เป็นบรรทัดฐาน ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อพูดถึงกฎหมายโบราณที่
กษัตริย์ทรงบัญญัติไว้ ย่อมเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นกฎหมายของกรุงศรีอยุธยา²⁰ ดังนั้นกฎหมายที่
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้ชำระในพุทธศักราช 2347 หรือที่เรียก
กันว่ากฎหมายตราสามดวงนั้น ก็ย่อมได้รับมาจากอิทธิพลมาจากกฎหมายกรุงศรีอยุธยา

²⁰ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายสมัยอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร , 2510) , หน้า 3.

ลักษณะของกฎหมายกรุงศรีอยุธยาที่มีลักษณะซับซ้อนมากกว่ากฎหมายของกรุงสุโขทัย คือ มีความเป็นตัวบทกฎหมายมากกว่า กฎหมายของกรุงศรีอยุธยานี้ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งได้ถูกนำมาดัดแปลงเพิ่มเติมให้เข้ากับสภาพสังคมอยุธยามากขึ้นหลายประการ กฎหมายในสมัยนี้แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ พระธรรมศาสตร์ กับ พระราชศาสตร์

- คัมภีร์พระธรรมศาสตร์

เมื่อแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยานั้น อิทธิพลของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ปรากฏเด่นชัดในกฎหมายของชาติต่างๆ ในคาบสมุทรอินโดจีน อาทิ มอญ เป็นต้น คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของไทยมิได้รับมาจากต้นฉบับของอินเดียโดยตรง แต่รับมาจากมอญซึ่งเจริญรุ่งเรืองและเป็นใหญ่มาก่อน สำหรับชนชาติไทยนั้น ได้แปลโดยดัดแปลงให้เหมาะสมกับจารีตประเพณีนิยมและชีวิตความเป็นอยู่ในบ้านเมืองของตน คัมภีร์พระธรรมศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ 1.เค้ามูลเดิมแห่งบทพระธรรมศาสตร์ ซึ่งจะกล่าวถึงการเกิดคัมภีร์ตามคติของศาสนาพราหมณ์ และ 2.ตัวบทพระธรรมศาสตร์อันถือว่าเป็นแม่บทของกฎหมาย บรรดาพระราชกำหนดกฎหมายใดๆ ที่พระมหากษัตริย์จะทรงบัญญัติขึ้นได้นั้น ต้องอ้างอิงจากตัวบทพระธรรมศาสตร์นี้ทั้งสิ้น เพราะตัวบทพระธรรมศาสตร์นี้ได้อธิบายลักษณะของตระลาการ อำนาจศาล และระเบียบวิธีพิจารณา รวมถึงกฎหมายที่ใช้ระงับข้อพิพาทระหว่างราษฎร ทั้งยังเป็นแม่บทที่พระมหากษัตริย์จะทรงใช้กำหนดกฎหมายในภายหลังอีกด้วย

- พระราชศาสตร์

พระธรรมศาสตร์นั้น ถือเป็นตัวบทกฎหมายหลัง อันเรียกกันทั่วไปว่า “มูลคดี” ซึ่งจะต้องมีพระราชศาสตร์ อันเป็น “สาขาคดี” ที่พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นรัฐสุาธิปัตย์สูงสุด ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงมีและทรงใช้พระราชอำนาจอย่างเต็มที่ในการออกกฎหมายเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม และความเจริญวัฒนาของบ้านเมืองในยุคสมัยนั้น พระบรมราชโองการและพระบรมราชวินิจฉัยถือเป็นพระราชศาสตร์อันได้ผนวกรวมอยู่ในพระธรรมศาสตร์อีกด้วย

กฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กำหนดหน้าที่ไว้มากมาย การลงโทษนั้นจึงเป็นการลงโทษที่ประชาชนทำผิดหน้าที่ซึ่งมีอาจให้อภัยได้ กฎหมายไทยก่อนสมัยรัตนโกสินทร์นั้น มีวิวัฒนาการนับแต่ปลายสมัยกรุงสุโขทัย จนปรากฏเด่นชัดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยานี้มีตราไว้ทั้งที่เป็นกฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติ ทั้งยังมีกฎหมายปกครองทำนองคล้ายคลึงจะเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดินมากมายหลายลักษณะ เกิดจากการสั่งสมปรับปรุงตามสภาพการณ์ของสังคมในยุคสมัยนั้นๆ ประกอบกับบรรดาคดีต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วตระลาการได้วางหลักการตีความกฎหมายก็ดี หรือจะวางแนวกฎหมายใหม่ๆ ก็ดี จนเป็นแนวทางที่ยึดถือสืบมา ทั้งนี้ก็ได้ปรากฏว่ามีการจัดหมวดหมู่เป็นประมวลกฎหมายแต่ประการใด หากจะพิจารณาถึงสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในยุคสมัยนี้แล้ว กฎหมายจะกำหนดหน้าที่ของพลเมืองมากกว่าการให้สิทธิ คือให้พลเมืองมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำและไม่กระทำ หากฝ่าฝืนก็ถือว่าผิดกฎหมาย ต้องรับโทษานุโทษ ตามที่กฎหมายกำหนด แต่สำหรับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาแล้ว ไม่ปรากฏให้เห็นเป็นที่เด่นชัดหรือแทบจะไม่ปรากฏขึ้นเลย นั่นเป็นเพราะสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น เป็นสังคมที่มีการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นรัฐอธิปัตย์ผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมือง ทรงมีพระราชภาระในการรักษาความสงบเรียบร้อย และพระราชทานความผาสุกสวัสดิแก่ราษฎรของพระองค์ ไม่ว่าจะด้วยพระองค์เองหรือพระราชทานอำนาจทางด้านตุลาการให้แก่ผู้ปกครองซึ่งอยู่ในอาณัติของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งผู้ปกครองยอมใช้อำนาจทั้งทางบริหารและตุลาการไปด้วยกัน ในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้ปรากฏสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีขึ้น ในหลายรัชสมัยของพระมหากษัตริย์อยุธยา อาทิ

- **แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1** ปรากฏ กฎหมายลักษณะพยาน กฎหมายลักษณะรับฟ้อง กฎหมายลักษณะอาญาราษฎร์
- **แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช** ปรากฏ กฎหมายลักษณะรับฟ้องเพิ่มเติม มีกฎ 36 ข้อว่าด้วยคดีความฟ้องร้อง พระราชกำหนดว่าด้วยการฟ้องคดี
- **แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา** ปรากฏ กฎ 36 ข้อว่าด้วยจารีตนครบาล กฎหมายลักษณะตระลาการเพิ่มเติม
- **แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ** ปรากฏ กฎ 36 ข้อเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความในศาล

สิทธิที่ปรากฏเหล่านี้ ก็เป็นเพียงการคุ้มครองสิทธิให้การดำเนินกระบวนการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อันเป็นการทำให้ผู้ต้องหากลายเป็นจำเลยและถูกพิพากษาจากตระลาการว่าเป็นผู้กระทำความผิดในที่สุด โดยแทบจะไม่ให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาที่จะได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้เลย

2.5.1.3 สมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา กฎหมายถูกจารไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ไม่ปรากฏแพร่หลายทั่วไป มีเพียงสามฉบับหลักที่ใช้อยู่ในราชการเท่านั้น คือ

1. **ห้องเครื่อง** ฉบับหนึ่งอยู่ที่ห้องเครื่อง อันเป็นฉบับที่พระมหากษัตริย์ทรงอ่าน
2. **หอหลวง** ฉบับหนึ่งอยู่ที่หอหลวง อันเป็นฉบับที่ขุนนาง ข้าราชการทั่วไป อ่านหรือขอคัดลอกไป
3. **ศาลหลวง** ฉบับหนึ่งอยู่ที่ศาลหลวงสำหรับผู้พิพากษาตราการอ่าน หรือเชิญมาตัดสิน

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ในพุทธศักราช 2310 บรรดากฎหมายฉบับจริงได้สูญหายถูกทำลายไป เนื่องจากเป็นช่วงเวลาแห่งการทำศึกสงครามและกอบกู้บ้านเมืองจากเหตุจลาจลและความแตกสามัคคีของคนในชาติ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้อิสรภาพแล้วทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ด้วยระยะเวลาอันสั้นจึงยังมีทันได้ทรงจัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นที่เรียบร้อยก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน กฎหมายในสมัยกรุงธนบุรี จึงมีค้อยปรากฏเท่าใดนัก คงใช้อนุมานมาแต่กรุงศรีอยุธยา สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในครั้งนั้น ก็ไม่ปรากฏให้เห็นเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งยังเป็นช่วงเวลาแห่งการทำศึกสงครามปกป้องบ้านเมือง เพื่อให้เกิดความสงบสุข หากมีคดีอาญาเกิดขึ้นแล้วจำเป็นต้องระงับคดีดังกล่าวให้ยุติโดยเร็ว อันเป็นการป้องกันการเกิดจลาจลซึ่งถือเป็นภัยภายในพระราชอาณาจักรอีกประการหนึ่งด้วย

2.5.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

กฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายไปเสียมากจากการเสียกรุง พุทธศักราช 2310 ประมาณว่าคงเหลือเพียงหนึ่งในสิบเท่านั้น แต่ก็ยังคงมีการบังคับใช้สืบมาในกรุงธนบุรี จนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อพุทธศักราช 2325 ในเบื้องต้นขุนศาลตราการได้รับเอากฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยามาใช้ตัดสินคดี โดยรวบรวมคัดลอกเอาจากสำเนากฎหมายที่บรรดาตุลาการหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพระอาลักษณ์ได้คัดลอกไว้ใช้เป็นส่วนตัว ตั้งแต่รับราชการก่อนเสียกรุง จนพุทธศักราช 2347 เกิดคดีอ้าแดงป้อมฟ้องหย่านายบุญศรีช่างเหล็กหลวง ด้วยอ้าแดงป้อมได้ทำชู้กับนายราชาอรอด การนั้นเจ้าพระยาคลังได้นำกฎหมายมาพิจารณาปรากฏความว่า หญิงนอกใจชายมาฟ้องหย่าชายให้ขาดกันได้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชดำริว่า หญิงมีชู้แล้วมาฟ้อง

หย่า ศาลหลวงตัดสินให้หย่าได้หาเป็นความยุติธรรมไม่แต่ตัวบหมืออยู่อย่างนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการชำระตัวบทกฎหมายใหม่ ดังประกาศพระราชปรารภว่า “...แลพระราชกำหนดบทพระไอยการนั้น ก็พ้นเพือนวิปริตผิดซ้ำ ต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอันโลกหลงหาความละเอียดบามีได้ดัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษา พาให้เสียความยุติธรรมสำหรับแผ่นดินต่อไป..*.” จึงโปรดให้มีการชำระกฎหมายแล้วมีพระบรมราชโองการให้ตราเป็นกฎหมายตราสามดวง ใช้สืบมาหลายรัชสมัย

สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายตราสามดวงนั้น หาได้ปรากฏเด่นชัดไม่ ด้วยเหตุที่ระบบการปกครองของไทยในครั้งนั้นเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระราชอำนาจ สิทธิเด็ดขาดทั้งหมดเป็นของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจเหล่านั้น ได้อย่างเต็มที่และเด็ดขาด ทั้งนี้ก็มีทศพิธราชธรรมเป็นหลักประกันอันเป็นครรลองในการบริหารราชการแผ่นดินรวมถึงการใช้อำนาจตุลาการในการพระราชทานความยุติธรรมแก่อาณาประชาราษฎร์อย่างถ้วนทั่ว การที่จะพระราชทานความยุติธรรมในมูลคดีต่างๆ ได้อย่างถ้วนทั่วทั้งพระราชอาณาจักรโดยลำพังพระองค์เองนั้น ดูเป็นเรื่องยากลำบากยิ่งนัก พระมหากษัตริย์จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการตั้งศาลตามกระทรวง กรมต่างๆ ทั้งศาลตามหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ทำให้ฝ่ายบริหารคือกระทรวง กรม และส่วนภูมิภาคต้องรับผิดชอบงานด้านตุลาการด้วยอีกโสดหนึ่ง แม้จะไม่ปรากฏสิทธิของผู้ต้องหาในตัวบทใดเลยก็ตาม หากแต่สิทธิของราษฎรยังได้บัญญัติไว้ในกฎหมายตราสามดวง โดยปรากฏตามกฎหมายลักษณะอาญาหลวง อันเป็นบทบัญญัติที่กำหนดหน้าที่ของข้าราชการบริพาร ราษฎรทั้งหลายไว้ในมาตราหนึ่งว่า**

“ **มาตรา 21** มีพระราชโองการพระราชบัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายตั้งแต่งไว้ประการใดให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิกระทำตาม ทำนอกเหนือพระราชโองการพระราชบัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายก็ดี แลทะนงศักดิ์ว่าตนมียศถาศักดิ์คุมพวกฟ้องบ่าวไพร่ไปลูดคร่าเอาข้าคนบ่าวไพร่ ลูกเมียท่านมาตีโดยจงจำโดยพลการเองก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิดท่านให้ลงโทษ 6 สุวาน สุวานหนึ่งคือพันคอริบเรื่อน สุวานหนึ่งคือให้บริวารบาทแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง สุวานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง 50 ทีแล้วจำไว้ สุวานหนึ่งคือให้ใหม่จตุรคุณ สุวานหนึ่งคือให้ใหม่ทวิคุณ สุวานหนึ่งให้ใหม่ลาหนึ่ง ”

กฎหมายมาตรานี้ถือได้ว่าเป็นบททั่วไปสำหรับสิทธิของราษฎร โดยกำหนดว่าในเขตราชอาณาจักรสยามนี้ ไม่มีใครจะอยู่เหนือกฎหมายได้นอกจากนี้ยังปรากฏในมาตรา 32 ยังได้

* พระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในตอนต้นของกฎหมายตราสามดวง

** ความจากมาตรา 21 หัวข้อที่ 21 ของกฎหมายเล่มสอง โดยเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

แสดงสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย ในร่างกาย ทรัพย์สิน ตลอดจนสิทธิแห่งความสันโดษ อันมิอาจล่วงละเมิดได้ ดังนี้ *

“ไพร่ฟ้าอันอาศัยอยู่ในเสมาอาณาเขตจังหวัด เมืองใหญ่เมืองน้อยในถิ่น ถานบ้านนอกขอบชนบท ท่านให้เขาอยู่สุขเย็นใจเขา ท่านมิให้อุททาจแก่เขา แลทะนงศักดิ์ว่าตนมียศศักดิ์ เห็นว่าเขาจะมีใส่ตนว่าเขาผิดเอาเขามาจำไว้ แล้ววิรราชบาทว์เอาสิ่งสินเข้าคนเขาก็ดีเห็นเขาว่าเข้าเป็นสมัครสมาอาศัยเขา ใช้ประหงดประงอนตนๆ รุกราชเอาเขาใส่สังขลิกบัญญัติจำไว้ด้วยแรงตนเองก็ดี อนึ่งว่าท่านผิดถูกถูกเมียบตบ ๆ บมิจับได้แต่ได้ยื่นคำผู้บอกเล่า ก็เอาพี่น้อง ลูกหลานค่าคนเพื่อนฝูงตนไปรุกรราชเอาเขามาทำเป็นสาหุศก็ดี อนึ่งสิ่งสินหนี้ ตนมีอยู่แก่ท่าน ตนไปยื้อชักผลักเอาท่านด้วยแรงตน ซึ่งเอาสิ่งสินท่านมาเปน สิ่งสินตนก็ดี ท่านให้ลงโทษ 6 สฐาน”

ดังกล่าวมาเป็นเพียงการคุ้มครองสิทธิของราษฎรผู้บริสุทธิ์ซึ่งยังมิได้กระทำความผิดกฎหมายจากอำนาจอันมิชอบ หากบุคคลตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาแล้ว บุคคลผู้นั้นจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาแบบไต่สวนโดยใช้จารีตนครบาลเพื่อหาคำสารภาพของผู้ต้องหา

2.5.2.1 วิธีพิจารณาความอาญาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วิธีพิจารณาความอาญาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีขั้นตอนและวิธีที่คล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เอกชนผู้ได้รับความเสียหายจะเป็นผู้ฟ้องคดี ทั้งนี้กฎหมายลักษณะรับฟ้อง ยังบัญญัติให้สามี หรือภริยาและพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่น้อง ลูกหลานของผู้ตายเป็นโจทก์ฟ้องผู้กระทำผิดได้อีกด้วย สำหรับการฟ้องนั้นจะต้องทำเป็นหนังสือและผู้ฟ้องคดีจะต้องลงลายมือชื่อ ถ้ามิได้ลงชื่อให้ปรับพินัยหลวงแล้วรับไว้พิจารณา ผู้พิพากษาหรือตระลาการจะเรียกผู้ฟ้องคดีมาไต่ถามบทกฎหมายที่ได้อ้างไว้ในคำฟ้อง และตระลาการจะพิจารณาหนังสือฟ้องร้องและบทบัญญัติของกฎหมายว่าถูกต้องหรือไม่ หากไม่ถูกต้องกฎหมายก็มิให้ศาลรับไว้พิจารณาเพราะจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ซึ่งกรณีดังกล่าวกฎหมายได้ให้การคุ้มครองมิให้บุคคลถูกกล่าวหาโดยมิชอบ และถ้าผู้ใดฟ้องคดีศาลหนึ่งแล้วกลับเอาความเรื่องเดียวกันไปฟ้องยังอีกศาลหนึ่งเป็นสองความ กฎหมายก็ให้ปรับพินัยหลวงแล้วให้พิจารณาคดีแรกที่ได้ฟ้องไว้ ในกรณีที่ราษฎรหลายคนได้ฟ้องผู้กระทำความผิดเป็นคน คนเดียวกัน ให้ถือว่าคนไหนฟ้องก่อนจึงเป็นโจทก์ ถ้าฟ้องพร้อมกันให้ผู้พิพากษาพิจารณาว่าเป็นความอาญาหรือความนครบาล ให้ถือว่าผู้ฟ้องความนครบาลเป็นโจทก์ เพราะความนครบาลนั้น เป็นคดีที่ร้ายแรงทำนองคดีอาญาแผ่นดิน

* ความดังกล่าวปรากฏในกฎหมายเล่มสอง ของเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ หน้า 180-281.

ในปัจจุบัน แต่ถ้าเป็นความอาญาหรือนครบาลด้วยกันทั้งสอง ให้ถือว่าคดีใดอุทธรณ์นั้นเป็นโจทก์

การไต่สวนคดีนครบาลนั้นจะมีวิธีไต่สวนพิเศษ ดังปรากฏในหนังสือที่พระยาธรรมสารนิติวิธีตักตี กราบพลองคัสภานายกหอสมุดพระวชิรญาณ ดังนี้²¹

“เมื่อโจทก์ฟ้องจำเลยในคดีที่เป็นความนครบาล จำเลยปฏิเสธข้อกล่าวหาที่จะมีการให้โจทก์ จำเลย อ้างพยาน นำตระลาการสืบพยาน โจทก์ จำเลย คำนึงพยานซึ่งกันและกัน ตระลาการคัดค้านพยานของคู่ความ ออกสอบถามพยานเช่นเดียวกับความแพ่ง แต่ทั้งนี้มิใช่ข้อยกเว้น อยู่ว่าถ้าตระลาการสืบพยานรังวัด (หมายถึง เจ้าหน้าที่วัดสถานที่เกิดเหตุ) คู่ความ จะติดใจคำนึงพยานรังวัดนั้นไม่ได้ เพราะเป็นพยานที่ตระลาการสืบเอง ”

เมื่อคดีถึงลูกขุน ณ ศาลหลวง ลูกขุนจะพิจารณาว่าจำเลยนั้น มีพิรุณหรือไม่ ลักษณะที่จะถือเอาว่าจำเลยมีพิรุณน่าสงสัยนั้น มีอยู่สามประการคือ

1. คำให้การของจำเลยมีพิรุณ
2. พยานโจทก์และพยานรังวัดเบิกความตรงตามฟ้องของโจทก์
3. พวกฟ้องฝ่ายจำเลยให้การขัดทอดกันตั้งแต่สามปากขึ้นไป

หากคดีใด เข้าลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสามประการข้างตน ลูกขุน จะลงความเห็นว่ามีพิรุณและให้ตระลาการชักฟอกจำเลยตามจารีตนครบาล ซึ่งเป็น วิธีการชำระความตามวิธีพิจารณาความอาญาในสมัยนั้น โดยผู้ต้องหาจะได้รับการข่มขู่ให้รับว่าเป็นโจรผู้ร้าย ด้วยประการต่างๆ อันเป็นการทรมานผู้ต้องหาว่าเป็นผู้ร้ายมีพิรุณซึ่งมิใช่โทษแท้ เป็นแต่จะรังแกความเท็จจริง ตามวิธีพิจารณาอย่างนั้น²² การชักฟอกจำเลยด้วยจารีตนครบาลนั้นจะกระทำโดยการนำจำเลยมาสวมคานยาวผูกทำวเอว แล้วเสียน 5 ที่ จึงถาม หากจำเลยยังมีรับก็จะใช้ไม้บับขมับ ตอกเล็บ ใช้ลวดหนั่งตีแข็ง พร้อมกับถามไปด้วยจำนวน 1 ยก เท่ากับ 30 ที่ หากจำเลยรับสารภาพตระลาการก็จะทำรายงานการชักฟอกและคำให้การของจำเลยซึ่งเรียกว่าสำนวนคำให้การกระบวนพิจารณา ส่งลูกขุน ณ ศาลหลวง ลูกขุนจะพิจารณาแล้วส่งเป็นระวางใบสั่ง ให้ผู้ปรับวางบทปรับโทษจำเลยตามกฎหมาย แต่ถ้าจำเลยยังไม่รับสารภาพ ตระลาการจะรอให้แผลจำเลยนั้นหายเสียก่อน แล้วจึงดำเนินการตามจารีตนครบาลต่อ คือ ผูกจำเลยไว้แล้ว

²¹ “หนังสือที่พระยาธรรมสารนิติวิธีตักตี กราบพลองคัสภานายกหอสมุดพระวชิรญาณ,” หอสมุดกระทรวงยุติธรรม, แฟ้มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

²² พระวรภักดีพินุลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 300.

เขียนครั้งละ 5 ที สลับกับถามเรื่อยไป จนครบ 3 ยก คือ 90 ที เรียกกันว่า เขียนสามยก หากจำเลยยังยืนกรานปฏิเสธอยู่ ตระลาการจะคัดสำนวนคำให้การกระบวนพิจารณา ส่งให้ ลูกขุน ณ ศาลหลวง ถ้าลูกขุนพิจารณาแล้วเห็นว่าสำนวนของจำเลยนั้นมีพิรุณเพียงเล็กน้อยอยู่ข้อเดียว ลูกขุนก็จะให้ตระลาการเรียกประกันทัณฑ์บนจำเลยไว้แล้วจึงปล่อยตัวไป แต่ถ้าจำเลยมีพิรุณมากถึงสองข้อขึ้นไป ทำให้ดูเป็นข้อใหญ่ หรือมีพิรุณเป็นข้อใหญ่สองข้อ ลูกขุนก็จะให้ตระลาการส่งตัวจำเลยไปจำไว้หน้าคุกฐานเป็นผู้ร้ายใจแข็ง²³

2.5.2.2 ลูกขุนและตระลาการในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ลูกขุนและตระลาการในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีหน้าที่ชำระความและตัดสินคดี เมื่อมีราษฎรนำคดีความมาฟ้อง เจ้าหน้าที่นำเสนอลูกขุนตรวจฟ้องว่าเป็นคำฟ้องแล้วจะส่งไปยังศาลที่มีอำนาจซึ่งสังกัดอยู่ในกรมต่างๆ เจ้ากรมจะจ่ายให้แก่ตระลาการเป็นผู้พิจารณาเมื่อพิจารณาเสร็จแล้ว ตระลาการจะส่งสำนวนไปให้ลูกขุนชี้ขาดเพื่อให้ผู้ปรับบทหรือวางบทลงโทษอีกชั้นหนึ่ง ลูกขุนที่พิจารณาคความตามกฎหมายนี้ เรียกว่า ลูกขุน ณ ศาลหลวง ต่างจากลูกขุน ณ ศาลา ซึ่งเป็นเสนาบดีทำหน้าที่ฝ่ายบริหาร หน้าที่ของลูกขุนและตระลาการ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชาธิบายไว้ในคราวที่ทรงแถลงแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ไว้ดังนี้²⁴

“...พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ปุโรหิตผู้นั้นจัดวางแบบอย่างการที่จะปกครองรักษาพระนครใหม่ให้เรียบร้อยสมควร ที่จะเป็นพระนครใหญ่สืบไป ปุโรหิตผู้นั้นจึงได้ยกมณูสารสาตรา นี้มาตั้งเป็นหลักที่จะได้บัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายสืบไป และจัดธรรมเนียมอื่นๆ ตามแบบอย่างข้างพระนครฝ่ายอินเดียแต่โบราณนั้นทั่วไป ปุโรหิตผู้นั้นคงจะเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในมณูสารสาตราของเดิมและพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งได้บัญญัติขึ้นใหม่ เพราะเป็นผู้ต้นตำราและเป็นผู้เรียบเรียงตั้งแต่งขึ้น ทั้งที่เป็นพรหมณ์ประพุดที่ตั้งอยู่ในความสุจริตจึงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นที่น่าเชื่อถือฟังของข้าราชการและราษฎรทั้งปวง พระเจ้าแผ่นดินจึงมอบการบังคับบัญชาสิทธิขาดนี้ให้แก่ปุโรหิตผู้นั้นเป็นผู้ตัดสิน ด้วยความเด็ดขาดทั่วไปทั้งพระนคร และปุโรหิตเช่นนี้จะมีผู้เดียวหรือหลายคนก็ดี ก็คงจะต้องมีผู้ช่วยที่

²³ “หนังสือพระยาธรรมสารนิเวศวิศักรศึกษาบทูลสภานาจอสมุดพระวชิรญาณ 19 มกราคม 2464,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, แฟ้มอธิบายกระทรวงศาลและกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

²⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2470), หน้า 17.

ปรีกษาหรือหลายคน จึงจะพอที่จะดำเนินการในตำแหน่งของตัวตลอดไปได้ ซึ่งได้มีตำแหน่งพระมหाराชครู พระราชาครูแลปลัด แต่ถึงดั่งนั้น ก็คงไม่พอ จึงตั้งขึ้นอีกสำหรับหนึ่ง เพราะฉะนั้นลูกขุนจึงได้เป็นอยู่สองสำหรับจนวนบัดนี้ ชื่อของลูกขุนยังปรากฏเป็นชื่อพราหมณ์อยู่โดยมาก และพราหมณ์ซึ่งยังมีตระกูลอยู่ในกรุงบัดนี้ก็ยังได้รับเป็นตำแหน่งในลูกขุนหรืออยู่ในตำแหน่งพราหมณ์ แต่ไปเข้าเป็นที่ปรีกษาเป็นลูกขุน... ฯลฯ ตัวลูกขุนทั้งปวงเป็นแต่ผู้พิพากษาความซี้ผิด ซี้ชอบอย่างเดียว หาได้เป็นผู้พิจารณาความอันใดไม่ ต้องมีระลาการที่จะพิจารณาความนั้นตลอดแล้วไปขอคำตัดสินอีกชั้นหนึ่ง แต่ระลาการทั้งปวงเหล่านั้นแต่เดิม จะอยู่ในบังคับลูกขุนทั้งสิ้น หรือจะจ่ายไปไว้ตามกรมต่างๆ ดั่งเช่นเป็นอยู่ในทุกวันนี้ ก็ไม่มีอันใดจะยืนยันเป็นแน่ได้ ถ้าจะคิดประมาณดูว่ากรมแพ่งกลางกรมหนึ่ง แพ่งเกษมกรมหนึ่ง สองกรมนี้อีกยังอยู่ในกรมลูกขุนถึงว่าในบัดนี้จะไม่ได้อยู่ในบังคับพระมหाराชครูผู้เป็นใหญ่ในกรมลูกขุนอย่างใดอย่างหนึ่ง สังกัดหมายหมาตัวตัวเองอยู่ในกรมเหล่านั้น ก็ยังขึ้นอยู่ในกรมเหล่านั้น ก็ยังขึ้นอยู่ในกรมลูกขุน เจ้ากรมและขุนศาลระลาการก็รับเบี้ยหวัดอยู่ในกรมลูกขุน เจ้ากรมและขุนศาลระลาการก็รับเบี้ยหวัดอยู่ในกรมลูกขุน หน้าที่ของแพ่งกลางและแพ่งเกษมทั้งสองกรมนี้อีกมีศาลที่จะพิจารณาความเป็นกระทรวงอันหนึ่งซึ่งเป็นตำแหน่งเดิม แต่ไปมีภาระอีกแผนกหนึ่ง ซึ่งต้องเป็นผู้วางบทในคำลูกขุน ปรีกษาหน้าที่ทั้งสองคือ เป็นผู้พิจารณาความอย่างหนึ่ง เป็นผู้วางบทอย่างหนึ่งนี้ ถ้าคิดตามความเห็นในเชิงกฎหมายอย่างไทยแล้วก็เป็นหน้าที่อันไม่สมควรจะรวมกัน แต่การที่เจ้ากรมแพ่งกลาง แพ่งเกษมสองคนนี้ ไม่มีหน้าที่วางบทลงโทษขึ้นด้วยนั้น ควรจะเห็นได้ว่าแต่เดิมมาลูกขุน คงจะปรีกษาซี้ขาดและวางบทลงโทษตลอดไปในชั้นเดียว แต่ล่วงมาจะเป็นด้วยผู้ซึ่งปุโรหิตใหญ่ ซึ่งมีความรู้และสติปัญญาความทรงจำมากล้มตายไป ผู้ซึ่งรับแทนที่ใหม่ไม่แคล้วคล่องในกฎหมายซึ่งตั้งขึ้นไว้ หรือไม่มีสติปัญญาสามารถพอที่จะทำการให้ตลอดไปได้ แต่ในชั้นเดิวนั้นอย่างหนึ่ง และเพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินตั้งพระราชบัญญัติเพิ่มขึ้นตามกาลสมัยมากขึ้นเหลือที่จะทรงจดจำไว้ได้ ลูกขุนซึ่งพิพากษานั้นวางท่าผิดๆ ถูกๆ หรือไม่ทันเวลาพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้โปรดให้เจ้ากรมแพ่งกลาง แพ่งเกษม สองคนนี้เป็นพนักงานที่จะพลิกกฎหมาย เพราะฉะนั้นลูกขุนจึงเป็นแค่ผู้พิพากษาซี้ผิดซี้ชอบ แต่การที่จะตัดสินลงโทษอย่างไรนั้น ตกเป็นหน้าที่พนักงานเจ้ากรมศาลแพ่งทั้งสอง ซึ่งได้ปรากฏชื่อว่าเป็นผู้ปรับ เพราะเป็นผู้พลิกผู้เปิดสมุดกฎหมายดั่งนี้ ถ้าจะต้องเอาศาลแพ่งกลางและแพ่งเกษมทั้งสองศาลนี้ เป็น

ตัวอย่างว่า หรือแต่ในชั้นแรกตั้งพระนครที่กล่าวมานั้นตระลาการซึ่งมีอยู่ในศาลอื่นๆ ทุกวันนี้จะรวมอยู่ในลูกขุนกรมลูกขุน เป็นกรมยุติธรรม สำหรับในพระนครก็เหมือนจะพอว่าได้ แต่ภายหลังมา อำนาจลูกขุนไม่พอที่จะบังคับรักษาให้ศาลทั้งปวงอันอยู่ในใต้บังคับ พิจารณาความให้ตลอดทั่วไปถึงได้ด้วยเหตุขัดข้องต่างๆ ครั้นเมื่อจัดการในตำแหน่งขุนนาง เอาฝ่ายพลเรือนเป็นสมุหนายก ฝ่ายทหารเป็นสมุหกลาโหม และตั้งตำแหน่งจตุสดมภ์ แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงได้แยกศาลจากกรมลูกขุนออกไปแจกให้กรมต่างๆ คงไว้แต่ศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งเกษม ให้อยู่ในกรมลูกขุน สองศาล เพราะสองศาลนี้เป็นแต่ว่าความแพ่งซึ่งเป็นความอ่อนๆ อันลูกขุนพอจะมีอำนาจบังคับบัญชาตลอดได้ ความอื่นๆ ก็เป็นความสำคัญแข็งแรง และเป็นความที่ประสงค์จะอุดหนุนราษฎรให้ความแล้วโดยเร็วขึ้นกว่าความสามัญจึงได้ยกไปแจกไว้ในกรมต่างๆ เพื่อให้เสนาบดีและอธิบดีกระทรวงนั้นๆ ช่วงบังคับบัญชาว่ากล่าวเร่งรัดโดยอำนาจ ไม่ให้มีที่ติดขัดข้องและไม่ให้ขุนศาลตระลาการทอดทิ้งความไว้ ไม่ให้เนิ่นช้า แต่ความทั้งปวงนั้นตั้งต้นแต่ฟ้อง ไปก็ยังคงให้ลูกขุนเป็นผู้สั่งฟ้อง ถ้าขัดข้องด้วยคู่ความจะมีถ้อยคำประการใดก็ยกตั้งมาหรือลูกขุน ที่สุดจนศาลพิพากษาชี้ขาดคดีก็ยกตั้ง ให้ลูกขุนเป็นผู้พิพากษาชี้ขาดท่านเสนาบดีและอธิบดีที่ได้เป็นเจ้าของศาลนั้นๆ ไม่มีอำนาจที่จะตัดสินความในศาล ใต้บังคับของตัวการเด็ดขาดอันใดได้ เป็นแต่ผู้ที่จะช่วยให้ความนั้นได้ว่ากล่าวแก้กันอย่าได้มีที่ขัดข้องที่จะเกิดขึ้นด้วยคู่ความและตระลาการ จะไม่ทำการให้เดินไปเสมอๆ นั้น อย่างเดียวก็ถ้าหากว่า ความคิดที่คิดเห็นศาลทั้งปวงแต่เดิมจะรวมอยู่ในกรมลูกขุนนั้นจะเป็นการผิดไป ก็แต่เพียงได้แยกศาลต่างๆ ไว้ ในกรมทั้งปวงเหมือนเช่นว่าในชั้นหลังนี้แต่เดิมมาเท่านั้น ตัวเสนาบดีและอธิบดีกับลูกขุน ก็คงมีอำนาจเป็นคนละแผนกกันดังเช่นว่ามาแล้วนี้ ถ้าจะคิดเทียบดูกับอย่างเสนาบดีว่าการยุติธรรมในประเทศอื่นๆ ก็เป็นการกลับกันตรงมาแต่เดิม ลูกขุนซึ่งดูเหมือนจะเป็นเสนาบดีกรมยุติธรรมนั้นกลับเป็นหน้าที่ผู้พิพากษา ส่วนกรมต่างๆ ที่รับศาลบังคับบัญชาความไปไว้ในกรมนั้น กลับเป็นตัวเสนาบดีกรมยุติธรรม ที่สำหรับจะให้เครื่องจักรในการพิจารณาความเป็นไปได้โดยสะดวกอย่าให้หยุดอย่าให้ขาดได้ การที่ว่ามานี้เป็นวิธีพิจารณาแบบแผนเก่า ซึ่งจะให้เห็นเห็นว่าที่ท่านจัดลงเป็นแบบแผนแต่เดิมนั้นประสงค์จะจัดการอย่างไร แต่การภายหลังมานี้เปลี่ยนแปลงต่อไปอีกเป็นอันมาก...”

จากพระบรมราชาธิบายของสมเด็จพระปิยมหาราชนี้ ทำให้ทราบถึงอำนาจหน้าที่ของลูกขุน นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สืบมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งอำนาจหน้าที่ของลูกขุนตามกฎหมายไทยในสมัยนั้น เป็นเพียงผู้ชี้ขาดก่อนจะนำไปให้ผู้ปรับบทเป็นผู้วางบทลงโทษ ต่างจากลูกขุน ตามกฎหมายระบบ คอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งเป็นราษฎรธรรมดาผู้ถูกเกณฑ์มาตัดสินคดีบางประเภทในปัญหาข้อเท็จจริง เท่านั้น ส่วนปัญหาข้อกฎหมายจะเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา

ตระลาการ คือผู้ทำหน้าที่พิจารณาคดีความในศาลตามวิธีพิจารณาความอย่างเก่า ครั้นเมื่อยกเลิกวิธีพิจารณาความอย่างเก่าแล้ว ได้รวมหน้าที่ผู้พิจารณา ผู้ชี้ขาดตัดสิน และปรับบทอยู่ที่ผู้พิพากษาหรือตระลาการ ตระลาการในศาลต่างๆ ก็ได้หลายคน สุดแต่เจ้ากระทรวงหรืออธิบดีจะได้อบรมหมายให้ใคร ซึ่งข้าราชการในสังกัดกรมที่มีศาลนั้นอาจจะได้รับมอบหมายให้เป็นตระลาการด้วยก็ได้ ทั้งโจทก์และจำเลยเมื่อเป็นความกันแล้วจะต้องมาค้างที่บ้านของตระลาการ²⁵ เพราะกฎหมายกำหนดให้โจทก์และจำเลยต้องอยู่ในอำนาจของตระลาการ เว้นแต่จะได้มีการประกันตัวไป บ้านของตระลาการจึงมีคุก ตะรางและเครื่องพันธนาการ

เมื่อตระลาการชี้ขาดตัดสินเป็นประการใดแล้ว คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ตระลาการได้เฉพาะในประเด็นที่ว่า การตัดสินไม่ยุติธรรม เท่านั้น อาทิ เข้าข้างอีกฝ่ายหนึ่งหรือรับสินบน เป็นต้น ทั้งนี้ กฎหมายลักษณะอุทธรณ์ได้บัญญัติถึงเหตุที่จะกล่าวหาตระลาการไว้ถึง 67 ประการ เช่น หาว่าแต่งฟ้องให้โจทก์ แต่งคำให้การจำเลย แลให้คารมแก่โจทก์แก่จำเลย เป็นต้น เป็นที่ปรากฏว่าในสมัยนั้น รายได้ของตระลาการมีน้อย ช่องทางที่จะทำให้ตระลาการแสวงหาผลประโยชน์จากคดีความจึงมีมาก ดังที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระราชปรารภไว้ว่า “ต้องหาผลประโยชน์เลี้ยงชีวิตในทางความนั่นเอง” การอุทธรณ์กล่าวโทษตระลาการนั้น ถ้าตระลาการแพ้ ก็ให้ยกสำนวนที่พิจารณาไว้เสีย ซึ่งก็ต้องมีการฎีกาต่อไป ในทางกลับกันหากผู้อุทธรณ์แพ้ก็จะถูกปรับไหม แม้ในชั้นฎีกาก็สามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระเจ้าแผ่นดินได้อีกชั้นหนึ่ง

2.5.2.3 การควบคุมตัวผู้ต้องหาในคดีอาญา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การควบคุมกักขังตัวผู้ต้องหาหรือผู้ที่ถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิดนั้น อยู่ในลักษณะตระลาการ ของกฎหมายตราสามดวง ซึ่งถือว่าตระลาการเป็น

²⁵ หลวงจักรปาณีศรีสวัสดิ์, เรื่องของเจ้าพระยามหินทร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตรีเนศวร, 2499), หน้า 19.

ผู้มีอำนาจในการควบคุมซึ่งตัวผู้ต้องหาภายหลังจากที่ได้จับตัวมา โดยมีบ้านของตระลาการเป็นที่ควบคุมซึ่งและชำระความ ดังความในบทที่ 10 แห่งลักษณะตระลาการได้บัญญัติว่า²⁶

“เมื่อโจทก์จำเลยคุมกันอยู่ในตระลาการ ถ้าจะไปให้ลาจะมาให้บอกแก่ตระลาการ ถ้ามันผู้ใดไปมิได้ลามามิได้บอก ท่านว่าผู้นั้นตระลาการถูกให้จำมันไว้คุมกันไปกันมา”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า อำนาจควบคุมของตระลาการนั้นเป็นอำนาจแต่เพียงว่าจะไปหรือจะมาให้โจทก์และจำเลยต้องแจ้งแก่ตระลาการ หากคู่ความไม่แจ้ง ตระลาการจึงจะมีอำนาจควบคุมตัวไว้ นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเรื่องการปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันอีกด้วย โดยให้นายประกันทำหนังสือและได้รับคำยินยอมจากบุตร ภรรยา เสียก่อน ด้วยการสลักหลังหนังสือค้ำประกันนั้น นอกจากนี้ยังอนุญาตให้ตัวความประกันตัวเองหรือจะให้ญาติพี่น้องหรือบุคคลอื่นก็ได้ ทั้งนี้หากตัวความแพ้คดีและหลบหนี นายประกันจะต้องชดเชยสินไหมพินัยจนครบถ้วน

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายลักษณะโจร ซึ่งมีหลักในการสอบสวนผู้ต้องหาที่เรียกว่าจารีตนครบาล ซึ่งเป็นวิธีการสอบสวนด้วยการทรมาน เขียนตี เพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพและขัดทอผู้อื่น อันเป็นวิธีการที่ให้อำนาจในการทรมานแก่ผู้ต้องหาได้ ทำให้การควบคุมตัวผู้ต้องหาในคดีอาญาจะไม่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาเลย การควบคุมตั้งผู้ต้องหาในบ้านของตระลาการ ย่อมให้อำนาจในการควบคุมแก่ตระลาการอย่างเต็มที่ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่จะได้รับการคุ้มครองเสรีภาพของผู้ถูกคุมขังจึงไม่ปรากฏมีในกฎหมายตราสามดวง แต่ประการใด

2.5.2.4 การนำสืบความผิดในคดีอาญา

การนำสืบความผิดในคดีอาญาของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้หม่อมทันทที่ที่ถูกกล่าวหา ศาลจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหา จนกว่าจำเลยจะนำสืบหักล้างจนได้พยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ ศาลจึงจะยอมเชื่อว่าจำเลยไม่มีความผิดกฎหมายตราสามดวงได้บัญญัติการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคู่ความไว้ใน บทดำน้ำลุยเพลิง ซึ่งเป็นการใช้ความเชื่อมากกว่าการพิสูจน์ด้วยเหตุผล

²⁶ กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2521), หน้า 243.

2.5.3 สิทธิต่างๆ ที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์สมบูรณาญาสิทธิ คือสิทธิทั้งปวงในแผ่นดินล้วนเป็นของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แม้แต่คำพิพากษาที่บรรดาศาลทั้งหลายได้ตัดสินจนเป็นที่ยุติแล้วในทางกฎหมาย พระมหากษัตริย์ก็ยังทรงมีพระราชอำนาจที่จะทรงแก้ไขคำพิพากษาเหล่านั้นได้ตามพระราชประสงค์ การใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์หาได้ทรงใช้อย่างตามพระราชประสงค์เรื่อยไปไม่ แม้จะมีได้บัญญัติไว้เป็นกฎหมาย พระมหากษัตริย์สยามก็จักต้องเจริญพระราชธรรมเป็นเนืองนิตย์ ซึ่งถือเป็นพระราชภาระที่จะต้องทรงปฏิบัติเพื่อให้บ้านเมืองภายในเขตชั้นตรีสี่มาเกิดความร่มเย็นผาสุก ดังนั้น บรรดาสิทธิต่างๆ ที่ปรากฏในกฎหมายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น จึงเป็นการคุ้มครองสิทธิของราษฎรสิทธิปัจเจก เป็นสำคัญ ทั้งนี้กฎหมายได้กำหนดความคุ้มครองราชฎธรรมตา โดยมีให้ตกเป็นผู้ต้องหาโดยง่าย เพราะหากไม่มีผู้ต้องหา ก็คงไม่จำเป็นต้องใช้จารีตนครบาล และถ้าเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบเสียก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ต้องหาจริงหรือไม่ โดยการกำหนดวิธีการกล่าวหาผู้กระทำผิดอย่างรอบคอบ ย่อมเป็นการกันผู้บริสุทธิ์ออกจากกระบวนการยุติธรรมเสียแต่ตอนต้น ด้วยการที่กฎหมายบัญญัติป้องกันมิให้มีการกล่าวโทษแก่บุคคลโดยไม่เป็นธรรม โดยบังคับให้ผู้ที่จะกล่าวหาต้องกล่าวหาเป็นลายลักษณ์อักษร และผู้ที่จะกล่าวหาขึ้นต้องมีเหตุผลเพียงพอในการกล่าวหาบุคคลอื่น หากพิจารณาแล้วมิได้เป็นสังข์ดังกล่าวหา โทษที่ถูกกล่าวหาขึ้นจะตกไปสู่ผู้กล่าวหาเอง ถือเป็นสิทธิเสรีภาพของราษฎรมิให้ถูกกล่าวหาใส่ความได้โดยง่าย คือ การที่จะไม่ถูกกล่าวหาอย่างไร้มูลเหตุ และรัฐจะลงโทษผู้ที่ใส่ความผู้อื่น ให้ได้รับความเสียหายหรือให้ได้รับความทุกข์ทรมาน กฎหมายในครั้งนั้นให้อำนาจรัฐในการจำกัดสิทธิของบุคคลได้ง่าย หากบุคคลนั้นไม่มีพรรคพวกอยู่ในกรมหรือกระทรวงใด ย่อมเป็นผลเสียแก่บุคคลนั้น อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ก็ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะทรงอำนาจควบคุมความยุติธรรมทางอาญาให้แก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งหมด โดยมีราชธรรมทศพิธเป็นกรอบในการใช้พระราชอำนาจนั้น และการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาก็ไม่มีปรากฏในตบทกฎหมายฉบับใด เพียงแต่เป็นความกรุณาปรานีที่เกิดจากความเวทนาสงสารที่ตระลาการมีต่อผู้ต้องหา เป็นรายคดีๆ ไปเท่านั้น ซึ่งก็เป็นช่องว่างที่จะทำให้ตระลาการรับสินบนเพื่อให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาได้โดยง่าย ดังนั้นสิทธิของผู้ต้องหาจะมีได้ก็ต่อเมื่อผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับความปลอดภัยจากการแก้แค้นตอบแทน โดยผู้เสียหายหรือกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจเหนือผู้เสียหาย แต่ก็ไม่มียกกฎหมายใดมาคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาอย่างเด่นชัดเท่าใดนัก เพียงแต่เป็นการสันนิษฐานจากบทกฎหมายอื่นๆ ที่กำหนดหน้าที่ของผู้ใช้กฎหมายและราษฎรเท่านั้น หาได้กำหนดสิทธิราษฎรหรือผู้ต้องหาไม่ กฎหมายในยุคสมัยนี้จึงมุ่งที่จะกำหนดหน้าที่และจำกัดสิทธิราษฎรและคุ้มครองการใช้อำนาจของรัฐ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไร้อุปสรรคใดๆ อาทิ การที่รัฐได้ออกหนังสือหรือหมายเรียก เรียกตัวผู้ใดย่อมหมายความว่าบุคคลนั้น แม้จะ

ถูกจำกัดสิทธิบางประการ จะต้องได้รับความคุ้มครองในเรื่องที่ว่าด้วยความปลอดภัย จากภัยอันตรายอันเกิดจากบุคคลอื่นด้วย เพราะถือว่าผู้ต่อนั้นอยู่ระหว่างการพิจารณาซึ่งถือว่าอยู่ในอาณาเขตของตราการ จึงได้มีบทกำหนดความปลอดภัยของผู้ต่อนั้นซึ่งตกอยู่ในการควบคุมของรัฐไว้ อันถือเป็นหน้าที่ของตราการ แม้จะเป็นการให้ความคุ้มครองผู้ต่อนั้นหรือจำเลยในฐานะคนในอาณาเขตของตราการก็ตาม แต่การคุ้มครองนั้นก็มิได้คุ้มครองว่าผู้ต่อนั้นหรือจำเลยจะไม่ถูกปฏิบัติอย่างทารุณจากตราการ เพียงแต่คุ้มครองให้พ้นจากการรบกวนจากบุคคลอื่นที่มีใช้ตราการ ดังนี้ สิทธิที่เกิดจากการคุ้มครองดังกล่าวจึงน่าจะคุ้มครองอำนาจการปฏิบัติหน้าที่ของตราการมากกว่าที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้ต่อนั้น แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์รัฐอธิปไตยจะทรงใช้พระราชอำนาจตั้งบุคคลขึ้นมาบริหารราชการต่างพระเนตรพระกรรณ รวมถึงการใช้อำนาจด้านตุลาการด้วยนั้น ก็หาใช่ว่าจะทรงวางพระราชหฤทัยให้บรรดาผู้บริหารเหล่านั้นใช้อำนาจอย่างอิสระไม่ กฎหมายยังกำหนดบทลงโทษกับผู้ใช้อำนาจปกครองที่ใช้อำนาจในทางไม่ถูกต้อง ปราบกฏในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ซึ่งบทมาตราส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอันมีถูกต้องของเหล่าผู้มีอำนาจ ซึ่งอำนาจตุลาการในครั้งนั้นยังมีได้แบ่งแยกออกไปให้เห็นเป็นชัดเจนดังเช่นในปัจจุบัน ดังนั้น หากมีการจับกุมผู้กระทำความผิดตลอดจนการพิสูจน์ความผิดของผู้ต่อนั้น จึงตกเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเปรียบเป็นอำนาจ อธิปไตยสูงสุด ฝ่ายบริหารเองจะต้องไม่ใช้วิธีการที่จะทำให้ผู้ต่อนั้นเสียเปรียบเมื่อถึงเวลาที่มีการพิจารณาพิพากษาคดีโดยฝ่ายตุลาการผู้เป็นกลางในการใช้ดุลพินิจ โดยสิทธิของผู้ต่อนั้นจะมีได้เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตัวผู้ถูกล่าวหาจนเกินควรเท่านั้น กฎหมายมิได้บัญญัติให้ผู้ต่อนั้นมีสิทธิใดๆ ระหว่างกระบวนการพิจารณาพิสูจน์ความผิด เพียงแต่บัญญัติคุ้มครองกระบวนการพิจารณาคดีให้ผู้ต่อนั้นและเป็นที่ธรรมปราศจากการรบกวนใดๆ ส่วนการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดนั้น ก็คงจะเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารที่จะต้องกระทำไปโดยปราศจากความลำเอียง เพราะฝ่ายบริหารนั่นเองที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายตุลาการ ในขณะเดียวกันกฎหมายจึงได้กำหนดหน้าที่ของฝ่ายบริหารที่ทำหน้าที่ตุลาการไว้มิให้กระทำการเกินอำนาจ ที่ตนมี อันเป็นอำนาจที่พระเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัย พระราชทานมาให้ลูกขุน ตราการทำหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ราษฎรต่างพระเนตรพระกรรณ

การที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจในทางตุลาการด้วยนั้น เป็นเรื่องเสี่ยงที่ผู้บริหารจะใช้ อำนาจโดยมิชอบ โดยเฉพาะในเขตนอกพระนครที่ห่างไกลและยากต่อการตรวจสอบ จึงมีกฏให้ผู้ ที่ได้รับความเดือดร้อนเข้ามาร้องทุกข์กล่าวโทษ ณ เมืองหลวงได้ สิทธิดังกล่าวที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงนี้ มีการยอมรับว่ารัฐมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิขั้นต่ำบางประการของ ประชาชน และตัวบทกฎหมายก็ได้บัญญัติป้องกันการใช้อำนาจของรัฐโดยไร้คุณธรรมเพื่อเอาผิดทางอาญาแก่ราษฎร ก็เพื่อเป็นการคุ้มครองป้องกันการใช้อำนาจบริหารและตุลาการซึ่งเป็นพระ

ราชอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชฤทัยพระราชทานให้แก่ผู้ปกครองบ้านเมืองในเขต
 รัชสมัยสยาม ไปใช้ปกครองดูแลต่างพระเนตรพระกรรณให้เกิดความสงบเรียบร้อยแก่พระมหา
 นครรัตนโกสินทร์ กฎหมายจึงต้องคุ้มครองการใช้พระราชอำนาจที่พระราชทานให้ อย่างมี
 ประสิทธิภาพ ดังนั้น กฎหมายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา
 เท่าใดนัก เพราะสิทธิต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดให้ นั้น เป็นเพียงการคุ้มครองการปฏิบัติหน้าที่ของ
 ข้าราชการ และคุ้มครองพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เท่านั้น มิได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา
 เท่าใดเลย เพียงแต่คุ้มครองราษฎรผู้บริสุทธิ์หากแต่เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาแล้ว ก็จะต้องเข้าสู่
 กระบวนการทางยุติธรรม โดยมักถูกปฏิบัติด้วยหลักจารีตนครบาลและขั้นตอนการสืบพยานต่างๆ
 นานา

กฎหมายตราสามดวง มักจะบัญญัติโดยเน้นสิทธิและหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ คือฝ่าย
 ราชการมากกว่าผู้ถูกปฏิบัติ คือผู้ต้องหา ด้วยเหตุที่ยุคสมัยครั้งนั้น ประเทศไทยมีการปกครองแบบ
 สมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระราชอำนาจจะอยู่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และข้าราชการบริพาร
 เสนาบดี ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งถือเป็นกลุ่มอำนาจในครั้งนั้น โดยบุคคลเหล่านี้จะปฏิบัติราชการต่าง
 พระเนตรพระกรรณ รวมถึงงานด้านการยุติธรรมด้วย เพราะพระมหากษัตริย์มีอาจจะบริหาร
 ราชการแผ่นดินโดยลำพังพระองค์ ได้อย่างถ้วนทั่วทั้งเขตรัชสมัยมาได้ ยิ่งหัวเมืองที่อยู่ไกลจาก
 พระมหานครมากเท่าใด ความเสี่ยงที่ราษฎรหรือผู้ต้องหาจะถูกปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรม
 อย่างบริสุทธิ์ นั้นมีน้อย กฎหมายจึงให้สิทธิแก่ราษฎรในการเข้ามาร้องทุกข์ภายในพระนครได้ แต่
 กระนั้น กว่าเรื่องจะมาถึงพระนคร ด้วยอุปสรรคต่างๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมที่ดี การ
 ติดต่อสื่อสารที่ดี ทำให้น้อยคดีนั้นจะสามารถเข้ามาถึงพระนครได้ ยิ่งจะให้ถึงพระเนตรพระกรรณ
 แล้ว ดูจะเป็นเรื่องสิ้นหวังสำหรับทางปฏิบัติในยุคสมัยนั้น คดีบางคดี ผู้ต้องหาอาจถูก
 กระบวนการยุติธรรมบางประการจำกัดสิทธิของตน เพราะถูกกฎหมายมองว่าเป็นคนผิดเสียแต่ต้น
 ทำให้ไม่มีโอกาสแก้ต่างหรือพิสูจน์ความผิด จนอาจต้องรับโทษานุโทษโดยปราศจากความผิด หรือ
 ถูกทรมานด้วยจารีตนครบาลจนล้มตายไปก็มี สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัตนโกสินทร์
 ตอนต้นนี้จึงไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าใดนัก ทั้งทางนิติบัญญัติและพฤตินัย อันเป็นข้อบกพร่องสำหรับสยาม
 ประเทศในการต่อรองสัมพันธ์ไมตรีต่อชาติตะวันตกในเวลาต่อมา นอกจากกฎหมายตราสามดวง
 แล้ว ก็มีการบัญญัติกฎหมายออกมาใช้บังคับเฉพาะเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณี อาทิ เรื่องการสูบ
 ฝิ่น เรื่องภาษีอากร เป็นต้น สืบมาจนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราช
 วิเทโศบายในการเปิดพระราชอาณาจักรทำการค้าขายกับต่างชาติ แม้ว่ากฎหมายและการปฏิบัติ
 ต่อผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พุทธศักราช 2325 - 2394) (คริสตศักราช
 1782 - 1851) จะดูรุนแรง แต่ในเวลานั้นสภาพการเมืองในทวีปยุโรปและอเมริกาไม่อำนวยให้
 พ้อค้าชาวตะวันตกเรียกร้องให้ประเทศไทยแก้ไขปัญหาด้านกฎหมายที่ตนไม่พอใจได้ เนื่องจาก

ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในบรรดาประเทศตะวันตก อาทิ อเมริกาทำสงครามเพื่อครอบงำอิสรภาพจากอังกฤษ ในพุทธศักราช 2332 (คริสตศักราช 1789) เกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ในประเทศฝรั่งเศส ตามด้วยสงครามเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่พุทธศักราช 2344 - 2358 (คริสตศักราช 1801 -1815) ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ประเทศไทยสามารถทำการค้าจากพ่อค้าชาวตะวันตก ในรูปแบบและขอบเขตตามที่ไทยต้องการได้ กฎหมายตราสามดวงจึงยังคงใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสภาพสังคมและวัฒนธรรมยังไม่มีเปลี่ยนแปลงหรือมีเหตุแทรกแซงจากชาติตะวันตก ซึ่งปรากฏเด่นชัดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การติดต่อกับชาติตะวันตกของไทยได้ทำให้ไทยต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์โลก ก่อเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากคนในบังคับและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ส่งผลให้ไทยต้องทำการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลให้เท่าทันประเทศตะวันตกอันเป็นแบบตะวันตกนิยม

2.5.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัชกาลที่ 4 และต้นสมัยรัชกาลที่ 5

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สยามประเทศเริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง โดยเปิดประเทศทำการค้าและรับแนวความคิดเห็นต่างๆ กับชาติตะวันตก แนวคิดปรัชญาตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อประเทศไทยเป็นอันมาก ประเทศไทยจึงมีความต้องการจะทำประเทศให้ทัดเทียมประเทศอารยะข้างตะวันตก ทำให้กฎหมายไทยในสมัยนี้ได้เปลี่ยนรูปโครงไปบ้าง²⁷ ในยุคสมัยนี้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการบัญญัติกฎหมายอย่างแท้จริง กว่าในรัชสมัยก่อนๆ กฎหมายใหม่เหล่านี้อาศัยหลักความยุติธรรมเป็นหลัก ทั้งยังทรงปรับปรุงจารีตประเพณีธรรมเนียมต่างๆ ไว้หลายประการให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ครั้งนั้น การพัฒนาความสัมพันธ์กับต่างประเทศนี้ ทำให้กฎหมายตราสามดวงที่ใช้อยู่ในสมัยนั้นไม่อาจนำมาใช้ได้กับทุกกรณี บทบัญญัติบางบทก็กลายเป็นกฎหมายที่ล้าสมัยและยุ่งยาก บางบทก็กลายเป็นกฎหมายที่ไม่เที่ยงธรรมหรือรุนแรงเกินสมควร สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน นานาประเทศตะวันตกต่างแสดงความไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาของไทยและยังจะคอยเข้ามาทำสนธิสัญญาขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่หลายประเทศ การเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นทรงปรับปรุงแก้ไขเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นส่วนๆ ไป พระองค์จึงละเว้นไม่ถือตามกฎหมายอันล้าสมัยหรือไม่เที่ยงธรรมและได้ทรงตราพระราชกำหนดกฎหมายขึ้นใหม่เปลี่ยนแปลงแก้ไขและต่อเติมกฎหมายตราสามดวงขึ้นอีกเป็นอันมาก ทั้งในฝ่ายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ สืบมาถึงช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

²⁷ ร. แรงกาต์ , ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร : คำสอนชั้นปริญญาโททางนิติศาสตร์ มก) , หน้า 83.

เจ้าอยู่หัว และในรัชสมัยของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงนี้เองที่กฎหมายไทย ได้รับการเปลี่ยนแปลงพร้อมกันไปในทุกส่วนอย่างครบบริบูรณ์ อันจะเป็นปัจจัยให้ค่อยๆ มีการยกเลิกวิธีการอย่างเก่าของกฎหมายเสียโดยสิ้นเชิง แล้วมีการร่างประมวลกฎหมายในกาลต่อมา

นับว่าสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับความสนใจจากรัฐเป็นอย่างมาก อันเป็นผลมาจากการที่นานาอารยประเทศตะวันตกมาขอเจริญพระราชไมตรี และขอทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กับไทยทำให้ประเทศไทยต้องเสียเปรียบในด้านการศาล การยุติธรรม กับนานาประเทศเหล่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในปัญหาเหล่านี้ดี ประกอบกับพระราชปรีชาญาณอันกว้างไกลที่ไม่ต้องการให้ประเทศสยามตกอยู่ภายใต้ลัทธิจักรวรรดินิยม จึงทรงพยายามแก้ปัญหาก็กำลังรุมเร้าเข้ามาในเวลานั้น ด้วยวิธีการอย่างประณีตประณีตที่สุด ด้วยการที่ทรงวางพระราชรัฐประศาสนโยบายเตรียมพร้อมสำหรับการปฏิรูปแผ่นดินที่ล้ำสมัยให้เท่าทันกับนานาประเทศอารยะ ไว้หลายประการ อาทิ การเผยแพร่กฎหมาย ประกาศต่างๆ ในรัชกาลของพระองค์ให้แพร่หลาย ซึ่งบรรดาประกาศเหล่านั้นจะเป็นข้อราชการต่างๆ ทั้งการปรับปรุงกิจการ วัฒนธรรม จารีตประเพณีของกรุงสยามที่ล้าหลังให้ทันกับยุคสมัยมากขึ้น สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน ทรงวางรากฐาน อันก่อให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายไว้หลายประการ บรรดาสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ก็ยังไม่ปรากฏในตัวบทกฎหมายมากเท่าใด เป็นเพียงแต่การปลูกฝังแนวคิดต่างๆ อย่างตะวันตก อาทิ สิทธิมนุษยชน ให้บังเกิดมีในวงข้าราชการ และราษฎร ด้วยการแผ่ไว้ในประกาศต่างๆ ของพระองค์ นั่นเอง

2.5.5 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

นับแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ประเทศไทยได้เปิดประเทศทำการค้าขายกับพ่อค้าชาวตะวันตก แต่เนื่องด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบในทวีปยุโรป และอเมริกา อันเป็นอุปสรรคต่อการเรียกร้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของบรรดาพ่อค้าชาวตะวันตกที่ใคร่จะพอใจกับกฎหมายสยามในครั้งนั้นเท่าใดนัก ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เหตุการณ์ความวุ่นวายต่างๆ ในทวีปยุโรป และอเมริกาเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว บรรดาชาติตะวันตกทั้งหลายได้เรียกร้องขอเข้าทำสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต้องทรงตัดสินพระราชหฤทัยอย่างหลีกเลี่ยงเสียมิได้ แต่กระนั้นก็ทรงวางพระบรมราชนโยบายที่จะทรงปฏิรูประบบกฎหมาย

การศาลและการยุติธรรมต่างๆ ซึ่งสืบมาจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงทรงปฏิรูประบบกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมจนสำเร็จตามพระราชประสงค์ ของสมเด็จพระบรมชนกาธิราช อันเป็นผลให้ไทยสามารถต่อรองขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ได้ทำไว้ใน กาลก่อน ก่อเกิดประโยชน์แก่วงการยุติธรรมเป็นอเนกปริยาย อาทิ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ก็บังเกิดมีปรากฏให้เห็นเด่นชัด ดำรงอยู่และเพิ่มพูนทวีในเวลาต่อมา

2.5.5.1 เหตุแห่งการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

นับแต่สยามได้เปิดประเทศเจริญสัมพันธไมตรีและทำการค้ากับนานาอารยประเทศฝั่งตะวันตก ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศตะวันตกนับแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แม้ว่าสนธิสัญญาที่ประเทศไทยทำกับชาติตะวันตกในแผ่นดินรัชกาลที่ 3 จะมีทำให้ไทยต้องเสียเปรียบกับชาติตะวันตกเท่าใดนัก อันเนื่องมาจากสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยของทวีปยุโรปและอเมริกา แต่เมื่อถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ชาติตะวันตกทั้งหลายเริ่มเข้าสู่สภาวะการปกติ เป็นผลให้บรรดาพ่อค้าวานิชย์ ที่เข้ามาทำการค้าตั้งแต่รัชกาลก่อน กอปรกับความไม่พึงพอใจในกระบวนการดำเนินคดีอาญาที่ดูป่าเถื่อนในสายตาของชาติตะวันตกเหล่านั้น เป็นเหตุให้ประเทศตะวันตกทั้งหลายเริ่มเข้ามาขอทำสนธิสัญญากับประเทศไทยด้วยมีประเด็นเรื่องการค้าเป็นข้อต่อรอง ซึ่งทำให้ไทยโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรู้สึกหนักพระราชหฤทัยอย่างใหญ่หลวงแต่ด้วยทรงมีพระราชวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและทรงคาดหวังพระราชหฤทัยที่จะทรงปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในอนาคตกาลเบื้องหน้า ประกอบกับพระราชรัฐประศาสนนโยบายที่จะทรงแก้ไขปัญหานั้นที่เริ่มมาจากบรรดาชาติตะวันตกในขณะนั้น ล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 จึงทรงตัดสินพระราชหฤทัยทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกเหล่านั้น เพื่อประโยชน์ทางการค้าและสภาพเศรษฐกิจของไทยที่กำลังเจริญเติบโตอันเป็นผลมาจากแผ่นดินก่อน สนธิสัญญาที่ทำขึ้นในรัชกาลที่ 4 นี้เป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคทั้งในทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการศาล โดยเฉพาะกระบวนการดำเนินคดีอาญาของไทย ที่มีสิทธิของผู้ต้องหาเป็นตัวแปรสำคัญ เพราะชาวตะวันตกเหล่านั้นต่างไม่ยอมรับที่จะเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีตามกฎหมายไทย เพราะกฎหมายไทยมิยอมให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาและคุ้มครอง สนธิสัญญานี้ได้บั่นทอนเอกราชทางการศาลและผูกมัดประเทศไทยเป็นอันมาก นับวันยิ่งทวีคูณขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ไทยต้องพยายามหาวิธีทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายนำไปสู่การปฏิรูปการศาลและกระบวนการยุติธรรม เพื่อเป็นข้อต่อรองในการขอแก้ไขสนธิสัญญาการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต อันจะนำมาซึ่งเอกราชทางการศาลของสยามประเทศ

2.5.5.2 การทำสนธิสัญญาทางการค้ากับชาติตะวันตก

ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกของสยามในเบื้องต้นนั้น เริ่มมาจากการติดต่การค้าขายแล้วขยายวงกว้างออกไปจนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองอันมีผลสำคัญต่อเอกราชของรัฐสยาม ในระยะแรกเริ่มรัฐบาลต่างประเทศได้ตั้งคณะทูตเข้ามาขอทำสัญญาทางการค้ากับสยามพร้อมกับขอตั้งกงสุลอันเป็นสถานีทางการค้าด้วย โดยยินยอมที่จะปฏิบัติตามระบบการค้า ข้อบังคับจารีตประเพณี ตลอดจนกฎหมายของไทย เมื่อการค้าได้ผลและมีความเจริญมากขึ้นชาวต่างชาติเหล่านั้นเริ่มแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจในระบบต่างๆ ของสยามซึ่งตนจำต้องยอมรับเพื่อประโยชน์แก่การค้าที่จะหยั่งรากในสยามประเทศให้จงได้ โดยเฉพาะระบบกฎหมาย วิธีดำเนินคดีของไทย อาทิ การดำเนินคดีอาญาที่มีวิธีที่ป่าเถื่อนรุนแรงและไม่ให้สิทธิในการแก้ต่างคดีมากเท่าที่ควรตามบรรทัดฐานของชาติตะวันตก กอปรกับชาวต่างชาติเหล่านั้นมีอุปสรรคในการใช้ภาษาไทย อันเป็นจุดบอดเมื่อจะต้องถูกดำเนินคดี และง่ายต่อการถูกปรักปรำด้วยวิธีต่างๆ นานา ชาติตะวันตกทั้งหลายจึงมีนโยบายที่จะเข้าขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้แต่ต้น หากฝ่ายไทยไม่ยินยอมก็จะเอาแสนยานุภาพและกำลังที่เหนือกว่ามาบังคับและเป็นปัจจัยในการขอแก้ไขหรือทำสนธิสัญญาขึ้นมาใหม่ พระมหากษัตริย์ของไทยก็ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายอย่างแยบยลหลีกเลี่ยงการต่อสู้อย่างรุนแรงเฉกเช่นประเทศข้างเคียง อาทิ จีน เวียดนาม และพม่า เป็นต้น นับแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ไทยเริ่มเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับโปรตุเกส ในพุทธศักราช 2363 (คริสต์ศักราช 1820) คาร์ลอส มานูเอล ซิลเวรา (Carlos Manuel Silveira) ได้เดินทางเข้ามาขอทำการค้ากับไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตและทรงทำหนังสือสัญญากับโปรตุเกสด้วย²⁸ ซึ่งเป็นเพียงการพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้โปรตุเกสเข้ามาทำการค้าขาย โดยมีกงสุลที่ตั้งขึ้นเป็นสถานีทางการค้ามีสิทธิพิเศษอื่นใดไม่ นอกจากชาติโปรตุเกสแล้ว พุทธศักราช 2365 นายจอห์น ครอเฟิต (John Crawford) ทูตของข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสิงคโปร์ ได้เข้ามาเจริญพระราชไมตรีขอทำการค้ากับไทย โดยขอแก้ไขวิธีเก็บภาษีสินค้าของไทยตลอดจนขอให้มีการจัดค้าเสรี ทั้งยังจะขอเจรจาในเรื่องดินแดนในแหลมมลายูคือ ไทรบุรี ด้วย²⁹ การที่อังกฤษเข้ามาแทรกแซงการบ้านการเมืองของสยามนั้น ทำให้ไทยปฏิเสธการเข้าทำสนธิสัญญาดังกล่าว เพราะเห็นว่า

²⁸ หอสมุดแห่งชาติ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-2 (พระนคร : ป. พิศนาคะ , 2505) , หน้า 959.

²⁹ John Crawford , *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China* , (Kualalumpur :

“อังกฤษเอาแต่ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว ส่วนประโยชน์ของไทยนั้นไม่ให้”³⁰ แต่กระนั้นอังกฤษก็มิได้ละความพยายามแต่ประการใด ล่องมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ลอร์ด แอมเฮิร์สต์ (Lord Amhurst) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียนได้ส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เดินทางเข้ามาเพื่อขอทำสัญญากับไทย ในพุทธศักราช 2369 (คริสต์ศักราช 1826) ครั้งนั้นนับว่าอังกฤษได้เปรียบทั้งสถานการณ์และการเลือกบุคคลผู้แทนเข้ามานี้มีตำแหน่งในฐานะทหาร ทั้งในเวลานั้นอังกฤษกำลังมีชัยในการทำสงครามกับพม่าและยึดพื้นที่ตอนล่างของพม่าคือ แคว้นยะไข่ ได้สำเร็จ เมื่อพุทธศักราช 2368 (คริสต์ศักราช 1825) ยิ่งสร้างความยำเกรงแก่ไทยเป็นอันมาก เพื่อเป็นการรักษาเอกราชของพระราชอาณาจักรให้คงอยู่ ไทยจึงยอมตกลงทำสนธิสัญญาดังกล่าว การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินใจพระราชหฤทัยเข้าทำสัญญาดังกล่าวนั้น เพราะพระองค์ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยแล้วว่า เนื้อหาของสัญญาไม่มีข้อผูกมัดอันจะทำให้ฝ่ายไทยต้องเสียเปรียบอังกฤษเพราะวิธีการค้าขายและการเก็บภาษียังคงใช้ระบบเดิมของไทย ในด้านกฎหมายและการศาลนั้น บรรดาพ่อค้าวาณิชยที่เข้ามาทำการค้าในไทยนั้น ยังคงเคารพและปฏิบัติตามขนบประเพณี และจารีตของสยามอยู่ การทำสัญญาในครั้งนั้นจึงเป็นเพียงเพื่อสนองความต้องการของอังกฤษที่ต้องการมีสนธิสัญญาอย่างเป็นทางการลักษณะอักษรเท่านั้น³¹ แต่การยินยอมเข้าทำสัญญาในครั้งนั้น มีธรรมเนียมอย่างหนึ่งที่ชาวยุโรปที่เข้ามาค้าขายในภูมิภาคตะวันออกจะยึดถือกันจนเป็นนิสัยคือ หากชาติหนึ่งชาติใดได้สิทธิอันใดมาก็ตามชาติต่างๆ ก็พยายามเอาอย่างเพื่อให้ได้รับสิทธินั้นด้วย ในกรณีของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ภายหลังจากที่ไทยเข้าทำสัญญากับประเทศอังกฤษแล้ว รัฐบาลอเมริกัน ได้ส่งนายเอ็ดมันด์ โรเบิร์ต (Edmund Roberts) เข้ามาขอทำสนธิสัญญากับไทยบ้าง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาต ซึ่งในสัญญามีใจความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องภาษีเท่านั้น ส่วนเรื่องการขออนุญาตตั้งกงสุลนั้น ต่างก็ได้รับการปฏิเสธจากไทยทุกคราวไป³²

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกที่ผ่านมานั้นยังอยู่ในวงจำกัด และสร้างความไม่พึงพอใจกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก เพราะทั้งสองประเทศประสงค์จะให้มีการทำสนธิสัญญาขึ้นใหม่เช่นสนธิสัญญานานกิงที่อังกฤษได้ทำกับจีนภายหลังชนะสงครามฝิ่น ในพุทธศักราช 2385 (คริสต์ศักราช 1843) คือให้มีการค้าเสรีและมีสิทธิสภาพนอกอาณา

³⁰ หอสมุดแห่งชาติ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-2, หน้า 679.

³¹ ทรงศรี อัจฉอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 1 (พระนคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมศาสตร์, 2502) , หน้า 30.

³² John Bowring, *The Kingdom and People of Siam*, (Vol. II, London : Oxford University Press, 1969) , p.

เขต แต่การแก้ไขสนธิสัญญาในแผ่นดินรัชกาลที่ 3 นี้ไม่มีชาติใดได้รับพระบรมราชานุญาต เพราะไทยถือว่ากระทบกระเทือนต่อประเพณีดั้งเดิมของไทย³³ ทำให้อังกฤษไม่พึงพอใจเป็นอันมากและเตรียมการที่จะใช้นโยบายที่รุนแรงมาบังคับกับไทย³⁴ แต่ยังมีพื้นที่ที่จะทำการใด ก็ถึงกาลผลัดแผ่นดิน ซึ่งบรรดาชาติตะวันตกก็รอคอยพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ที่เชื่อกันว่าทรงมีแนวคิดที่ทันสมัยและนิยมชาวต่างประเทศซึ่งพระราชปรีชาญาณอันกว้างไกลของพระมหากษัตริย์ผู้เสด็จผ่านพิภพมานั้น ก็พิสูจน์ให้เห็นต่อสังคมชาวโลก ได้อย่างอเนกปริยาย

2.5.5.3 อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยม³⁵

เศรษฐกิจในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 – 20 มีความแตกต่างจากยุคก่อนมาก ลักษณะสำคัญ คือ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาการด้านต่างๆ อย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 15 – 16 เนื่องจากสมรรถนะในการเดินเรือของยุโรปพัฒนามาก จึงมีการแล่นเรือออกสำรวจอาณาบริเวณต่างๆ ชาติที่มีอิทธิพลในการล่าอาณานิคมยุคแรก คือ โปรตุเกส สเปน ครั้นต่อมาก็สูญเสียอิทธิพลให้แก่อังกฤษ ฝรั่งเศส และฮอลันดา ซึ่งในที่สุดอังกฤษก็ครองความเป็น “เจ้าทะเล”

การค้นพบเส้นทางสู่เอเชีย และการค้นพบดินแดนใหม่ เช่น อเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และแอฟริกา ได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่ชาวยุโรป เพราะทำให้ยุโรปสามารถหาตลาดรองรับสินค้าของตนและสามารถเอาวัตถุดิบของประเทศอาณานิคมกลับมาเมืองแม่ จึงต่างก็แข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมและแข่งขันในทางการค้านับเป็นการปฏิวัติเส้นทางการค้า คือ ย้ายการค้าต่างแดนจากแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไปสู่แถบมหาสมุทรแอตแลนติก มหาสมุทรอินเดีย และมหาสมุทรแปซิฟิก นอกจากนี้รูปแบบของการค้าทางทะเลได้พัฒนาไปสู่รูปแบบบริษัทร่วมหุ้น (joint stock company) คือ ดึงเงินลงทุนจากคนจำนวนมากมารวมกันเป็นทุนก้อนใหญ่เพื่อทำการค้า และได้รับอภิสิทธิ์จากเมืองแม่จนมีอำนาจสมบูรณ์ในตนเอง เช่น ใน ค.ศ. 1657 บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้รับสิทธิบัตร (charter) จากพระนางเจ้าวิคตอเรียในการผูกขาดการค้าในทางตะวันออกเพียงรายเดียว พร้อมกับได้รับสิทธิ์ในการบริหารงานในดินแดนที่ตนไปค้าขายโดยช่วยบริหารงานต่างๆ ให้แก่รัฐบาลอังกฤษไปด้วย นอกจากนี้ก็ได้แก่บริษัทอินเดีย

³³ ทรงศรี อัจจุรณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 36

³⁴ สมเด็จพระราชดำรัสพระราชทานภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, (พระนคร : เกื้อกูลการพิมพ์, 2502), หน้า 62.

³⁵ ปิยนาด บุนนาค, “ยุโรประหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20,” เอกสารประกอบการบรรยายตามโครงการ Global Competence Project ระหว่างวันที่ 24 – 27 กุมภาพันธ์ 2540. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ตะวันออกของฮอลันดา ซึ่งได้รับสิทธิบัตรจากรัฐบาลให้เข้าไปผูกขาดทางการค้าในทุกท้องถิ่น ระหว่างแหลมกูดโฮปกับช่องแคบแมกเจลแลน ได้รับอภิสิทธิ์และอำนาจในการบริหาร ยึดครองดินแดนหรือป้องกันดินแดน สามารถเรียกเก็บภาษี จัดการเกี่ยวกับความยุติธรรม และการออกกฎหมายท้องถิ่น รูปแบบของบริษัทร่วมหุ้นนี้เฟื่องฟูมากในช่วงระยะคริสต์ศตวรรษที่ 17 - 18 ครั้นต่อมาการขยายตัวของบริษัทร่วมหุ้นทำให้เกิดตลาดซื้อขายหุ้น ซึ่งเรียกว่า “ตลาดหลักทรัพย์” ขึ้น ลักษณะเศรษฐกิจเช่นนี้นำไปสู่ลัทธิเศรษฐกิจแบบพาณิชยนิยม หรือ “Mercantilism” ที่เน้นการส่งออกมากกว่าการนำเข้า เพื่อความมั่งคั่งของประเทศโดยรัฐให้เอกชนค้าต่างแดนในนามของรัฐบาล อย่างไรก็ตามต่อมาเศรษฐกิจของยุโรปก็ค่อยๆ คลี่คลายไปสู่ระบบทุนนิยมเสรี คือ พ่อค้าสามารถดำเนินการค้าขายเองเป็นเอกเทศ โดยไม่ต้องขึ้นกับรัฐบาลทำให้มีเงินตราเก็บสะสมไว้เพื่อลงทุนขยายกิจการได้มากขึ้น

การสำรวจทางทะเลและการค้นพบดินแดนใหม่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 17 ส่งผลต่อการค้า คือ การขยายการติดต่อทางการค้าระหว่างทวีปยุโรป อเมริกา และเอเชีย ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการขยายตัวโดยการแสวงหาอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 - 20 เพราะการขยายตัวในช่วงหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ มิได้มุ่งหวังทางเศรษฐกิจดังสมัยการค้นพบดินแดนใหม่เท่านั้น แต่มุ่งหวังที่จะขยายอำนาจแห่งจักรวรรดิทางการเมือง การปกครองของประเทศของตนเข้าไปในดินแดนที่ยึดครองด้วย นั่นคือ การพยายามยึดดินแดนในเอเชีย อเมริกา และแอฟริกาเป็น “อาณานิคม” ของประเทศในยุโรป หรืออีกนัยหนึ่งคือ การสร้าง “ลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่” ขึ้นเพื่อประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศที่เรียกได้ว่า “มหาอำนาจ” ในขณะนั้นซึ่งได้แก่ ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และฮอลันดา

ในบรรดาประเทศดังกล่าว อังกฤษเป็นประเทศที่มีบทบาทในการขยายอาณานิคมได้อย่างกว้างขวางในส่วนต่างๆของโลก ดังมีคำกล่าวที่ว่า “ดินแดนของประเทศในเครือจักรภพอังกฤษนั้น พระอาทิตย์ตกดิน” ซึ่งก็หมายความว่าถึงอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลภายใต้จักรวรรดินิยมอังกฤษทั้ง ซีกโลกตะวันตกและซีกโลกตะวันออกนั่นเอง

ฝรั่งเศสก็เป็นประเทศที่มีการขยายอาณานิคมในลักษณะเป็นคู่แข่งกับอังกฤษทั้งในเอเชียและ แอฟริกา ในเอเชียตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งฝรั่งเศสสนใจแผ่อิทธิพลเข้าไปในคาบสมุทรมอินโดจีน ส่วนอังกฤษสนใจเข้าไปในพม่า สิงคโปร์ และหัวเมืองมลายู อินเดีย ก็เป็นอีกอาณาเขตหนึ่งที่อังกฤษและฝรั่งเศสแข่งขันกันยึดครอง แต่ในที่สุดฝรั่งเศสต้องยอมให้อังกฤษยึดครองแต่เพียงผู้เดียวด้วยอำนาจการทหารและเทคนิคการเข้ายึดครองที่เหนือกว่า ส่วนในแอฟริกา ฝรั่งเศสสามารถยึดเกาะมาดากัสกา แอฟริกาตะวันตก แล้วขยายไปถึงซูดาน ใน ค.ศ. 1898 เกิดการเผชิญหน้ากับอังกฤษจนเกือบทำ

สงครามกัน แต่ในที่สุดก็ตกลงกันได้ ทั้งสองประเทศได้ทำสนธิสัญญาทวิมิตร (Entente Cordiale) ต่อกัน

เยอรมนีนั้นเข้าไปยึดครองดินแดนในแอฟริกาเป็นส่วนใหญ่ คือได้ คาเมรูน ไตโกแลนด์ แอฟริกาตะวันตกเฉียงใต้และแอฟริกาตะวันออก ส่วนฮอลันดาก็ได้ดินแดน เกาะชวา และหมู่เกาะเครื่องเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเทศมหาอำนาจตะวันตกเหล่านี้เข้าไปยึดครองดินแดนต่าง ๆ เป็นอาณานิคมก็ด้วยการอ้าง “ภาระของคนผิวขาว” (White Burden) ที่จะต้องเปลี่ยนดินแดนที่ไม่มีอารยธรรมเหล่านี้ให้เป็นดินแดน ที่มีอารยธรรมแบบตะวันตก แต่โดยแท้จริงแล้วประเทศมหาอำนาจมีวัตถุประสงค์ที่จะได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต้องการแหล่งวัตถุดิบมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรมของตน ซึ่งเป็นผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม ต้องการได้ดินแดนเหล่านี้เป็นตลาดของผลผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมพร้อมกับเป็นดินแดนที่รองรับผลเมืองของตน ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งด้วย นอกจากนี้ประเทศมหาอำนาจตะวันตกยังได้ทรัพย์สินมีค่าพวกเพชรนิลจินดา ทอง เงิน ผ้าไหม แพรพรรณ เครื่องหอม และอื่น ๆ จากดินแดนอาณานิคมเหล่านี้ด้วย ดังนั้นประเทศมหาอำนาจตะวันตกจึงมีความมั่งคั่งร่ำรวยทางเศรษฐกิจ มีอิทธิพลทางการเมือง และอารยธรรมในดินแดนดังกล่าว โดยเฉพาะทำให้ประเทศอาณานิคมต้องยอมรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกในแทบทุกด้าน แม้แต่ประเทศที่ไม่ได้เป็นอาณานิคมของตะวันตก ก็ต้องพยายามปรับตัวรับความเจริญของอารยธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับอารยธรรมเดิมของตน พร้อมกับกำกับการดำเนินการทางการทูตที่ใช้สติปัญญาและเหตุผลเพื่อรักษาเอกราชของประเทศไว้ให้ได้ ดังปรากฏเหตุการณ์ในประเทศไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20)

2.5.5.4 สัญญาการค้าสู่สัญญาการเมือง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายเปิดประเทศติดต่อกับชาติตะวันตกอย่างกว้างขวางยิ่งกว่ารัชสมัยใดในกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยพระปรีชาญาณที่ทรงตระหนักว่าเหตุการณ์ที่เกิดกับบรรดาประเทศข้างเคียงอาทิ จีน พม่า ญวน นั้นเป็นอุทาหรณ์อันดีต่อการดำเนินพระราชวิเทโศบายกับต่างประเทศให้เหมาะสม ดังนั้นเมื่อ เซอร์ จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) ราชทูตของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญาเพื่อเจริญพระราชไมตรีกับไทย ในพุทธศักราช 2398 (คริสต์ศักราช 1955) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงตัดสินพระราชหฤทัยเข้าทำสนธิสัญญากับอังกฤษ และจัดการต้อนรับคณะราชทูตด้วยมิตรไมตรี ทำให้ท่าทีของ

ชาติตะวันตกทั้งหลายที่ดูจะรุนแรงลดน้อยถอยลง และประสบความสำเร็จในที่สุด ซึ่งสนธิสัญญาดังกล่าวมีชื่อว่า “สนธิสัญญาเบาริง” มีใจความทั้งหมด 21 ข้อ เป็นสัญญาทางการเมือง 12 ข้อ สัญญาว่าด้วยเรื่องกฎหมาย 6 ข้อ และเรื่องพิกัดสินค้า 3 ข้อ³⁶ สนธิสัญญาฉบับนี้มีอิทธิพลต่อนโยบายการต่างประเทศและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายในประเทศ ทั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและในรัชกาลต่อมา เพราะสนธิสัญญาฉบับต่างๆ ที่ไทยทำขึ้นกับต่างชาติในภายหลังล้วนถือสนธิสัญญาเบาริงเป็นแบบอย่างทั้งสิ้น

เมื่อประเทศไทยเข้าทำสนธิสัญญากับอังกฤษแล้ว สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสก็ได้ทำสนธิสัญญากับประเทศไทยในทำนองเดียวกันกับประเทศอังกฤษ ต่อมาประเทศตะวันตกชาติต่างๆ ได้เข้ามาขอทำสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับประเทศอังกฤษบ้างซึ่งไทยไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ ทำให้ในแผ่นดินของรัชกาลที่ 4 นี้มีชาติตะวันตกมาขอทำสนธิสัญญากับประเทศไทยรวม 9 ประเทศ คือ ประเทศอังกฤษ (พุทธศักราช 2398) ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา (พุทธศักราช 2399) เดนมาร์ก (พุทธศักราช 2400) โปรตุเกส (พุทธศักราช 2402) ฮอลันดา (พุทธศักราช 2403) สวีเดน นอร์เวย์ และเบลเยียม (พุทธศักราช 2411) ต่อมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ไทยได้ทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกที่เข้ามาดังนี้ อิตาลี (พุทธศักราช 2411) ออสเตรเลีย - อังกฤษ และสเปน (พุทธศักราช 2412) รัสเซีย (พุทธศักราช 2442) และญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติตะวันออกก็พลอยได้สิทธิพิเศษดังกล่าวไปด้วยเมื่อพุทธศักราช 2411

สาเหตุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายด้วยการยอมรับข้อเสนองของชาติตะวันตกด้วยการทำสนธิสัญญาดังกล่าวกับทุกชาติที่มาขอเจริญพระราชไมตรี นั้นพระองค์ได้พระราชทานเหตุผลไว้ว่า “ถ้าทำสนธิสัญญาเช่นนั้นกับประเทศใดประเทศหนึ่งแล้ว ฐานะของประเทศไทยก็จะเหมือนอยู่ในการจับจองของชาตินั้น แต่ถ้าทำสนธิสัญญากับทุกประเทศแล้ว แม้เสียเปรียบในข้อสัญญา ก็ได้เปรียบที่เป็นอิสรภาพมั่นคง”³⁷ เหตุผลดังกล่าวย่อมแสดงถึงพระราชปรีชาญาณอันชาญฉลาดของ ล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 อย่างเอกอุ ด้วยความที่ทรงเป็นปราชญ์และทรงสนพระราชหฤทัยในหลายด้านรวมทั้งข้อมูลของบรรดาชาติตะวันตกทำให้ทรงเข้าพระราชหฤทัยอย่างถ่องแท้ถึงความประสงค์ที่แฝงมาในการเจริญพระราชไมตรีของนานาประเทศ จึงทรงหาวิธีทางแก้ไขปัญหอย่างแยบคาย สุขุมคัมภีรภาพ นำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายในกาลต่อมา

³⁶ ทรงศรี อัจฉอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ในภาคผนวก, หน้า 327.

³⁷ สมเด็จพระอมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, หน้า 326.

2.5.5.5 กฎหมายไทยกับชาวต่างประเทศ

หลังจากที่นานาอารยประเทศได้เข้ามาขอเจริญพระราชไมตรีและขอเข้าทำสนธิสัญญากับไทยแล้ว ก่อให้เกิดสถานกงสุลของนานาชาติ มีขึ้นเพื่อเป็นสถานีทางการค้า อย่างเช่นในรัชกาลก่อนๆ แต่ใช้เป็นเครื่องมือในการยกเว้นการใช้กฎหมายไทยบังคับกับคนต่างชาติ ซึ่ง จอห์น บาร์เซต มัวร์ ได้สรุปสาเหตุแห่งการมีสิทธิพิเศษทางกฎหมายและการศาลไว้ว่า³⁸

“ เนื่องจากความแตกต่างทางกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และการปฏิบัติต่อสังคม ประชาชนและคนในบังคับของชาติที่มีอารยธรรมแบบยุโรปจึงได้สิทธิพิเศษอย่างกว้างขวางจากกฎหมายท้องถิ่นภายในประเทศซึ่งมีอารยธรรมแตกต่างไปจากของยุโรป ส่วนใหญ่ได้แก่ประเทศทางภาคตะวันออก สิทธิพิเศษดังกล่าวนี้คือสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยทั่วไปสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจะได้รับความคุ้มครองจากสนธิสัญญาและในบางกรณีก็มีบัญญัติไว้ร่วมกับตัวสนธิสัญญา การปฏิบัติทางสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ประชาชน หรือคนในบังคับของชาติที่ได้อภิสิทธิ์มีกำหนดไว้เป็นกฎหมายของทุกประเทศ ด้วยวิธีการนี้อำนาจพิจารณาของชนต่างชาติจึงขึ้นอยู่กับข้าราชการของประเทศนั้นๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่กงสุลและทูต ”

สนธิสัญญาเบาริงที่ไทยทำกับอังกฤษ ในพุทธศักราช 2398 นี้ ทำให้ประเทศไทยต้องยกเว้นการใช้กฎหมายและศาลไทยให้แก่อังกฤษซึ่งถือเป็นประเทศมหาอำนาจทั้งภาคพื้นยุโรปและเอเชีย รวมทั้งบรรดาชาติต่างๆ ที่มาขอเข้าทำสนธิสัญญาอย่างอังกฤษบ้างอีกหลายประเทศ ซึ่งทำให้ไม่ต้องอยู่ในบังคับของกฎหมายและศาลไทยโดยปริยาย

2.5.5.6 ปัญหาสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทย

ในขณะที่นานาอารยประเทศทางภาคพื้นตะวันตกของโลกมีการยอมรับนับถือเรื่องสิทธิมนุษยชนอย่างแพร่หลายประกอบกับมีระบบกฎหมายที่จัดเป็นระเบียบแบบแผนแล้ว แม้ว่าไทยจะมีกฎหมายตราสามดวง ซึ่งได้ทำการชำระเมื่อครั้งแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็ตาม แต่ก็หาได้มีลักษณะที่เป็นประมวลกฎหมายตามหลักประมวล

³⁸ John Bassett Moore , Digest of International Law , (Vol. 2 , 1906) , p. 398.

กฎหมายของยุโรปไม่ เป็นเพียงการรวบรวมกฎหมายที่ได้แก้ไขให้มีความถูกต้องมากขึ้นซึ่งยังคงมีลักษณะเป็นวรรณกรรมที่มีความยาวถึง 21 เล่ม ยากต่อการย่นย่อให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติในศาลได้³⁹ นอกจากนี้กฎหมายของไทยในครั้งนั้นยังไม่สามารถที่จะให้หลักประกันใดๆ เกี่ยวกับความปลอดภัยทางกฎหมาย ทำให้ระบบกฎหมายและศาลของไทยยังมีความล้าหลังเป็นอันมาก เมื่อเทียบกับระบบกฎหมายและการศาลของทางยุโรป เนื่องจากศาลเป็นสถาบันผู้ใช้กฎหมาย ซึ่งการปฏิบัติของศาลไทยในครั้งนั้นมักจะถูกรังเกียจจากชาวต่างชาติเป็นอันมาก แม้ว่ากฎหมายของไทยจะมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมของไทยในขณะนั้นแล้วก็ตาม แต่กระนั้นกฎหมายและการศาลก็ยังมีข้อบกพร่องอยู่ดังที่ เซอร์ จอห์น เบาริง ราชทูตอังกฤษที่เข้ามาทำสนธิสัญญากับไทยในพุทธศักราช 2398 ได้กล่าวไว้ว่า⁴⁰

“โดยส่วนรวมแล้วกฎหมายของไทยดีกว่าของจีน แต่มีข้อตำหนิที่ว่ากฎหมายของไทยยังไม่เป็นหลักประกันความปลอดภัยอย่างเพียงพอให้แก่ชาวต่างชาติ เพราะในประเทศที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ บางครั้งพระราชประสงค์มักจะเข้ามาแทนที่ความยุติธรรมทางกฎหมาย อำนาจที่เข้ามาแทรกแซงในการปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายนั้นมาจากราชตระกูล พระบรมวงศานุวงศ์บ้าง จากผู้มีตำแหน่งและมีอิทธิพลสูงๆ บ้าง”

ดังนั้นการที่อำนาจนิติบัญญัติของไทยยังไม่สามารถสร้างหลักประกันในความปลอดภัยอย่างเพียงพอเนื่องจากการเข้าแทรกแซงอำนาจตุลาการเป็นอันมากของกลุ่มผู้มีอิทธิพลในสังคมครั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้น หากชาวต่างชาติต้องตกเป็นผู้ต้องหาในคดีแล้ว เขาก็คงมีอาจจะมีหลักประกันใดเลยที่จะคุ้มครองให้เกิดความปลอดภัยในการดำเนินคดี หรือมีสิทธิในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์อย่างมีเหตุผล อีกทั้งความที่เป็นชาวต่างชาติย่อมมีอุปสรรคในด้านการใช้ภาษาเป็นอันมาก จึงเป็นการยากที่ชาวต่างชาติเหล่านั้นจะได้รับความยุติธรรมจากตัวบทกฎหมายอย่างแท้จริง นอกจากนี้การกำหนดโทษของกฎหมายในขณะนั้นก็เป็นกำหนดโทษที่มีความรุนแรง ทารุณ โหดร้าย นำสะพรั่งกลัวเป็นอย่างยิ่งในสายตาของชาวต่างชาติ ต่างมองว่าเป็นความป่าเถื่อนไร้ซึ่งมนุษยธรรม แต่กระนั้นการที่กฎหมายบัญญัติโทษให้มีความรุนแรงก็เพื่อที่จะชูให้ราษฎรเกิดความเกรงกลัวมิกล้าที่จะกระทำความผิดนั้นมากกว่าที่จะได้ลงโทษจริงเสียอีก ดังที่ เสตัจโนกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงอธิบายไว้

³⁹ Ernest Young , *The Kingdom of the Yellow Robe* , (London : Archibald Constable, 1907) p. 225.

⁴⁰ John Bowring , op . cit . , Vol. I , p. 170.

ว่า “ คนชั้นเก่าบัญญัติโทษเอาไว้รุนแรงจริง แต่ไม่เคยปฏิบัติรุนแรงเท่าที่บัญญัติไว้เลย ”⁴¹ เซอร์จอห์น เบาว์ริง ก็ยอมรับว่าแม้จะมีโทษประหารชีวิตอันเป็นโทษหนักที่สุดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติศาลไทยก็ได้ใช้มาตราชั้นน้อยนัก⁴² อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นมุมมองของชาวไทยหรือชาวต่างชาติ การดำเนินคดีตามกฎหมายไทยนั้นยังมีความรุนแรงอยู่มาก และมีคดียุติธรรมให้ผู้ต้องหาเท่าใดนัก อีกประการหนึ่ง โทษจำคุกตามกฎหมายนั้น จะมีได้ระยะเวลาไว้แน่ชัดเป็นที่เข้าใจว่าถ้าจำคุกแล้วต้องจำตลอดไป จนกว่าจะได้รับพระราชทานอภัยโทษ อันเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ซึ่งก็ไม่มีหลักประกันอันใดเลยที่จะคุ้มครองได้ว่าศาลนั้นจะนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาหรือไม่

จะเห็นได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานั้น เป็นตัวแปรสำคัญที่ชาติตะวันตกเรียกร้อง เพื่อเป็นข้อต่อรองที่จะทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมิให้คนในบังคับของตนต้องขึ้นศาลของไทยและบังคับใช้กฎหมายไทย ไม่เพียงแต่ตัวบทกฎหมายที่ไม่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาอย่างเพียงพอแล้ว ระบบศาลของไทยในครั้งนั้นยังถูกชาวต่างชาติตำหนิในความไม่เรียบร้อยและไร้ซึ่งประสิทธิภาพของบุคลากร ปราบปรามการรับสินบนอยู่เป็นเนืองนิตย์ จนสังคมไทยเคยชินกับสภาพการณ์ดังกล่าว แม้กฎหมายจะมีได้บัญญัติสิทธิของผู้ต้องหาอย่างชัดแจ้ง แต่หากเป็นความกรุณาสงสารของตระลาการผู้พิจารณาคดีแล้วมักขึ้นอยู่กับดุลพินิจและสินบนที่ผู้ต้องหาจะพึงมีให้ จนเป็นที่ชินชา ทำให้ศาลมีอาจจะอำนวยความสะดวกได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้หน่วยงานที่จะพิจารณาคดีนั้นก็มากจนเกินไป เป็นเหตุให้ระยะเวลาการพิจารณาคดีนั้นยาวนาน จนบางครั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ถูกคุมขังอยู่ก็มักจะต้องถึงแก่ความตายเสียก่อนที่คดีจะสิ้นสุด และศาลไทยในสมัยนั้นต่างมีสังกัดแตกต่างกันไป เช่นศาลในหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นอยู่กับสมุหนายก ศาลในหัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นอยู่กับสมุหกลาโหม ศาลของหัวเมืองชายทะเลขึ้นอยู่กับการท่า เป็นต้น สำหรับในกรุงเทพมหานครนั้น อำนาจในการตั้งศาลอยู่ที่เจ้ากรมแต่ละกรม ส่วนศาลในหัวเมืองอำนาจในการตั้งศาลอยู่ที่เจ้าเมืองหรือกรมการเมือง การที่ศาลมีสังกัดแตกต่างกันเช่นนี้ทำให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดี และยังเกิดความไม่ยุติธรรมอีกด้วย เนื่องจากหากศาลใดพิจารณาคดีที่โจทก์หรือจำเลยเป็นคนในสังกัดกรมของศาลนั้น ศาลก็มักจะลำเอียงเข้าข้างคนในสังกัดของตนนั้นอยู่เนืองๆ การจัดระบบศาลในสมัยนั้นเป็นการยอมรับให้ฝ่ายบริหารเข้ามาทำหน้าที่ตุลาการ เป็นผลให้การพิจารณาคดีไม่เกิดความบริสุทธิ์ยุติธรรมตามสมควรอีกด้วย การให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีก็เช่นกัน หากชาวต่างชาติตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา โดยมีคนในสังกัดกรมนั้นเป็นโจทก์ แม้ว่าการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาใน

⁴¹ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในบัดนี้, เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กองหลวง, 2444) , หน้า 2.

⁴² John Bowring , op . cit . , Vol. I , p. 173.

คดีอาญา จะขึ้นอยู่กับดุลพินิจในความกรุณาสงสารของตระลาการซึ่งมิได้บัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมายอย่างชัดแจ้งนั้น ก็เป็นเรื่องยากที่ศาลซึ่งสังกัดกรมนั้นจะเปิดโอกาสให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาชาวต่างชาตินั้น เพราะศาลก็ต้องเข้าข้างฝ่ายโจทก์ผู้กล่าวหาซึ่งเป็นคนในสังกัดกรมซึ่งศาลก็สังกัดอยู่ด้วย นั่นเอง

นอกจากการปฏิบัติตัวของศาลที่ไร้ความยุติธรรมแล้ว ข้ออ้างความ อยุติธรรมอีกประการหนึ่งคือ การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาตามหลักจารีตนครบาล เพราะการปฏิบัติกับผู้ต้องหาตามหลักจารีตนครบาลนี้ เป็นวิธีการที่ทารุณ โหดร้ายเป็นอย่างยิ่งในสายตาของชาติตะวันตก ยิ่งปรากฏกระบวนการพิจารณาคดีโดยศาลซึ่งปราศจากความยุติธรรมมากเท่าใด ผู้บริสุทธิ์ก็จะถูกนำเข้าสู่อุทธรณ์ด้วยหลักจารีตนครบาลมากเท่านั้น ด้วยเกรงว่าคนในบังคับของตนจะถูกนำเข้าสู่อุทธรณ์ตามหลักจารีตนครบาล โดยไม่มีโอกาสหรือสิทธิในการที่จะแก้ต่างหรือพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้ ซึ่งกฎหมายไทยมิได้บัญญัติให้หลักประกันไว้อย่างชัดแจ้ง ทำให้บรรดาชาติยุโรปทั้งหลายพากันมาขอทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพื่อจักได้คุ้มครองคนในบังคับของตนให้รอดพ้นจาก ความรุนแรงอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมของไทย อิทธิพลของชาติตะวันตกนั้นนับวันก็จะแผ่ขยายเข้ามาในสยามประเทศอย่างกว้างขวางมากขึ้น นับวันจะฝังรากลึกกลงไปจนเกือบจะเกินเยียวยา บรรดานานาประเทศมหาอำนาจที่เข้ามาทำสนธิสัญญากับไทยใน รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก็หาได้ยอมรับนับถือกฎหมายไทยว่าเสมอด้วยกฎหมายของอารยประเทศไม่ ทำให้กฎหมายไทยแต่ดั้งเดิมก้าวเข้าสู่วิกฤตการณ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการชำระสะสางทั้งระบบกันใหม่อย่างเร่งด่วน

2.5.5.7 การปรับปรุงกฎหมายในแผ่นดินรัชกาลที่ 4

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ประเทศไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอันมากกว่า 3 รัชกาลก่อน ภายหลังจากที่ไทยเข้าทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษแล้ว ก็เริ่มมีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับนานาอารยประเทศตะวันตกมากขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุงขนบธรรมเนียมบางอย่างให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ในด้านกฎหมายได้มีการเปลี่ยนแปลงเค้าโครงกฎหมายไปบ้างโดยถือหลักความยุติธรรมเป็นสำคัญแทนข้อบัญญัติแห่งพระธรรมศาสตร์ที่มีมาแต่เดิม ด้วยความที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมล้นด้วยพระปรีชาญาณอันกว้างไกล ทรงพระราชดำริเห็นว่ากฎหมายของมนูสาราจารย์ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์และในสมัยต่อไปแล้ว⁴³ จึงโปรดให้มีการแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยการแก้ไขส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นเรื่องๆ ไปมิได้แก้ไขทั้งระบบ

⁴³ Lingat, " Evolution of the Conception of law in Burma and Siam ", Journal of Siam Society , (XXXVIII pt. 1), p. 31.

ซึ่งมักจะเป็นการแก้ไขประเพณีวัฒนธรรมโบราณที่ไม่เหมาะสมกับสังคมในรัชสมัยของพระองค์ โดยการออกกฎหมาย ประกาศหรือพระราชบัญญัติตามสมควร โดยอิงหลักความยุติธรรมอย่าง ตะวันตกมาเป็นแบบอย่าง เช่น การให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น เป็นต้น นอกจากการแก้ไขกฎหมายให้ทันต่อความเจริญและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี วัฒนธรรมแล้ว ยังมีการเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อรองรับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจในประเทศขณะนั้นด้วย ทั้งยังมีประกาศ พระราชกำหนดอันเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตประจำวันของราษฎรอีกมากมาย นอกจากนี้ยังมีประกาศอีกหลายฉบับที่เกี่ยวกับการสนับสนุนการค้ากับต่างประเทศ เช่น ประกาศกำหนดให้ค้าขาย ให้เช่าแก่คนนอกประเทศ ประกาศอนุญาตให้ทำการค้ากับฝรั่ง ประกาศให้ค้าขายและรับจ้างทำการต่อคนนอกประเทศ พระราชบัญญัติให้ใช้เหรียญเงินนอกเป็นต้น⁴⁴ ในรัชกาลของพระองค์นี้ได้มีการจ้างนายเฮนรี อาลบาสเตอร์ ชาวอังกฤษ เป็นที่ปรึกษากฎหมายระหว่างประเทศเป็นเวลาหลายปี⁴⁵

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมล้นด้วยพระอัจฉริยภาพ ทรงดำเนินพระราชรัฐประศาสนโยบายและพระราชวิเทโศบายอย่างสุขุมคัมภีรภาพ แม้ทางด้านกฎหมายก็ทรงปรับปรุงข้อกฎหมายโบราณที่ล้าสมัยให้เป็นปัจจุบันและเท่าทันชาติตะวันตก ทั้งยังทรงออกประกาศพระราชกำหนดน้อยใหญ่ ไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของอาณาประชาราษฎร์ แม้ในรัชสมัยของพระองค์จะเป็นเพียงการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ด้วยพระปรีชาญาณอันกว้างไกลพระองค์ได้ทรงปูพื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชกาลต่อมา

2.5.5.8 การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชกาลที่ 5

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว พระบรมราชปิยรสพระองค์โต ซึ่งเสด็จพระราชสมภพแต่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี จึงเสด็จผ่านพิภพขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 5 แห่งพระมหากษัตริย์บรมราชวงศ์สืบต่อสมเด็จพระบรมชนกาทิราช ในช่วงต้นของรัชกาลนั้น ดูเหมือนพระราชรัฐประศาสนโยบายและพระราชวิเทโศบายที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางแนวทางไว้จะช่วยบรรเทาปัญหาอันเกิดจากภัยคุกคามของนานาชาติชาวตะวันตกไว้ได้ ล่วงมาถึงต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรดาชาติตะวันตกทั้งหลายที่ทรงมหาอำนาจ อาทิ อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เป็นต้น ต่างแปรเปลี่ยนเจตนารมณ์ทางการค้าเป็นการล่าอาณานิคมให้ประเทศต่างๆ ในภูมิภาค

⁴⁴ เสถียร ลายลักษณ์ (ผู้รวบรวม) ประชุมกฎหมายประจำศก (รัชกาลที่ 4) , (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมร์ , 2478)

⁴⁵ ดร.ชาญชัย แสงศักดิ์ ดร.วรรณชัย บุญบำรุง, สารานุกรมเกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2543), หน้า 127.

เอเชียต้องตกอยู่ในอำนาจของตน โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คงมีเพียงประเทศไทยที่ยังคงหลงรอดอยู่และเป็นที่ต้องการของชาติมหาอำนาจตะวันตกทั้งหลาย เมื่อประเทศทั้งหลายในภูมิภาคเอเชียกลายเป็นประเทศในอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกแล้ว คนในประเทศเหล่านั้นก็จะกลายเป็นคนในบังคับของชาติตะวันตกไปด้วย ดังนั้นคนเหล่านั้นย่อมตีความโดยอ้างอิงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ประเทศเจ้าอาณานิคมมีกับประเทศไทยเพื่อปฏิเสธที่จะใช้กฎหมายและชั้นศาลไทย ทำให้ในเวลานั้นสภาพกฎหมายและศาลไทยอยู่ในภาวะที่วิกฤตอย่างหนัก เพราะต่างก็มีศาลกงสุลผุดขึ้นมากมายในแผ่นดินสยาม กฎหมายไทยที่เคยบังคับใช้กับผู้คนทั่วพระราชอาณาจักรก็ถูกบั่นทอนลง และอำนาจการพิจารณาพิพากษารอคดีของศาลก็ลดน้อยถอยลงตามไปด้วย ปัญหาดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดินเป็นอันมาก ทางเดียวที่จะลดปัญหาและแก้ไขให้หมดสิ้นลงได้คือการจัดระบบกฎหมายและการศาลของไทยให้อยู่ในระดับที่นานาอารยประเทศตะวันตกจะยอมรับได้ จึงทรงมีพระบรมราชโองบายที่จะให้มีการเร่งการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลเป็นการด่วน อันเนื่องมาจากระบบกฎหมายและการศาลเดิมของไทยไม่เหมาะสมและมีความบกพร่องอยู่มาก จนมีอาจจะต้องต่อไปให้บังเกิดประสิทธิผลได้ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระบรมราชโองบายเปรียบระบบการยุติธรรมในครั้งนั้นว่าเป็นเสมือนเรือกำปั่นที่ถูกเพรียงกินดังนี้⁴⁶

“เรือกำปั่นที่ถูกเพรียงและปลวกกินผุโถมทั้งลำ แต่ก่อนทำมาขึ้น เมื่อรั้วแห่งใด ก็เข้าไม้ตามอุดยา แต่เฉพาะที่ตรงรั้วนั้น ที่อื่นก็โถมลงไปอีก ครั้นนานเข้าเข้าก็ยิ่งชำรุดหนักทั้งลำ เป็นเวลาสมควรที่ต้องตั้งกังขึ้นกระดานใหม่เป็นของมันคงถาวรสืบไป และเป็นการสำคัญยิ่งใหญ่ว่าจะต้องรีบจัดการโดยเร็ว หาไม้ก็จะต้องจบลงด้วยมุขไปเหมือนเรือกำปั่นที่ชำรุดเหลือที่จะเยียวยาจนต้องจบลงฉะนั้น”

1) การปฏิรูปการศาล

สภาพการณ์ของสังคมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ต้นแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีความละเอียดและซับซ้อนพิสดารกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบการศาลแบบเดิมที่เคยเหมาะสมกับสังคมไทยมากระยะหนึ่งกลายเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับกาลสมัยและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความเจริญของบ้านเมือง วิธีพิจารณาและพิพากษาคดีตลอดจนการลงโทษที่ใช้กันอยู่ขาดความเหมาะสมและไม่เป็นธรรมจนเป็นที่

⁴⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชโองบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต , 2510), หน้า 85.

ดำเนินดีเตียนของคนทั่วไป นอกจากนั้นบรรดาคดีความต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมาย จนเหลือวิสัยที่ศาลไทยในสมัยนั้นจะรับไว้ได้ ประกอบกับระบบศาลที่มีศาลแยกย้ายกันอยู่ตาม กระทรวง กรม ต่างๆ มากมาย ทำให้ระบบการพิจารณาพิพากษาในบางรายต้องทำงานร่วมกัน หลายหน่วยงานจนดูยุ่งยากซับซ้อน การพิจารณาคดีเกิดความล่าช้าและสับสนในเขตอำนาจศาล เสมอ การแก้ไขสถานการณ์อันเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในครั้งนั้น ใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการปรับปรุงเพิ่มเติมการศาลเป็นส่วนๆ ไป เฉพาะที่เห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญในขณะนั้น เช่น เดิมตามพระธรรมนูญศาลกรมท่ามีเพียงศาลเดียวที่พิจารณาความที่จำเลยเป็นชาวต่างชาติ ต่อมาเมื่อไทยได้ติดต่อกับชาวต่างชาติมากขึ้นโดยเฉพาะชาวจีนและพวกแขกได้เข้ามาอาศัยอยู่ในไทยเป็นอันมาก จำเป็นต้องตั้งศาลกรมท่า เพิ่มอีก 3 ศาล คือ ศาลกรมท่าซ้าย ชำระความ ระหว่างชาวจีนกับชาวจีน ศาลกรมท่าขวาชำระความระหว่างแขกกับแขกหรือแขกเป็นจำเลย และ ศาลต่างประเทศ อันเป็นศาลรับสั่งที่ตั้งขึ้นใหม่หลังจากมีการทำสนธิสัญญาพระราชไมตรี และการค้าซึ่งทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่นานาประเทศตะวันตก ศาลดังกล่าว จะมีอำนาจชำระความที่โจทก์เป็นชาวต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็น ความแพ่ง อาญา นครบาล เป็นต้น แม้จะมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นกรณีๆ ไปก็ตาม แต่ปรากฏว่าเมื่อแก้ไขส่วนใดไปแล้วก็มักจะ เกิดปัญหาใหม่ขึ้นมาแทนเสมอไป บางครั้งปัญหาใหม่นั้นกลับสร้างความยุ่งยากขึ้นกว่าเดิมอีก เป็นอันมาก บรรดาอรรถคดีที่ทับถมค้างคั่งอยู่ในโรงศาลมากมาย ปัญหาความล่าช้าของการพิจารณาคดีทำนี้ แม้จะมีความพยายามแก้ไขระบบการอุทธรณ์กล่าวโทษตระลาการ โดยให้ เสนาบดีกระทรวง กรม ต่างๆ อยู่ในสังกัดสามารถรับเรื่องราวกล่าวโทษอุทธรณ์ตระลาการได้ และการให้มีแม่กองสำหรับรับเรื่องราวตรวจคำปรึกษาของลูกขุนนั้น แต่ก็หาได้ทำให้ระบบการพิจารณาคดีจะรวดเร็วขึ้นไม่ ยิ่งทำให้เกิดความล่าช้าและยุ่งยากกว่าเดิม จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ไทยต้องปฏิรูประบบการศาลอย่างเร่งด่วน ประกอบกับสาเหตุสำคัญ 4 ประการ คือ

1. ความไม่เหมาะสมของระบบการศาลเดิม ซึ่งทำให้อคติความ สับสนล่าช้า ปัญหาที่ว่าศาลหลายศาลมีขอบเขตอำนาจเพียงใด เพราะเขตอำนาจยังลักลั่นซ้ำซ้อนกันอยู่ นอกจากนี้คดีความก็คั่ง ค้างทับถมกันมากขึ้น เป็นช่องทางให้ผู้ทุจริตดวงเวลาให้คดีที่ตน เสียเปรียบนั้นชักช้าจนกระทั่งไม่อาจพิพากษาคดีให้ถึงที่สุดได้ ยิ่งกว่านั้นการให้ศาลสังกัดฝ่ายบริหารก็ทำให้ตุลาการขาดความเป็น อิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี การที่ พระธรรมนูญ ตั้งแต่ครั้งโบราณมา จัดให้ศาลตระลาการชำระความไปสังกัด กระทรวงกรมต่างๆ นั้นมีเหตุผลที่เหมาะสมแก่ยุคสมัยหนึ่ง อาจ เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแลยุติธรรม

นอกจากนี้บรรดาตระลาการในอดีตจะได้รับการกวัดจั้นจากเสนาบดีหรืออธิบดีโดยตรงยอมทำให้การปฏิบัติงานเกิดความเข้าแย้งไม่ปิดพื้ อำนาจการควบคุมคู่ความก็เข้มแข็งเกิดความยำเกรงของคู่ราษฎร กาลเวลาผ่านความเข้มงวดนั้นก็ลดหย่อนลงไป ปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของตระลาการในศาลและลูกขุนที่จะชำระความกันไปเอง ความรวดเร็วในการชำระความก็ลดลง ยิ่งอรรถคดีมีมากขึ้น ลูกขุนซึ่งมีหน้าที่ต้องชี้ตัวบทกฎหมายในคดีทุกประเภทก็ทำงานไม่ทัน อรรถคดีจึงคั่งค้างอยู่เป็นอันมาก ทั้งนี้เป็นเพราะระบบการพิจารณาคดีของระบบศาลเดิมนั้น เป็นระบบที่ต้องทำงานร่วมกันหลายองค์กรซึ่งอยู่ต่างหากจากกัน เช่น กรมรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ ผู้รับ เป็นต้น การพิจารณาคดีในศาลต่างๆ อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเสนาบดีหรืออธิบดีโดยตรง ศาลในหัวเมืองก็เช่นกัน มีเจ้าเมืองเป็นผู้บริหาร มีอำนาจบังคับบัญชาตระลาการได้โดยตรงและยังมีอำนาจพิจารณาคดีอุทธรณ์ในหัวเมืองด้วย ทำให้ตระลาการศาลซึ่งแยกย้ายตามกระทรวงกรมต่างๆ ไม่มีอิสระในการพิจารณาพิพากษา ส่วนมากที่จำเลยเป็นคนในสังกัดกระทรวงกรมของตน ตระลาการก็จะตัดสินความเข้าข้างจำเลยนั้นๆ จึงทำให้ยากที่จะ อำนวยความยุติธรรมแก่ราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้ความยุติธรรมก็อาจถูกบิดเบือนและเป็นช่องทางให้มีการทุจริตกันได้

2. ความไม่เหมาะสมของวิธีพิจารณาความตามแบบเดิม อันได้แก่แนวความคิดในการนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยซึ่งเดิมถือกันว่าจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้มัวหมอง ศาลต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยกระทำความผิดตั้งที่ใจทักกล่าวหา จนกว่าจะได้นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่าจำเลยบริสุทธิ์ เช่น พิสูจน์ด้วยการดำเนินา ลุยเพลิง นอกจากนี้ยังมีความไม่เหมาะสมในการไต่สวนจำเลยตามระบบจารีตนครบาล ซึ่งก่อความทุกข์ทรมานแก่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างยิ่ง เพราะพวกผู้พิพากษา ตระลาการจะตั้งหน้าทำทารุณต่อจำเลย เพื่อบีบบังคับให้จำเลยรับสารภาพ ยิ่งกว่านั้นโทษในทางอาญาก็เต็มไปด้วยความรุนแรง ชนิด “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน”⁴⁷

⁴⁷ กระทรวงยุติธรรม, “ประวัติและวิวัฒนาการกระทรวงยุติธรรม” ใน หนึ่งร้อยปีกระทรวงยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร : 2535),

ความผิดบางอย่างหากไม่ได้ตัวผู้กระทำผิดผู้ที่เป็นญาติสนิทก็ต้องรับโทษแทน ตลอดจนโทษประหารชีวิตหมดทั้งตระกูล ชนิดเจ็ดชั่วโคตรซึ่งถือว่าเป็นการขาดเมตตาธรรมและมนุษยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

3. ความทุจริตและการหาผลประโยชน์ที่มีขอบในระบบการศาลเดิม สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงกล่าวถึงการศาลไทยก่อนการปฏิรูปไว้ตอนหนึ่งว่า “ลูกขุนตระลาการและผู้พิพากษาพิพากษาหาผลประโยชน์ส่วนตัวอันมิบังควร...”⁴⁸ ในประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. 110 ปรากฏข้อความตอนหนึ่งอันแสดงถึงปัญหาดังกล่าวไว้ ดังนี้⁴⁹ “...ผู้พิพากษาจะบังคับความซัดตัดสินก็เอาไครยแต่ในถ้อยคำสำนวนที่ในกระดาษสมุด ไม่ได้เห็นด้วยจักขุในการพิจารณาเลย จึงเป็นช่องอุบายทางทุจริตของตระลาการแลคู่ความ” และเจ้าพระยามหิธรได้เล่าถึงความทุจริตและการแสวงหาผลประโยชน์ โดยมีขอบจากตำแหน่งหน้าที่ตุลาการในสมัยก่อนการปฏิรูปการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า “...มีคำกล่าวกันว่า ในสมัยนั้นเนื่องจากข้าราชการไม่ได้รับเงินเดือน รับแต่เบี้ยหวัดซึ่งจ่ายเพียงปีละครั้ง และจำนวนเงินก็น้อย ถ้าข้าราชการขนาดชั้นเจ้ากรมรู้สึกว่ารายได้ของตนไม่ค่อยจะพอเลี้ยงบุตรภรรยา ก็มักจะร้องเรียนให้ผู้บังคับบัญชาหรือเจ้ากระทรวงทราบ ถ้าผู้บังคับบัญชาเห็นว่าผู้ร้องยากจนสมควรช่วยเหลือจริงก็จะมอบความแพ่งหรืออาญาให้ข้าราชการผู้นั้นชำระที่บ้าน การชำระความที่บ้านนั้นเป็นประโยชน์แก่ผู้ทำหน้าที่ตุลาการเป็นอย่างดี เพราะคู่ความทั้งโจทก์จำเลยตลอดจนพยานจะต้องมาค้างที่บ้านตุลาการเป็นเวลานานแรมเดือนหรือแรมปีจนกว่าตุลาการจะพิจารณาคดีเสร็จ ในระหว่างนี้โจทก์จำเลยและพยานก็ต้องหาข้าวปลาอาหารตลอดจนของใช้มาส่งเสียกันเองเพื่อเอาใจตุลาการไว้ ทั้งโจทก์และจำเลยก็ต้องส่งเสียตุลาการด้วย ทำให้ตุลาการคลายความผิดเคืองลงได้...นอกจากจะ

⁴⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า 71 – 81.

⁴⁹ “ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม,” ราชกิจจานุเบกษา 9 (10 เมษายน ร.ศ.111) : 9 .

ทำให้หายความผิดเคื่องดังกล่าวนี้แล้วยังเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจอันใหญ่ด้วยเพราะเมื่อพิจารณาคดีอาญาก็ต้องมีคุกมีตะรางไว้ใส่พวกจำเลยเก็บไว้ที่บ้านของตุลาการนี้เอง และบางที่โจทก์เองก็ถูกเก็บไว้ในคุกเหมือนกัน เมื่อมีคุกมีตะรางก็ย่อมมีเครื่องพันธนาการ และมีอำนาจโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีได้ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นโจทก์จำเลยหรือพยาน เพื่อรักษาวินัยแห่งเรือนจำไว้ ข้อลำบากของตุลาการในสมัยนั้นมีอยู่ตอนที่ตัดสินความแล้วคือถ้าผู้ที่ไม่พอใจในคำตัดสินที่ยื่นอุทธรณ์ เขาไม่อุทธรณ์ว่าคำตัดสินนั้นผิดอย่างไรในสมัยนี้แต่อุทธรณ์ว่า ตุลาการพิจารณาคดีไม่ยุติธรรม เอนเอียงเข้าอีกฝ่ายหนึ่ง หรือรับสินบน เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ตัวตุลาการเองก็ย่อมตกเป็นจำเลย มีหน้าที่แก้ตัวแก่ตุลาการชั้นอุทธรณ์ หรือชั้นฎีกาว่าความจริงตนได้ตัดสินคดีโดยสุจริตไม่มีอคติ ตุลาการที่ทำหน้าที่ศาลชั้นต้นในสมัยนั้น จึงหาทางป้องกันตัวโดยทำความรู้จักและเอาอกเอาใจหรือฝากเนื้อฝากตัวแก่ตุลาการชั้นอุทธรณ์ฎีกาไว้ล่วงหน้าโดยหวังว่าจะช่วยให้ตนรอดพ้นจากการถูกลงโทษ ฐานตัดสินโดยอคติ หรืออย่างน้อยก็ได้ผ่อนหนักเป็นเบา...⁵⁰ แสดงให้เห็นว่าระบบการศาลไทยในสมัยนั้นไม่อาจเป็นหลักประกันความยุติธรรมแก่ประชาชนได้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่จะต้องมีการปฏิรูประบบการศาลขึ้น

4. ปัญหาทางการศาลและการบริหารประเทศอันเนื่องมาจากการที่ชาวต่างประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย การที่ไทยทำสนธิสัญญาพระราชไมตรีและการค้ากับต่างประเทศ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 อันเป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค ทั้งในทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการศาล เริ่มจากสนธิสัญญาเบาริงระหว่างไทยกับอังกฤษเมื่อพุทธศักราช 2398 ทำให้ประเทศไทยต้องยกเว้นการใช้กฎหมายและการศาลไทยกับชาวต่างชาติ ทำให้ชาวต่างชาติได้รับสิทธิพิเศษไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายไทยและศาลไทยแต่ได้รับความคุ้มครองของกงสุลภายใต้กฎหมายของชาติตนซึ่งได้ทำให้ไทยต้องขาดเอกราชทางการศาล เพราะศาลไทยไม่มี

⁵⁰ หลวงจักรปาณีศรีศรีลวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 19 - 21.

อำนาจเหนือชนต่างชาติที่อยู่ภายในราชอาณาจักรทั้งนี้เนื่องจากชาวต่างชาติไม่ไว้วางใจและไม่เชื่อถือในระบบกฎหมายและระบบการศาลไทยว่าจะเป็นหลักประกันความยุติธรรมให้แก่พวกตนได้ในระยะหลังต่อมาบรรดากงสุลต่างประเทศพยายามตีความสนธิสัญญาบิดเบือนเข้าข้างตนโดยให้คนในบังคับของตนได้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้นด้วย ทำให้อำนาจการพิจารณาของศาลไทยเกิดปัญหาจากการถูกบั่นทอนอำนาจเป็นอันมาก

การปฏิรูประบบศาลให้ขึ้นอยู่กับดุลแลของกระทรวงยุติธรรมนั้น ทำให้ศาลต่างๆ ในแผ่นดินสยามมีความเป็นระเบียบมากขึ้น ศาลต่างๆ ในพระนครที่มีอยู่เดิม 16 ศาล อันได้แก่ ศาลพระนครบาล ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมวัง ศาลอาญานอก ศาลอุทธรณ์ กรมมหาดไทย ศาลกรมนา ศาลกรมท่าหลวง ศาลกรมท่าขวา ศาลต่างประเทศ ศาลมรดก ศาลราชตระกูล ศาลสรรพากร ศาลธรรมการ และศาลฎีกา ได้ถูกโอนมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม แล้วยุบให้เหลือ 7 ศาล คือ ศาลอุทธรณ์คดีราษฎร ศาลอุทธรณ์คดีหลวง ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลสรรพากร และศาลต่างประเทศ มีจำศาลเป็นพนักงานผู้รับคำฟ้องแทนกรมรับฟ้องที่มีมาแต่เดิม เมื่อศาลต่างๆ ในพระนครเริ่มเป็นระเบียบเรียบร้อยดีแล้ว จึงมีการปรับปรุงศาลในหัวเมือง แล้วรวบรวมให้ขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรมเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วทั้งพระราชอาณาจักร โดยในพุทธศักราช 2439 ได้มีการออกพระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลหัวเมือง กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงเป็นสมานายกข้าหลวงพิเศษ ซึ่งข้าหลวงพิเศษนี้จะมีหน้าที่ตรวจศาลและการทำงานของเจ้าหน้าที่ในศาลหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งแก้ไขกิจการศาลหัวเมืองให้ถูกต้องตามพระธรรมนูญศาลหัวเมืองอีกด้วย

2) การปฏิรูปกฎหมาย

ในการปฏิรูประบบกฎหมายไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินแนววิธีการตามแบบประเทศญี่ปุ่น ซึ่งสามารถปลดเปลื้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้สำเร็จในเร็ววันด้วยการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองและวัฒนธรรมบางส่วน ตลอดจนระบบกฎหมายให้เป็นแบบยุโรป การที่ญี่ปุ่นสามารถยกเลิกข้อสัญญาการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาติตะวันตกได้สำเร็จ ก็เพราะญี่ปุ่นได้พยายามปรับปรุงกฎหมายของตนใหม่ทั้งหมดพร้อมทั้งประกาศใช้ระบบการศาลแบบใหม่ โดยอาศัยแบบอย่างจากเยอรมันและฝรั่งเศส ซึ่งญี่ปุ่นได้จ้างนักกฎหมายจากประเทศทั้งสองเข้ามาช่วยทำการร่างกฎหมาย ด้วยวิธีดังกล่าวนี้

ญี่ปุ่นก็สามารถทำการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้สำเร็จ⁵¹ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตอันเป็นสิทธิพิเศษทางการศาลจากการเข้าทำสนธิสัญญาฉบับไทย เมื่อพุทธศักราช 2441 (คริสต์ศักราช 1898) ด้วยเหตุดังนี้ทำให้ไทยพิจารณาเลือกแนววิธีการปฏิรูปกฎหมายตามแบบอย่างประเทศญี่ปุ่น ในเบื้องต้นก่อนที่ไทยจะทำการปฏิรูปกฎหมายนั้น รัฐบาลของไทยจะต้องจัดระเบียบการศาลให้มีแบบแผนตามอย่างยุโรปเสียก่อน ด้วยการตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น ในพุทธศักราช 2435 เพื่อให้เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดูแลงานทางด้านศาลยุติธรรมอย่างแท้จริง เพราะก่อนหน้านี้ศาลต่างมีสังกัดในแต่ละกระทรวงแตกต่างกัน การจัดให้ศาลเข้าสังกัดอยู่กับกระทรวงยุติธรรมทั้งหมดนี้ จึงเป็นการจัดรูปแบบศาลให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยก่อนเป็นเบื้องต้น เพราะปัญหาในเรื่องการศาลนั้นเป็นเรื่องเฉพาะหน้า ทั้งชาวต่างชาติก็รังเกียจการปฏิบัติของศาลไทยเป็นอันมาก ดังพระราชปรารภประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ซึ่งช่วงให้เห็นถึงความไม่เป็นระเบียบและความไร้ประสิทธิภาพของศาลไทยในขณะนั้น ว่า⁵²

“ทุกวันนี้คดีของราษฎรที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอยู่ตามโรงศาลต่างๆ ทั้งปวงนั้น มีมากขึ้นทุกวัน เพราะอาไศรยราษฎรพลเมืองมีการค้าขายเกี่ยวข้องกับพัวพันถึงกันมากขึ้นประการหนึ่ง ศาลที่จะพิจารณาคดีของราษฎรนั้นก็แยกย้ายอยู่หลายกระทรวง ทั้งผู้พิจารณาและผู้พิพากษาก็อยู่ในที่ต่างๆ กัน ผู้พิพากษาจะบังคับความชี้ขาดปรับสัดยุติตัดสิน ก็อาศัยแต่ในถ้อยคำสำนวนที่อยู่ในกระดาษสมุดไม่ได้เห็นด้วยจักษ์ในการพิจารณาเลย จึงเป็นช่องอุบายทางทุจริตของตระลาการแลคู่ความ แม้แต่อย่างต่ำก็เป็นทางที่จะซ้ำประวิงให้ความเข้าใจได้ต่างๆ คดีของราษฎรจึงได้ค้างค้ำทับถมอยู่ตามกระทรวงโรงศาลนั้นๆ มากขึ้นทุกทีกว่าจะแล้วได้แต่ละเรื่องก็ช้านาน เป็นการเสียเวลาทำมาหากินของราษฎรได้ความลำบากในเรื่องนี้เป็นอันมาก ”

เมื่อระบบศาลสถิตยุติธรรมของไทยมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีแล้ว การปฏิรูปกฎหมายจึงเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญประการต่อมา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการปฏิรูปกฎหมายโดยการเปลี่ยนและจัดกฎหมายให้เป็นระบบอย่างเช่นประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรป ก่อนหน้าที่จะมีการปฏิรูปกฎหมายอย่างเป็นทางการนั้น รัฐ-

⁵¹ Harold M. Vinacke , A History of the Far East in Modern Times , (New York : Appleton – Century – Crafts Inc., 1950) , p.114.

⁵² “ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม) ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. 110. : 200.

มนตรีสภาโดย นายโรแลง ยัคมีนส์ (Rolin Jacquemyns) (ต่อมาได้รับพระราชทานสถาปนาบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็น เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ) ที่ปรึกษาราชการทั่วไป ชาวเบลเยียม ซึ่งมีหน้าที่ให้คำปรึกษาและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกฎหมายในประเทศ ปรากฏในรายงานการประชุมรัฐมนตรีสภาเมื่อวันที่ 21 เมษายน ร.ศ. 114 (พุทธศักราช 2438 / คริสต์ศักราช 1895) ที่คณะรัฐมนตรีสภาได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมเสนอต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงแก้ไขลักษณะวิธีการลงโทษ เพื่อให้สอดคล้องกับการร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปกระบวนการดำเนินคดีอาญาของไทยสู่ระบบใหม่อย่างชาติอารยะตะวันตก พร้อมกับการปรากฏมีขึ้นของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาอย่างชัดเจนในต้วบทกฎหมาย อันเป็นแบบแผนของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในกาลต่อมา

3) ทางเลือกในการปฏิรูประบบกฎหมายของไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูประบบการศาลและการยุติธรรมจนเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นระบบดีแล้ว การปฏิรูประบบกฎหมายจึงเป็นพระราชภาระอันสำคัญยิ่งในประการต่อมา การที่จะทำให้บรรดาชาติอารยธรรมตะวันตกพึงพอใจและยอมรับระบบกฎหมายของไทย อันจะได้เป็นข้อต่อรองในการขอแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องเปลี่ยนระบบกฎหมายให้เป็นแบบแผนเช่นเดียวกับนานาชาติอารยตะวันตก ดังเช่นประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย อาทิ อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลี และอียิปต์ เป็นต้น ทว่าในขณะนั้นระบบกฎหมายที่บรรดาชาติตะวันตกยอมรับนับถือปฏิบัติอยู่นั้น มี 2 ระบบ คือ

1. ระบบกฎหมายอังกฤษ (English Common Law System)

อันเป็นระบบกฎหมายที่มีวิวัฒนาการมาจากคำพิพากษาของศาล กฎหมายที่บัญญัติส่วนมากจะเป็นเรื่องที่ว่าด้วยการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระราชอาณาจักร มากกว่าการวางระเบียบข้อบังคับของสังคมดังเช่นในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย

2. ระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย (The Civil Law System)

มีวิวัฒนาการมาจากกฎหมายโรมันที่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เกี่ยวกับความยุติธรรมและการอำนวยความสะดวก รวมทั้งศีลธรรม เป็นกฎหมายที่ใช้กันในประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ แต่งตั้งคณะกรรมการชำระร่างประมวลกฎหมายขึ้น มีหน้าที่ชำระกฎหมายเก่าที่มีอยู่เดิมแล้วร่าง ประมวลกฎหมายของสยามขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับเหตุปัจจัยหลายๆ ด้านของไทยในขณะนั้น ใน ครั้งแรกคณะกรรมการชำระร่างประมวลกฎหมายก็ใคร่ที่จะนำเอาระบบกฎหมายอย่างอังกฤษมา ใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปกฎหมาย ด้วยนักกฎหมายไทยทั้งหลายในครั้งนั้นอันมีสมเด็จพระเจ้า ลูควาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ และบรรดาผู้พิพากษาทั้งหลายต่างจบการศึกษาทางด้าน กฎหมายมาจากสำนักเรียนแห่งประเทศอังกฤษ จึงมีความเชี่ยวชาญในระบบกฎหมายของ อังกฤษมากกว่าระบบของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย การที่จะเลือกระบบกฎหมายใดมาเป็น แบบแผนแห่งการปฏิรูปกฎหมายนั้นขึ้นอยู่กับพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะทรงตัดสินพระราชหฤทัยเลือก แม้ในเบื้องต้น สมเด็จพระเจ้าลูควาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ หนึ่งในคณะกรรมการชำระร่างประมวลกฎหมายพระองค์สำคัญจะทรง ถวายความเห็นให้ทรงเลือกระบบของประเทศอังกฤษก็ตาม แต่ด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรง มีพระบรมราชวินิจฉัย ภายหลังจากที่คณะกรรมการชำระกฎหมายได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ถวายความเห็นว่ ระบบกฎหมายอังกฤษนั้น มีความเหมาะสมกับชาวอังกฤษมากกว่าประเทศ อื่นเพราะกฎหมายอังกฤษเป็นกฎหมายที่ใช้ขนบธรรมเนียมและคำพิพากษาเป็นหลัก ตัวบท กฎหมายก็มีได้รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ยากลำบากแก่การศึกษา ส่วนระบบกฎหมายของ ประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย มีกฎหมายโรมันเป็นหลัก และแบ่งหมวดหมู่กฎหมายอย่างมี ระเบียบ เข้าใจง่าย เหมาะสมกับประเทศไทยซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาประเทศในทุกๆ ทางสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการบัญญัติกฎหมายคือ ความชัดเจน เข้าใจง่าย ใช้สะดวก ยิ่งไปกว่านั้น ประเทศต่างๆ ในยุโรปล้วนแต่ใช้ระบบประมวลกฎหมายทั้งสิ้น การที่ประเทศไทยใช้ระบบ เดียวกันย่อมทำให้กฎหมายไทยอยู่ในระดับที่น่าพอใจของประเทศเหล่านั้น ทำให้สะดวกแก่การ เปรียบเทียบแก้ไขสนธิสัญญาเพื่อยกเลิกข้อเสียเปรียบทางกฎหมายและการศาล⁵³ ด้วยเหตุผลที่ คณะกรรมการชำระกฎหมายได้ถวายความเห็นดีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้ แล้วจึงทรงตัดสินพระราชหฤทัยเลือกที่จะให้มีการปฏิรูปกฎหมายโดยใช้ระบบแบบของประเทศที่ ใช้ประมวลกฎหมายเป็นแนวทาง

เมื่อประเทศไทยเลือกใช้ระบบกฎหมายอย่างของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย แล้ว การปฏิรูปกฎหมายจึงเริ่มขึ้นมาโดยลำดับ โดยเฉพาะบรรดากฎหมายทั้งหลายที่เกี่ยวกับ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา สมเด็จพระปิยมหาราชทรงมีพระบรมราชโองการให้บัญญัติ กฎหมายเพื่อยกเลิกกฎหมายที่จำกัดสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาไว้หลายประการ และโปรดให้

⁵³ วิชา มหาคุณ . ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย. (กรุงเทพมหานคร : 2523) , หน้า 50.

บัญญัติกฎหมายที่มีการให้สิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญามากขึ้น อาทิ พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ.115 พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 เป็นต้น กฎหมายลักษณะอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายอื่นๆ ที่ได้บัญญัติขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงและรัชกาลต่อมา ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาปรากฏขึ้นเป็นรูปธรรมในตัวบทกฎหมายมากกว่าครั้งอดีตที่ขึ้นอยู่กับดุลพินิจและความเวทนาสงสารของตุลาการ เท่านั้น

2.5.5.9 การตั้งโรงเรียนกฎหมาย

เพื่อเป็นการสร้างบุคลากรทางด้านยุติธรรมขึ้นมารองรับการปฏิรูปกฎหมายและการศาลในรูปแบบใหม่ ทัดเทียมชาติตะวันตก ประเทศไทยจึงได้จัดตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้น ตั้งบันทึกกำเนิดโรงเรียนกฎหมายของเจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) ว่า⁵⁴

“ความคิดที่จะตั้งโรงเรียนกฎหมายนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิดที่จะเลิกศาลกงสุล เพราะว่าการที่มีศาลกงสุลทำให้คนในบังคับต่างชาติได้ใจ ด้วยไม่อยู่ในอำนาจศาลไทย ซึ่งทำให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยติดขัดไม่สะดวก เมื่อรัฐบาลจ้าง เมอร์ซีเออร์ โรแลง ยัคมินส์ เข้ามาเป็นที่ปรึกษาทั่วไปตั้งแต่ ร.ศ. 111 เมอร์ซีเออร์ ยัคมินส์ ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ในวิชากฎหมายได้ถวายความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เพาะปลูกวิชานี้เพื่อทำกฎหมายและจัดการศาลยุติธรรมให้ดีขึ้น แต่ขณะนั้นโรงเรียนกฎหมายยังไม่มีและคนที่จัดตั้งโรงเรียนกฎหมายยังหาไม่ได้ จึงต้องร้องรอมัจน ร.ศ. 115 เมื่อกรมหลวงราชบุรีสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดและได้เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมพระองค์ท่านก็เป็นผู้เหมาะสมที่จะตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้น...”

โรงเรียนกฎหมายที่จัดตั้งขึ้นในครั้งนั้นเป็นโรงเรียนกึ่งราชการคล้ายกับหอพระสมุดสำหรับพระนครสมัยนั้น เจ้าหน้าที่ดำเนินการของโรงเรียนเรียกว่า กรมมัสัมปาติก ซึ่งประกอบด้วย สภานายก เลขานุการ เฮอร์คิวติก และผู้ช่วยอีก 2 คน ระบบการศึกษาในโรงเรียนกฎหมาย นั้นใช้ระบบแบบอังกฤษ เพราะวัฒนธรรมอังกฤษเป็นที่นิยมในไทยอย่างแพร่หลายเป็นอย่างมากในสมัยนั้น และครูที่สอนก็จบการศึกษาวิชากฎหมายมาจากประเทศ

⁵⁴ หลวงจักรปาณิศรวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 51 - 54.

อังกฤษทั้งสิ้น เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระยาประจักษ์จกรจักร(เข้ม บุนนาค) ขุนหลวงพระไกรสี (เปล่ง เวหาระ) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร และ พระองค์เจ้าวัชรวิวงศ์ เป็นต้น ในการสอนครั้งแรกๆ นั้น เสด็จในกรมหลวงราชบุรี ทรงสอนด้วย พระองค์เอง ภายในกระทรวงยุติธรรม ตำราที่ทรงสอนนั้น มี 2 เล่ม เรียกกันภายหลังว่า กฎหมายราชบุรี ทางอาญาทรงใช้ ประมวลกฎหมายอินเดียเป็นหลัก ส่วนทางแพ่ง ทรงใช้ตำรา กฎหมายของอังกฤษ โรงเรียนกฎหมายได้พัฒนามาโดยลำดับจนได้รับสถาปนาขึ้นเป็นโรงเรียน หลวงขึ้นกับกระทรวงยุติธรรมในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้มีการ ปรับปรุงหลักสูตรและระเบียบของโรงเรียนใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายของประเทศ⁵⁵

2.5.6 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาภายหลังการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรม บรรดากฎหมายตราสามดวงที่ใช้มาแต่แรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ พระไอยการ พระราชกำหนดต่างๆ ที่ขัดต่อรูปแบบกฎหมายใหม่ที่กำลังจะบังเกิดมี ก็ถึงคราวต้องยกเลิกไป ครั้งนั้นที่ปรึกษากฎหมายได้ถวายความเห็นต่อ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ให้มีการร่างกฎหมายขึ้นมารองรับระบบกฎหมายและการศาลที่ได้ปฏิรูปใหม่นี้ โดยมีกฎหมายของชาติตะวันตกเป็นแนวทางประกอบการร่าง บรรดาสิทธิมนุษยชนที่มีมาก่อนแล้ว ในกฎหมายของนานาชาติตะวันตก จึงถูกผนวกเข้าไปในกฎหมายของไทยในครั้งนั้นด้วย สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน ได้บังเกิดมีขึ้นเป็นครั้งแรกในกฎหมายของไทย รวมทั้งมีอิทธิพลต่อการยกเลิกวัฒนธรรมการดำเนินคดีอาญาแบบเก่า ที่ชาติตะวันตกต่างกล่าวหาว่า ป่าเถื่อน รุนแรง จนหมดสิ้น

2.5.6.1 การร่างกฎหมายภายหลังการปฏิรูปกฎหมาย

สืบเนื่องจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยเริ่มที่จะเปิดประเทศทำการค้าและเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศอารยะตะวันตกมากขึ้น แต่ในขณะนั้นประเทศไทยยังไม่เจนจัดทางด้านการเมืองและกฎหมายระหว่างประเทศดีพอ จึงได้จ้าง นายเฮนรี อาลบาสเตอร์ นักกฎหมายชาวอังกฤษมาเป็นที่ปรึกษาด้านกฎหมายระหว่างประเทศ สืบต่อมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อนายอาลบาสเตอร์ ถึงแก่กรรมลง รัฐบาลไทยในครั้งนั้นจึงได้จ้างนายโรแลง ยัคมินส์ (Rolin Jacquemyns) นักกฎหมายชาวเบลเยียมเข้ามาทำงานในตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมายของกระทรวงการต่างประเทศและที่

⁵⁵ “พระบรมราชโองการให้โรงเรียนกฎหมายเดิมเป็นโรงเรียนหลวง,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, “เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ 6 หมายเลข ร 6 ย 1/1.

ปรีกษาราชการทั่วไปของประเทศใน พุทธศักราช 2335 การที่ไทยจ้างนักกฎหมายชาวเบลเยียมมานั้นเพราะเห็นว่าเป็นผู้มีความรู้ดีทางกฎหมายระหว่างประเทศ จนได้รับเลือกเป็นนายกสภากฎหมายระหว่างประเทศแห่งเบลเยียมและเคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงโยธาธิการของประเทศเบลเยียมมาก่อน อีกประเด็นซึ่งเป็นประการสำคัญ คือ ทางรัฐบาลไทยมีความเห็นพ้องกันว่า หากจะตั้งที่ปรึกษาเป็นชาวอังกฤษดังเช่นอดีต ประเทศฝรั่งเศสก็จะมีข้อรังเกียจ เช่นเดียวกันกับการตั้งชาวฝรั่งเศสมาเป็นที่ปรึกษากฎหมาย ก็ย่อมจะถูกรังเกียจจากประเทศอังกฤษได้ ดังนั้นการตั้ง นายโรแลง ยัคมินส์ ซึ่งเป็นคนประเทศเล็กๆ และดูเป็นกลาง อย่างเบลเยียม จึงน่าจะเหมาะสมกว่า⁵⁶

นายโรแลง ยัคมินส์ ได้แนะนำให้ “เคาน์ซิลออฟสเตต” ทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษากฎหมายและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกฎหมายในประเทศ ปราบกฏหลักฐานในรายงานการประชุมเมื่อวันที่ 21 เมษายน ร.ศ. 114 (พุทธศักราช 2438) ที่ เคาน์ซิลออฟสเตตเสนอต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้แก้ไขวิธีลักษณะการลงโทษเพื่อให้สอดคล้องกับร่างพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความอาญามีโทษ หน้าที่ของ เคาน์ซิลออฟสเตต ในฐานะที่เป็นสภาที่ปรึกษากฎหมายนี้ ต่อมาได้เป็นต้นเค้าของคณะกรรมการชำระและร่างประมวลกฎหมายซึ่งมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการร่างประมวลกฎหมายของประเทศ ในกาลต่อมา นอกจากนายโรแลง ยัคมินส์ แล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หาผู้เชี่ยวชาญกฎหมายจากต่างประเทศเข้ามารับราชการหลายคน อาทิ นายริชาร์ด เกอร์กีแพตริก (Richard Kirkpatrick) ชาวเบลเยียม และ นายโตกิจิ มาซา (Tokicho Masao) ชาวญี่ปุ่น เป็นต้น

2.5.6.2 การร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติเพื่อบังคับใช้ไปพลางก่อน

เมื่อมีการปฏิรูประบบศาลแล้ว บรรดากฎหมายต่างๆ อันเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความก็ควรที่จะมีการปฏิรูป โดยการแก้ไขและร่างขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับระบบศาลที่ได้รับการปฏิรูปไปก่อนหน้านี้อีกแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง อันมีพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ในขณะนั้น เป็นองค์ประธาน ให้มีหน้าที่พิจารณาร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นเพื่อบังคับใช้ไปพลางก่อน จนกว่าจะมีการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความที่สมบูรณ์ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในครั้งนั้น เป็นเพียงพระราชบัญญัติ ยังไม่มีลักษณะเป็นประมวลกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการหยุดข้อดีและข้อเสียของการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายเดิมมาเป็น

⁵⁶ หลวงจักรปาณิศรศีลวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 13.

ระบบประมวลกฎหมาย⁵⁷ ประกอบกับในขณะนั้นเป็นเวลาที่ประเทศไทยต้องการกฎหมายวิธีพิจารณาความที่มีแบบแผนทัดเทียมชาติตะวันตก โดยเร็ว เพื่อเป็นเครื่องต่อรองในการแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศภูมิภาคตะวันตกทั้งหลาย เพราะการร่างประมวลกฎหมายดังกล่าวนั้นจะใช้ระยะเวลาอันยาวนาน ไม่ทันต่อสภาพการณ์และความเจริญของประเทศในครั้งนั้น อันสืบเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยเปิดประเทศเจริญพระราชไมตรีกับนานาชาติตะวันตกมากขึ้นและบรรดาชาติเหล่านั้นไม่ยอมรับระบบกฎหมายไทยโดยเฉพาะวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลอันเป็นวิธีพิจารณาความที่มีการกักขังเขียนดีผู้ต้องหา เพื่อเอาหลักฐานจากผู้ต้องหา ซึ่งเป็นการทรมานผู้ต้องหา และในสมัยนั้นถือว่าการลงโทษเป็นการใช้อำนาจปกครองเพื่อปราบปรามและลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้นข้าราชการในสังกัดกรมที่มีศาลอาจได้รับมอบหมายให้ชำระความก็ได้ การชำระความก็ใช้บ้านของตระกูลการนั้น โดยในการพิจารณาที่บ้านตระกูลการนี้ก็มีคุก ตะรางไว้จองจำผู้ต้องหา บางที่โจทก์ก็ถูกควบคุมตัวไว้เช่นเดียวกับจำเลย นอกจากนี้ตระกูลการก็ยังมีอำนาจใช้เครื่องพันธนาการและโบยตีผู้เกี่ยวข้องในคดีได้หมดไม่ว่าโจทก์ จำเลย หรือพยาน ทำให้ตระกูลการมีอำนาจมากในการที่จะครอบงำผู้กล่าวหาและผู้ต้องหา นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจาก ความสับสนล่าช้าของระบบศาล คือ การที่อำนาจบริหารเข้ามาก้าวก่ายอำนาจตุลาการ นอกจากนี้ยังมีความไม่เหมาะสมของเรื่อง การนำสืบความ ความไม่เหมาะสมของทฤษฎีการลงโทษ ที่มีลักษณะทารุณโหดร้าย ในสายตาของต่างชาติ จนเกิดการบีบคั้นจากต่างประเทศด้านการศาล ในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และในเวลานั้น นานาชาติกำลังตื่นตัวในเรื่องของการปรับปรุงกฎหมายตามอย่างตะวันตก เช่น ประเทศ อูรุกวัย ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา เมื่อ พุทธศักราช 2432 ประเทศ เอกวาดอร์ ประกาศใช้เมื่อ พุทธศักราช 2433 ประเทศโคลัมเบีย ประกาศใช้เมื่อ พุทธศักราช 2439 ประเทศญี่ปุ่น ประกาศใช้เมื่อ พุทธศักราช 2425 ประเทศเกาหลี ประกาศใช้เมื่อ พุทธศักราช 2448 เป็นต้น ประเทศไทยในขณะนั้นก็เช่นเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริที่จะปฏิรูปกฎหมายให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ อันเป็นที่มาของการยกเลิก แก้ไข และร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติ หลายฉบับต่อมา

ในส่วนของการพิจารณาคดีทางอาญานั้น ได้มีการยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล และได้จัดตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายขึ้นพิจารณาร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติเพื่อใช้บังคับไปพลางก่อนเป็นการชั่วคราว ซึ่งกฎหมายที่บัญญัติขึ้นในครั้งนั้น ได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระธรรมนูญศาลต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 เป็นต้น

⁵⁷ ดร.ชาญชัย แสวงศักดิ์ ดร.วรรณชัย บุญบำรุง, สารานุกรมเกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย, หน้า 141.

2.5.6.3 การร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ภายหลังจากที่ ประเทศไทยได้ว่าจ้าง นายยอร์ช ปาดู (Georges Padoux) ชาวฝรั่งเศสเข้ามารับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาร่างกฎหมายตามคำแนะนำของรัฐบาลฝรั่งเศส เมื่อพุทธศักราช 2447 นายปาดู ก็ได้มีบทบาทสำคัญในการร่างประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นลำดับต่อมา ทั้งนี้เนื่องจาก ในขณะนั้นมีวิธีพิจารณาความซึ่งใช้อยู่เป็นการชั่วคราวอยู่แล้ว อาทิ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 และพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง อันมี กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เป็นองค์ประธาน ประกอบด้วย

1. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนศิริวัชสังกาส กรมการศาลฎีกา
2. พระยาจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ (ลออ ไกรฤกษ์) ปลัดทูลฉลอง กระทรวงยุติธรรม
3. พระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค) กรมการศาลฎีกา
4. พระยาบริรักษ์จริยาวัตร (ทองดี ธรรมศักดิ์) ข้าหลวงพิเศษศาลยุติธรรม
5. หลวงศรีสังข์กร (ตาด จารุรัตน์) ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
6. พระเมธีนฤปกกร (ตัน บุนนาค) อธิบดีศาลแพ่ง
7. หลวงนเรนดิปัญญากิจ (ลัด เศรษฐบุตร) อธิบดีศาลพระราชอาญา
8. ขุนหลวงพระไกรสี (เทียม บุนนาค) อธิบดีศาลคดีต่างประเทศ
9. พระยาจำเมือง (จ้อย สุวรรณทัต) อธิบดีศาลโปริสภา
10. นายเจ สจ๊วต แบล็ค (J. Stewart Black) ที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรม
11. นายวิลเลียมอัลเฟรด ทิลเลเก้ (William Alfred Tilleke) แทนเจ้ากรมอัยการ
12. ขุนโกษากร ทนายความ

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่พิจารณาร่างกฎหมายร่างพระราชบัญญัติขึ้นใช้บังคับไปพลางก่อนจนกว่าจะมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่สมบูรณ์ออกใช้แทน ซึ่งคณะกรรมการ

การดังกล่าวได้ดำเนินการร่างกฎหมายจนสามารถประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ ดังนี้ คือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 126 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 ต่อมาเมื่อนายเรอเน่ กียอง ชาวฝรั่งเศส ได้เข้ามารับราชการในประเทศไทยเมื่อ พุทธศักราช 2451 เนื่องจากนายกียองเป็นผู้มีความรู้ทางด้านกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาดี นายปาดูซึ่งเป็นหัวหน้าคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมาย ซึ่งประกอบด้วยนักกฎหมายชาวฝรั่งเศส จึงได้มอบหมายให้นายกียองเตรียมการที่จะร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยนายกียองได้ทำการศึกษาค้นคว้าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศต่างๆ เปรียบเทียบกันอย่างละเอียดและได้ช่วยนายปาดูจัดทำรายงานเกี่ยวกับหัวข้อสำคัญต่างๆ ที่ควรจะมีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พร้อมทั้งคำอธิบายและปัญหาข้อโต้เถียงของนักนิติศาสตร์ในหัวข้อสำคัญๆ ดังกล่าว ซึ่งนายปาดู ได้นำรายงานเสนอต่อรัฐบาลไทยใน พุทธศักราช 2456 หลังจากนั้นนายปาดูได้นำรายงานปัญหาต่างๆ รวมทั้งหมด 25 ปัญหา เสนอให้รัฐบาลไทยวินิจฉัยชี้ขาดเสียก่อนว่าจะมีนโยบายหรือหลักการอย่างไร ก่อนที่จะยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁵⁸ โดยในเดือน มกราคม พุทธศักราช 2457 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง ให้มีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดปัญหาที่นายปาดูได้เสนอให้พิจารณา ซึ่งประกอบด้วย⁵⁹

1. กรมพระยาพิษณุโลก เป็นประธาน
2. กรมพระยาเทวงษ์วโรปการ เป็นกรรมการ
3. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นกรรมการ
4. กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ เป็นกรรมการ
5. เจ้าพระยายมราช เป็นกรรมการ
6. เจ้าพระยาอภัยราชา เป็นกรรมการ
7. พระยาภักดี เป็นกรรมการ
8. พระยารรณการประสิทธิ์ เป็นกรรมการ
9. นายปาดู เป็นกรรมการ
10. นายสกินเนอร์ เทอร์เนอร์ เป็นกรรมการ
11. นายกียอง เป็นกรรมการ

⁵⁸ "Report on the proposed Code of Criminal Procedure for the Kingdom of Siam (AC14/28) 4," submitted to the Commission of Condification, October 1917.

⁵⁹ ดร.ชาญชัย แสวงศักดิ์ ดร.วรรณชัย บุญบำรุง, สาระน่ารู้เกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย, หน้า 158.

โดยมีนายเลเวสก์ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการที่ประชุม

คณะกรรมการชุดนี้ ได้มีการประชุมกันในเดือนมกราคม พุทธศักราช 2457 และได้วินิจฉัยชี้ขาดปัญหาต่างๆ ที่นายปาตูเสนอขอให้พิจารณา เช่น

- ในปัญหาที่ว่าควรจำกัดอำนาจในการฟ้องคดีอาญาต่อศาลไว้สำหรับพนักงานอัยการแต่ผู้เดียวหรือควรรวมให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้ด้วยนั้น คณะกรรมการวินิจฉัยว่าควรให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้ด้วยในปัญหาที่ว่า การสอบสวน (preliminary investigation) คดีอาญาบางประเภทจะต้องกระทำโดยผู้พิพากษาหรือไม่นั้น คณะกรรมการวินิจฉัยว่า ไม่ต้อง
- ในปัญหาที่ว่า จะให้คงระบบที่ใช้อยู่ในขณะนั้นซึ่งให้ศาลเป็นผู้ดำเนินการสอบสวน (Preliminary Investigation) หรือไม่นั้น คณะกรรมการวินิจฉัยว่า ให้ยกเลิกระบบดังกล่าว โดยให้พนักงานฝ่ายปกครองตลอดจนพนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินการแทน ในปัญหาที่ว่า การฎีกาจะกระทำได้ทั้งในปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาข้อเท็จจริงหรือจะให้กระทำเฉพาะในปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น คณะกรรมการวินิจฉัยว่า การฎีกาในคดีอาญาให้กระทำได้สำหรับความผิดทุกประเภทไม่ว่าจะมีอัตราโทษมากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่ฎีกาได้ในเฉพาะปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น⁶⁰

แต่ใน พุทธศักราช 2457 ปีเดียวกัน นั้นเอง นายปาตู ได้ขอลาออกจากตำแหน่งเพื่อเดินทางกลับไปรักษาสุขภาพที่ประเทศฝรั่งเศส และได้แนะนำนายเดแลสเตอร์ ให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากรรมการร่างประมวลกฎหมายแทน นายเดแลสเตอร์ ได้ยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจนเสร็จแล้วเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในพุทธศักราช 2459 แต่เนื่องจากนายเดแลสเตอร์ ไม่มีความสามารถเพียงพอ ทำให้งานร่างประมวลกฎหมาย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกิดความสับสนมาก อีกทั้งปัญหาที่นายเดแลสเตอร์พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ ทำให้การประสานงานกับกรรมการชาวไทยและกรรมการชาวต่างประเทศ

⁶⁰ หอสมุดของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, "Report on the proceedings of the meeting held at the residence of His Royal Highness the Prince of Bisnuloke (AC 14/28)," on the 17th and 20th of January 1914,

อื่น เป็นไปด้วยความยากลำบาก เมื่อนายปาตู เดินทางมาเยือนประเทศไทย ในพุทธศักราช 2459 จึงได้เจรจาให้นายเดแลสเตอร์ ลาออกและกลับไปรับราชการที่ประเทศฝรั่งเศสตามเดิม หลังจากนั้นนายกียอง จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายแทน ส่วนนายปาตูต่อมาได้กลับมารับราชการอยู่ที่ประเทศจีน และในระหว่างนั้นก็ได้ปลีกเวลามาช่วยร่างประมวลกฎหมายให้ประเทศไทยอยู่เสมอ⁶¹

คณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายได้ตรวจแก้ร่างฯ ของนายกียองจนแล้วเสร็จและเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมใน พุทธศักราช 2461 แล้วได้มีการจัดพิมพ์ร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ตรวจแก้เสร็จแล้ว ในพุทธศักราช 2462 ละเวียนให้บรรดาผู้พิพากษา ทนายความ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสถานทูตของประเทศต่างๆ ได้ตั้งข้อสังเกต ข้อเสนอแนะหรือข้อคัดค้าน ปรากฏว่า ในเดือน สิงหาคม พุทธศักราช 2464 สถานทูตอังกฤษโดยนายครอสบี (Crosby) กงสุลใหญ่ ได้ยื่นบันทึกต่อกระทรวงการต่างประเทศของไทย เพื่อประท้วงหลักการหลายอย่างในร่างฯ ดังกล่าว โดยเห็นว่าร่างกฎหมายดังกล่าวให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนและอัยการมากเกินไป อันเป็นการลดทอนเสรีภาพของผู้ต้องหา แต่ข้อคัดค้านที่สำคัญที่สุดก็คือ กงสุลใหญ่อังกฤษไม่เห็นด้วยกับระบบการสอบสวน (Preliminary Investigation) ซึ่งปรากฏในร่างฯ ดังกล่าวซึ่งให้พนักงานอัยการเป็นผู้สอบสวน แทนที่จะเป็นศาล (ระบบใหม่นี้เป็นไปตามแนวทางที่คณะกรรมการกำหนดนโยบายฯ ได้ให้ไว้ใน พุทธศักราช 2457) โดยกงสุลใหญ่อังกฤษ ได้ให้ความเห็นว่า ในทัศนะของชาวอังกฤษแล้ว ระบบใหม่นี้เป็นระบบที่ฟุ้งรังเกียจและแตกต่างจากระบบของอังกฤษและระบบที่ใช้อยู่แล้วในประเทศไทยในขณะนั้น (ซึ่งใช้ระบบอังกฤษ)⁶² โดยสิ้นเชิง ระบบใหม่นี้จำเป็นต้องอาศัยบุคคลซึ่งมีความสามารถสูงมากในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ ซึ่งอาจหาได้ยากโดยเฉพาะชนบทอันห่างไกล อีกประการหนึ่ง ร่างฯ ดังกล่าวก็ได้จำกัดเวลาในการสอบสวนของพนักงานอัยการเองไว้ ดังนั้นพนักงานอัยการจึงไม่จำเป็นต้องส่งตั้งจำเลยขึ้นศาลตราบใดที่ยังทำการสอบสวนไม่เสร็จ (ซึ่งตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนั้นของไทย เจ้าพนักงานจะต้องส่งตัวจำเลยขึ้นศาลภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่มีการจับกุม) นอกจากนี้กงสุลใหญ่อังกฤษยังได้เสนอขอให้รัฐบาลไทยส่งร่างประมวลกฎหมาย ต่างๆ ที่ร่างเสร็จแล้วให้รัฐบาลอังกฤษและที่ปรึกษากฎหมายชาวอังกฤษในกระทรวงยุติธรรมของไทยตรวจพิจารณาเสียก่อนที่จะประกาศใช้เป็นกฎหมาย นอกจากนี้กงสุลใหญ่อังกฤษยังได้ส่งบันทึกดังกล่าวต่อนายบัสซาร์ด (Buszard) นักกฎหมายอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ปรึกษา

⁶¹ "Report on the proposed Code of Criminal Procedure for the Kingdom of Siam (AC14/28) 4," submitted to the Commission of Condification, October 1917.

⁶² ดร.ชาญชัย แสวงศักดิ์ ดร.วรรณชัย บุญบำรุง, สารานุกรมเกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย, หน้า 159.

กฎหมายของกระทรวงยุติธรรมของไทย ซึ่งนายบัสสาดได้ทำความเห็นเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเมื่อ เดือนกันยายน พุทธศักราช 2464 ว่าตนเห็นพ้องด้วยกับข้อทักท้วงดังกล่าว เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจึงส่งเรื่องให้คณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายเป็นผู้พิจารณา ในระหว่างที่คณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายกำลังพิจารณาอยู่นั้น ก็ได้มีหนังสือโต้ตอบกัน ระหว่างสถานทูตอังกฤษกับกระทรวงการต่างประเทศหลายครั้ง จนในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2465 กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการได้ทรงมีหนังสือถึงสถานทูตอังกฤษว่า เพื่อให้ข้อวิจารณ์ของสถานทูตอังกฤษเป็นไปในทางสร้างสรรค์มากขึ้น สถานทูตอังกฤษควรจะได้อ้างอิงถึงกฎหมายของดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ซึ่งระบบที่มีมานอกเหนือจากหลัก Common Law เช่น แอฟริกาใต้ ซึ่งระบบกฎหมายมีที่มาจาก โรมันดัตช์ (Roman Dutch) อันเป็นระบบของประเทศภาคพื้นยุโรป และมีหลักเกณฑ์ที่ไม่แตกต่างจากร่างของประมวลกฎหมายของไทยมากเท่าใดนัก เพื่อที่จะได้นำเอาระบบกฎหมายของดินแดนดังกล่าวมาใช้ประกอบการพิจารณาแก้ไขร่างประมวลฯ ของไทย

ในวันที่ 21 มิถุนายน พุทธศักราช 2465 นายกียองได้มีหนังสือและคำอธิบายเกี่ยวกับข้อคัดค้านต่างๆ ของกงสุลใหญ่อังกฤษอย่างละเอียดเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม โดยได้ตั้งข้อสังเกตในเบื้องต้นว่า เมื่อได้มีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 บรรพ 2 และ บรรพ 3 เสร็จในช่วงพุทธศักราช 2456 - 2457 นั้น กระทรวงยุติธรรมได้เสนอร่างฯ ดังกล่าวต่อคณะกรรมการตรวจแก้ร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมี นายสกินเนอร์ เทอร์เนอร์ ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น ซึ่งเป็นชาวอังกฤษอยู่ด้วย และในคณะกรรมการพิจารณากำหนดหลักการของร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใน พุทธศักราช 2457 ก็มีนายสกินเนอร์ เทอร์เนอร์ เป็นกรรมการรวมอยู่ด้วยและในคณะกรรมการดังกล่าวได้มีการอภิปรายกันถึงระบบการสอบสวนแล้วลงความเห็นว่าจะใช้ระบบของประเทศภาคพื้นยุโรปมากกว่า เพราะความจริงแล้วก็สอดคล้องกับระบบที่ใช้อยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว เพิ่งจะถูกยกเลิกไปเมื่อไม่นานมานี้เอง นายกียองได้ชี้แจงต่อไปว่า ความจริงข้อคัดค้านของกงสุลใหญ่อังกฤษนั้น สืบเนื่องมาจากข้อแตกต่างซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ระหว่างระบบการสอบสวนของอังกฤษ (ซึ่งใช้อยู่ในเฉพาะประเทศที่อยู่หรือเคยอยู่ในภายใต้การปกครองของอังกฤษเท่านั้น) กับระบบการสอบสวนของประเทศภาคพื้นยุโรป (ซึ่งใช้อยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งญี่ปุ่นและเปอร์เซียด้วย) ส่วนข้อทักท้วงอื่นๆ นั้น นายกียองเห็นว่า ร่างดังกล่าวควรใช้ระบบกฎหมายของประเทศภาคพื้นยุโรปต่อไปตามเดิม อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการตอบสนองข้อทักท้วงของอังกฤษ นายกียองจึงเสนอให้ ไทยตอบสถานทูตอังกฤษไปว่า การที่ได้ส่งร่างฯ ดังกล่าวไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ พิจารณานั้น ก็เพราะว่าคณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายมีความตั้งใจอยู่แล้วว่า ถ้าหากมีข้อคิดเห็นหรือข้อทักท้วงใด ก็ให้นำมาประกอบการ

พิจารณาบททวนร่างฯ ดังกล่าว อีกครั้งหนึ่ง ขอให้สถานทูตอังกฤษมั่นใจได้ว่าคณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายจะนำข้อทักท้วงของกงสุลใหญ่และที่ปรึกษาชาวอังกฤษ มาพิจารณาอย่างละเอียดและเชื่อว่าคงจะมีทางประนีประนอมกันได้

เจ้าพระยาอภัยราชา เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม จึงได้มีหนังสือลงวันที่ 25 กรกฎาคม 2465 ถึงกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเพื่อส่งสำเนาหนังสือและคำอธิบายของนายกียอง ซึ่งกรมพระยาเทววงศ์วโรปการได้ขอให้ ดร. เอลดอน เจมส์ (Eldon James) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกัน พิจารณา ดร. เจมส์ ได้พิจารณาแล้วเสนอความเห็นที่ตนเห็นด้วยกับคำเสนอแนะของนายกียอง โครงสร้างใหญ่ของร่างประมวลฯ ดังกล่าวควรจะคงระบบกฎหมายของประเทศภาคพื้นยุโรปมากกว่าที่จะใช้ระบบของอังกฤษ แต่ในรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างอาจจะมีการประนีประนอมกันระหว่างระบบทั้งสองได้ ซึ่งกรมพระยาเทววงศ์วโรปการก็ทรงเห็นพ้องด้วย* แต่ในระหว่างนั้นสถานทูตอังกฤษได้มีหนังสือ ลงวันที่ 6 กรกฎาคม 2465 ถึงกรมพระยาเทววงศ์วโรปการแจ้งว่า ตามที่ได้อ้างว่า ดินแดนภายใต้การปกครองของอังกฤษบางดินแดนใช้ระบบกฎหมายโรมันดัตช์ ซึ่งมีที่มาจากระบบกฎหมายของประเทศภาคพื้นยุโรปนั้น เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนความจริงแล้วระบบวิธีพิจารณาความอาญาในดินแดนดังกล่าวได้ก่อตั้งขึ้นโดยการตรากฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Statute) โดยอาศัยหลักกฎหมายของอังกฤษต่างหาก และประมวลกฎหมายอาญาของแอฟริกาใต้ก็ดูจะเหนือชั้นกว่าร่างฯ ประมวลของไทยมากโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน อย่างไรก็ตามสถานทูตอังกฤษได้จัดหาประมวลฯ ของแอฟริกาใต้และดังกามาได้และกระทรวงยุติธรรมจะขอตรวจดูก็ได้ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ จึงทรงขอสำเนาประมวลฯ ดังกล่าวมาให้ ดร.เจมส์ ได้ตรวจดู เห็นว่าประมวลฯ ของแอฟริกาใต้นั้นน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการร่างประมวลฯ ของไทย เพราะไทยยังมีได้นำเอาประมวลทั้งสองมาพิจารณาด้วยเลย กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ จึงทรงส่งสำเนาประมวลฯ ทั้งสองให้แก่เจ้าพระยาอภัยราชาแล้วเจ้าพระยาอภัยราชาจึงส่งสำเนาประมวลดังกล่าวให้ นายกียองพิจารณา ซึ่งนายกียองได้พิจารณาตรวจดูแล้วเสนอความเห็นพร้อมบันทึกสรุปสาระสำคัญของประมวลฯ ดังกล่าวต่อเจ้าพระยาอภัยราชา ว่า ประมวลฯ ของแอฟริกาใต้เป็นการผสมผสานกันระหว่างระบบของอังกฤษและระบบของประเทศภาคพื้นทวีปยุโรป แต่เพียงจะใช้บังคับใน พุทธศักราช 2461 หลังจากที่ได้มีการยกร่างประมวลกฎหมายของไทยเสร็จแล้ว จึงได้เสนอแนะว่าควรตอบสถานทูตอังกฤษ ไปว่าคณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายจะพิจารณาแก้ไขร่างประมวลฯ ของไทยใหม่

* สำเนาหนังสือดังกล่าว ปรากฏอยู่ในแฟ้มส่วนตัวของนายกียอง เกี่ยวกับการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่เก็บรวบรวมไว้ที่ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (แฟ้มที่ AC 14/13)

โดยคำนึงถึงข้อทักท้วงของสถานทูตอังกฤษกับประมวลฯ ของแอฟริกาใต้กับลังกาด้วย ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้ดำเนินการไปตามนั้น*

เมื่อคณะกรรมการชำระร่างประมวลกฎหมายได้แก้ไขร่างประมวลฯ ดังกล่าวเสียใหม่โดยพยายามประนีประนอมกับข้อคัดค้านของสถานทูตอังกฤษ จนแล้วเสร็จในพุทธศักราช 2467 แต่ในช่วงนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการร่างประมวลหลายอย่าง อันได้แก่การจัดตั้งกรมร่างกฎหมายและการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เสียใหม่ โดยให้ร่างแบบเยอรมัน และได้มีการประกาศประมวลกฎหมายแพ่งฯ บรรพ 1 และบรรพ 2 ออกไปก่อน ทำให้กรมร่างกฎหมายต้องเร่งการร่างประมวลกฎหมายแพ่งฯ จึงทำให้การดำเนินการเกี่ยวกับร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ต้องยืดเยื้อมาจนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พุทธศักราช 2475

ในวันที่ 21 สิงหาคม พุทธศักราช 2475 นายกียอง จึงได้ทำบันทึกถึงรัฐบาลไทยเพื่อขอทราบนโยบายเกี่ยวกับร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจาก⁶³

1. นโยบายและหลักการที่เคยได้รับมานั้นให้ไว้ตั้งแต่พุทธศักราช 2457 อันเป็นเวลานานมาแล้ว
2. ร่างฯ เดิมได้รับการคัดค้านจากรัฐบาลอังกฤษ
3. ร่างฯ ใหม่ที่พยายามประนีประนอมกับข้อคัดค้านของรัฐบาลอังกฤษนั้นยังมิได้รับการอนุมัติอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลไทยเลย

นายกียองจึงขอให้รัฐบาลไทยพิจารณาทบทวนปัญหา 25 ข้อ ที่นายปาดูเคยเสนอไว้เมื่อ พุทธศักราช 2457 อีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะในปัญหาสำคัญเรื่องการสอบสวนนั้น จะใช้ระบบของอังกฤษหรือระบบของประเทศภาคพื้นยุโรป* รัฐบาลไทยจึงได้ประชุมปรึกษาและมีมติเมื่อวันที่ 10 กันยายน พุทธศักราช 2475 ดังนี้

1. ให้ร่างประมวลฯ ดังกล่าวโดยอาศัยระบบกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ในขณะนั้นเป็นหลักถ้าหากมีความจำเป็นจะต้องแก้ไขเพิ่มเติม

* สำเนาหนังสือดังกล่าว ปรากฏอยู่ในแฟ้มส่วนตัวของนายกียอง เกี่ยวกับการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่เก็บรวบรวมไว้ที่ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (แฟ้มที่ AC 14/13)

⁶³ ดร.ชาญชัย แสวงศักดิ์ ดร.วรรณชัย บุญบำรุง, สาระน่ารู้เกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย, หน้า 163.

* เอกสารดังกล่าวปรากฏอยู่ในแฟ้มส่วนตัวของนายกียอง (แฟ้มที่ 14/17)

- กฎหมายไทย ก็ให้ใช้วิธีการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบโดยนำเอา ระบบกฎหมายของต่างประเทศที่เห็นว่าเหมาะสมกับประเทศไทย
2. สำหรับกฎหมายของต่างประเทศที่จะนำมาใช้ประกอบการพิจารณา นั้น รัฐบาลไม่ขัดข้อง ถ้าหากนายกียองเห็นว่าประมวลฯ ของอาฟริกาใต้ (ค.ศ. 1917) และลังกา (ค.ศ. 1888) เหมาะสมที่สุด แต่จะต้องให้สอดคล้องกับกฎหมายและสภาวะของประเทศไทย
 3. สำหรับปัญหา 25 ข้อนี้ ขอให้ถือตามกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ใน ขณะนั้น ระบบการสอบสวนก็ให้ใช้ระบบที่ใช้อยู่ กล่าวคือ ให้ศาล เป็นผู้ทำการสอบสวน**

ดังนั้น กรมร่างกฎหมายจึงได้มอบให้นายเรมี เดอ ปลังเตอโรส (Rémy de Planterose) ยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นใหม่ตามแนวทางที่รัฐบาลได้ให้ไว้เมื่อยกร่างเสร็จแล้ว กรมร่างกฎหมายก็ได้เสนอต่อรัฐบาลในเดือนมีนาคม พุทธศักราช 2476 ต่อมา ในเดือนพฤษภาคม 2476 รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้น โดยมีพระยามานวราชเสวี อธิบดีกรมอัยการ เป็นประธาน ต่อมาใน พุทธศักราช 2477 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยามานวราชเสวีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ท่านจึงขอลาออกจากตำแหน่งประธานฯ และได้มีการแต่งตั้งให้พระอิสสระภักดี เป็นประธานฯ แทน โดยในช่วงนี้นายกียองเดินทางกลับไปพักผ่อนที่ประเทศฝรั่งเศส ประธานฯ จึงขอให้นายชาร์ลส์ เลเวร์ก มาช่วยตรวจพิจารณาร่างฯ ดังกล่าวด้วย จนตรวจพิจารณาเสร็จ และนำเสนอต่อรัฐบาลได้ในเดือนธันวาคม พุทธศักราช 2477*** รัฐบาลจึงได้นำร่างฯ ดังกล่าว เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรใน พุทธศักราช 2478 ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรตรวจพิจารณาเสร็จ ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ในวันที่ 5 มิถุนายน พุทธศักราช 2478 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษากันแล้ว ลงมติให้ชมเชยและขอใบ ข้าราชการสังกัดคณะกรรมการกฤษฎีกาที่ได้ช่วยเหลือในการทำร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญาให้สำเร็จลุล่วงไปโดยเรียบร้อยและรวดเร็ว คือ นายเรมี เดอ ปลังเตอโรส นายชาร์ลส์ เลเวร์ก เป็นกรรมการพิจารณาร่างฯ และข้าราชการในคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ช่วยในการพิมพ์ ใรเนียว⁶⁴

** สำเนาหนังสือดังกล่าว ปรากฏอยู่ในแฟ้มส่วนตัวของนายกียอง เกี่ยวกับการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา ที่เก็บรวบรวมไว้ที่ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (แฟ้มที่ AC 14/13)

*** ปรากฏในสำเนาหนังสือโต้ตอบที่อยู่ในแฟ้มส่วนตัวของนายกียอง (แฟ้มที่ AC 14/21, AC 14/23 และ AC 14/26)

⁶⁴ เลขานุการคณะรัฐมนตรี, "หนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ ฎ. 835/2477 ซึ่งอยู่ในแฟ้มส่วนตัวของนายกียอง (แฟ้ม ที่ AC14/26)," 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2477 .

จึงนับได้ว่านักกฎหมายชาวฝรั่งเศสได้มีบทบาทสำคัญในการร่างประมวลกฎหมายอาญาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ของไทยอยู่มากพอสมควร

2.5.7 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาภายหลังประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477

ในวันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 ประเทศไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบังคับภายในราชอาณาจักรแก่คดีอาญา โดยยกเลิกบรรดากฎหมายวิธีสบัญญัติที่ได้ใช้ไปพลางก่อน ซึ่งเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อใช้เป็นการชั่วคราวประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้ใน พ.ศ. 2478 นี้ ได้รวบรวมบรรดากฎหมายต่างๆ ทั้งในทางหลักวิชาการและในทางปฏิบัติได้สมบูรณ์ยิ่งกว่ากฎหมายก่อนๆ กล่าวคือ มิใช่เป็นประมวลกฎหมายที่ได้ตราบทบัญญัติขึ้นใหม่ แต่บทบัญญัติในประมวลกฎหมายนี้ส่วนมากเป็นกฎหมายที่ได้ใช้มาแต่เดิมแล้ว จากบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้ไปพลางก่อน แล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรมของไทย หากจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้างก็เป็นส่วนน้อย ทั้งนี้เพื่อให้ใช้การได้สะดวกและให้เข้าเป็นรูปประมวลและเพื่อให้ประสานกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่เปลี่ยนแปลงใหม่

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 นี้ นับว่าเป็นการลงรากแห่งสิทธิของผู้ต้องหาให้ปรากฏอย่างเด่นชัด ถาวร และสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชน ที่นานาอารยประเทศต่างให้การยอมรับ เมื่อสังคมโลกได้แปรเปลี่ยนไปอย่างไร การแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย รวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาย่อมได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันไปด้วย

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ได้มีวิวัฒนาการผ่านยุคสมัยต่างๆ มานับแต่ประวัติศาสตร์สากล จนถึงประวัติศาสตร์ของกฎหมายไทย ในบางยุคสมัยก็มีปรากฏมากบ้าง น้อยบ้าง บางยุคสมัยก็ไม่ปรากฏในกฎหมายฉบับใดเลย จนเป็นผลให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายและการศาล ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องปรากฏมีในตัวบทกฎหมาย ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ก่อเกิดขึ้น นับแต่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษ สำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ที่ร่างโดยอาศัยคำแนะนำจากนักนิติศาสตร์ชาวตะวันตก แล้วมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในพุทธศักราช 2478 ต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา จึงปรากฏในตัวบทกฎหมายอย่างถาวร และมีสภาพที่สอดคล้องกับ

สังคมไทย จึงทำให้ประมวลกฎหมายฉบับนี้ได้รับการยอมรับ และถือปฏิบัติเป็นกระบวนวิธีพิจารณาความอาญามาจนถึงปัจจุบัน แม้สภาพสังคมจะแปรเปลี่ยนไปเท่าใด ก็จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปนั้น



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงพุทธศักราช 2478

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ถือเป็นหลักประกันอันสำคัญประการหนึ่งสำหรับผู้ต้องหาในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเพื่อแก้ข้อกล่าวหา และป้องกันการกล่าวหาและการกระทำใดๆ อันไม่เป็นธรรม ตลอดจนกระบวนการพิจารณาความ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ได้ปรากฏในกฎหมายไทย มากบ้าง น้อยบ้าง หรืออาจไม่ปรากฏเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์แวดล้อมต่างๆ ในแต่ละยุคสมัย อาทิ รูปแบบการปกครอง สถานการณ์บ้านเมือง และเหตุผลทางประวัติศาสตร์บางประการ เป็นต้น ทั้งนี้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทยก็ได้มีวิวัฒนาการผ่านมาหลายยุคสมัยและเพิ่มพูนขึ้นจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ในสากลประเทศ ดังปรากฏในกฎหมายในยุคสมัยต่างๆ ดังนี้

3.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในกฎหมายก่อนการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในกฎหมายก่อนการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 นั้น เท่าที่สามารถสืบค้นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้ปรากฏขึ้นในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในช่วงต้นของอาณาจักร สังคมยังไม่มีความสลับซับซ้อน ผู้ปกครองมีความใกล้ชิดกับประชาชนเป็นอย่างมาก จึงทำให้การอำนวยความสะดวกของราษฎรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สิทธิของผู้ต้องหาในครั้งนั้นแม้มิได้ปรากฏอยู่ในหลักศิลาจารึกซึ่งเป็นหลักฐานแห่งบทบัญญัติทางกฎหมายที่สำคัญยิ่ง แต่ก็ปรากฏแฝงอยู่ในหลายบทบัญญัติด้วยกัน อันแสดงให้เห็นถึงสิทธิต่างๆ ของปวงชนในแผ่นดิน และพระราชอำนาจที่พ่อขุนซึ่งเป็นผู้ปกครอง จะทรงสามารถอำนวยความสะดวกในชั้นสุดท้ายด้วยพระองค์เอง การปกครองในครั้งนั้นจึงเป็นแบบปิตุลธิปไตย คือ พ่อปกครองลูก ด้วยเหตุที่สังคมในขณะนั้นยังมีขนาดเล็ก ราษฎรก็ยังไม่มีความจำนวนมากเท่าใดนัก ประกอบกับพ่อขุนผู้ปกครองทรงเปี่ยมล้นด้วยราชธรรม การอำนวยความสะดวกจึงบังเกิดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครั้นสังคมเริ่มขยายตัว ราษฎรเพิ่มมากขึ้น พระราชอาณาจักรขยายเขตใหญ่ขึ้น สังคมกลายเป็นสังคมใหญ่ ประกอบกับการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากขอม ทำให้พ่อขุนกลายเป็นสมมติเทวราช กฎหมายก็ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์ จากอินเดียผ่านมาทางมอญ ความใกล้ชิดของผู้ปกครองกับราษฎร เริ่มห่างกันมากขึ้น พระมหากษัตริย์มีอาจจะทรงอำนวยความสะดวกได้ด้วยพระองค์เอง จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้บรรดาเจ้านายและขุนนางไปบริหารราชการต่างพระเนตรพระกรรณ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาซึ่งเคยมีมาแต่ครั้งก่อน ก็ลดน้อยจนหายไป การให้สิทธิ

แก่ประชาชนมากเท่าใด ย่อมก่ออุปสรรคต่อการบริหารประเทศตามแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การกำหนดหน้าที่ของราษฎรจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏมากมายในกฎหมายของปลายสมัยสุโขทัย สืบต่อมาถึงสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะหากรัฐสภาธิปไตยออกกฎหมายให้สิทธิแก่ราษฎรมากเท่าใด หลักประกันในความมั่นคงของอำนาจรัฐสภาธิปไตยก็จะลดน้อยลงไปเท่านั้น รัฐสภาธิปไตย จึงต้องออกกฎหมายจำกัดสิทธิของราษฎรด้วยการกำหนดหน้าที่ไว้มากมาย หากราษฎรทำผิดหน้าที่ ย่อมมีความผิดและต้องได้รับโทษ นอกจากกฎหมายจะเป็นกลไกในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐสภาธิปไตยแล้ว กฎหมายยังเป็นเครื่องมือในการปกป้องพระราชอำนาจ มิให้ถูกรบกวนจากผู้อื่นอีกด้วย แม้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก่อนการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 นั้นจะปรากฏแฝงอยู่ในกฎหมายต่างๆ ในช่วงต้นของกรุงสุโขทัย แต่เมื่อสังคมได้ขยายตัวจนรูปแบบการปกครองระบอบการปกครองแบบปีตุลาธิปไตยกลายเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว สิทธิต่างๆ ของประชาชนก็เริ่มจางหายไป สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน สิทธิเหล่านี้ไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมเท่าใดนัก เพียงแต่จะปรากฏเป็นเพียงความเวทนาสงสารเฉพาะคดีของตุลาการเท่านั้น

3.1.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายกรุงสุโขทัย

ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น สภาพสังคมไม่มีความซับซ้อนเนื่องจากยังเป็นสังคมที่มีขนาดไม่ใหญ่โตนัก การปกครองภายในพระราชอาณาจักรเป็นแบบปีตุลาธิปไตย คือผู้ปกครองกับราษฎรมีความสัมพันธ์กันแบบบิดากับบุตร กฎหมายของกรุงสุโขทัย จึงมีลักษณะเป็นเหมือนข้อบังคับภายในครอบครัว สามารถเข้าใจได้ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน โดยมากจะเป็นข้อบัญญัติที่กล่าวถึงอำนาจในการปกครองบ้านเมืองขององค์พระประมุข ซึ่งอำนาจในการออกกฎหมายนั้นเป็นของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากเป็นสภาพสังคมที่ไม่ใหญ่โตมากเท่าใดนัก กฎหมายของกรุงสุโขทัยจึงให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนไว้อย่างกว้างขวางเป็นอันมาก นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิในที่ดิน¹ ดังเช่น กฎหมายของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักศิลาจารึก ดังนี้

บทที่ดิน ว่า “ สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าวกี่หลายในเมืองนี้ ป่าดาง ก็หลายในเมืองนี้หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้หมากลากก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างไว้ได้แก่มั่น ”

¹ ชุนประเสริฐสุภมาตรา, คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. 2503, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2507), หน้า 106.

ความหมาย : ผู้ใดปลูกสร้างสวนผลไม้ใด อาทิ มะพร้าว ขนุน (กลาง) มะม่วง มะขาม ก็ให้เป็นสิทธิแก่ผู้สร้าง

บทวิधिพิจารณา ว่า “ ไพร่ฟ้าลูกจ้าว ลูกขุน ผิดแหละผิดแยก แสกว้างกัน สวนดูแท้แท้ จึงแล่งความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลัก มักผู้ช่อน เห็นข้าท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด ”

ความหมาย : ใครมีเรื่องโต้เถียงกัน ให้พิจารณาดูให้แน่นอน (ว่าเรื่องเป็นมาอย่างไรกัน) แล้วจึงตัดสินโดยชื่อไม่เข้าข้างโน้นข้างนี้ ไม่ยินดี(ใคร่พิน) เห็นแก่ทรัพย์สินเขา

บทลักษณะฎีกา ว่า “ ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้อง ช้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไว้ ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงได้ยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมือง สุขุขทัยนี้จึงชม”

ความหมาย : ที่ประตูพระราชวังมีกระดิ่งแขวนไว้ ถ้าราษฎรมีถ้อยความทุกข์ร้อน ก็ให้สั่นกระดิ่งนั้น พ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จออกมาถาม

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายที่บัญญัติไว้อีกหลายลักษณะ อาทิ กฎหมายมรดก กฎหมายวิธีพิจารณาความ กฎหมายเกี่ยวกับเสลยศึก และกฎหมายลักษณะโจร เป็นต้น

กฎหมายในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายอินเดีย เพราะอาณาจักรสุโขทัยได้สถาปนาขึ้นท่ามกลางอาณาจักรเก่าที่มีวัฒนธรรมสูงและเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน เช่น อาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรขอม เป็นต้น วัฒนธรรมจากมอญและขอมล้วนได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมอินเดียทั้งสิ้น ทำให้กฎหมายในช่วงปลายของกรุงสุโขทัย ได้รับอิทธิพลของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของอินเดียเป็นอันมาก เป็นผลมาจากสภาพอาณาจักรเริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้น สังคมมีความเจริญเป็นอันมากการบริหารราชการแผ่นดินในรูปแบบปิตุลาธิปไตย เริ่มมีอุปสรรคต่อการควบคุมดูแล และอำนวยความสะดวกอย่างมีประสิทธิภาพ ความสำคัญของพระมหากษัตริย์เริ่มมีมากขึ้นกว่าเดิม พระองค์ทรงเป็นสมมติเทวราช มิได้เป็นบิดาของอาณาจักรพระราชารัฐร์ ดังเช่นสมัยแรกสถาปนาราชอาณาจักร สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน แม้ว่าในแรกสถาปนาราชอาณาจักรจะได้มีการบัญญัติสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาไว้อย่างเด่นชัด แต่การที่หลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ได้ปรากฏการให้สิทธิแก่ราษฎรเป็นอันมาก

พระมหากษัตริย์ทรงสามารถที่จะพระราชทานความยุติธรรมให้แก่ราษฎรได้อย่างถ้วนทั่ว แม้ตัวผู้ต้องหาในคดีอาญาเองก็มีสิทธิที่จะได้รับการพิสูจน์ด้วยเหตุและผลภายใต้พระบรมราชวินิจฉัยอย่างยุติธรรม สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในต้นสมัยกรุงสุโขทัยนี้ จึงเกิดจากการที่พระมหากษัตริย์พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คู่ความสามารถอุทธรณ์ ฎีกาได้โดยตรงต่อพระองค์ นอกจากนี้ก็ขึ้นกับพระบรมราชวินิจฉัยที่จะพระราชทานให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาเป็นรายกรณี สิทธิของผู้ต้องหาในต้นสมัยกรุงสุโขทัยนี้ จึงเป็นสิทธิในการอุทธรณ์ ฎีกา ได้โดยตรงต่อพ่อขุน ซึ่งเป็นผู้ปกครองราชอาณาจักร และพ่อขุนก็จะทรงอำนาจความยุติธรรมให้แก่คู่ความอย่างเป็นธรรม และทั่วถึงด้วยสภาพสังคมมีขนาดไม่ใหญ่มาก อรรถคดีความต่างๆ ก็มีน้อย พ่อขุนจึงทรงสามารถพิจารณาพิพากษาอรรถคดีได้ด้วยพระองค์เอง แต่เมื่อสภาพสังคมขยายตัวใหญ่ขึ้น การปกครองของอาณาจักรมีการแบ่งการปกครองเป็นหัวเมืองใหญ่น้อย รูปแบบการปกครองเดิมที่เป็นแบบปิตุลาธิปไตยหรือ พ่อปกครองลูก ก็กลายเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างมากมาย การอำนาจความยุติธรรมโดยลำพังพระองค์ จึงเป็นเรื่องยาก เพราะบรรดาอรรถคดีความมีมากมาย จึงทรงตั้งบรรดาเจ้านาย หรือขุนนางไปบริหารราชการแทนพระองค์และกำกับดูแลงานด้านตุลาการด้วย บรรดาสัทธิต่างๆของราษฎร ที่เคยมีมากมายในต้นสมัยแห่งราชอาณาจักร ถูกทอนให้ลดน้อยลง ด้วยอิทธิพลของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากการให้ความสำคัญแก่ราษฎรกลับมาเป็นพระราชอำนาจอันเต็มเปี่ยมแห่งองค์พระมหากษัตริย์ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน กฎหมายในปลายสมัยกรุงสุโขทัยเน้นการปกป้องพระราชอำนาจในพระราชอาณาเขตเป็นสำคัญ จากสิทธิของประชาชนกลายเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติภายใต้กฎหมาย ซึ่งรูปแบบกฎหมายนี้ได้มีอิทธิพลสืบมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์

3.1.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

กฎหมายกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งแผ่อิทธิพลมาจากเมืองมอญ ประกอบกับรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรขอม สืบมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ทำให้บรรดาสัทธิของราษฎรถูกตัดทอนให้กลายเป็นหน้าที่ที่ราษฎรพึงปฏิบัติ เพื่อให้การใช้อำนาจของรัฐเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีอุปสรรค สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน หาได้ปรากฏในยุคสมัยนี้ไม่ การจะให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดี จึงเป็นดุลพินิจของตุลาการ อันเกิดจากความเวทนาสงสาร หรืออาจถูกครอบงำด้วยสินบนจากคู่ความ

3.1.2.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายกรุงศรีอยุธยา

กฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น เน้นความสำคัญเรื่องหน้าที่ของราษฎรเป็นสำคัญ ทั้งนี้เป็นเพราะต้องการที่จะคุ้มครองอำนาจของรัฐบาลาธิบดี เป็นสำคัญ ดังนั้นการกระทำอันใดที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลาธิบดี กฎหมายย่อมจะกำหนดหน้าที่ห้ามมิให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำ หากฝ่าฝืนย่อมจะต้องได้รับโทษานุโทษ ตามความผิด สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น รัฐจะต้องสร้างหลักประกันแก่ราษฎรด้วยการจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้จงได้ ผู้ต้องหาจึงไม่ได้รับสิทธิในการแก้ต่างเพื่อชี้แจงความบริสุทธิ์ของตนเองได้เท่าที่ควร เพราะหากผู้ต้องหาไม่มีสิทธิในการแก้ต่างจนพิสูจน์ว่าตนเองบริสุทธิ์แล้ว รัฐย่อมเสียหลักประกันแก่ราษฎรและถูกมองว่าทำงานผิดพลาดในการจับกุมผู้กระทำความผิด ดังนี้ กฎหมายจึงมีค้อยให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาเท่าใดนัก แต่จะเปิดช่องให้ตระลาการสามารถใช้ดุลพินิจในการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาได้ตามควร แต่ทั้งนี้ก็เป็นช่องว่างที่จะทำให้ตระลาการเหล่านั้น เรียกรับสินบนได้โดยง่าย เพราะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์รัฐบาลาธิบดีไม่สามารถจะทรงปกครองดูแลและอำนวยความสะดวกโดยลำพังพระองค์ได้อย่างทั่วถ้วนทั้งพระราชอาณาจักร การที่ทรงไว้ว่างพระราชหฤทัยให้บรรดาพระบรมวงศ์และข้าราชการทั้งหลายไปปกครองดูแลบรรดาหัวเมืองใหญ่น้อย และมีอำนาจหน้าที่ในการเป็นตระลาการอีกด้วยนั้น ทำให้อำนาจบริหารเข้าไปก้าวก่ายอำนาจตุลาการ ทั้งยังเป็นดาบสองคมที่จะทำให้บรรดาข้าราชการเหล่านั้น มีจิตใจทุจริตคิดเรียกรับสินบนจากบรรดาผู้ความได้โดยง่าย อีกด้วย

กฎหมายวิธีสบัญญัติในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ในเบื้องต้นมีกฎหมายพระธรรมนูญกำหนดกระทรวงศาลว่าคืออย่างไรจะขึ้นศาลไหน หลักการมีบัญญัติไว้ต่างหาก ราษฎรต้องนำความไปฟ้องร้องยังกระทรวงศาลที่พิกัดไว้ เมื่อมีการฟ้องร้องถูกศาลแล้ว คดีใดสมควรรับหรือไม่นั้น มีกฎหมายลักษณะรับฟ้องบัญญัติไว้ หากมีการรับฟ้องแล้วก็จะมีกฎหมายลักษณะพยานบัญญัติไว้เกี่ยวกับปัญหาว่าพยานได้รับฟังได้ พยานได้รับฟังไม่ได้ เพื่อเป็นการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของคู่ความในชั้นศาล ก็ได้มีบทบัญญัติลักษณะพิสูจน์ดำเนินาลุยเพลิง เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคู่ความว่าฝ่ายไหนเท็จฝ่ายไหนจริง สำหรับผู้ตัดสินคดีก็มีกฎหมายลักษณะตระลาการกำหนดหน้าที่ เมื่อมีการตัดสินคดีแล้วยังมีกฎหมายลักษณะอุทธรณ์ให้สิทธิในการอุทธรณ์แก่คู่ความได้อีกด้วย²

ด้วยเหตุที่แผ่นดินกรุงศรีอยุธยาปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงดำรงด้วยพระราชสิทธิโดยสมบูรณ์ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจึงมีค้อย

² ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ปาฐกถา เรื่องกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา, คณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์อยุธยา, พิมพ์ครั้งแรก, 2510

ปรากฏในกฎหมายของกรุงศรีอยุธยาเลย เพราะกฎหมายทั้งหลายย่อมมีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองพระราชสิทธิอันสมบูรณ์ของพระมหากษัตริย์ แม้ว่าจะมีกฎหมายบางฉบับได้กล่าวถึงสิทธิบางประการในชั้นศาลก็ตาม แต่สิทธิเหล่านั้นก็มุ่งที่จะเป็นกลไกในการคุ้มครองพระราชอำนาจอันไพศาลของพระมหากษัตริย์เท่านั้น ดังเช่นบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะตระลาการ บทที่ 75 บัญญัติไว้ว่า³

“ตระลาการมิควรจำชื่อๆ ก็ดี มิควรที่จำคาๆ ก็ดี มิควรที่จำ
 ตรวนๆ ก็ดี มิที่ควรใส่ตู่ๆ ก็ดี มิควรจำคงๆ ก็ดี มิควรจำใส่ปลอกๆ
 ก็ดี มิควรจำตากแดดตากฝน แลเอาลูกความมาตากแดดตากฝน มิ
 ควรจำแช่น้ำๆ ก็ดี มิควรที่ตบถองตีๆ ก็ดี มิควรมัดผูกคอเอามามัดผูก
 คอกก็ดี แลทำข่มเหงเป็นขี้เมียก็ดี แลข่มขืนลูกความถึงชำเรากก็ดี ยุดยื้อ
 ถือบ่ายื้อชักผลักใส่ลูกความโดยอุกอาจดังนี้ ท่านว่าตระลาการทำ
 ละเมิดพระราชอาญาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า...”

ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายมุ่งจะคุ้มครองพระราชอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ แม้กฎหมายจะห้ามมิให้ตระลาการกระทำการใดๆ แก่ลูกความอันควรจะเป็นสิทธิที่ลูกความจะพึงได้รับคุ้มครองก็ตาม แต่กฎหมายก็แจ้งชัดว่าหากตระลาการนั้นฝ่าฝืนถือว่าตระลาการนั้นละเมิดพระราชอาญาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า คือองค์พระมหากษัตริย์นั่นเอง

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา จึงไม่ปรากฏในกฎหมายของกรุงศรีอยุธยา แต่จะเกิดมีขึ้นก็ต่อเมื่อ ตระลาการ ผู้พิจารณาคดีจะสามารถให้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แต่ก็ยังเป็นเพียงดุลพินิจของตระลาการที่เกิดจากความสงสารเวทนาในตัวผู้ต้องหา หรืออาจเป็นช่องทางในการให้สินบนได้ แต่กระนั้นในบางคดีที่ยากจะวินิจฉัยชี้ขาดทั้งในทางข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย ก็จะต้องกราบทูลให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยชี้ขาดลงมา นอกจากนี้ในกฎหมายลักษณะอุทธรณ์ บทที่ 16 ยังเป็นการอุทธรณ์กราบบังคมทูลพระกรุณา คือ การอุทธรณ์ในครั้งนั้นเป็นการฟ้องว่าผู้พิพากษาไม่ยุติธรรม การอุทธรณ์กราบบังคมทูลพระกรุณา นั้นจึงเป็นการฟ้องต่อพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง หากการอุทธรณ์นั้นฟังขึ้น ก็จะต้องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งตระลาการขึ้นพิจารณาขึ้นใหม่ ตามบทที่ 18

การที่กฎหมายบัญญัติให้ลูกความสามารถนำความขึ้นกราบทูลพระกรุณาได้นั้น ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า เจ้าของอำนาจในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีที่แท้จริง มิได้เป็นของตระลาการหรือลูกขุนผู้หนึ่งผู้ใด แต่เป็นพระราชอำนาจอันสมบูรณ์ของพระมหากษัตริย์ ผู้เป็นเจ้าของ

³ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ปาฐกถา เรื่องกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา คณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์อยุธยา, หน้า 50.

ชีวิต เจ้าแผ่นดิน แห่งกรุงศรีอยุธยา บรรดาสิทธิของประชาชนและราชธรรมต่างๆ ที่จะพึงมีนั้น จึงมิได้เป็นสิ่งที่บัญญัติไว้เป็นตวบทกฎหมาย แต่เป็นเพียงศีลธรรมจรรยาที่ผู้ปกครองจะพึงมี อันจะสามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างผาสุกร่มเย็นในที่สุด

3.1.2.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายกรุงธนบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยา ต้องแตกพ่ายลงด้วยภัยสงครามเมื่อ พุทธศักราช 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงรวบรวมไพร่พลแล้วกอบกู้ชาติ จนได้สถาปนากรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร ภายในระยะเวลา 7 เดือน ในปีเดียวกัน แม้แผ่นดินสยามจะได้รับการกอบกู้กลับมา แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ต้องรับพระราชภาระในการกระทำสงครามอยู่ตลอดรัชกาล ทำให้บรรดาข้อบัญญัติกฎหมายต่างๆ ที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาซึ่งได้ถูกทำลายเป็นอันมาก ไม่มีปรากฏให้ใช้ได้กันในแผ่นดินนี้ แม้การจะตรากฎหมายใหม่ก็เป็นเรื่องยาก คงได้แต่อนุมานมาแต่ครั้งกรุงเก่า จากความทรงจำของบรรดาข้าราชการในแผ่นดิน มาปรับใช้พิจารณาพิพากษาคดีเป็นรายๆ ไป อันง่ายต่อการ เกิดความสับสนและเลอะเลือนของกฎหมาย แต่ก็ยังมีทันได้ทำการชำระกฎหมายก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในพุทธศักราช 2325 สิทธิของผู้ต้องหาในครั้งแผ่นดินนี้จึงไม่ปรากฏให้เห็นเลย

3.1.2.3 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เมื่อกรุงธนบุรีเกิดจลาจล จนเป็นเหตุให้เกิดการผลัดแผ่นดิน บรรดาราชฎและข้าราชการทั้งปวงจึงทูลอัญเชิญเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์ ภายหลังจากที่ทรงปราบยุคเข็ญ และความวุ่นวายภายในกรุงธนบุรีสำเร็จ แล้วทรงย้ายราชธานีมาสถาปนา ณ ฝั่งตรงข้ามของกรุงธนบุรี อันเป็นฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีนามว่ากรุงเทพมหานครบรรณรัตนโกสินทร์ฯ

เมื่อแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระบรมราชโองบายที่จะสร้างบ้านเมืองให้ใหญ่โต สง่างาม ดังกรุงศรีอยุธยา ด้านกฎหมายนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการรวบรวมกฎหมายเก่าที่กระจัดกระจายสูญหายไปจากภัยสงคราม เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา นำมาประมวลเข้าเป็นหลักในการบริหารราชการและการยุติธรรม เรียกกันว่า กฎหมายตราสามดวง มูลเหตุแห่งการชำระกฎหมายครั้งใหญ่นั้น เกิดจากที่ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า พระราชกำหนด บทพระโองการทั้งหลายที่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่าได้เกิดความเสียหายและพ้นเพื่อนิบริดไปเป็นอันมาก ด้วยคนอันโลภหลงหาความ

ละอายนแก่บาปมิได้ ดัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษาให้เสียความยุติธรรมสำหรับแผ่นดินไป* ประกอบกับมีเหตุแห่งคดีที่นายบุญศรี ถูกอ้าแดงบ้อม ผู้ภรรยา ฟ้องหย่า ซึ่งกฎหมายในครั้งนั้น ระบุว่าหญิงทำชู้ฟ้องหย่าชายได้ ทำให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่ากฎหมายที่มีอยู่ดูไม่เป็นธรรม และมีความวิปริตพื้นเพอนเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งข้าทูลละอองธุลีพระบาท ขึ้นคณะกรรมการเพื่อชำระบรรดากฎหมายจำนวน 11 คน ประกอบด้วย

1. ขุนสุนทรโวหารผู้ว่าที่พระอาลักษณ์
2. ขุนสาระประเสริฐ
3. ขุนวิเชียรอักษร
4. ขุนวิจิตรอักษร
5. ขุนหลวงพระไกรสี
6. พระราชพินิจไจราชปหลัด
7. หลวงอัถยา
8. พระมหาวิชาธรรม
9. ขุนศรีวรโวหาร
10. นายพิม
11. นายด่อน บาเรียน

คณะกรรมการเหล่านี้ได้ตรวจชำระและพิจารณาสอบทานตัวบทที่ใช้อยู่ กับ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์อันเป็นแม่บท ใช้ระยะเวลา 1 ปี จึงตรวจชำระเสร็จ เพราะการตรวจชำระในครั้งนั้นใช้วิธีการคัดลอกกฎหมายซึ่งใช้กันอยู่ในขณะนั้น อันมีมาแล้วแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มารวบรวมเข้าเป็นหมวดหมู่ การบัญญัติเพิ่มเติมตัวบทกฎหมายขึ้นมาใหม่ก็คงจะมีบ้าง แต่ไม่มากนัก สำหรับสำนวนคำศัพท์ต่างๆ ที่มีอยู่ในกฎหมายแต่ครั้งกรุงเก่า นั้น ก็ได้มีการแก้ไขสำนวนให้ทันกับยุคสมัย การตรวจชำระกฎหมายในครั้งนี้มีลักษณะเป็นการรวบรวมกฎหมายเดิมขึ้นเป็นลักษณะ โดยแต่ละลักษณะมีข้อความเป็นเรื่องๆ ไม่ติดต่อกัน ต่างมีคำปรารภของแต่ละเรื่องๆ ไป อันเป็นการกล่าวถึงมูลเหตุการณออกกฎหมายเรื่องนั้นๆ พร้อมทั้งพระบรมราชโองการให้ตรากฎหมายขึ้นด้วย ส่วนเนื้อหาของกฎหมายนั้นก็เหมือนกับกฎหมายของกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งระบบการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา

* ความตอนหนึ่งจาก ประกาศพระราชปรารภในกฎหมายตราสามดวง.

เมื่อคณะกรรมการตรวจชำระกฎหมายเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาลักษณ์ได้เขียนด้วยหมึกลงบนสมุดข่อยสี่ขาว รวม 6 ชุด ชุดละ 41 เล่ม 3 ชุดแรกเป็นต้นฉบับแท้ เรียกว่า ฉบับหลวง เขียนเสร็จเมื่อพุทธศักราช 2348 บนปกแต่ละเล่มประทับตราพระราชสีห์ อันเป็นตราของมหาดไทย ตราชสีห์ อันเป็นตราของกลาโหม และตราบัวแก้ว อันเป็นตราของคลัง เหตุที่ประทับตราทั้งสามกระทรวงนี้ ก็เพราะการปกครองบังคับบัญชาในครั้งนั้น แยกออกเป็น 4 ส่วน คือ หัวเมืองฝ่ายเหนืออยู่ในบังคับบัญชาของมหาดไทย หัวเมืองปักษ์ใต้อยู่ในบังคับบัญชาของกลาโหม หัวเมืองชายทะเลตะวันออกอยู่ในบังคับบัญชาของคลัง ส่วนมณฑลราชธานีนั้นขึ้นอยู่โดยตรงต่อพระมหากษัตริย์ สำหรับอำนาจตุลาการก็รวมอยู่กับอำนาจบริหาร กฎหมายฉบับหลวง ทั้ง 3 ชุดนี้ ได้แยกเก็บรักษาไว้ที่หอเครื่องฉบับหนึ่ง ที่หอหลวงฉบับหนึ่ง และที่ศาลหลวงอีกฉบับหนึ่ง ส่วนกฎหมายอีก 3 ชุด ซึ่งเขียนไว้อย่างเดียวกัน แต่มิได้ประทับตรา เรียกว่า ฉบับรองทรง⁴ เขียนเมื่อพุทธศักราช 2350 เว้นแต่กฎหมายลักษณะทาส เล่มเดียวที่เขียนเมื่อพุทธศักราช 2348 ฉบับรองทรงนี้ใช้สำหรับคัดลอก และนำออกใช้เวลาดัดสันคดี เพื่อเป็นการปกป้องฉบับจริงมิให้ชำรุดสูญหายจากการใช้

1) กฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงนี้ มิได้ลำดับว่าเล่มใดก่อนเล่มใดหลัง การจะลำดับลักษณะพระไอยการก่อนและหลังจึงต้องพิจารณาตามเวลาแห่งการบัญญัติกฎหมายนั้น ดังนี้⁵

1. พระธรรมศาสตร์
2. ลักษณะอินทภาษ
3. ลักษณะพยาน
4. ลักษณะอาญาหลวง
5. ลักษณะอาญาราษฎร์
6. ลักษณะรับฟ้อง
7. ลักษณะลักพา
8. ลักษณะโจร
9. ลักษณะเบ็ดเสร็จ
10. ลักษณะฟัวเมีย

⁴ ธงทอง จันทรางศุ, กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 9.

⁵ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, หน้า 25-27.

11. ลักษณะขบถศึก
12. ลักษณะศักดิ์นาพลเรือน
13. ลักษณะนาทหารหัวเมือง
14. ลักษณะกฏมณฑลเฑียรบาล
15. ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง
16. ลักษณะกรมศักดิ์
17. ลักษณะพระธรรมนูญ
18. ลักษณะมรดก
19. ลักษณะอุทธรณ์
20. ลักษณะทาส
21. พระราชกำหนดเก่า
22. ลักษณะกู่หนี่
23. ลักษณะวิวาท
24. ลักษณะตระลาการ
25. มุลคดีวิวาทหรือลักษณะบานแผนกปันหมู่
26. กฎสามสิบหกข้อ
27. พระราชบัญญัติ
28. กฎหมายพระสงฆ์
29. พระราชกำหนดใหม่

กฎหมายตราสามดวงนี้ได้บังคับใช้มายาวนานถึง 5 รัชกาล จนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยคุกคามอย่างหนักจากต่างชาติ ประกอบกับภัยจากการล่าอาณานิคม ทำให้ต้องมีการปฏิรูประบบกฎหมาย การศาล และการยุติธรรม กฎหมายตราสามดวงจึงถูกยกเลิกไปและมีการบังคับใช้ประมวลกฎหมายแทน

2) พระธรรมศาสตร์และราชศาสตร์

ในกฎหมายตราสามดวงนั้น หลักกฎหมายหรือที่เรียกว่า “มุลคดี” จะใช้พระธรรมศาสตร์เป็นหลัก ส่วนบทบัญญัติปลีกย่อยหรือที่เรียกว่า “สาขาคดี” จะใช้พระราชาศาสตร์ คือ บทบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นเพื่อประกอบกับพระธรรมศาสตร์ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับไป เช่นเดียวกับกฎหมายของกรุงศรีอยุธยา

(ก) พระธรรมศาสตร์

พระธรรมศาสตร์เป็นหลักกฎหมายที่ตระลาการ จะต้องใช้ในการวินิจฉัยคดีและเป็นหลักกฎหมายที่จะใช้ตัดสิน เมื่อมีคดีอย่างนั้นๆ เกิดขึ้นเป็นเสมือนแม่บทกฎหมายและนับถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขมิได้ พระมหากษัตริย์จะตราพระราชศาสตร์ขึ้นขยายความก็ต้องไม่ขัดแย้ง พระธรรมศาสตร์เป็นที่มาอันหนึ่งของกฎหมายไทยดังได้อธิบายไว้ในบทที่ 2 ซึ่งเทียบได้กับกฎหมายรัฐธรรมนูญในปัจจุบันนี้⁶ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 2 ตอน คือ

(1) **เค้ามูลแห่งพระธรรมศาสตร์** อันเป็นตำนานที่เล่าถึงการเกิดของพระคัมภีร์ตามลักษณะพราหมณ์ มีใจความกล่าวถึงความเป็นมาของโลกมนุษย์ว่าเดิมโลกนี้ไม่มีคนอาศัยอยู่ แต่ไอดินหอมไปถึงพรหมโลก พวกพรหมเหาะลงมากินสิ่งที่เกิดขึ้นจากดินก็กลายเป็นมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีจำนวนมากขึ้น การแตกแยกด้านความคิดเห็นก็มีเพิ่มขึ้น จึงได้ตกลงกันหาผู้ใดผู้หนึ่ง สมมติขึ้นเป็นหัวหน้า เรียกว่า พญาสมมติราช มีอำมาตย์ผู้ใหญ่คนหนึ่งชื่อพรหมเทวะ ซึ่งมีบุตร 2 คน ชื่อภัทรและมโนสาร รับราชการและเฉลียวฉลาดด้วยกันทั้งคู่ ได้พิจารณาตัดสินคดีเป็นที่พอใจแก่ราษฎรทั้งหลาย ต่อมาเกิดคดีไร้แดง คือ มีชายสองคนทำไร้แดงไกล่ๆ กัน พุนดินทำเป็นถนนคั่นกลาง ต่อมาแต่งเลื่อยพาดผ่านถนนเข้าไปติดเนื้อเป็นอันเดียวกัน เมื่อชายทั้งสองคนเก็บแต่ง ก็เกิดวิวาทกันขึ้น พวกกันมาให้มโนสารชำระ มโนสารตัดสินว่า แต่งอยู่ในไร้ใครก็เป็นของผู้นั้น ชายผู้หนึ่งไม่พอใจในคำตัดสิน จึงอุทธรณ์มายังพญาสมมติราช พญาสมมติราช จึงให้อำมาตย์ผู้หนึ่งไปตัดสิน อำมาตย์ผู้นั้นก็เลิกแต่งขึ้นดูไปจนถึงยอด แล้วกลับเอายอดมาไว้ดังเดิม ชายทั้งสองชอบใจในคำตัดสินนี้และดิฉินนินทามโนสาร มโนสารจึงหนีออกบวชเป็นฤๅษี วันหนึ่งไปที่กำแพงจักรวาล เห็นบาลีคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ จึงจำเอามาแต่งเป็นคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ แล้วนำกลับมาสอนพญาสมมติราช ตั้งแต่นั้นมาการปกครองบ้านเมืองก็ดีขึ้น เพราะมีพระธรรมศาสตร์เป็นหลักคุ้มครอง⁷

(2) **ตัวบทพระธรรมศาสตร์** ถือว่าเป็นแม่บทของเรื่องและมีความศักดิ์สิทธิ์ พระราชกำหนดกฎหมายที่พระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาบัญญัติขึ้นต้องเข้าความถึงตัวบทนี้ทั้งสิ้น มโนสารได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

⁶ ธงทอง จันทรางศุ, กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น, หน้า 11.

⁷ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลาภพิศยากร, เรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500), หน้า 38-39.

1. กฎหมายที่กล่าวถึงวินัยของผู้พิพากษา อำนาจศาล และระเบียบวิธีพิจารณาความอันเป็นกฎหมายที่ผู้พิพากษาต้องใช้ ซึ่งเรียกว่า มุลคดีแห่งการพิพากษาตราการ 10 ได้แก่⁸

1. หลักอรรถภาษ
2. พระธรรมนูญ
3. ลักษณะพยาน
4. ลักษณะตัดพยาน
5. ลักษณะแก้ต่างว่าต่าง
6. ลักษณะตัดสำนวน
7. ลักษณะรับฟ้อง
8. ลักษณะประวิงความไว้ให้ช้า
9. ลักษณะกรรมศักดิ์
10. ลักษณะตัดฟ้อง

2. กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ระงับข้อพิพาทระหว่างราษฎร และเป็นกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ ทรงใช้เป็นหัวข้อในการกำหนดกฎหมายขึ้นใช้บังคับภายหลัง เรียกว่า มุลคดีแห่งบุคคลที่เกิดวิวาทกัน 29 ได้แก่⁹

1. กู้หนี้ถือสินกัน
2. ลักข้อ บังประบัด ผลัดเปลี่ยนพระราชทรัพย์
3. แบ่งปันมรดกไม่เป็นธรรม
4. ให้ทรัพย์ท่านแล้วกลับคืน
5. จ้างท่าน วานท่าน
6. เล่นเบี้ย เล่นสกา
7. ชื้อขาย
8. โจร
9. ที่นาที่บ้าน
10. ที่สวนและป่าฝั่ง
11. ทาส
12. ตบตี ด่า ประมาท

⁸ ธงทอง จันทรางศุ, กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น, หน้า 12.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

13. ผิวเมี่ยงทะเลาะกัน
14. สงคราม
15. ขบถต่อแผ่นดิน
16. ผิดพระราชบัญญัติ
17. พระราชทรัพย์ อากร ขนอน ตลาด
18. ช่มเหลงท่าน
19. กระทบคอบเกี่ยวให้เป็นเสียด
20. บุกรุก
21. พาบุตรท่านไป
22. ความสาเหตุ
23. ขายข้าตามกระเชียรอายุ
24. ฝากทรัพย์
25. กระทบกฤติยามคม
26. เช้าของ
27. ยี่มของ
28. ปั้นหมู่ชา (แบ่งคน)
29. อุทธรณ์ความ

(ข) พระราชศาสตร์

พระธรรมศาสตร์เป็นกฎหมายหลักในการบริหารบ้านเมือง ซึ่งถือสืบกันมาตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ และพระธรรมศาสตร์นี้ก็มิอาจจะแก้ไขหรือเพิ่มเติมได้ หลักแห่งพระธรรมศาสตร์นี้เป็นเพียงสาระสำคัญของกฎหมายซึ่งไม่เพียงพอสำหรับสังคมและความคิดเห็นของประชาชนในแต่ละสมัยซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีข้อบังคับอื่น ๆ เรียกว่า สาขาคดีควบคู่กับมูลคดี สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เฉกเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเต็มที่ในการออกกฎหมายเพื่อให้เหมาะสมกับประเพณีความนิยมและความเจริญของบ้านเมือง กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ โปรดเกล้าฯ ให้ตราไว้นี้ เรียกว่า พระราชศาสตร์ เพื่อให้พระราชศาสตร์มีความศักดิ์สิทธิ์ คำปรารภของกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้น จึงกล่าวอ้างอิงบทบัญญัติในพระธรรมศาสตร์เป็นหลักในการทำงานของเกี่ยวเนื่องกัน จากนั้นจะขึ้นต้นด้วย “ศุภมัสดุ” บอกวัน เดือน ปี แล้วบรรยายว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ไหนเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งใด

มีผู้นำกรณีพิพาทขึ้นร้องเรียนขอพระบรมราชวินิจฉัย แล้วทรงเห็นอย่างไร แล้วจึงตราเป็นกฎหมายขึ้น¹⁰

3) สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายตราสามดวง

ในกฎหมายตราสามดวงนี้ เกิดจากการรวบรวมกฎหมายที่กระจัดกระจายสูญหายจากภัยสงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา มาชำระเรียบเรียงเข้าไว้ด้วยกัน มากกว่าการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่ รูปแบบของกฎหมายจึงมีความคล้ายคลึงกับกฎหมายของกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกันก็เป็นเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือจะกำหนดหน้าที่ของราษฎรมากกว่าสิทธิหรือเสรีภาพ โดยเฉพาะกฎหมายลักษณะอาญาหลวง มีบทบัญญัติกำหนดหน้าที่ของข้าราชการบริพารและราษฎรไว้หลายประการ ดังความในมาตรา 21 ที่ว่า*

“มาตรา 21 มีพระราชโองการพระราชบัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายตั้งแต่งไว้ประการใดให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดมีกระทำตาม ทำนอกเหนือพระราชโองการพระราชบัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายก็ดี แลทะนงศักดิ์ว่าตนมียศศักดิ์คุ้มครองพ้องบ่าวไพร่ไปจุดคร่าเอาข้าคนบ่าวไพร่ ลูกเมียท่านมาตีโบยจองจำโดยพลการเองก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิดท่านให้ลงโทษ 6 สุฐาน สุฐานหนึ่งคือฟันคอริบเรื้อน สุฐานหนึ่งคือให้บริวารบาทว์แล้วเอาตัวลงหญ้าข้าง สุฐานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลวดหนั่ง 50 ทีแล้วจำไว้ สุฐานหนึ่งคือให้ไหมจตุรคุณ สุฐานหนึ่งคือให้ไหมทวิคุณ สุฐานหนึ่งให้ไหมลาหนึ่ง”

กฎหมายมาตรานี้ถือได้ว่าเป็นบททั่วไปสำหรับหน้าที่ของราษฎร โดยกำหนดว่าในเขตราชอาณาจักรสยามนี้ ไม่มีใครจะอยู่เหนือกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงบัญญัติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศได้ นอกจากนี้ความในมาตรา 32 ยังเป็นบทคุ้มครองความสงบเรียบร้อยภายในสังคมมิให้ราษฎรกระการอันใดอันเป็นการล่วงละเมิด ในร่างกาย ทรัพย์สิน ตลอดจนสิทธิในการใช้ชีวิตส่วนบุคคล ดังนี้

“มาตรา 32 ไพร่ฟ้าอันอาศัยอยู่ในเสมาอาณาเขตร์จังหวัดเมืองใหญ่เมืองน้อยในถิ่นถานบ้านนอกขอบชนบท ท่านให้เขาอยู่สุขเย็นใจเขา ท่านมิให้ถูกอกแก่เขา แลทะนงศักดิ์ว่าตนมียศศักดิ์

¹⁰ ธงทอง จันทรางศุ, กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น, หน้า 15.

* ความตอนหนึ่งจากมาตรา 21 หัวข้อที่ 21 ของกฎหมายเล่มสอง โดยเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

เห็นว่าเขามั่งมีใส่ตนว่าเขาผิดเอาเขามาจำไว้แล้วบริวารบาทว์เอาสิ่ง
 สิ้นเข้าคนเขาก็ดีเห็นเขาว่าเข้าเป็นสมัครสมาอาศรัยเขาใช้ประหงด
 ประอนตนๆ รุกราชเอาเขาใส่สังขลิกบัญญัติจำไว้ด้วยแรงตนเองก็ดี
 อธิงว่าท่านผิดถูกถูกเมียตน ๆ บมิจับได้แต่ได้ยินคำผู้บอกเล่า ก็เอา
 ฟัน้องถูกหลานค่าคนเพื่อนฝูงตนไปรุกราชเอาเขามาทำเปนสาหฤศก็
 ดี อธิงสิ่งสิ้นหนี่ตนมีอยู่แก่ท่าน ตนไปย้อชักผลักเอาท่านด้วยแรงตน
 ชิงเอาสิ่งสิ้นท่านมาเปนสิ่งสิ้นตนก็ดี ท่านให้ลงโทษ 6 สฐาน"

บทบัญญัติของมาตรานี้ เป็นการให้ความคุ้มครองราษฎรผู้บริสุทธิ์ ด้วย
 การป้องกันมิให้มีการทำละเมิดต่อร่างกาย ทรัพย์สิน หรือความเป็นส่วนบุคคล อันจะเป็นเหตุให้
 บ้านเมืองเกิดความไม่ปกติสุข และเป็นอุปสรรคต่อการปกครองบ้านเมืองของรัฐอธิปไตย หาก
 บุคคลใดได้กระทำความผิด หรือถูกสงสัยว่ากระทำความผิดจนตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาแล้ว
 บุคคลผู้นั้นจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาแบบไต่สวนโดยใช้จารีตนครบาลเพื่อหาคำสารภาพ
 ของผู้ต้องหานั้น **จารีตนครบาล** คือ วิธีการชำระความเพื่อกันหาความจริงตามวิธีพิจารณา
 ความอาญาในสมัยนั้น โดยผู้ต้องหาจะได้รับการข่มขู่ให้รับว่าเป็นโจรผู้ร้ายด้วยประการต่างๆ อัน
 เป็นการทรมานผู้ต้องหาว่าเป็นผู้ร้ายมีพิรุทซึ่งมิใช่โทษแท้ เป็นแต่จะรังแกความเท็จจริง ตามวิธี
 พิจารณาอย่างนั้น จารีตนครบาลนี้มิได้มีการบัญญัติเป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่จะ
 สอดแทรกอยู่ในหลายบทมาตราของกฎหมายตราสามดวง อาทิ พระไอยการลักษณะโจร ดังนี้

**มาตรา 27, 28, 29, 31, 34, 35, 36 และ 41 อันเป็น
 เรื่องเกี่ยวกับการเขียนถามโจรดังนี้**

มาตรา 27 มาตราหนึ่ง ผู้รักษาเมืองจงรู้ว่าเปนโจรจริงแลหมี
 จริง โทษนั้นควรหฤทหมีควร โจรนั้นเป็นสังหฤทหมีเปนสัง ให้ผู้รักษา
 เมืองดูลักษณะโจร ให้รู้จงถ่องแท้ก่อร ถ้าเปนสังว่าโจรปล้นสดมจริง
 ให้กรมพระนครบาลถามดู คำโจรนั้นเปนสังหฤทหมีเปนสัง ถ้าโจรว่า
 หมีได้เปนสังหรือหมีพิรุท ว่าผู้รักษาเมืองกรมการเขียนโจรทนมหมีได้
 จึ่งรับชัดพวกเพื่อน ๆ หมีรับให้เสนามลตรีผู้ใหญ่สืบถามผู้รักษาเมือง
 กรมการแลพวกโจรจงเปนธรรม ถ้าแลว่าได้พิรุทโจรก็ดี ได้ทรัพย์โจร
 ก็ดี แลพวกเพื่อนโจรรับว่าเปนโจรก็ดี จึ่งให้เอาตัวโจรนั้นลงโทษตาม
 พระราชกฤษฎีกา ถ้าสืบสรรเขานั้นหมีได้เปนโจร ผู้รักษาเมืองกรม
 การรู้กันให้รับว่าเปนโจรให้เขาชัดพวกเพื่อน ถ้าหมีรับสมเปนโจรเอา
 ตัวนั้นมาตีโบายขับเขียนเขานั้นให้รับสมโจร ให้เสนาบดีสืบสรร

จงเปนครรรม ถ้าแลเขาหมีรับเปนสัจว่าเป็นโจร ลงโทษแก่เขาฉันใด ให้กระทำดุจฉันนั้นบ้าง

อนึ่งชาวพระนครบาลจะไปรับเอาโจรมาจากสุภาภะลาการกรม ไต่ๆ ก็ดี แลกรมการร้อยแขวงส่งตัว โจรมาไว้ในกรมพระนครบาลก็ดี แลให้ถามผู้ส่งตัวโจรให้มันั้น โจรเปนสัจหาไม่เปนสัจ แลผู้ส่งบอกว่าเป็นสัจแลให้พระนครบาลถามตัวว่าเป็นสัจ ท่านให้ชาวพระนครบาลเอาตัวจำไว้ให้มันคง ถ้าแลโจรหมีรับ อย่าเพอรับเอาโจรนั้นไว้ก่อน แลให้ชาวพระนครบาลเอาตัวโจรกรมการร้อยแขวงผู้มาส่งโจรนั้นมาให้เสนาบดีบังคับบัญชา ไต่ถามจงถ่องแท้ก่อน ถ้ามันนั้นเปนโจรจริง ให้ชาวพระนครบาลเอาตัวมันไว้ตามบังคับบัญชา

มาตรา 28 มาตราหนึ่ง มีผู้โจทว่าโจรคบพวกเพื่อนปล้นเรือนสดมเอาสิ่งของเงินทองท่านไปด้วยประการใดก็ดีแลนครบาลสอดแนมจับได้ตัวโจรมา ให้ขุนดาบนั่งกำกับพิจารณาแลถามโจรรับว่าสินนั้นได้มาแจกปันแก่เพื่อนกัน ให้เขียรเอาคำโจรไว้ให้มันคง ถ้าโจรให้การขัดทอดถึงผู้ใดอย่าให้ละไว้ให้ช้านาน ให้ขุนการเร่งสืบเอาตัวพวกเพื่อนจงได้ เอามาพิจารณาใส่คำกัน ถ้าผู้ร้ายขัดปาก 1 ปาก 2 ปาก คำมันพิรุทให้เขียน ถ้าหาคำพิรุทหมีได้ให้เขียนถ้าผู้ร้ายขัดถึง 3 ปากหาคำพิรุทหมีได้ก็ดี ให้เขียนให้ถึงขนาฎตามจารีตนครบาลให้ครบด้วยเครื่องเขียน สืบเอาพวกเพื่อนผู้ร้ายจงได้ใส่คุกไว้ แลถูกเมียอ้ายผู้ร้าย ส่งเปนคนน้ำร้อน

มาตรา 29 มาตราหนึ่ง ถ้าโจรคบพวกปล้นพวกดีซึ่ง พวกสกฏพวกสดมย่องเบา จับได้โจรหมีได้ทรัพย์ ถ้ารับขัดพวกหลายคน ให้เอาพวกเพื่อนมาถาม ถ้าหมีรับให้เอาตัวโจรมาเขียร 3 หน ถ้าเปนสัจให้ลงโทษโดยพระราชกฤษฎีกา ถ้าถ้อยคำพวกเพื่อนพิรุท ท่านว่าเป็นนิลโทษ ให้ลงโทษดั่งโจร ถ้าพวกเพื่อนหมีได้พิรุท ท่านว่าอย่าเพอลงโทษ แก่พวกมันนั้นก่อน ถ้าโจรต้นขัดคืบคำ ให้เล่งดูจงถ่องแท้ โจรคืบคำเองหยาๆ มีผู้สอดให้คืบคำ ถ้าคืบคำเอง อย่าให้เอาพวกโจรมาเขียนก่อน ให้เอาตัวมันผู้ขัดเขียน 3 หนจงถึงขนาฎจำจงหนักดดยจารีตนครบาล ถ้ามันหมีรับถื่นคำอยู่ ให้ชาวพระนครบาลพิดเคราะห์จงเปนครรรม ถ้ามีพิรุทขอไต่สวนได้ให้สืบ อย่าให้มีคนร้ายในแผ่นดินท่าน ถ้าหาพิรุทหมีได้ ควรที่จำก็ให้จำ ควรที่จกอดก็ให้ถอดเสีย

มาตรา 31 มาตราหนึ่ง โจรชดถือนำว่าเป็นพวกเพื่อนได้ไป ปล้นสดมด้วยกัน แลโจรนั้นมันถือนอยู่ถึง 3 ครั้ง ควรที่จะให้เขียนนก็ให้เขียน ถ้าเขียนมันพวกโจร 3 หนแล้วหมีรับ ควรที่เขียนให้จำควรที่จำให้ถอดเสีย แลส่วนตัวมันผู้ชดนั้นให้สืบเอาพวกเพื่อนจงได้

มาตรา 34 มาตราหนึ่ง ได้ตัวโจรมารับเป็นสัจ แลเจ้าทรัพย์ว่าโจรเอาทรัพย์มามาก แลโจรว่าได้ทรัพย์มาน้อย ให้เอาตัวโจรมาเขียน 3 หน ถ้าโจรยื่นคำอยู่ให้บาดใหม่ลงตามโทษลักษณะโจร ถ้าโจรนั้นว่าได้ทรัพย์มาน้อย เจ้าทรัพย์ว่าได้มามากแลชาวพระนครบาลเขียนโจรถึง 3 หน โจรชดพวกเพื่อนพี่น้องว่าได้ฝากทรัพย์ไว้แลให้เอาตัวเขานั้นมาถามดูก่อน ถ้าเขารับว่าได้ฝากไว้จริง ให้เอาทรัพย์นั้นคืนให้ ถ้าเขหมีรับให้เอาโจรนั้นเขียนถึง 3 หน ถ้าโจรนั้นยื่นคำให้เขาใช้ทรัพย์จงถ้วน ส่วนผู้รับของฝากไว้วันนั้น จะมีโทษหาโทษหมีได้ฉนั้นใด โดยพระราชกฤษฎีกา ถ้าโจรคืนคำเสีย อย่าให้เอาตัวเขาทั้งนั้นไว้เลย

มาตรา 35 มาตราหนึ่ง เป็นโจรปล้นสดมหมีได้เป็นสัจ ได้จับเขียนรับเป็นสัจชดพวกเพื่อน ๆ รับเป็นสัจว่าเป็นโจรปล้นสดม ได้ทรัพย์สิ่งของได้มาเป็นสัจแล้วกลับถ้อยคืนคำว่ามีได้ปล้นสดม เอาทรัพย์ของท่าน ๆ ว่าอย่าให้ฟังเอาถ้อยคำมันคนร้าย ถ้าหมีได้ทรัพย์แลชาวพระนครบาลสั่งสอนให้รับมันหมีรับ เขียนโจรนั้นให้หลายหน ให้มันรับให้มันชดพวกเพื่อน แลได้พวกมาถามแลพวกเพื่อนนั้นว่าหมีได้ไปปล้นไปสดมไปลักด้วยแลเอาโจรนั้นมาเขียนแลโจรนั้นคืนคำว่ามีได้ไปปล้นไปสดมด้วย แลชาวพระนครบาลเขียนสอนให้รับแลมันทนทานหมีได้ มันจึงชดพวกเพื่อน ถ้าเป็นสัจให้เอาชาวพระนครบาลเป็นโทษเสมอโจรปล้น

มาตรา 36 มาตราหนึ่ง ถ้ามีผู้จำโนฏาใจว่าผู้ร้ายปล้นสดมลักทรัพย์สิ่งของแก้วแหวนทองเงินช่างม้าโคกระบือก็ดี แลกระลาการจับตัวมาได้ ถามรับแล้วมันคืนคำอย่าให้ฟังเอาคำโจร ให้จับเขียนโดยตีมัน ให้ครบด้วยเครื่องถึง 3 ครั้งแล้วมันหมีรับ ท่านว่าอย่าฟังฟัง มันให้พิสดาล้างตัวก่อน ถ้ามันไม่พิรดให้คลายมันออก ให้มีนายประกันตัวไว้

มาตรา 41 มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักไพร่ฟ้าข้าคนช่างม้า ปล้นสดมเป็นสัจจำ 5 ประการไว้ในคุกให้ชานยาม ถ้าโจรชดพวกปล้นสดม

มันยังหมีรับ แลลักเรือเกวียนโค กระบือ ให้จำไว้สามประการหน้าคุณ
ถ้าโจรซัดหมายโฉนฎไปหมีได้ตัว ได้แต่นายหมวดนายกอง ได้แต่สมุ
บาญชัยผู้จะส่งผู้ร้ายแลยังหมีได้ส่งผู้ร้ายนั้น ให้จำไว้หน้าคุณก่อน

จารีตนครบาล นี้ เป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้ต้องหาต้องกลายเป็นจำเลย
ได้โดยง่าย ด้วยกรรมวิธีที่ทารุณโหดร้าย เพื่อให้ผู้ต้องหาอมรับผิด เนื่องจากทนายทนายจก
จารีตนครบาล จนบางครั้งผู้บริสุทธิ์มักจะถูกเป็นจำเลยและรับโทษเสียเป็นอันมาก กรมหลวง
ราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงอธิบายไว้ในพระราชบัญญัติราชบุรีไว้ว่า ¹¹

“วิธีพิจารณาความอาญา ฯลฯ ในครั้งกระนั้น ผู้ใดต้องหาเป็นความ
อาญาแล้ว ได้รับความเดือดร้อนอย่างที่สุด เพราะในขั้นต้นถูกจับขัง
ก่อนเสมอ กว่าจะได้มีใครพิจารณาก็นานมากกว่าทุกวันนี้ และในเวลา
พิจารณานั้น ถือกันว่าใครต้องหาแล้วต้องเป็นผู้ร้ายอยู่แล้ว ตบตีเขี่ย
จะหลักฐานให้ได้จากตัวคนที่ต้องหานั้นเอง ถ้าคนๆ นั้นนำพยานมา
สู้ความบริสุทธิ์ของตนได้ก็รอดไป คือผู้ต้องหาต้องเป็นผู้สู้ ผิดกัน
กับเดี๋ยวนี้ที่สันนิษฐานกันเสียก่อนว่า ผู้ต้องหาเป็นคนบริสุทธิ์ จนกว่า
โจทก์จะนำสืบให้เห็นว่าผิด...วิธีพิจารณาความอาญาตามจารีตนคร
บาลนี้ ทำให้ตระลาการมีโอกาสทำมิชอบได้มาก และกระทำให้ราษฎร
สิ้นความนับถือเพราะเห็นเป็นยักษ์เป็นมาร และชั้นมากที่ว่าตระลาการ
ครั้งนั้นไม่ได้ลดหย่อนการเคี่ยวเข็ญให้แก่ราษฎรบ้างเลย เห็นจะเป็น
เพราะในเวลานั้นตระลาการอยู่ในอำนาจเจ้าบ้านผ่านเมือง ๆ
เคี่ยวเข็ญผู้พิพากษาตระลาการต่อลงไปจะเอาผู้ร้ายให้ได้ เพื่อเอาหน้า
ต่อนายผ่านขึ้นไป ผู้พิพากษาตระลาการจึงเสมือนกลายเป็นโจทก์เอง
ชำระเอาความแก้ตัวจำเลย”

การพิจารณาความในครั้งนั้นมีรูปแบบกรรมวิธีแบบไตสวน โดย
ตระลาการจะเป็นผู้แสวงหาความจริงว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ โดยมีจารีตนคร
บาลเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ นอกจากนี้แล้วยังมีบทบัญญัติอื่นที่บัญญัติไว้เฉพาะสำหรับการ
สู้พยาน คือ **ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำ ลุยเพลิง และ ลักษณะพยาน**

ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำ ลุยเพลิง นี้ จะถูกนำเข้าสู่กระบวนการวิธีพิจารณา
ความอาญา ต่อเมื่อโจทก์และจำเลยนั้น มิสามารถพิสูจน์ด้วยพยานหรือกรรมวิธีอื่นใดได้แล้ว จึง

¹¹ พระยานิติศาสตร์ไพศาล, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) หน้า 233.

ต้องพึ่งอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเป็นที่พึ่ง ซึ่งก่อนที่เข้าสู่กระบวนการวิธีสอบสวนข้อเท็จจริงของทั้งโจทก์และจำเลย จะต้องประกอบพิธีบวงสรวงเทพยดาทั้งปวง และมีการอ่านโองการสาปแช่งต่างๆ นานา ให้ผู้เป็นฝ่ายผิดต้องพ่ายแพ้ภัยไป แล้วอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั้น มาปกป้องผู้บริสุทธิ์มิให้ประสบอันตรายใดๆ จากการพิสูจนนี้

ลักษณะพยาน เป็นข้อกำหนดถึงกรรมวิธีการนำพยานเข้าสืบของทั้งสองฝ่าย แต่กฎหมายตราสามดวงก็จำกัดพยานไว้หลายประการที่มีให้นำเข้าสืบ อาทิ คนที่ไม่อยู่ในศีล 5 ศีล 8 คนกุ่มนี้ยืมสินคู่ความ คนผู้เป็นทาส คู่ความคนเป็นญาติเพื่อนคู่ความคนที่อยู่กินกับคู่ความ คู่วิวาทคู่ความ คนมักมาก คนจงเวรกับคู่ความ คนโรคมก เด็กอายุต่ำกว่า 7 ขวบ คนแก่อายุมากกว่า 70 ปี คนส่อเสียด วนิพก คนเร่ร่อน คนขอทาน คนหูหนวก คนตาบอด หลิงไสเณณี กระเทย หลิงแพศยา หลิงมีกรรม ฝอมดแม่มด หมอเถื่อน ช่างทำรองเท้า ชาวประมง นักเลงการพนัน โจร คนขี้โมโห เพชฌฆาต เป็นต้น คนเหล่านี้ กฎหมายลักษณะพยานมิยอมให้รับฟังเป็นพยานในชั้นศาล แต่ถ้าโจทก์ จำเลย ยินยอมให้มีการนำสืบก็สามารถกระทำได้¹² นอกจากนี้พระไอยการลักษณะพยานยังกำหนดน้ำหนักของพยานไว้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ทิพพยาน ได้แก่ สมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล
- 2) อุดรพยาน ได้แก่ บุคคลทั่วไป ที่ประพฤติดีประพฤติชอบ
- 3) อุดริพยาน ได้แก่ บุคคลที่เข้าจำพวกต้องห้ามตามกฎหมาย

นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติอันเกี่ยวเนื่องกับการป้องกันกล่าวหาบุคคลอย่างไม่เป็นธรรม โดยบังคับให้ผู้ที่จะกล่าวหาต้องกล่าวหาเป็นลายลักษณ์อักษร และผู้ที่จะกล่าวหาต้องมีเหตุผลเพียงพอในการกล่าวหาบุคคลอื่น หากพิจารณาแล้วมิได้เป็นสังตั้งกล่าวหา โทษที่ถูกกล่าวหาจะตกไปสู่ผู้กล่าวหาเอง ทำให้ราษฎรผู้บริสุทธิ์ได้รับความคุ้มครองโดยการที่จะไม่ถูกกล่าวหาอย่างไร้มูลเหตุ และรัฐในฐานะผู้ได้รับความเสียหายจากการแจ้งความเท็จนั้น ก็มีมาตรการที่จะดำเนินการลงโทษผู้ที่ใส่ความผู้อื่น ให้ได้รับความเสื่อมเสียหรือได้รับความทุกข์ทรมาน เพื่อให้เกิดความเข็ดหลาบไม่กล้าที่จะลวงละเมิดอำนาจรัฐอันเป็นอุปสรรคต่อการบริหารประเทศของรัฐได้

เนื่องจากเป็นสมัยแห่งการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กฎหมายตราสามดวงจึงบัญญัติให้อำนาจรัฐในการจำกัดสิทธิของบุคคลได้โดยง่าย และเป็นช่องทางให้เกิดระบบอุปถัมภ์ มีการเล่นพรรคเล่นพวกกัน อันจะนำไปสู่การเรียกรับสินบนของข้าราชการได้ หาก

¹² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กฎหมายเล่ม 1 , พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท อัมพร ศรีไชยันต์, (กรุงเทพมหานคร: 2513), หน้า 585 - 586.

บุคคลนั้นไม่มีพรรคพวกอยู่ในกรมหรือกระทรวงใด อย่างไรก็ตามก็ดีพระมหากษัตริย์ก็ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะทรงอำนาจควบคุมความยุติธรรมทางอาญาให้แก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งหมด และมีอำนาจสูงสุดในทางตุลาการ การจะเรียกตัวผู้กระทำความผิดหรือควบคุมตัวผู้ต้องหาในกระบวนการพิจารณาความนั้น จึงอยู่ภายใต้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ การที่รัฐได้ออกหนังสือหรือหมายเรียก เรียกตัวผู้ใดโดยอ้อมหมายความว่าบุคคลนั้น แม้จะถูกจำกัดสิทธิบางประการ จะต้องได้รับความคุ้มครองในเรื่องที่ว่าด้วยความปลอดภัย จากภัยอันตรายอันเกิดจากบุคคลอื่นด้วย เพราะหากผู้ต้องหาถูกละเมิดด้วยประการใดจากบุคคลอื่นแล้ว ย่อมหมายความว่าพระราชอำนาจในทางตุลาการของพระมหากษัตริย์ย่อมถูกละเมิดไปด้วย ซึ่งกฎหมายใช้คำว่า “ละเมิดพระราชอาญา” ดังบทกำหนดความปลอดภัยของผู้ต้องหา ดังนี้

*“มาตรา 11 คดีอันต้องในกระทรวงแห่งใดๆ จักได้พิจารณาขุน
มุลนายผู้ใหญ่ใช้ให้นายนักการไปเรียกไปหา...แลผู้ใดสำหาวไปยื้อชัก
จากกระลาการจำนำก็ดี อนึ่งท่านใช้ให้นายดาบนายมหาดไทยไปเกาะ
กุมเอาผู้ใด...ท่านให้อายัดไว้ อย่าให้ยื้อชักตีค่าอุดคร่าเอาเลย...ผู้ใดทำ
ทุจริตผิดโดยคลองคະดี...ท่านว่ามันผู้นั้นละเมิดพระราชอาญา...”*

นอกจากนี้ ยังมีบทลงโทษกับผู้ใช้อำนาจปกครองที่ใช้อำนาจในทางไม่ถูกต้อง เพราะอำนาจเหล่านั้นเป็นพระราชอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้บรรดา ตระลาการและลูกขุนไปใช้ ในการอำนาจความยุติธรรมต่างพระเนตรพระกรรณและเป็นการแบ่ง เบาพระราชภาระที่มากมาย ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ซึ่งบทมาตราส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอันมิถูกต้องของเหล่าผู้มีอำนาจนั่นเอง ประกอบกับในครั้งนั้นยังเป็นยุค สมัยที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจตุลาการยังมีได้แบ่งแยกออกไปให้เห็น เป็นชัดเจนดังเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นหากมีการจับกุมผู้กระทำความผิดตลอดจนการพิสูจน์ความผิด ของผู้ต้องหา นั้น จึงตกเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเปรียบเป็นอำนาจ อธิปไตยสูงสุด ส่วนฝ่าย บริหารเองก็ต้องไม่ใช้วิธีการที่จะทำให้ผู้ต้องหาเสียเปรียบเมื่อถึงเวลาที่มีการพิจารณาพิพากษา คดีโดยฝ่ายตุลาการผู้เป็นกลางในการใช้ดุลพินิจ โดยสิทธิของผู้ต้องหานั้นจะมีได้เพื่อป้องกันมิให้ ฝ่ายบริหารก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตัวผู้ถูกกล่าวหาจนเกินควรเท่านั้น อันจะทำให้เกิดการติ ฉิน ให้เสียชื่อเสียงของพระยุคบาทในฐานะเจ้าของพระราชอำนาจนั้นได้ ส่วนการค้นคว้าหา ข้อเท็จจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดนั้น ก็คงจะเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารที่จะต้องกระทำไปโดยปราศจาก ความลำเอียง เพราะฝ่ายบริหารนั่นเองที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายตุลาการ ในขณะที่เดียวกันกฎหมายจึงได้ กำหนดหน้าที่ของฝ่ายบริหารที่ทำหน้าที่ตุลาการเอาไว้ด้วย อาทิ

“มาตรา 33 คະดีถ้อยความโดยกระทรวงตนได้ว่ากล่าวพอจะว่ากล่าวได้มิได้ว่ากล่าว หนึ่งไว้เป็นอาวณคະดีพิจารณาบังคับบัญชามิให้สิ้นสำนวนแถลงสำนวน รอนถ้อยคำเขาบมิแจ้งจริงก็ตีกล่าวท้อยคำลำเอียงเถียงแทนลูกความอวยให้ข้างหนึ่งเห็นแก่สินจ้างสินบลกล่าวกลเพรุษายภายนอกทำบริสุทธิ์ ภายในทำขุนเขี้ยวเข้าด้วยข้างหนึ่งก็ตี เรียกเอาเงินทองแก่ลูกความลำเหลือ พิจารณามิเป็นยุติธรรม เอาลูกความใช้การงานตนทำชู้ด้วยลูกความก็ตี หนึ่งใช้กระทรวงการตนๆ เอาความผิดกระทรวงล่วงกรมมาว่ากล่าวตั้งนี้ผู้นั้นเลมิด มีโทษ 6 สฐาน”

การที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจในทางตุลาการด้วยนั้น เป็นเรื่องเสี่ยงที่ผู้บริหารจะใช้ อำนาจโดยมิชอบ โดยเฉพาะในเขตนอกพระนครที่ห่างไกลและยากต่อการตรวจสอบ จึงมีกฎให้ผู้ที่ ได้รับความเดือดร้อนเข้ามาร้องทุกข์กล่าวโทษ ณ เมืองหลวงได้ ดังบทบัญญัติที่ปรากฏในพระโอัย การลักษณะตระลาการ ที่ว่า

“มาตรา 4 พระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ถือพระราชอาญาตราสาร ออกไปรับร้องทุกข์ราษฎร แลลงพระราชอาญา ในจังหวัดหัวเมือง ใหญ่่น้อย แลตั้งขุนมูลนาย หลายคนหลายนายไปรับร้องทุกข์ราษฎร ทุกแห่ง แข่งกันพิจารณามิเป็นธรรม แลข่มเหงราษฎรให้ได้ความ เดือดร้อนยากแค้นต่างๆ เข้าในระวางกรรโชกไพร่พลเมืองท่านให้ แดกฉานชานเซ็นไป แต่นี้ท่านมิได้ตั้งขุนมูลนายหลายคนรับร้องทุกข์ ราษฎรเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดไปรับร้องทุกข์ราษฎรหัวเมืองทั้งปวง อย่ากระทำให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินท่านได้รับความเดือดร้อน ถ้าผู้ไปรับร้อง ทุกข์นั้นอ้างศักดิ์สำหาวไปยื้อชักเอาไพร่พลเมืองผู้ต้องคະดี แลมิต้อง คະดีมาจำตีโบย โดยพลการข่มเหงก็ตี ท่านให้ผู้ต้องจงจำตีค่าอุด ครำนั้นเข้ามาร้องทุกข์ ณ เมืองหลวง ท่านให้พิจารณาได้สวนเป็น สัตย์แท้แท้จริง ให้ลงโทษโดยระวางกันโชก หนึ่งคະดีถ้อยความใน เมืองหลวงแลเมืองนอก ทุกแห่งทุกกระทรวงการขุนนางผู้ใหญ่ ใช้ให้ นายพธามรง นายดาบ นายนักการ ไปเรียกหามิมาก็ตี หนึ่งผู้เลมิด พระราชอาญาแลทราบแล้วก็ตี ท่านให้ขุนจำไปเอาตัวผู้เลมิดผู้ต้องคະ ดีมาให้เจ้ากระทรวงพิจารณาจงได้ แลท่านให้ขุนจำนั่งคอยฟังผิดฟัง ชอบ ถ้าผู้ใดทำตามฉบับพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่าผู้นั้นมีบาเห็จใน ราชการ ถ้าผู้ใดทำอุกอาจขาดเหลือจากบัญญัตินี้ ท่านว่าผู้นั้น หา บาเห็จแก่ราชการไม่ ให้ลงโทษโดยขนาด”

สิทธิตามกฎหมายตราสามดวงนี้ แสดงให้เห็นว่ารัฐมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิขั้นต่ำบางประการของประชาชน และตัวบทกฎหมายก็ได้บัญญัติป้องกันการใช้อำนาจของรัฐโดยไร้คุณธรรมเพื่อเอาผิดทางอาญาแก่ราษฎร เพราะสังคมในครั้งนั้นยอมรับนับถือกันว่าสิทธิทั้งหลายเป็นสิทธิอันสมบูรณ์ของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นการที่ผู้ปกครองใช้อำนาจรัฐอย่างไร้คุณธรรม ย่อมจะเกิดความเสื่อมเสียต่อพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ อันเป็นการละเมิดพระราชอาญาอีกด้วย

3.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาภายหลังการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เปิดประเทศเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาชาติอารยตะวันตก ในรัชกาลก่อนๆ นั้น ทำให้ไทยต้องยินยอมเข้าทำสนธิสัญญาความไม่เสมอภาคกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกเหล่านั้น โดยเฉพาะเรื่องระบบกฎหมาย การศาล และการยุติธรรม อันเป็นข้อต่อรองหลักในการขอเข้าทำสนธิสัญญาของนานาชาติตะวันตกเหล่านั้น ปัญหาเหล่านี้จึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเร่งปรับปรุงกิจการบ้านเมืองในทุกวิถีทางเพื่อให้ประเทศไทยได้ก้าวสู่ฐานะอันเสมอภาคกับต่างชาติ โดยเฉพาะสนธิสัญญาเบาริง ในพุทธศักราช 2398 อันเป็นจุดเริ่มต้น ให้นานาชาติตะวันตกทั้งหลายรวมทั้งประเทศญี่ปุ่นมาขอเข้าทำสนธิสัญญา ในลักษณะดังกล่าวเป็นอันมาก ทำให้ไทยต้องเสียเอกราชทางการศาล การยุติธรรมโดยปริยาย เนื่องจากชาวต่างชาติไม่รับรองระเบียบการศาลและการยุติธรรมของไทย วิธีเดียวที่จะเรียกเอาอธิปไตยทางการศาลคืนนั้นก็คือการดำเนินการปฏิรูประบบกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมเป็นการเร่งด่วน เพื่อให้กฎหมาย และการศาลของไทยมีระเบียบ เป็นหลักแห่งความยุติธรรมอย่างแท้จริง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงตระหนักพระราชหฤทัยดีว่า ความยุ่งยากของศาลกงสุลนั้นเป็นเครื่องกีดขวางการปกครองบ้านเมือง และทรงมีพระราชดำริหาทางแก้ไขอยู่เสมอ ดังพระราชปรารภในกฎหมายลักษณะอาญา ที่ว่า *

“...ความลำบากด้วยเรื่องอำนาจศาลกงสุล...ย่อมมีในทุกประเทศที่ได้ทำสนธิสัญญาโดยแบบอย่างอันเดียวกัน และต่างมีความประสงค์อย่างเดียวกันที่จะหาอุบายเลิกวิธีศาลกงสุลต่างประเทศ ให้คนทั้งหลายไม่ว่าชาติใดๆ บรรดาอยู่ในประเทศนั้นๆ ได้รับประโยชน์อยู่ในอำนาจกฎหมาย และอำนาจศาลสำหรับบ้านเมืองแต่อย่างเดียวกัน...”

* พระราชปรารภในประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยึดพระราชโบายตามแบบอย่างของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกของภูมิภาคตะวันออกที่ได้ริเริ่มจัดการกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างชาติ โดยหานักนิติศาสตร์ชาวต่างชาติผู้มีความเชี่ยวชาญในระเบียบกฎหมายอย่างสากล มารับราชการเป็นที่ปรึกษาร่วม แล้วทรงแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ชำนาญกฎหมายทั้งไทยและต่างประเทศขึ้น เพื่อร่วมร่างประมวลกฎหมาย ส่วนกิจการศาลของไทยนั้น โปรดให้มีการเร่งปรับปรุงจัดระเบียบขึ้นใหม่ และจัดระบบวิธีพิจารณาความให้เป็นระเบียบแบบแผน แล้วทรงมีพระบรมราชโองการตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น เมื่อ วันที่ 25 มิถุนายน พุทธศักราช 2435 นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฝึกอบรมผู้พิพากษาให้ได้รับรู้ในบทบัญญัติกฎหมายต่างๆ จนวัฒนามาเป็นโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมในเวลาต่อมา

การปฏิรูปกฎหมายนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่ โดยอิงเอาแนวคิด ปรัชญา ของชาติตะวันตกมาผสมผสานกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชนชาติไทยในสมัยนั้น ด้วยการที่ทรงตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายอันประกอบด้วย นักนิติศาสตร์ชาวตะวันตกและข้าราชการชาวไทยผู้มีความรู้ทั้งทางด้านนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ร่วมกันพิจารณาร่างกฎหมาย ด้วยความหวังที่จะให้กฎหมายและระบบวิธีพิจารณาใหม่นี้เป็นข้อต่อรองรับการขอแก้สนธิสัญญา กับนานาชาติตะวันตกทั้งหลาย

ด้วยเหตุที่ไทยได้ให้ชาวตะวันตกหลายท่านเข้ามาช่วยร่างกฎหมาย เพื่อให้กฎหมายไทยภายหลังการปฏิรูปกฎหมายนี้ เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ทำให้สิทธิมนุษยชนทั้งหลายที่นานาชาติต่างยอมรับนับถือกัน ได้ถูกบรรจุอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่บังเกิดมีในกฎหมายภายหลังการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 นี้ จึงกล่าวได้ว่าการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 นั้นเป็นจุดก่อเกิดสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาซึ่งปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมาย ตามประวัติศาสตร์กฎหมายชาติไทย นับแต่อดีตเป็นต้นมา และเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่เกิดขึ้นในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อีกด้วย

3.2.1 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113

สืบเนื่องจากเมื่อ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมพระองค์แรกได้มีหนังสือของกระทรวงยุติธรรมที่ 1/3978 ลงวันที่ 26 มิถุนายน ร.ศ. 111 (พุทธศักราช 2436) กราบบังคับมทูลเกี่ยวกับข้อขัดข้องต่างๆ ในการสืบพยานตามกฎหมายลักษณะพยานที่ใช้อยู่ และได้เสนอแนะแนวทางแก้ไข พร้อมทั้งส่งร่างพระราชบัญญัติลักษณะพยานฉบับใหม่ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อพระราชทานให้ที่ประชุมเสนาบดีปรึกษาตรวจแก้ไข จนแล้วเสร็จในปีเดียวกัน แต่ยังมีได้มีการ

ประกาศใช้ จนเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม ร.ศ. 113 (พุทธศักราช 2438) กรมหลวงพิชิตปรีชากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ได้มีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูล รัชกาลที่ 5 ขอให้สำนักกฎหมาย ลักษณะพยานมาบังคับใช้ตั้งแต่ วันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 114 (พุทธศักราช 2438) เพื่อประโยชน์แก่การสืบพยานจะเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณา¹³ ในที่สุดก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตเมื่อวันที่ 22 มกราคม ร.ศ. 113¹⁴ พระราชบัญญัติลักษณะพยานนี้ ได้มีการปฏิรูปเรื่องเกี่ยวกับพยานในระบบวิธีพิจารณาความของไทยเป็นอันมาก เช่น ในกฎหมายตราสามดวง พระอัยการลักษณะพยาน ได้กำหนดห้ามบุคคลที่จะอ้างเป็นพยานไม่ได้ เว้นแต่คู่ความจะยินยอม ไว้ 33 ประเภท เช่น คนมิได้อยู่ใน ศีล 5 ศีล 8 คนกุ่มนี้เยี่ยมสิน คนผู้เป็นทาส คู่ความคนเป็นญาติเพื่อนคู่ความคนที่อยู่กินกับคู่ความ คู่วิวาทคู่ความ คนมักมาก คนจ้องเวรกับคู่ความ คนโรคมก เด็กอายุต่ำกว่าเจ็ดขวบ คนแก่อายุมากกว่า 70 ปี คนส่อเสียด วณิก คนเร่ร่อน คนขอทาน คนหูหนวก คนตาบอด หญิงโสเภณี กระเทย หญิงแพศยา หญิงมีครรภ์ พ่อมด แม่มด หมอเถื่อน ช่างทำรองเท้า ชาวประมง นักเลงการพนัน โจร คนขี่โมโห เพชฌฆาต เป็นต้น แต่ในพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ได้กำหนดผู้ที่นำมาอ้างเป็นพยานไม่ได้ดังนี้

“...บรรดาชนใดๆ ชายก็ดีหญิงก็ดี ซึ่งมีสติรู้จักผิดชอบเข้าใจความ จะให้การเป็นพยานโจทก์ฎาฝ่ายจำเลยคู่ความโดยอ้างก็ได้ เว้นไว้แต่ชนที่ต้องห้ามตามพระราชบัญญัตินี้ ฎาชนซึ่งศาลพิเคราะห์เห็นว่า เป็นผู้ไม่สามารถจะเข้าใจข้อความ ฎาไม่สามารถจะให้การตอบข้อความได้ เพราะเหตุว่าเป็นคนมีอายุยังเยาว์อ่อนนั้ ฎาเป็นคนมีอายุสูงแก่ชรา มาก ฎาเป็นคนมีโรคภายในกายฎามีภายนอกกายเจ็บปวด สาส์จนสิ้นสติ ไม่อาจจำเหตุการณ์สิ่งใดได้เท่านั้น...”

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 หมวด คือ

1. หมวดที่ 1 ว่าด้วยชื่อพระราชบัญญัติ อธิบายคำและยกเลิกกฎหมาย
2. หมวดที่ 2 ว่าด้วย คนจำพวกใดควรอ้างเป็นพยานได้
3. หมวดที่ 3 ว่าด้วย วิธีสืบพยาน
4. หมวดที่ 4 ว่าด้วยลักษณะอ้างสรรพหนังสือต่างๆ เป็นพยาน

¹³ “ลายพระหัตถ์พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 6 ธันวาคม ร.ศ. 113,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 5 ย. 2/2 หนังสือกระทรวงยุติธรรม ที่ 413/3.

¹⁴ “หนังสือกรมราชเลขาธิการ ที่ 9/2583 22 มกราคม ร.ศ. 113,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 5 ย. 2/2.

5. หมวดที่ 5 ว่าด้วยลักษณะกะประเดินนำสืบ
6. หมวดที่ 6 ว่าด้วยการสืบพยานนอกกรุงเทพ และศาลหัวเมือง
สืบพยานในกรุงเทพ
7. หมวดที่ 7 ว่าด้วย โทษละเมิดอำนาจเจ้าหน้าที่
8. หมวดที่ 8 ว่าด้วย โทษที่เกี่ยวข้องกับการสืบแทน
9. หมวดที่ 9 ว่าด้วย กฎหมายเดิมซึ่งยังคงใช้ต่อไป

ต่อมาใน ร.ศ. 118 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการประกาศ ให้แก้ความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เนื่องจากความในมาตรา 6 นั้นไม่ยอมให้จำเลยอ้างตนเอง บิดา มารดา และบุตรเป็นพยาน แต่ยอมให้ฝ่ายโจทก์อ้างได้ ประกาศแก้ไขความในมาตรา 6 ให้ใช้ข้อความดังนี้แทน

“มาตรา 6 ในสรรพความแพ่งทั้งปวง โจทก์จะอ้างจำเลยเป็นพยานจำเลยจะอ้างโจทก์เป็นพยานก็ดี ฤๅตัวความจะอ้างตัวของเองเป็นพยานฝ่ายตัดก็ดี ฤๅโจทก์จำเลย จะอ้างบิดา มารดา ญาติ บุตร สามี ภริยา ข้าทาส ของตนเองก็ดี ฤๅคนใดคนหนึ่ง นอกจากที่กล่าวมานี้ก็ได้ ก็ให้อ้างเป็นพยานได้ไม่ห้ามปราม ยกเสียแต่คนซึ่งไม่สามารถจะให้การเป็นพยานได้ตามพระราชบัญญัตินี้ แลในความอาญา ก็ให้ดูเดียวกัน ห้ามแต่ไม่ให้อ้างโจทก์เป็นพยานเท่านั้น...”

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113 โดยเปิดโอกาสให้พยานทั้งหลายที่ได้ถูกห้ามโดยพระโอยการลักษณะพยาน ตามกฎหมายตราสามดวง สามารถถูกกล่าวอ้างเป็นพยานในชั้นศาลได้

3.2.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115

ประมาณ ร.ศ. 114 – 115 (พุทธศักราช 2438 – 2439) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐมนตรีสภาประชุมร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษขึ้น ซึ่งก็คือพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้แทนกฎหมายลักษณะพิจารณาเดิม แต่ยังมีพันที่รัฐมนตรีสภาจะประชุมพิจารณาให้แล้วเสร็จ เนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาเพื่อรองรับการปฏิรูปการศาล ประกอบกับบรรดาอรรถคดีที่ค้างค้างอยู่ในศาลเป็นอันมาก จำเป็นต้องรีบชำระให้แล้วเสร็จไประยะ

หนึ่งก่อน สมเด็จพระปิยมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนขึ้น อันเป็นพระราชบัญญัติที่บัญญัติถึงระเบียบวิธีพิจารณาความอาญาฉบับแรก ที่กำหนดวิธีพิจารณาตั้งแต่อำนาจการจับกุมถึงการตัดสินความในศาลและอุทธรณ์ พระวุฒิสาสตร์เนติญาณ กล่าวว่า ทั้งพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน นี้ ร่างโดยอาศัยหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นมูลฐาน¹⁵ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการปรับปรุงกฎหมายเก่าก็เพื่อให้บรรดานานประเทศอารยตะวันตก ยอมรับนับถือกฎหมายของไทย ทำให้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจะหมดไป ในการแก้ไขกฎหมายเก่าต่างๆ ของไทยได้มีการนำเอาธรรมเนียมปฏิบัติที่ใช้กันอยู่ในต่างประเทศที่เห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่กฎหมายไทยมาเป็นหลักในการแก้ไข ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสไว้ในพระราชพิธีเปิดรัฐมนตรีสภาเมื่อวันที่ 24 มกราคม ร.ศ. 113 ตอนหนึ่งว่า¹⁶

“...บางทีก็จะมีอยู่เรื่อยๆ ที่ท่านทั้งหลายจะต้องค้นหาเทียบเคียงกฎหมายต่างๆ ที่ใช้อยู่ในเมืองต่างประเทศ แลหัวเมือง ของต่างประเทศทั้งหลายที่มีเฉพาะสำหรับกับบ้านเมืองเราอยู่นี้เป็นสำคัญ เป็นสัจย์ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เราไม่ควรที่จะเปลี่ยนแปลงกฎจัดการแก้ไขธรรมเนียมที่มีอยู่ทุกวันนี้ให้หมดไปหมดสิ้นทีเดียว แลไม่ควรที่จะหลับตาเอาอย่างทำตามธรรมเนียมที่มีในที่อื่น หากว่าเราจะต้องค่อยๆ ทำการให้ดีขึ้นโดยลำดับ ในการที่เป็นสิ่งต้องการจะจัดให้ดีแล้วแลเลิกถอยแต่สิ่งทีเห็นเป็นแน่แท้ว่าไม่ดี ถ้าเป็นของใช้ไม่ได้แล้วเท่านั้น ทุกเมืองอื่นๆ แลในเมืองนี้เป็นสำคัญทั้งสิ้นย่อมมีธรรมเนียมหลายอย่างซึ่งเป็นที่ต้องนับถือกัน ไม่ใช่เพราะว่าเป็นธรรมเนียมเก่าแก่มาแต่โบราณ เสมอเหมือนกับอายุของประเทศนี้อย่างเดียว หากเพราะว่าเป็นธรรมเนียมที่สนิทแน่นแฟ้นแต่น้ำใจ แลความเชื่อมั่นของอาณาประชาราชน แลเพราะว่าถ้าจะเลิกถอยธรรมเนียมเช่นนี้เสียก็จะไม่เป็นแต่เพียงที่จะเป็นภัยเกิดขึ้นแก่เมืองที่ตั้งอยู่ได้อย่างเดียวหากแต่จะกระทำให้อณาประชาราษฎร์ไม่เป็นผาสุกด้วย...”

¹⁵ พระวุฒิสาสตร์เนติญาณ, วิธีพิจารณาความอาญา, (พระนคร : สยามพาณิชย์การ, 2481) หน้า 150.

¹⁶ กรมศิลปากร, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณาการ, 2488), หน้า 98.

บทบัญญัติของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 นี้เป็นบทบัญญัติที่เริ่มวางหลักประกันเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา อันเป็นการปรากฏขึ้นของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในต้วบทกฎหมายเป็นครั้งแรกของสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นรากฐานที่นำมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2478 พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม 3 ครั้ง คือใน ร.ศ. 120 , ร.ศ. 126 และ ร.ศ. 127 เป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้บังคับมาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 40 ปี เพราะเป็นเวลาที่กำลังร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่ จนถึงพุทธศักราช 2478 จึงได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและใช้มาถึงกาลปัจจุบัน

พระราชบัญญัติฉบับนี้ถือเป็นวิธีพิจารณาแบบตะวันตกฉบับแรกของไทย โดยแยกอำนาจตุลาการออกจากฝ่ายบริหารในการพิจารณาคดีอาญา ทั้งยังมีการกำหนดคดีสิทธิและหน้าที่ของฝ่ายบริหารในการที่จะนำตัวผู้ที่ต้องกล่าวหามาพิจารณาหาความจริงอีกด้วย การร่างพระราชบัญญัติสำหรับใช้ไปพลางก่อนนี้ มิได้ร่างเป็นประมวลกฎหมาย เพราะการร่างประมวลกฎหมายนั้นกินเวลานาน อันมีอาชญากรรมต่อสภาวาการณบ้านเมืองในครั้งนั้น ที่ต้องประสพภาวะการณปีบบังคับจากนานาประเทศอารยะผู้ปรารถนาต่อลัทธิล่าอาณานิคม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยนั้นมันถูกกล่าวหาจากต่างชาติว่าป่าเถื่อน รุนแรง ไร้อารยธรรม สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน อันเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ไทยจะได้ใช้เป็นการชั่วคราวก่อน นั้นเอง การบัญญัติกฎหมายสำหรับใช้ไปพลางก่อนนี้ ถือเป็นกรหยั่งดูข้อดีและข้อเสียของการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเดิมมาสู่ระบบประมวลกฎหมาย หากมีข้อบกพร่องประการใด จะได้ทำการแก้ไขได้สะดวกกว่าเมื่อเป็นประมวลกฎหมายแล้ว พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้บัญญัติสิทธิของผู้ต้องจับ(หรือผู้ต้องหา) ไว้หลายประการ ดังนี้¹⁷

- กฎหมายฉบับนี้ ได้ให้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขังโดยไม่มีเหตุอันควร ปรากฏตามมาตรา 2 ซึ่งห้ามมิให้จับกุมผู้ต้องหาเว้นเสียแต่จะเข้ากรณียกเว้น คือ ต้องมีหมายของผู้พิพากษา หรือมีการกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือผู้ที่ต้องสงสัยกำลังจะหลบหนี และจะต้องกำหนดถึงบทกฎหมายที่กล่าวหาเอาไว้
- กฎหมายฉบับนี้มีได้ใช้คำว่าผู้ต้องหาดังเช่นกฎหมายในปัจจุบัน แต่กลับใช้คำว่า “คนผู้ต้องจับ” แสดงให้เห็นว่าบุคคลจะตกเป็นผู้ต้อง

¹⁷ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ “สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย,” ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย

จับได้ต่อเมื่อต้องมีหมายจับ หรือกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือกำลังจะหลบหนี ดังนั้นหากจะพิจารณาโดยนิติบัญญัติแล้วผู้ต้องสงสัยคงยังไม่เป็นผู้ต้องหา ตามกฎหมายนี้ จนกว่าจะได้นำตัวมาพิพากษาได้

- ระบบของการไต่สวนผู้ต้องจับนี้ได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี โดยมีหลักสำคัญอยู่ว่า เมื่อบุคคลถูกจับกุม การพิจารณาแม้เป็นเพียงผิวเผิน ก็อาจชี้ให้เห็นได้ว่าบุคคลผู้นั้นไม่อาจเป็นผู้ที่กระทำผิดได้เลย ดังนั้นจึงถือว่า การที่บุคคลผู้นั้นจะได้รับการปลดปล่อยโดยพลันย่อมเป็นการยุติธรรมที่สุด ดังเช่นในประเทศที่ใช้ระบบ Common Law นั้นเจ้าพนักงานต้องนำตัวผู้ถูกจับกุมมาส่งผู้พิพากษาไต่สวนโดยพลันเพื่อการพิสูจน์เบื้องต้น
- ขั้นตอนของการพิจารณาไต่สวนผู้ต้องหานั้น เมื่อได้ตัวผู้ต้องหามาแล้วต้องให้ผู้พิพากษาไต่สวนถามเสียก่อนให้ได้ความแน่ชัดว่าผู้ต้องหาจะให้การแก้ฟ้องหรือคัดค้านอย่างไร แล้วให้เอาตัวผู้รู้เหตุการณ์ในคำฟ้อง คำนวณหาที่มาสาบานตัว ถามเป็นพยานเอาถ้อยคำเป็นหลักฐานไว้ชั้นหนึ่งก่อน แล้วให้ผู้พิพากษาไต่สวนพิเคราะห์คำพยานเหล่านั้น
- ในการไต่สวนของผู้พิพากษานี้คู่ความจะนำพยานเข้าสืบได้โดยไม่จำกัด โดยต้องทำไปภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 คำให้การในชั้นนี้ กฎหมายถือว่าเป็นคำพยานเช่นกัน คำพยานในชั้นไต่สวนนี้จึงสามารถนำไปใช้ในชั้นพิจารณาความผิดได้ด้วย หากไต่สวนแล้วปรากฏว่าหาได้มีเหตุผลอันควรและผู้ต้องหาที่ปราศจากข้อพิรุทธใดแล้ว ก็ให้ผู้พิพากษามีคำสั่งปล่อยผู้นั้นให้หลุดพ้นไป แต่ถ้ามีข้อความพิจารณาว่าผู้ต้องหานั้นอาจกระทำผิดจริง ก็ให้มีการพิจารณาความผิดต่อไป ทั้งนี้ผู้พิพากษาจะอนุญาตให้มีการประกันตัวผู้ต้องหาได้ในชั้นนี้

ดังกล่าวนี้ นับว่าสิทธิของผู้ต้องหาได้ปรากฏเด่นชัดขึ้น สิทธิดังกล่าวคือสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเร็วว่าตนควรจะได้รับ การจำกัดสิทธิโดยรัฐหรือไม่ สิทธิที่จะต่อสู้ข้อกล่าวหาโดยเสนอต่อผู้พิพากษาผู้เป็นกลาง และสิทธิที่จะได้รับอนุญาตจากตุลาการให้มีการประกันตัว

3.2.3 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาความตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115

วิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลถูกบัญญัติแทรกอยู่ในกฎหมายหลายลักษณะของกฎหมายตราสามดวง พระไอยการ และพระราชกำหนดต่างๆ โดยถือปฏิบัติสืบมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา จนมาชำระในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุนิติพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลในกฎหมายตราสามดวง ปรากฏอยู่หลายลักษณะ หลายพระไอยการ หลักจารีตนครบาลนี้ได้บังคับใช้เรื่อยมาจนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงมีการยกเลิกไปโดยผลแห่งพระราชบัญญัติ ยกเลิกวิธีพิจารณาความตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 (พุทธศักราช 2439)

วิธีพิจารณาตามจารีตนครบาลนี้ มักจะถูกชาติตะวันตกกล่าวหาว่าเป็นวิธีการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ป่าเถื่อน และกลายเป็นข้ออ้างในการขอเข้าทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาติตะวันตก ซึ่งไทยก็สามารถที่จะปฏิเสธในเหตุผลข้อกล่าวอ้างเหล่านั้นได้ เมื่อสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหล่านี้ได้ก่อตัวขึ้นเป็นปัญหาต่อการศาล การยุติธรรมของไทย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงทรงมีพระบรมราชโองบายที่จะทรงแก้ไขข้อบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมไทยตามข้ออ้างของชาติตะวันตกเหล่านั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลให้จบลิน ความปรากฏในพระราชปรารภของกฎหมายดังนี้*

“...ทรงพระราชดำริเห็นว่า การที่ชำระพอกชักผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้าย ด้วยใช้อาญาตามจารีตนครบาลนั้น แม้ในพระราชกำหนดกฎหมาย มีข้อความจำกัดไว้เป็นหลายประการ เพื่อจะให้กระทำแต่เมื่อมีหลักฐานเป็นสำคัญแล้วก็ดี ยังเป็นเหตุให้เกิดการเสื่อมเสีย ในกระบวนการพิจารณาได้มาก เพราะเหตุที่ผู้พิพากษาอาจจะพลาดพลั้ง หลงลงอาญาแก่ผู้ไม่มีผิดให้เกิดบาปกรรมเป็นต้น แลที่สุดแม้ถ้อยคำ ซึ่งผู้ต้องหาอาญา จะให้การประการใด ที่จะฟังเอาเป็นหลักฐานถ่องแท้ ในทางยุติธรรมก็ฟังไม่ได้ ด้วยถ้อยคำเช่นนั้นอาจจะเป็นคำเท็จจริงถากคำเท็จ ซึ่งจำต้องกล่าวเพื่อจะให้พ้นทุกขเวทนา ก็เป็นได้ทั้งสองสถาน

ทรงพระราชดำริเห็นว่า หลักฐานในทางพิจารณารรคดีโดยยุติธรรม ก็ย่อมอาศัยหลักชี้พยาน เป็นใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งอื่น แลการพิจารณา

* พระราชปรารภในพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล

ความจรรยาบรรณแลคดียามีโทษหลวงทั้งปวงทุกวันนี้ ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไข
ลักษณะกระบวนพิจารณา แลลักษณะพยานให้ดีขึ้น อาจจะมีชำระถ้อย
ความ เอาความเท็จจริงได้รวดเร็วสดวกกว่าแต่ก่อน ไม่จำเป็นต้องใช้
พิจารณาโดยจารีตนครบาล อันมีทางเสื่อมเสียยุติธรรม ดังได้กล่าว
มาแล้วนั้นอีกต่อไป...”

สำหรับมาตราและข้อกฎหมายที่ทรงให้ยกเลิกตามพระราชบัญญัตินี้นั้นแบ่งออก
ได้ดังนี้

1) กฎหมายลักษณะโจร

มาตรา 27, 28, 29, 31, 34, 35, 36 และ 41 อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ
การเขี่ยนทามโจร

2) กฎหมายลักษณะตระลาการ ได้แก่

มาตรา 8 มัดโยงคู่ความไม่ให้สมุด

มาตรา 17 ตบปากคู่ความ

มาตรา 20 ทวนคนกลาง

มาตรา 21 จำค่าผู้เลมิดกลางคัน

มาตรา 31 จำชื่อคาผู้ขาดผิด

มาตรา 37 จำชื่อผู้ไม่ลงเล็บสำนวน

มาตรา 39 จำชื่อผู้ขัดไม่ไปสืบ

มาตรา 41 จำชื่อผู้ขัดหมาย

มาตรา 48 มัดแซ่น้ำตากแดดเร่งสินไหม

มาตรา 52 ตบปากผู้อุทธรณ์เกินกำหนด

มาตรา 54 มัดแซ่น้ำตากแดดผู้ไม่ยอมทำผิด

มาตรา 67 จำชื่อผู้ขาดนัด

มาตรา 89 จำชื่อและทวนลูกความไม่ยอมแก้ความ

มาตรา 109 สับเสียงผู้ฟ้องให้ส่งลูกสาว

3) ลักษณะอุทธรณ์

มาตรา 11 สับเสียงผู้ฟ้อง

4) กฎ 36 ข้อ

กฎ 7 ตบปากลูกความผู้เถียง

กฎ 36 จำชื่อผู้ร้ายที่ยังไม่รับ

5) พระราชกำหนดเก่า

กฎ 4 เขียน 3 ยก

กฎ 6 จำตัวจำนำไว้ ณ คุก

กฎ 52 จำตากแดดผู้ขาดนัด

นอกจากนี้พระราชบัญญัติดังกล่าวยังได้บังคับต่อไปอีกว่า

“ห้ามมิให้ข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดลงอาญาด้วยเครื่องเขียนเครื่องจำหรือเครื่องทรมานอย่างอื่นแก่ร่างกายผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้ายเพื่อจะชักพอกประการหนึ่งประการใด...ในการที่จะพิพากษาคดีที่มีโทษนั้น วิเคราะห์เอาตามหลักฐานและสักขีพยานบรรดามีในคดีนั้น ถ้าเห็นมีหลักฐานมั่นคงว่าผู้ต้องหาเป็นโจรผู้ร้าย...ก็ให้พิพากษาโทษไปตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน”

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกวิธีพิจารณาความตามหลักจารีตนครบาลนั้น มีสาเหตุเนื่องมาจาก การที่ทรงมีพระราชดำริที่จะปฏิรูปการศาลและกฎหมายไทยให้ทัดเทียมนานาประเทศข้างตะวันตก ดังนั้นเมื่อจะทรงบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความมีโทษฯ และพระราชบัญญัติลักษณะพยานแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทรงยกเลิกบรรดาดัวยบทกฎหมายที่ขัดต่อกฎหมายที่จะทรงตราขึ้นใหม่นี้ โดยเฉพาะวิธีพิจารณาความตามหลักจารีตนครบาล ซึ่งเป็นกฎหมายที่จำกัดสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นอันมาก ด้วยวิธีปฏิบัติที่รุนแรง ทารุณ โหดร้าย จนผู้ต้องหาทนต่อความทรมานไม่ไหว จึงยอมรับสารภาพความผิดไป แม้จะไม่มี ความผิดก็ตาม จนเป็นที่เกรงกลัวกันทั่วไปทั้งพระราชอาณาจักร และมักจะถูกชาวต่างชาติกล่าวอ้างถึงความป่าเถื่อนไร้อารยธรรมเสมอ

3.2.4 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475

เมื่อประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 และในปีเดียวกันนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ พระราชทาน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับถาวร เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 อันเป็นกฎหมายสูงสุดแห่งการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ โดยเป็นสิทธิแบบทั่วไปว่า

“ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ใน ร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษา อบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ”

จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าบุคคลย่อมมีสิทธิ บริบูรณ์ถ้าไม่มีกฎหมายจำกัดเสรีภาพเอาไว้ ดังนั้นบุคคลจะถูกจำกัดสิทธิในคดีอาญาก็ต่อเมื่อ บุคคลนั้นถูกจับโดยมีหมายจับหรือเมื่อได้กระทำความผิดซึ่งหน้าหรือพยายามจะหนีการจับกุม ตามที่ กฎหมายได้บัญญัติจำกัดสิทธินั้นไว้

3.2.5 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477

ภายหลังจากที่ได้มีการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แล้วเสร็จ เมื่อ พุทธศักราช 2477 แล้ว รัฐบาลผู้สำเร็จราชการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา อานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ได้ประกาศพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ในราชกิจจานุเบกษา โดยเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 เป็นต้นมา มีผลบังคับให้ศาลและเจ้าหน้าที่ทั้งหลายที่ทั้งหลายผู้ดำเนินคดีอาญาตลอด ราชอาณาจักรปฏิบัติการตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ เว้นแต่ศาลซึ่งมีวิธีพิจารณา พิเศษไว้ต่างหากหรือศาลพิเศษซึ่งจัดตั้งขึ้นเฉพาะครั้งคราวโดยใช้วิธีการใดๆ ตามแต่จะระบุไว้ใน พระราชบัญญัติจัดตั้ง

ส่วนคดีทั้งหลายซึ่งค้างคาอยู่ในศาลก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายนี้ต้องบังคับใช้ อยู่ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายนี้จนกว่าคดีนั้นๆ จะถึงที่สุด ซึ่งหมายความว่า คดีอาญาใดที่เข้า เริ่มเข้าสู่กระบวนการวิธีพิจารณาในศาลแล้วก่อนที่ประมวลกฎหมายนี้จะมีผลบังคับใช้แต่การ พิจารณานั้นยังไม่ถึงที่สุดจนถึงวันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 ไม่ว่าจะอยู่ในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา คดีเหล่านี้จะนำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญามาใช้บังคับไม่ได้ ต้องบังคับไปตามกฎหมายซึ่งใช้อยู่ก่อน และ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 เป็นต้นมา ให้ยกเลิกมาตรา 14 , 16 และมาตรา 87 ถึง 96 ใน กฎหมายลักษณะอาญา พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน พ.ศ. 115 และบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่นๆ ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในประมวล กฎหมายนี้ หรือที่ขัดหรือแย้งกับประมวลกฎหมายนี้ และพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวล

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 มาตรา 5 ได้บัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และเพื่อการนี้ให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงวางระเบียบการงานตามหน้าที่ เพื่อให้ดำเนินคดีอาญาเป็นไปโดยเรียบร้อย ตัวอย่างของกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 5 นี้ เช่น กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 กฎกระทรวงยุติธรรมออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช 2477 เป็นต้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 นี้ ด้วบทได้แบ่งบทบัญญัติออกเป็น 7 ภาค คือ

ภาค 1	ว่าด้วยข้อความเบื้องต้น
ภาค 2	ว่าด้วยการสอบสวน
ภาค 3	ว่าด้วยการพิจารณาในศาลชั้นต้น
ภาค 4	ว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา
ภาค 5	ว่าด้วยพยานหลักฐาน
ภาค 6	ว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม
ภาค 7	ว่าด้วยอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ

นอกจากจะแบ่งเป็น 7 ภาคแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังจำแนกเป็นมาตรา ต่างๆ ได้ 267 มาตรา ดังต่อไปนี้

ภาคที่ 1 ว่าด้วยข้อความเบื้องต้น แบ่งแยกออกเป็นลักษณะและหมวดในเบื้องต้นกฎหมายบัญญัติถึงข้อความทั่วไปต่างๆ ซึ่งพึงใช้ในการปรับบทกฎหมายของประมวลนี้ต่อไป เช่น บทบัญญัติเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศัพท์ ข้อความทั่วไปว่าด้วยผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย จำเลย สิทธิของจำเลย บันทึกล้อยคำสำนวนและเอกสารต่อจากนั้นเป็นบทบัญญัติถึงอำนาจพนักงานสอบสวนและศาลซึ่งแยกออกเป็น อำนาจสืบสวนสอบสวน และอำนาจศาล เช่น ในเรื่องขอปรับอำนาจและวงเขตแห่งท้องที่ซึ่งจะกระทำการสอบสวนและพิจารณาความ นอกจากนี้ในภาคที่ 1 ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการฟ้องคดีอาญา และคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา บทบัญญัติเกี่ยวกับหมายต่างๆ คือ หมายเรียกและหมายอาญาและได้บัญญัติถึงวิธีปฏิบัติตามหมายเหล่านั้น คือ จับขัง ค้น และ ปล่อยชั่วคราว บทบัญญัติทั้งหมดในภาค 1 นี้จัดเป็นข้อความเบื้องต้นทั่วไปที่จะรองรับและประสานกับบทบัญญัติในภาคต่อไปของประมวลนี้

ภาคที่ 2 สอบสวน แบ่งแยกบทบัญญัติออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะ 1 หลักทั่วไป ลักษณะ 2 การสอบสวน บทบัญญัติในภาคสองนี้บัญญัติถึงการให้อัยการจะฟ้องคดีได้แต่เฉพาะที่ได้มีการสอบสวนแล้วเท่านั้น การสอบสวนในคดีความผิดต่อส่วนตัว การสอบสวนความผิดอาญาทั้งปวง การยกเว้นไม่ทำการสอบสวน การเสนอคำร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน การกล่าวโทษ ผู้ทำการแทนพนักงานสอบสวน วิธีการสอบสวนในการสอบสวนสามัญ และการชันสูตรพลิกศพ เป็นต้น

ภาคที่ 3 วิธีพิจารณาความในศาลชั้นต้น ในภาคนี้บัญญัติถึงการฟ้องคดีอาญาและการไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณาคดีอาญา บทบัญญัติเกี่ยวกับการทำคำพิพากษาและคำสั่ง

ภาคที่ 4 อุทธรณ์และฎีกา บัญญัติถึงวิธีการอุทธรณ์คดีประเภทใดจึงจะอุทธรณ์ได้ การพิจารณาคำสั่งชั้นอุทธรณ์ การฎีกาประเภทคดีที่จะฎีกาได้ การพิจารณาคำพิพากษาและคำสั่งชั้นฎีกา

ภาคที่ 5 พยานหลักฐาน ในภาคนี้กฎหมายถึงทั่วไป พยานบุคคลพยานเอกสาร พยานวัตถุและผู้ชำนาญการพิเศษ

ภาคที่ 6 การบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมนิยม เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของศาลต่างๆ ในการบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมนิยม เหตุทะเลากการบังคับตามคำพิพากษา

ภาคที่ 7 อภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์เพื่อขอรับพระราชทานอภัยโทษ

3.2.5.1 **สาระสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477**

เนื่องจากบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นบทกฎหมายที่มีสภาพบังคับ ถ้าไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืน ก็จะเป็นเหตุให้ต้องขาดสิทธิที่จะได้รับผลต่อไป การแปล บทกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญานั้นต้องแปลโดยเคร่งครัดเสมอ บทบัญญัติที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความยอมใช้บังคับทันทีแก่กรณีที่มาสู่ศาล และสามารถบังคับได้ถึงกรณีที่เกิดอยู่ก่อนการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในเฉพาะบทบัญญัติเกี่ยวกับการสอบสวน ประเทศไทยใช้ระบบ Inquisitorial System ส่วนเกี่ยวกับการ

พิจารณาของศาลนั้นใช้ระบบ accusatorial system การพิจารณาความนั้นเลียนแบบมาจากกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความของอังกฤษ เว้นแต่มีได้นำเอาระบบลูกขุน (jury) มาใช้เท่านั้น

3.2.5.2 ลำดับขั้นตอนของวิธีดำเนินการเกี่ยวกับการพิจารณาคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 มีวิธีดำเนินการกระบวนวิธีพิจารณา เป็นลำดับดังนี้

1. วิธีดำเนินการก่อนฟ้อง ได้แก่ การสืบสวนสอบสวน และการวินิจฉัยว่า ควรจะฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ วิธีการดำเนินการขั้นนี้ เป็นการกำหนดหน้าที่ในการพยายามสืบเสาะข้อเท็จจริง โดยจะต้องวินิจฉัยว่า

- ได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงหรือไม่
- ผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดที่เกิดขึ้นนั้นจริงหรือไม่
- สมควรฟ้องร้องผู้ต้องหาเป็นคดีอาญาหรือไม่เพียงใด

2. วิธีพิจารณาคดีชั้นศาล เมื่อเป็นที่เชื่อได้แล้วว่าผู้ต้องหา กระทำความผิดจริง ผู้ต้องหาจะถูกนำเข้าสู่กระบวนวิธีพิจารณาในชั้นศาล ได้แก่ การฟ้องการให้การต่อสู้คดี การสืบพยานความมุ่งหมายของวิธีพิจารณาคดีชั้นศาล โดยวิธีพิจารณาในขั้นตอนนี้ ศาลจะต้องวินิจฉัยว่า

- จำเลยทำผิดจริงตามฟ้องหรือไม่
- ถ้าจำเลยได้กระทำความผิดจริงควรลงโทษจำเลย หรือใช้วิธีการบังคับอย่างไร

3. วิธีการบังคับคดี ซึ่งได้แก่ วิธีปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลที่ถึงที่สุดแล้ว เช่น ถ้าศาลได้พิพากษาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ประหารชีวิตจำเลย จะควรดำเนินการอย่างไร¹⁸

3.2.5.3 วัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ได้ใช้ระยะเวลาการร่างมาเป็นเวลานานหลายรัชกาล ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการร่างและยก่างหลาย

¹⁸ หยุด แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : 2507),

ชุดหลายคณะ นับแต่ครั้งการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 มาแล้วเสร็จและประกาศใช้ในต้นแผ่นดินรัชกาลที่ 8 ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประมวลกฎหมายที่ดีที่สุด ทันสมัย สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับการสืบสวนสอบสวนก็พยายามให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องร้องต่อศาลอย่างแท้จริงและให้มีการพิจารณาพิพากษาผู้กระทำความผิดโดยยุติธรรมที่สุด โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนในกระบวนการพิจารณาอย่างสากลเป็นสำคัญ

3.2.5.4 หลักการที่สำคัญๆ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ได้ร่างโดยอ้างอิงจากหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความของชาติตะวันตก มาเป็นแนวทาง ทำให้ประมวลกฎหมายฉบับดังกล่าวมีหลักการทางกฎหมายที่สำคัญๆ ผงกเข้าไป ดังนี้

1. **หลักการที่ต้องให้มีการฟ้องคดี (Akkusationsprinzip)**¹⁹ ผู้พิพากษาจะเป็นผู้เริ่มดำเนินการพิจารณาคดีเองไม่ได้ การที่จะพิจารณาคดีได้ก็ต่อเมื่อ มีคำฟ้องขึ้นมาสู่ศาล หลักการนี้เป็นหลักการสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะจะทำให้ผู้พิพากษาอยู่ในฐานะเป็นกลางไม่เข้าข้างคู่ความฝ่ายใด ผู้ฟ้องคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นั้น ได้แก่ เจ้าพนักงานของรัฐและผู้เสียหายซึ่งมีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาได้อย่างเท่าเทียมกัน อันจะทำให้หลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยแตกต่างจากหลักเกณฑ์ของต่างประเทศ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เยอรมัน ฝรั่งเศส ที่ไม่ยอมให้อิสระแก่ผู้เสียหายในการฟ้องคดีได้โดยลำพัง เหตุที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สิทธิฟ้องคดีได้โดยอิสระนั้นประกอบด้วย เหตุผลสองประการ คือ

ประการแรก การดำเนินกระบวนการพิจารณาความของไทยนับแต่อดีตมา การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นอำนาจของผู้เสียหายโดยตรงที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาล ดังนั้น เมื่อได้บัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว จึงยังคงมีบทบัญญัติให้ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาอยู่ดังเดิม

ประการที่สอง สืบเนื่องมาจากกระบวนการพิจารณาความตั้งแต่ออดีตเป็นต้นมา ข้อเสียสำคัญประการหนึ่งคือ ความไม่มีประสิทธิภาพของตระลาการ ที่มักใช้อำนาจหน้าที่อันมิชอบของตนไป

¹⁹ หยุด แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา, หน้า 11.

แสวงหาผลประโยชน์จากคู่ความ ดังนั้นการให้สิทธิผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาจึงเป็นการตรวจสอบและคานอำนาจในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงาน ทั้งยังเป็นการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดอาญาอีกประการหนึ่งด้วย การที่ประเทศไทยนำหลักการที่ต้องให้มีการฟ้องคดีมาบรรจุอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ทำให้คู่ความ ต้องเป็นผู้โต้แย้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายซึ่งกันและกัน และศาลเป็นคนกลางผู้วินิจฉัยคดี อันเป็นกรรมวิธีการตามแบบกล่าวหา

2. หลักเจ้าหน้าที่ดำเนินการ (Grundsatz des Officialbetriebes)

²⁰ หลักเจ้าหน้าที่ดำเนินการนี้ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้ถูกบรรจุอยู่ในเรื่องเจ้าพนักงานสืบสวนคดี โดยมีบทบัญญัติให้เจ้าพนักงานสืบสวนคดี สอบสวนคดีรวมทั้งฟ้องคดีได้เอง เว้นแต่จะเป็นความผิดอันยอมความได้

3. หลักปฏิบัติตามโอกาส (Opportunilaetsprinzip) ²¹

หมายความว่า การจะดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญา ในบางครั้งบางโอกาส จะดำเนินการได้หรือไม่ ให้พิจารณาตามความเหมาะสม ซึ่งกฎหมายให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจ เช่น การพิจารณาใช้ดุลพินิจว่าจะฟ้องหรือไม่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นำหลักการนี้มาใช้ในคดีลหุโทษหรือคดีที่มีความผิดอันมีโทษเล็กน้อยซึ่งยอมให้เจ้าพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่งานอื่นของรัฐเปรียบเทียบปรับได้เองโดยไม่ต้องฟ้องร้องคดี หลักการนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานำมาใช้ภายในขอบเขตจำกัดสำหรับคดีบางอย่างเท่านั้น เพราะถ้าใช้เป็นหลักการทั่วไปแล้วจะทำให้เสื่อมเสียความยุติธรรม

4. หลักสืบเสาะข้อเท็จจริงได้เอง (Inquisitionprinzip) ²²

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้อำนาจ เจ้าหน้าที่ของรัฐในการสืบเสาะข้อเท็จจริงได้เองโดยไม่ต้องมีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ เฉพาะในคดีอุกฉกรรจ์ หรือคดีอันยอมความไม่ได้ ซึ่งถือว่ารบกวนต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้นคดีอันสามารถยอมความได้นั้นจึงได้รับการยกเว้น ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้าไปสืบเสาะข้อเท็จจริงด้วยตนเองมิได้

²⁰ หยุต แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา, หน้า 13.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

5.หลักสืบเสาะความจริงแท้ (Prinzip der Materiellen Wahrheitserforschung)²³ หลักการดังกล่าวถือเป็นหลักใหญ่สำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ ถ้าศาลพิเคราะห์แล้วเห็นว่าตามที่จำเลยรับสารภาพนั้นไม่เป็นความจริง ศาลสามารถสั่งให้มีการสืบพยานได้เสมอ

6. หลักการให้การด้วยวาจา (Prinzip der Muendigkeit)²⁴ ประเทศไทยได้นำหลักการให้การด้วยวาจาและเป็นลายลักษณ์อักษรมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยบัญญัติการใช้หลักการให้การด้วยวาจาไว้สำหรับการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น กล่าวคือ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นผู้พิพากษาต้องอ่านคำฟ้องให้จำเลยฟัง สอบถามคำให้การของจำเลยและฟังคำพยานด้วยตนเอง ส่วนการพิจารณาชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาได้ใช้หลักการทำเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ แต่ยอมให้คู่ความตกลงด้วยวาจาประกอบคำอุทธรณ์ฎีกาและคำแก้อุทธรณ์ได้ นอกจากนี้ ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาฟังข้อเท็จจริงโดยพิจารณาจากจำนวนที่ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจัดบันทึกไว้ประกอบด้วย

7.หลักวิธีพิจารณาโดยตรง (Prinzip der Uumittelbarkeit)²⁵ ในกระบวนการวิธีพิจารณาของศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาต้องฟังคำฟ้องคำให้การของจำเลย คำให้การพยาน ฯลฯ โดยผู้พิพากษาจะมอบหมายให้เจ้าพนักงานหรือผู้อื่นใดปฏิบัติแทนไม่ได้ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้นำหลักวิธีพิจารณาโดยทางอ้อม อันเป็นข้อยกเว้นของหลักการนี้ โดยการที่ ผู้พิพากษาให้ผู้อื่นปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นแทนได้ในบางกรณี เช่น การส่งประเด็นไปสืบอยู่นอกเขตอำนาจศาล เป็นต้น

8.หลักวิธีดำเนินการโดยเปิดเผย (Prinzip de Unmittel)²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีบทบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาว่า ให้ศาลพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ซึ่งหมายถึงการยอมให้บุคคลที่ไม่มีประโยชน์ได้เสียในคดีเข้ารับฟังการพิจารณาพิพากษาของศาลได้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติหลักวิธีดำเนินการโดยเปิดเผยมาใช้แก่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น ยกเว้นคดีที่เหตุผลพิเศษที่สมควรจะใช้วิธีพิจารณาลับรวมทั้งวิธีพิจารณาของศาลเด็กและเยาวชน ซึ่งจะต้องมีชั้นตอนและกระบวนการวิธีพิจารณาเป็นพิเศษ ต่างจากผู้ใหญ่ ส่วนการพิจารณาชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาก็

²³ หยุต แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา, หน้า 15.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

ใช้วิธีลับเพราะผู้พิพากษาจะตรวจพิจารณาจากสำนวน เว้นแต่กรณีที่คู่ความขอแถลงประกอบ คำอุทธรณ์หรือฎีกาหรือคำแก้อุทธรณ์หรือฎีกา และในชั้นการสอบสวนของเจ้าพนักงานก็ใช้หลักวิธีการดำเนินการโดยลับในการสอบสวน เช่นกันการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยนี้ ทำให้กระบวนการพิจารณามีความโปร่งใส เพราะคนภายนอกสามารถเข้าร่วมฟังการพิจารณาได้

ในเรื่องของการพิจารณาพยานหลักฐาน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังได้นำทฤษฎีพิจารณาพยานหลักฐานตามแบบพิธี²⁷ (die formelle Beweistheorie) มาบรรจุไว้ด้วย นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับฟังความของศาลในบางกรณีว่า การที่จะรับฟังข้อเท็จจริงอย่างใดว่า พิสูจน์หรือหักล้างได้หรือไม่นั้น มีบทกฎหมายกำหนดไว้แน่นอน เช่น ในเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงในเรื่องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และคดีอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริง เป็นต้น

3.2.5.5 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ได้ปรากฏมีขึ้นเป็นอันมาก เริ่มต้นจากเมื่อบุคคลบุคคลผู้ต้องสงสัยว่า ได้กระทำความผิดตกอยู่ในการดูแลของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอำนาจในการดำเนินการต่อไปจนถึงขั้นที่จะทำให้ผู้ต้องหากลายเป็นจำเลยได้ ตามประมวลกฎหมายนี้แล้วสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา จะเกิดขึ้นในทันที ได้แก่²⁸

- เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที (มาตรา 84)
- ต้องอ่านหมายจับและแจ้งเหตุที่จับให้ผู้ถูกจับทราบ(มาตรา 84)
- การค้นจับต้องทำโดยสุภาพ ค้นผู้หญิงต้องให้ผู้หญิงเป็นผู้ค้น (มาตรา 85)
- การควบคุมผู้ที่ถูกจับต้องใช้วิธีการเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อไม่ให้หนี (มาตรา 86)
- ต้องนำตัวผู้ที่ถูกจับส่งให้ศาลภายในระยะเวลาที่กำหนดจะให้นานกว่านั้นไม่ได้ (มาตรา 84)

²⁷ หยุด แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา, หน้า 20.

²⁸ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ "สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย," ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, หน้า 45-46.

- ผู้ที่ถูกจับมีสิทธิยื่นคำร้องขอศาลให้ปล่อยตนเองได้ ถ้าการควบคุมหรือขังทำโดยผิดกฎหมาย (มาตรา 90)
- มีสิทธิทำคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว (มาตรา 106)
- เจ้าพนักงานต้องทำการสอบสวนก่อนยื่นฟ้อง (มาตรา 120)
- ก่อนมีการสอบสวน ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบและต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาเหล่านั้นอาจใช้เป็นหลักฐานยันเขาในการพิจารณาได้ (มาตรา 134)
- ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิไม่ให้การเลยก็ได้ (มาตรา 134)
- ห้ามพนักงานสอบสวนใช้วิธีการอันมิชอบเพื่อให้ผู้ต้องหาให้การ (มาตรา 135)
- ข้อความทุกข้อที่เกี่ยวข้องด้วยความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหาที่พนักงานสอบสวนได้มาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบ (มาตรา 138)

ดังกล่าวมาเป็นสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งถือเป็นแนวทางที่ปฏิบัติสืบมาในกระบวนการพิจารณาความอาญา โดยมีพัฒนาการมาโดยลำดับตามยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ของบ้านเมืองในครั้งนั้นๆ

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ที่ปรากฏในกฎหมายของประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่สมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ได้มีบทบัญญัติบางประการที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ให้สิทธิในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม และสิทธิทั่วไปของราษฎรไว้ แม้จะไม่ได้ระบุว่า เป็นสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา อย่างชัดแจ้ง แต่ราษฎรในยุคสมัยครั้งนั้นก็มีสิทธิ และรัฐก็ให้สิทธิมนุษยชนแก่ราษฎรพอสมควร ด้วยเหตุที่สภาพสังคมในครั้งนั้นยังเป็นสังคมที่มีขนาดไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก ทำให้รัฐธรรมาภิบาล มีความใกล้ชิดกับราษฎร สามารถปกครองดูแล บริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองอย่างทั่วถึง ต่อมาเมื่อสังคมมีความยิ่งใหญ่ขึ้น ในปลายของอาณาจักรสุโขทัย การจะปกครองดูแลด้วยพระองค์เองของพระมหากษัตริย์จึงดูเป็นเรื่องยาก ทั้งรูปแบบการปกครองประเทศแบบปิตุลาธิปไตย หรือพ่อปกครองลูก ที่มีมาแต่เดิม ได้แปรเปลี่ยนเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งกษัตริย์ที่มีสถานะเป็นพ่อขุน กลายเป็นสมมติเทวราช คือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ ประหนึ่งอวตารลงมาปกครองและอำนวยความสะดวกแก่พระราชอาณาจักร ตามคตินิยมของศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระราชอาณาจักรมีอาณาเขตกว้างขวางมากขึ้น มีหัวเมืองน้อยใหญ่มากมาย จึงเป็นเรื่องยากที่

พระมหากษัตริย์จะทรงบริหารราชการโดยลำพังพระองค์อย่างถ้วนทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ดังเช่นต้นกรุงสุโขทัย พระองค์จึงทรงแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร ข้าราชการ ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ไปปกครองดูแลหัวเมืองน้อยใหญ่ที่ห่างไกล บรรดาเจ้าเมือง ผู้ปกครอง เหล่านั้น ก็มีอำนาจด้านตุลาการ ไปด้วยอีกประการหนึ่ง ทำให้อำนาจบริหารและตุลาการทับซ้อนกัน

เนื่องจากในยุคปลายของกรุงสุโขทัย จนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีการปกครอง ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจทั้งปวงในแผ่นดินเป็นของพระมหากษัตริย์ ในฐานะองค์ สมบูรณาญาสิทธิ กฎหมายในยุคสมัยดังกล่าว จึงบัญญัติให้สิทธิแก่ราษฎรน้อยมาก การ กำหนดหน้าที่ของราษฎร จึงเป็นสาระสำคัญของกฎหมาย การให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาตาม กฎหมายนั้น ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการละเมิดพระราชอำนาจในการควบคุมตัวผู้ต้องหา นั้น หรือแม้แต่บทบัญญัติที่ห้ามมิให้ตระลาการกระทำการเกินอำนาจ นั้น ก็เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะ คุ้มครองพระราชอำนาจทางด้านตุลาการของพระมหากษัตริย์มิให้ ตระลาการ ใช้อำนาจอย่าง อ้าเอวใจ อันจะทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศ จากการติฉิน ของราษฎร ให้ต้องระคายเบื้องยุคล บาทอีกด้วย สิทธิของผู้ต้องหาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จึงไม่ปรากฏ ในตัวบทกฎหมายฉบับใดเลย สิทธิของผู้ต้องหาจะมีได้ด้วยความสะดวกของตระลาการ เฉพาะคดีเท่านั้น การไม่ให้ตระลาการใช้ดุลพินิจได้นั้น ย่อมกลายเป็นช่องทางให้ตระลาการหา ประโยชน์อันมิชอบจากอำนาจหน้าที่ของตน ด้วยการเรียกรับสินบน จากคู่ความเพื่อให้คู่ความ ได้รับความอภิสิทธิ์ ตามความปรารถนาของคู่ความนั้น

นอกจากปัญหาเรื่องความไม่ชอบธรรมของบรรดาตระลาการแล้ว กระบวนวิธี พิจารณาที่โหดร้าย ทารุณ นับแต่ขั้นตอนการสืบพยาน การพิสูจน์ความผิด หรือหลักจารีตนคร บาล ในสายตาของชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรีในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สืบมาถึงแผ่นดินรัชกาลที่ 4 นั้น เป็นเหตุให้เกิดการบิบบคั้นจากนานาชาติตะวันตกด้วยการขอเข จ้าทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อันเป็นปัจจัยให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศาล ในครั้งนั้นไทยต้องเสียเปรียบในด้านการศาล จนกล่าวได้ว่า เอกราชทางการศาลของไทยนั้น สิ้นคลอนจนแทบจะสูญไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงทรงมี พระราชดำริ ให้ปฏิรูปกฎหมาย การศาล และการยุติธรรม เพื่อประสงค์ที่จะขอแก้ไข สนธิสัญญาความไม่เสมอภาคทางการศาล เป็นผลให้บรรดากฎหมายต่างๆ ที่มีมาแต่เดิม ต้อง ยกเลิกไปโดยกฎหมายใหม่ๆ ทั้งหลาย ที่ไทยได้ประกาศใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูป กฎหมาย ในครั้งนั้น ก่อเกิดกฎหมายวิธีพิจารณาความสมัยใหม่ ขึ้นมากมาย ด้วยการร่างโดย อาศัยหลักการตามแบบอย่างประเทศตะวันตก ผสมผสานกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทย ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาปรากฏมีขึ้นเป็นครั้งแรกในกฎหมาย นับแต่นั้นเป็นต้นมา

บรรดากฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาของไทย อาทิ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 จนถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ได้มีบทบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาบรรจุอยู่เพื่อให้กระบวนการพิจารณาเกิดความยุติธรรมสูงสุด



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงพุทธศักราช 2478

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงพุทธศักราช 2478 ซึ่งเป็นปีที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการมาโดยลำดับ สามารถนำมาวิเคราะห์ถึงเหตุผลของสภาพบ้านเมืองที่มีอิทธิพลต่อกฎหมายและสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทย ในแต่ละยุคสมัย จนได้ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมถาวรในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 อันเป็นประมวลกฎหมายที่ไทยได้ยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน

4.1 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทยมีกฎหมายตราสามดวง ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระและรวบรวมบรรดากฎหมายกรุงศรีอยุธยา ที่เสียหายมาจากภัยสงคราม มาจารลงสมุดไทยแล้วประทับตรา คชสีห์ ราชสีห์ และบัวแก้ว เพื่อให้มีผลบังคับใช้ทั่วพระราชอาณาจักร เมื่อครั้งที่ทรงสถาปนากองทัพให้สถาปราชวงศ์แห่งกรุงเก่า นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระบรมราชโองการหลายประการในอันที่จะทรงฟื้นฟูสภาพสังคม วัฒนธรรม บ้านเมือง และด้านอื่นๆ แล้วพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองสมดังพระราชประสงค์ ประกอบกับในครั้งนั้นมีเหตุแห่งความผิดเพี้ยนของกฎหมาย ที่ใช้สืบมาแต่กรุงเก่า ทำให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระกฎหมายและรวบรวมให้เป็นระเบียบ ทั้งยังปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ในเวลานั้น กฎหมายตราสามดวงที่ตราขึ้นในรัชกาลนี้ จึงเป็นกฎหมายที่อิงเอาหลักกฎหมาย พระโองการต่างๆ ที่ใช้กันมาแต่ครั้งสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายธรรมศาสตร์ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งปลายสมัยกรุงสุโขทัย กฎหมายไทยในสมัยโบราณ แบ่งออกเป็นพระธรรมศาสตร์ กับพระราชศาสตร์ โดยเฉพาะพระธรรมศาสตร์ เป็นคัมภีร์ที่ได้รับจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ด้วยมีความเชื่อว่าเป็นคัมภีร์ที่พระมนูสวามีได้ไปคัดมาจากกำแพงจักรวาล นับถือกันเป็นกฎหมายที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นธรรมที่สุด คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู จึงมีอิทธิพลต่อกฎหมายโบราณของไทยเป็นอันมาก โดยเฉพาะตัวบทกฎหมายที่เป็นพระธรรมศาสตร์ อันเป็นแม่บทของกฎหมายทั้งปวงในแผ่นดินนั้น มิให้มีการแก้ไขไม่ว่าจะด้วยประการใดก็ตาม ดังนั้นเมื่อถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระ

กฎหมายโดยการรวบรวมบรรดากฎหมายเก่าก่อนมาชำระเรียบเรียงเข้าใหม่แล้วบัญญัติเป็นกฎหมายตราสามดวง ใช้บังคับทั่วทั้งพระราชอาณาจักร

เมื่อไทยรับอิทธิพลของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ อันเดียวมาจากรามัญ คตินิยมของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ก็มีอิทธิพลต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทยมิใช่น้อย เมื่อคตินิยมเหล่านี้ได้ผสมผสานกับคตินิยมของพระพุทธศาสนา ที่คนไทยนับถือมาแต่เดิม โดยเฉพาะเรื่องของสากลจักรวาลที่มีเขาพระสุเมรุเป็นประธานเช่นเดียวกับคติของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ส่วนคติของพระพุทธศาสนาได้ปรุงแต่งจนกลายเป็นไตรภูมิ ดังที่ปรากฏวรรณกรรมเรื่อง เถภูมิกถา ในสมัยปลายกรุงสุโขทัย สำหรับคติความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์นั้น เมื่อคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ได้ผสมผสานกับคตินิยมของพระพุทธศาสนาแล้ว พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้อวตารลงมาเป็นพระมหานุรุช แล้วได้รับเลือกจากมหาชนให้เป็นพระเจ้าสมมตราชปกครองแผ่นดินให้เกิดความผาสุกร่มเย็น คตินิยมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาสอนเน้นถึงการที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ได้นั้นจะต้องมาจากพสกนิกรสมุส คือ เป็นที่เคารพนับถือ และยินดีของปวงพสกนิกรทั้งปวง แทนที่ความเชื่อเรื่องการอวตารจากพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ทั้งการกล่าวถึงเทพเจ้าทั้งหลายก็มักให้ความสำคัญในฐานะผู้อภิบาลรักษาโลกให้สงบร่มเย็น มากกว่าการเป็นเทพผู้ทรงอำนาจทางมหิทธานุภาพ เทพเจ้าทั้งหลายที่กล่าวถึงก็สถิตอยู่ในชั้นกามภูมิตามคติไตรภูมิของพระพุทธศาสนา

เมื่อกรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง กรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นราชธานี โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไทยได้รับอิทธิพลจากคติการปกครองของขอมเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา เพราะเหตุที่ไทยได้เจริญพระราชไมตรีกับนครกัมพูชาและยังเคยทำสงครามชนะอีกด้วย ทำให้อิทธิพลของวัฒนธรรมประเพณีขอม ได้เข้ามาอยู่ในหลายภูมิภาคนับแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงพระราชอาณาจักรอยุธยา ดังปรากฏบรรดาปราสาทหินของขอมมากมายในประเทศไทย คตินิยมเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชา ก็ได้เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมขอมของกัมพูชา นับแต่ครั้งนั้นมา และยังเด่นชัดในสมัยของกรุงศรีอยุธยา ปรากฏพระราชพิธีที่มีพราหมณ์เข้าร่วมด้วย คำราชาศัพท์ที่มีคำเขมรแทรกอยู่ แต่กระนั้นพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงตั้งตนเป็นเทวราชาโดยแท้พระองค์ยังทรงเป็นพุทธมามกะ ผู้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ดังคำเรียกพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า “สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว” และเรียกองค์รัชทายาทว่า “สมเด็จพระหน่อพุทธางกูร” เป็นต้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าคตินิยมทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ได้ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนในครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ได้เข้ามาปรุงแต่งการปกครองบ้านเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นการใช้ราชาศัพท์ที่แตกต่างจากคำพูดทั่วไปของ

ราชฎร พระราชพิธีและพิธีกรรมต่างๆ แม้แต่พิธีกรรมบางประการที่บัญญัติอยู่ในกฎหมายก็ให้ บทบาทพรหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี นอกจากนี้ สังคมยังยกย่องให้พรหมณ์เป็นผู้แตกฉานใน พระธรรมศาสตร์ด้วยเหตุที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพรหมณ์ ฮินดู บรรดาพิธีกรรมทั้งหลาย เหล่านี้เป็นกุศโลบายในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ อันจะทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาด เป็นที่เกรงขามในแผ่นดิน ซึ่งเหมาะสมกับสังคมอยุธยาที่มีความซับซ้อน ประกอบเข้าด้วยชน หลายกลุ่มเหล่า การที่พระมหากษัตริย์จะทรงใกล้ชิดกับราชฎรดังเช่นในสมัยต้นกรุงสุโขทัยนั้น จึงดูเป็นเรื่องยาก การยกระดับพระมหากษัตริย์ให้ทรงอยู่เหนือไพร่ฟ้า ประชาราชฎร ก็เพื่อ ประโยชน์ในการบริหารราชการแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงกระจายอำนาจการปกครอง และ พระราชทานพระราชอำนาจในการตัดสินคดีความให้แก่ข้าราชการไปทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระ กรรณ การสร้างความเชื่อเรื่องประเพณีพิธีกรรมจึงเป็นการเสริมความศักดิ์สิทธิ์ของพระราช อำนาจและให้เกิดการยอมรับของสังคมในพระราชฐานะ ด้วย

แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจอย่างไพบุลย์มหาศาลก็ตาม แต่หลักของศาสนาพรหมณ์ ฮินดู ที่ผสมผสานเข้ากับศาสนาพุทธ ย่อมวางหลักการให้พระราช อำนาจอย่างถูกต้องและเป็นธรรม เพื่อจะทรงอำนวยความผาสุกร่มเย็นสู่พระราชอาณาจักรได้ อย่างถ้วนทั่ว หากพระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจไปในทางที่ผิดทำนองคลองธรรม ไม่ทรงอำนวย ความผาสุกร่มเย็นแก่อาณาประชาราษฎร์แล้ว ความพิบัติก็จะบังเกิดแก่พระมหานครที่ทรง ปกครองอยู่ หลักการเช่นนี้ ย่อมเป็นเหตุเป็นผลกัน แม้ว่าหลักศาสนาจะอ้างถึงอำนาจของเทพ เจ้าที่มีอภิปิสูจน์ได้ก็ตาม แต่ความวิบัตินั้นย่อมเกิดจากความเสื่อมทรามของผู้ปกครอง และคน ในสังคม การที่กฎหมายและศาสนานำเอาอำนาจที่เรามองไม่เห็นมากล่าวอ้าง ก็เพื่อให้เกิดความ ยำเกรง ไม่กล้าฝ่าฝืนหรือปฏิบัติให้ผิดทำนองคลองธรรมได้

นอกจากกฎหมายจะเป็นเครื่องมือในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินของพระองค์เป็นไปตามพระราชประสงค์แล้ว กฎหมายยังเป็น เครื่องมือควบคุมการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้อีกประการหนึ่ง ด้วยอิทธิพลของ คติความเชื่อของทั้งศาสนาพรหมณ์ ฮินดู และ ศาสนาพุทธที่ผสมผสานกันตั้งแต่กฎหมายใน สมัยกรุงศรีอยุธยา จนมาถึงการชำระกฎหมายในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กฎหมายตราสามดวงก็ได้รับอิทธิพลของการ ผสมผสานระหว่างศาสนาพรหมณ์ ฮินดู และศาสนาพุทธอย่างมากมาย นิติวิธี และนิติ ประเพณีต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายตราสามดวงนี้ ก็เกิดจากจารีตประเพณีเดิม ของไทยทั้งหลายที่ใช้เวลาสั่งสมมาหลายยุคสมัย โดยมีหลักศาสนาพรหมณ์ ฮินดู ที่บรรจุอยู่ใน พระธรรมศาสตร์ เป็นหลักสำคัญ พระธรรมศาสตร์นี้ จะเป็นหลักแห่งกฎหมายทั้งปวงในแผ่นดิน จะกล่าวถึงการใช้อำนาจในการบริหารแผ่นดินอย่างกว้างๆ ว่าไปแล้วก็เหมือนกับรัฐธรรมนูญที่เรา

ใช้กันอยู่ในยุคปัจจุบัน แต่เนื่องจากในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ไทยปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจทั้งปวงเป็นของพระมหากษัตริย์ กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือที่จะแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชอำนาจที่ผู้อื่นมิอาจก้าวล่วงหรือละเมิดได้ ซึ่งกฎหมายจะใช้คำว่า “ละเมิดพระราชอำนาจ” ในสายตาของราษฎรแล้วกฎหมายจึงเป็นเครื่องแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชอำนาจ เราอาจเคยเห็นคนโบราณจะต้องยกมือท่วมหัวด้วยความยำเกรงเมื่อเอ่ยถึงพระเจ้าแผ่นดิน ในขณะที่เดียวกันกฎหมายก็เป็นเครื่องมือในการควบคุมการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ด้วย ดังปรากฏความในพระธรรมศาสตร์ ที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม อำนวยสุขสวัสดิแก่พระมหานคร และหลักทศพิธราชธรรม อันเป็นราชธรรมในการควบคุมความประพฤติของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้พระธรรมศาสตร์ยังกำหนดหลักเกณฑ์การปฏิบัติตนของตุลาการ ผู้พิพากษา ให้ใช้อำนาจอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ดังปรากฏในหลักอินทภาษ ซึ่งห้ามมิให้ผู้พิพากษามีอคติ กับคู่ความด้วยเหตุ ด้วยความรัก (ฉันทาคติ) ด้วยความหลง (โมหาคติ) ด้วยความโกรธ (โทษาคติ) และด้วยความเกรงกลัวภัย (ภยาคติ) และเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ พระธรรมศาสตร์จึงกำหนดให้หลักการนี้เป็นหลักธรรมที่พระอินทร์ประทานมา ให้บรรดาตระลาการทั้งหลายได้ปฏิบัติกัน

ด้วยเหตุที่พระธรรมศาสตร์เป็นหลักกฎหมายสำคัญแฝงด้วยหลักธรรมในการปกครองบ้านเมือง และการอำนวยความสะดวก จึงมีข้อห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดบิดเบือนหรือดัดแปลงแก้ไขพระธรรมศาสตร์ ได้ กฎหมายตราสามดวงในต้นกรุงรัตนโกสินทร์จึงเกิดจากการชำระกฎหมาย แล้วรวบรวมเข้าเป็นฉบับเดียวกันเท่านั้น พระมหากษัตริย์จะทรงออกกฎหมายได้ด้วยการอิงเอาหลักคณาในพระธรรมศาสตร์เป็นแนวทางสำคัญและต้องอ้างถึงในคำปรารภด้วยเสมอ บรรดากฎหมายที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บัญญัติขึ้นภายหลังนี้ เรียกกันว่าพระราชศาสตร์

พระราชศาสตร์เป็นบรรดากฎหมาย อรรถคดี พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ในการสร้างกฎเกณฑ์ เพื่อควบคุมให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย ผาสุก ปราศจากความขัดแย้งกัน พระราชศาสตร์นี้จะผันแปรไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ทั้งยังสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและสถานการณ์ของสังคมในครั้งนั้นๆ ด้วย

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏในกฎหมายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นแทบจะไม่ปรากฏให้เห็นเป็นลายลักษณ์อักษรในตบทกฎหมายใดเลย ทั้งนี้เพราะกฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกป้องพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์สมบูรณาญาสิทธิ สิทธิทั้งปวงในแผ่นดินเป็นของพระมหากษัตริย์ ผู้หนึ่งผู้ใดที่ล่วงละเมิดพระราชอำนาจนี้ จะต้องได้รับโทษานุโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ การกำหนดหน้าที่จึงเป็นเรื่องง่ายกว่า

การให้สิทธิ เพราะหากให้สิทธิไปแล้วย่อมเป็นการให้เสรีภาพทางอ้อม อันจะนำมาซึ่งการง่ายที่บุคคลจะใช้สิทธิอย่างไม่มีขอบเขต กฎหมายตราสามดวงจึงกำหนดหน้าที่ของราษฎรเพื่อเป็นการง่ายต่อการบริหารราชการแผ่นดิน ให้เป็นปกติสุข เพราะทั่วทั้งพระมหากษัตริย์ขึ้นอยู่กับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพียงผู้เดียว การทำผิดหน้าที่จึงเป็นการล่วงละเมิดพระราชอำนาจที่ทรงกำหนดหน้าที่เหล่านั้นให้ หรือกล่าวอย่างสามัญว่าไม่เชื่อฟังพระมหากษัตริย์ นั่นเอง ผู้ที่ทำผิดหน้าที่จึงต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายกำหนด แม้แต่การที่ผู้ใดไปล่วงละเมิดผู้อื่น ให้เกิดความไม่เป็นปกติสุขขึ้นนั้น กฎหมายก็ถือว่ากระทำความผิดดังกล่าวเป็นการละเมิดพระราชอาญา หมายความว่า เป็นการละเมิดอำนาจการปกครองให้เกิดความปกติสุขของพระมหากษัตริย์ บุคคลผู้ทำละเมิดนั้นจึงต้องได้รับโทษ เช่นกัน

คตินิยมของกฎหมายตราสามดวง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ให้ความสำคัญแก่พระมหากษัตริย์เป็นอันมาก ไม่ว่าจะทำผิดประการใด กฎหมายย่อมถือว่าเป็นการละเมิดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เมื่อมีการกระทำความผิดตามกฎหมายเกิดขึ้นแล้ว ผู้กระทำความผิดนั้นจะกลายเป็นผู้ต้องหาในทันที และค่านิยมของสังคมในครั้งนั้น ก็มักจะเชื่อโดยสนิทใจเลยว่า ผู้ต้องหาคนนั้นคือผู้กระทำความผิดอย่างแน่นอน ต้องนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาและรับลงโทษโดยเร็ว เพื่อให้เกิดความเช็ดหลาบ ต่างจากในปัจจุบันที่เราจะมองว่าผู้ต้องหานั้นยังเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะได้มีการพิพากษาชี้ชัดแล้วว่ากระทำความผิดจริง จึงจะนำไปลงโทษสาเหตุที่ในอดีต สังคมไทยมีค่านิยมเช่นนั้น ก็เพราะว่ารัฐจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นแก่สังคมถึงประสิทธิภาพในการทำงานในทุกๆ ด้าน รวมทั้งการศาลและการยุติธรรม ความบกพร่องของการทำงานของรัฐบาล ย่อมบั่นทอนความเชื่อมั่นของสังคม และนำมาซึ่งความสั่นคลอนของอำนาจรัฐได้ ดังนั้นการสร้างค่านิยมว่าผู้ต้องหา เป็นผู้กระทำความผิด ต้องรีบเข้าสู่กระบวนการพิจารณาความแล้วนำไปลงโทษโดยเร็ว นั้น จึงเป็นวิธีที่รัฐสร้างความน่าเชื่อถือในประสิทธิภาพการทำงานแก่ราษฎร ผู้ต้องหาในคดีอาญา ในครั้งนั้นจึงไม่ได้รับสิทธิ ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ อันจะพึงมีเมื่อตนต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาความ ทั้งกระบวนการพิจารณาความทั้งหลายในครั้งนั้น ก็มีวิธีการที่ค่อนข้างจะทารุณโหดร้าย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ราษฎรทั้งหลายในแผ่นดินเกิดความยำเกรงไม่กล้าที่จะกระทำความผิด เพื่อที่จะได้ไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการอันทารุณโหดร้ายนี้ แต่ก็มีผู้บริสุทธิ์มิใช่น้อยต้องได้รับโทษทัณฑ์ เพราะทนายความต่างๆ ที่ทรามและโหดร้ายไม่ไหว จึงต้องรับสารภาพไปทั้งๆ ที่ตนมิได้กระทำความผิดแต่อย่างใด เพราะในทางกลับกันรัฐก็ต้องการที่จะสร้างความน่าเชื่อถือในระบบวิธีพิจารณาความที่มีประสิทธิภาพด้วย เพราะหากรัฐบาลปกครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาแล้ว รัฐย่อมถูกติฉินจากราษฎรทั้งปวงอันเป็นเหตุให้ระคายเคืองพระยุคลบาทได้ นอกจากนี้บรรดาตระลาการทั้งหลายก็มีบทกำหนดโทษแก่ตระลาการที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบกพร่อง เสียหาย อาทิจ การเล้าโลมคู่ความ เป็นต้น ก็ต้องได้รับโทษฐานละเมิดพระ

ราชอาณาจักร เช่นกัน ในฐานะที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชฤทัยให้ปฏิบัติหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณแล้วกลับใช้หน้าที่นั้นด้วยความทุจริต ขาดความจงรักภักดี เกิดความเสียหายต่อพระเกียรติยศและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

การชำระความเพื่อหาข้อเท็จจริงในครั้งนั้น มีกรรมวิธีที่เรียกว่า “**จารีตนครบาล**” หลักจารีตนครบาลนี้ มิได้บัญญัติแยกออกมาเป็นการเฉพาะ แต่จะบรรจุอยู่ในหลายลักษณะหลายมาตรา วัตถุประสงค์ของจารีตนครบาล เพื่อเป็นการข่มขู่ให้ผู้กระทำความผิดต้องยอมรับผิดที่ตนได้กระทำความ ด้วยวิธีการอันเป็นการข่มขู่ต่างๆ นานา เช่น การเขียนถามโจร การใส่ชื่อ การลับศิระสามเสี่ยง หรือการมัดแขนน้ำตากแดด เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักจารีตนครบาลนี้ ดูทารุณโหดร้าย เพื่อเป็นการบังคับให้ผู้ต้องหาต้องรับสารภาพ ยอมรับความผิดแม้บางครั้งตนจะมีได้กระทำก็ตาม แต่ทนความทรมานอันหนักนี้ไม่ไหว ตระลาการเองในฐานะที่เป็นเจ้าเมืองด้วยก็พยายามจะสร้างผลงานให้ปรากฏจึงพยายามใช้จารีตนครบาลเป็นเครื่องมือเพื่อให้ผู้ต้องหาต้องรับผิด และปิดกั้นการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ให้มากที่สุด การพิจารณาคดีจะได้เสร็จสิ้นนอกจากจารีตนครบาล แล้ว กฎหมายตราสามดวงยังกำหนดกรรมวิธีในการพิจารณาอีกหลายประการ ได้แก่ ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำ ลุยเพลิง และลักษณะพยาน

ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำ ลุยเพลิงนี้ เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ของคู่ความ เมื่อไม่สามารถจะพิสูจน์ความจริงได้ด้วยพยานหลักฐานอื่นใดแล้ว กฎหมายลักษณะนี้ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนาโดยตรง พรหมณ์จะต้องทำหน้าที่ผู้ประกอบพิธีอ่านโองการ สถาปนาผู้กระทำผิดให้ได้รับความทุกข์ทรมาน และอวยพรให้ผู้บริสุทธิ์ได้รับความปลอดภัยจากการพิสูจน์นี้ โดยอ้างอิงมหรานุภาพของเทพดาทั้งหลายมาช่วยเหลือในการพิสูจน์ครั้งนี้ การที่กฎหมายกำหนดวิธีการเช่นนี้ เพื่อใช้ในกรณีที่มีอาชญาพยานหลักฐานอื่นใดมีพิสูจน์ได้อีกแล้ว จึงต้องพึงอำนาจที่เราไม่สามารถพิสูจน์ได้ เพียงแต่ใช้ความเชื่อในคตินิยมทางศาสนาเป็นสำคัญ แม้ขั้นตอน กรรมวิธี ในการพิสูจน์ตามพระฯ โยยการลักษณะนี้ จะดูเป็นการเสี่ยงต่อสิทธิในสวัสดิภาพของคู่ความก็ตาม แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่ากฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะข่มขู่ให้ผู้กระทำความผิดรับสารภาพเสียก่อนเข้าสู่กระบวนการพิสูจน์ ตามพระโยยการลักษณะนี้ ด้วยความเกรงกลัวต่ออำนาจของเทพดาที่เรามองไม่เห็น และกลัวที่จะได้รับความทรมานตามคำสาปแช่งของพรหมณ์ในฐานะผู้ประกอบพิธี ทั้งบรรยากาศการประกอบพิธีก็มีความศักดิ์สิทธิ์ น่าเคารพ ยำเกรง ซึ่งผู้กระทำความผิดอาจจะสารภาพผิดด้วยตนเองก่อนจะดำเนินวิธีพิสูจน์ก็เป็นได้ แต่เท่าที่ปรากฏ ก็มีจำนวนมิใช่น้อยที่คู่ความต้องเข้าสู่กระบวนการวิธีพิสูจน์ตามพระโยยการลักษณะนี้ จนต้องได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก หรือบางครั้งผู้บริสุทธิ์เองก็เกรงกลัวต่อกรรมวิธีดังกล่าว จึงยอมสารภาพว่าตนกระทำผิด ก็มี

ลักษณะพยาน เป็นกฎหมายที่กำหนดว่าบุคคลประเภทใดบ้างที่ศาลอนุญาต ให้
 คู่ความอ้างเข้าเป็นพยานในชั้นศาล แต่ทั้งนี้ คู่ความก็สามารถอ้างบรรดาบุคคลที่กฎหมายห้ามมิ
 ให้อ้างเป็นพยานในชั้นศาลได้ หากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยินยอม แต่โดยมากคู่ความก็จะไม่ยินยอม
 ให้อีกฝ่ายอ้างบุคคลต้องห้ามตามกฎหมายเหล่านั้นเข้าเป็นพยานในชั้นศาล เพราะคงไม่มีใครที่
 จะสนับสนุนให้คู่ความอีกฝ่ายมาอ้างพยานเพื่อให้การเป็นปฏิบัติแก่ตนเป็นแน่ จึงน้อยนักที่จะ
 ปรากฏว่าคู่ความยินยอมให้อีกฝ่ายอ้างพยานอันต้องห้ามด้วยกฎหมายเข้ามาเป็นพยานในคดี
 สำหรับพยานที่กฎหมายห้ามมิให้นำเข้ามาเป็นพยานในคดีนั้น เรียกกันว่าอุทริพยาน ได้แก่ คนที่
 ไม่อยู่ในศีล 5 ศีล 8 คนกุ่มนี้ยืมสินคู่ความ คนผู้เป็นทาส คู่ความคนเป็นญาติเพื่อนคู่ความคนที่
 อยู่กินกับคู่ความ คู่วิวาทคู่ความ คนมักมาก คนจองเวรกับคู่ความ คนโรคมาก เด็กอายุต่ำกว่า
 7 ขวบ คนแก่อายุมากกว่า 70 ปี คนส่อเสียด วนิพก คนเร่ร่อน คนขอทาน คนหูหนวก คนตา
 บอด หญิงโสเภณี กระเทย หญิงแพศยา หญิงมีครรภ์ พอมดแม่มด หมอเถื่อน ช่างทำรองเท้า
 ชาวประมง นักเลงการพนัน โจร คนขี้โมโห เพชฌฆาต เป็นต้น สาเหตุที่กฎหมายห้ามมิให้อ้าง
 บุคคลเหล่านี้เป็นพยานในชั้นศาลนั้น เพราะ กฎหมายมีวัตถุประสงค์จะกันมิให้บรรดาบุคคลซึ่ง
 ค่านิยมของสังคมเชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่น่าเชื่อถือ น่ารังเกียจ หรือด้อยด้วยวิญญูติ เข้าสู่กระบวนการ
 ยุติธรรมในฐานะพยาน เพราะอาจจะไม่มีประโยชน์ใดๆ ต่อรูปคดีเลย กฎหมายในครั้งนั้นจึงห้าม
 มิให้คู่ความนำบุคคลเหล่านี้เข้ามาอ้างเป็นพยาน ซึ่งต่างจากในปัจจุบันที่กฎหมายให้ดุลพินิจแก่
 ศาลในการรับฟังพยาน และชั่งน้ำหนักพยาน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าพระไอยการลักษณะพยานนี้ มี
 ความเหมาะสมกับสภาพการณ์สังคมในยุคนั้น เพราะ ถ้ากฎหมายให้อำนาจตระลาการในการใช้
 ดุลพินิจเลือกรับฟังพยานแล้ว ย่อมเป็นช่องทางให้ตระลาการใช้อำนาจในการใช้ดุลพินิจหา
 ประโยชน์โดยมิชอบกับคู่ความได้ อันจะทำให้เป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดินของ
 รัฐสุริยัปตย์ มิใช่น้อย

ในส่วนของการลงโทษก็เช่นกัน กฎหมายตราสามดวงได้กำหนดบทลงโทษในมูล
 คดีอาญาไว้หลายประการ ตามกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ถึง 10 สถานความผิด อันได้แก่

1. ให้ฟันคอ ธิบเรื่อน ธิบราชบาทว์ เอาลูกเมียข้าคนเป็นจตุรบาทว์
 ทรัพย์สิ่งของเอาเข้าพระคลังจณสิ้น
2. ให้ไส่มือ ไสเท้า ไสตรูไว้
3. ทวนด้วยหนัง ไม้ หวาย ยกหนึ่ง ยกสอง ยกสาม แล้วประจาน จำ
 ตรูไว้เดือนหนึ่ง สองเดือน สามเดือน
4. ให้ไหมจตุรคุณ แล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง
5. ให้ไหมตรีคุณ แล้วเอาตัวออกจากราชการ

6. ให้ใหม่ทวิคูณ แล้วประจานสามวัน เจ็ดวัน ให้พ้นโทษ
7. ให้ใหม่ลาหนึ่ง แล้วให้ใช้ของ ของเขา
8. ให้ตัดปาก แหวะปาก เอามะพร้าวห้าวยัดปาก
9. ให้ภาคทัณฑ์ไว้
10. ให้กอดูเบกษา (เรียกประกันทัณฑ์บน)

โทษพ้นคอริบเรือน คือโทษประหารชีวิตแล้วริบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้ตกเป็นของหลวง รวมทั้งริบลูกเมีย ข้าคนของผู้กระทำผิดลงเป็นทาสด้วย โทษสถานนี้นับว่าเป็นสถานหนักที่สุด

ใส่ตรู คือ เข้าคุมขังในห้องขังมืด โดยมากจะเป็นห้องขังใต้เรือนของตระลาการเอง มักมีกำหนดเวลาไม่เกินสามเดือน

ทวน คือ การเสียนหลัง ไม่ว่าจะเป็ด้วยหวายหรือเชือกหนัง

ปรับไหม สี่เท่า สามเท่า สองเท่า หรือ หนึ่งลา คือการบังคับเอาเงินจากผู้กระทำผิด แล้วบังคับให้ทำอะไรอีกอย่างหนึ่ง เช่น เอาตัวลงหญ้าช้าง เอาตัวออกจากราชการ ประจาน หรือ ให้ใช้ของของเขา เป็นต้น

กอดูเบกษา คือ การเรียกประกันทัณฑ์บน

บรรดาโทษที่ลงแก่ผู้กระทำผิดนั้นก็มียากน้อย ตามความเหมาะสมกับความผิดที่ได้กระทำลงไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแก้แค้นให้สาสมกับความเสียหายที่บังเกิดขึ้น อาทิ หากฆ่าผู้อื่นให้ถึงแก่ความตายแล้ว โทษก็ย่อมต้องเป็นการถูกประหารชีวิตด้วยการฟันคอก นอกจากนี้ การลงโทษในหลายสถานนั้น ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะสั่งสอนให้ผู้กระทำผิดไม่กล้ามาทำความผิดอีก เช่น การนำตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษแล้วนำออกประจานให้ต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง ในขณะที่เดียวกันบรรดาราษฎรผู้พบเห็นการประจานดังกล่าวก็เกิดความกลัวเกรงไม่กล้าที่จะกระทำความผิด การนำตัวผู้กระทำความผิดไปประจานดังกล่าว จึงเป็นการข่มขู่ผู้บริสุทธิ์มิให้บังอาจกระทำความผิด เพื่อจะได้ไม่ต้องมารับโทษ ดังตัวอย่างที่ปรากฏ นอกจากนี้แล้วบรรดาโทษบางสถาน ก็มีความรุนแรงและน่าเกรงกลัวเป็นอย่างยิ่ง เช่น โทษสถานให้ตัดปาก แหวะปาก เอามะพร้าวห้าวยัดปาก ซึ่งหากผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับโทษในสถานดังกล่าวแล้ว คงจะได้รับความทุกข์เวทนาเป็นอันมาก หรืออาจจะทนพิษบาดแผล จนรับประทานอะไรไม่ได้เลยทีเดียว แต่กระนั้น ศาสตราจารย์ พระวรภักดีพิบูลย์ ได้กรุณาอธิบายไว้ว่า คำว่า ตัดปาก

แหะปาก และเอามะพร้าวหำยัดปาก นั้น เป็นสำนวนทางกฎหมาย มิได้แปลความโดยตรงแต่หมายความว่า¹

- **ตดปาก** คือ ห้ามพูด กับใครคนใดคนหนึ่ง พวกหนึ่ง ส่วนคนอื่นนั้นพูดได้
- **แหะปาก** คือ ให้พูดกับใครได้บางเรื่อง เช่นเกี่ยวกับราชการ ในหน้าที่พูดได้ เรื่องอื่นพูดไม่ได้
- **เอามะพร้าวหำยัดปาก** ห้ามพูดกับใครๆ ทั้งหมด ห้ามพูดชั่วระยะหนึ่ง เป็นการมิให้ก่อเรื่องกันขึ้นอีก เพราะเหตุที่มาพูดกัน เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยอย่างหนึ่งในสมัยโบราณ

หรือกรณีสถานโทษ **เอาตัวลงหญ้าข้าง** นั้น ความหมายของการลงหญ้าข้าง คือผู้ที่ทำหน้าที่หาอาหารมาเลี้ยงช้าง ให้ช้างแข็งแรงเก่งกาจ คนเลี้ยงต้องตราครุฑ และเลี้ยงอันตราย² เรียกกันในสมัยนั้นว่าพวก “ตะพุ่น” มีหน้าที่เกี่ยวหญ้าไปเลี้ยงช้าง เพราะช้างเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการทำศึกสงคราม การลงโทษให้ไปลงหญ้าข้างนี้หากเปรียบเทียบกับสมัยปัจจุบันก็คล้ายกับการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่แผ่นดิน เพื่อเป็นการชดเชยความผิดที่ได้กระทำลงไป แต่ดูจะมีความยากลำบากและเสี่ยงภัยกว่าในปัจจุบันเป็นอันมาก ด้วยเหตุแห่งความยากลำบากและเสี่ยงอันตรายนี้ ตะพุ่น จึงเป็นหน้าที่ที่ถูกปฏิเสธจากคนทั่วไป จำเป็นต้องใช้นักโทษมาทำหน้าที่เหล่านี้ การลงหญ้าข้าง จึงเป็นสถานโทษที่มีความหมายถึง หน้าที่ในการให้อาหารช้าง เป็นผู้เลี้ยงช้าง และต้องเสี่ยงภัยต่อการถูกทำร้ายจากช้าง อันเป็นหน้าที่ที่น่ารังเกียจในสังคมยุคนั้น

หากพิจารณาถึงบรรดาโทษสถานต่างๆ ที่เรียงลำดับกันมาตามความหนักเบา นั้น การแปลความดังกล่าว ดูเป็นเรื่องที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการแปลความหมายดังกล่าวนี้ ย่อมทำให้โทษสถานข้างต้น กลายเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย โดยใช้วิธีการอุปมา ด้วยสำนวนที่ดูน่ากลัว แต่ถ้าหากแปลโดยความหมายตรงแล้ว ก็มีความเป็นไปได้ที่กฎหมายจะบัญญัติสถานโทษให้ดูน่าสะพรึงกลัว เพื่อให้ราษฎรทั้งหลายยำเกรง มิกล้าที่จะทำหยาต้ออำนาจของรัฐ โดยการฝ่าฝืนกฎหมายได้ หากแปลนัยแห่งความหมายโดยตรงแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่าความน่าสะพรึงกลัว ในภัยอันเกิดจากการทรมาน ต่างๆ นานา จากบรรดาโทษนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อข่มขู่มิให้ราษฎรกล้าที่จะกระทำความผิด อันเป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลม ตาม

¹ พระวรภักดีพินุลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า 103.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

ความเชื่อมั่นแห่งวัตถุประสงค์ของกฎหมายตราสามดวง ในยุคสมัยนั้น แต่กระนั้นก็มีผู้บริสุทธิ์จำนวนมิใช่น้อยที่ต้องกลายเป็นจำเลยและถูกลงโทษ ด้วยเหตุที่ตนไม่มีสิทธิในกระบวนการพิจารณาใดเลย เมื่อตนถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำผิดแล้ว ก็จะต้องอยู่ในฐานะเสียเปรียบทันทีไม่ว่าจะด้วยกรณีใดก็ตาม ตนจะถูกเชื่อเลยว่าเป็นผู้กระทำผิดอย่างแน่แท้ ต้องถูกจัดการโดยกระบวนการยุติธรรม แล้วต้องได้รับโทษโดยเร็ว จนแทบจะไม่มีโอกาสพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้เลย บ้างก็ถูกนำเข้าสู่การพิจารณาตามแบบจารีตนครบาล จนได้รับทุกข์ทรมานเป็นอันมาก บ้างก็ต้องถูกเข้าสู่กระบวนการพิสูจน์แบบดำเนิน ลุยเพลิง จนถึงแก่ชีวิต ก็มี บ้างก็ถูกกีดกัน มิให้นำพยานเข้ามาให้การในศาล เพราะเหตุต้องห้ามตามกฎหมาย จนต้องพ่ายแพ้คดีไป ก็มี แม้บางครั้งกฎหมายจะเปิดโอกาสให้ตระลาการใช้ดุลพินิจให้สิทธิบางประการแก่ผู้ต้องหา หรือจำเลย ได้บ้างด้วยเหตุแห่งความเวทนาสงสารเป็นรายๆ ไปก็ตาม แต่เมื่อใดที่กฎหมายให้อำนาจตระลาการใช้ดุลพินิจได้แล้ว ย่อมเป็นการเปิดช่องให้ตระลาการใช้อำนาจนั้นในทางที่มีผู้ควร ด้วยการเรียกรับสินบนจากคู่ความ เพราะคู่ความจะต้องมาพักยังบ้านของตระลาการ และอยู่ในความดูแลของตระลาการจนกว่าการพิจารณาคดีจะเสร็จสิ้น แม้บรรดาปัญหาต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา จะเกิดมีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังที่กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยที่เกิดภายในพระราชอาณาจักร เท่านั้น ราษฎรสยามก็คงไม่มีอำนาจใดๆ ที่จะไปเรียกร้องต่อรัฐได้ เพราะราษฎรอยู่ในฐานะข้าแผ่นดินที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์สมบูรณาญาสิทธิ ตามระบอบการปกครองในครั้งนั้นเป็นผู้ตราขึ้น การไม่เชื่อฟังหรือมีความเห็นขัดแย้งต่อกฎหมาย ย่อมมีความผิด ต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายกำหนด แนวนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินเช่นนี้ ได้ผลดีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นอย่างยิ่ง เพราะในเวลานั้นเป็นช่วงเวลาแห่งการก่อสร้างสร้างสังคม และพระนครใหม่ให้บริบูรณ์ในทุกๆ ด้าน สยามจึงยังไม่เปิดประเทศสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับชาติอื่นเท่าใดนัก มีเพียงการค้าเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น สังคมที่เริ่มเจริญก้าวหน้าและซับซ้อนมากขึ้น จึงต้องใช้แนวนโยบายการปกครองดังกล่าว โดยมีกฎหมายตราสามดวงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมให้เกิดความร่มเย็นผาสุก ตามอัตวิสัยแห่งกาลสมัย

4.2 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนาพระมหานครรัตนโกสินทร์ขึ้น แล้วโปรดให้มีการก่อสร้างพระนคร ดุจจะพื้นกรุงศรีอยุธยากลับมาดังเดิมด้วยระยะเวลาหลายปี ประกอบกับมีสงครามน้อยใหญ่ มาเป็นอุปสรรคอยู่บ้าง แม้บรรดากฎหมายต่างๆ ที่สูญหาย ผิดเพี้ยนไป ก็โปรดให้มีการชำระให้เหมาะสมกับกาลสมัย แล้วรวบรวมเข้าไว้เป็นกฎหมายตราสามดวง ที่บังคับทั่วทั้งพระราชอาณาจักรยั่งยืนยาวมาหลาย

รัชกาล จนได้มายกเลิกเพราะเหตุแห่งการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมในรัชกาลที่ 5 แม้ว่าในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กฎหมายตราสามดวงจะอยู่ในฐานะที่ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพการณ์บ้านเมือง แต่เมื่อถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 รัชสมัยแห่งความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้เปิดประเทศทำการค้า กับประเทศต่างๆ ในแถบภูมิภาคเอเชียมากมาย อาทิ จีน เป็นต้น การเปิดประเทศทำการค้าในแผ่นดินนี้ ทำให้ประเทศไทยเริ่มเป็นที่รู้จักของนานาชาติ รวมไปถึงประเทศในซีกโลกตะวันตก หลายประเทศประสงค์อยากจะทำการค้ากับไทยเพื่อหวังแสวงหาแหล่งตลาดทางการค้าแห่งใหม่ และผลกำไรอันมหาศาล นับแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงเจริญพระราชไมตรีกับประเทศโปรตุเกส ด้วยการมีพระบรมราชานุญาตให้เข้าทำการค้าขายได้ภายในพระราชอาณาจักร และตั้งกงสุลเป็นสถานการค้า แต่หาที่มีอำนาจหรือเอกสิทธิ์อื่นใดไม่ ในครั้งนั้นไทยได้ปฏิเสธการทำสนธิสัญญากับอังกฤษ เพราะประเทศอังกฤษได้ยื่นข้อเสนอขอให้ไทย มอบสิทธิพิเศษหลายประการ อาทิ การขอให้มีจัดการค้าเสรี และเรื่องดินแดนในแหลมมลายู ไทรบุรี ซึ่งไม่เป็นผลดีแก่ไทยเลย และอังกฤษยังทำที่ท่าจะเข้ามาแทรกแซงการบ้านการเมืองของไทยหลายประการ แต่กระนั้น ประเทศอังกฤษก็มิได้ย่อท้อ จนถึงกาลผลัดแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จผ่านพิภพ ขึ้นเป็นรัชกาลที่ 3 ครั้งนั้นเป็นช่วงเวลาแห่งลัทธิจักรวรรดินิยม หรือยุคสมัยแห่งการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก บรรดาประเทศเพื่อนบ้านของไทย อาทิ ตอนใต้ของพม่าก็ตกอยู่ในอาณัติของอังกฤษ แม้จะมีแรงบีบคั้นจากสถานการณ์โดยรอบพระราชอาณาจักรก็ตาม แต่การที่ไทยตกลงเข้าทำสนธิสัญญาในรัชกาลที่ 3 นั้น เพราะ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเห็นว่า สนธิสัญญาดังกล่าวมิได้มีเนื้อความผูกมัดใดๆ ด้านกฎหมายและการศาล บรรดาพ่อค้าวานิชย์ เหล่านั้น ก็ยังให้ความเคารพต่อกฎหมายและการศาลของไทยอยู่ ประกอบกับแผนการทางด้านวิเทศব্যที่อังกฤษส่งนายทหารเข้ามาเป็นราชทูตเสมือนหนึ่งจะข่มขู่ให้ไทยต้องเกรงกลัว แต่เมื่อทรงพิจารณารายละเอียดแห่งสัญญาแล้ว รัชกาลที่ 3 ยอมทำสนธิสัญญากับอังกฤษในครั้งนั้น เรียกกันต่อมาว่า สนธิสัญญา เบอร์นี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ แม้ว่าไทยจะเริ่มเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาชาติบ้างแล้ว ก็ตาม แต่ไทยก็ไม่ยินยอมให้ชาติใดมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในพระราชอาณาจักรได้ เพราะไทยเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และวิถีความเป็นไทยมาแต่ครั้งโบราณ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น รัฐบาลไทยยังไม่ประสงค์จะติดต่อทำการค้ากับชาติตะวันตกใด ด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ การติดต่อสื่อสารระหว่างไทยกับชาวต่างชาตินั้น จำเป็นต้องใช้ล่ามในการแปลภาษา ในบางครั้งการแปลโดยล่ามที่เป็นชาวต่างชาติย่อมเกิดอุปสรรคต่อการตีความหมายในบางบริบทของคำภาษา อันมีผลให้ความหมายผิดเพี้ยนไปจากวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของผู้พูด อีกทั้งกริยามารยาทของชาวต่างชาติก็ผิดแผกแตกต่างกับชาว

ไทยโดยสิ้นเชิง ซึ่งในสายตาของชาวไทยแล้วดูชาวต่างชาติเหล่านั้นเป็นเหมือนคนไม่มีสัมมาคารวะและไร้มารยาทบ้าง หรือบางครั้งก็กลายเป็นตัวตลกไปก็มี แต่ในทางตรงกันข้าม ในสายตาของชาวต่างชาติกลับมองคนไทยว่าไม่มีวัฒนธรรม ล้าสมัย ป่าเถื่อน ด้อยพัฒนา เป็นต้นทัศนคติของชาวต่างชาติเหล่านั้นก็กลายเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดข้อเรียกร้องเพื่อขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของนานาชาติฝั่งตะวันตกกับไทยเป็นอันมาก หลายครั้งที่ไทยตอบปฏิเสธเข้าทำสนธิสัญญาเพื่อให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับต่างชาติ ทำให้ต่างชาติเหล่านั้นมีความไม่พอใจต่อไทยเป็นอันมาก ทั้งยังมีแผนการที่จะใช้วิธีรุนแรงกับไทยอยู่หลายครั้ง จนเปลี่ยนรัชกาล เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเถลิงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ที่ 4 แห่งพระมหากษัตริย์บรมราชวงศ์ พระเกียรติยศนานัปการ ได้แผ่ไพศาลไปทั่ว ไม่ว่าจะ เป็น พระปรีชาด้านอักษรศาสตร์ ด้วยทรงรอบรู้ในภาษาต่างชาติเป็นอันมาก รวมทั้งทางด้านการเมืองการปกครองประเทศ บรรดานานาชาติตะวันตก ต่างยังวิพากษ์วิจารณ์แรงที่จะปฏิบัติกับไทยไว้ก่อนเพื่อรอดูท่าทีของไทยในแผ่นดินใหม่นี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายด้วยการเปิดประเทศเจริญพระราชไมตรี กับนานาประเทศ มากกว่ารัชกาล ก่อนๆ มา ด้วยทรงตระหนักพระราชหฤทัยว่าในเวลานั้น ประเทศในภูมิภาคเดียวกันกับสยามนั้น ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมจนหมดสิ้น การที่พระองค์ทรงเชี่ยวชาญในด้านภาษาศาสตร์ จึงทรงศึกษาข้อมูลจากสื่อต่างประเทศ ทำให้ทรงรู้ถึงเหตุการณ์ต่างๆ ของนานาชาติและของโลก ประการสำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่ทรงรับรู้และตระหนักในพระราชหฤทัยดีว่าสยามประเทศในเวลานั้น กำลังตกอยู่ในความต้องการของชาติมหาอำนาจตะวันตก ที่ประสงค์จะได้ไว้เป็นอาณานิคม เพราะบรรดาประเทศที่ล้อมรอบสยามในเวลานั้น ต่างตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกจนหมดสิ้น หากได้ประเทศสยามไปแล้ว ก็จะเป็นการขยายอาณาเขตและเป็นการเชื่อมอาณานิคมให้ติดต่อกันโดยง่าย การที่ไทยจะรักษาอิสรภาพให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคมนี้ได้ นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระบรมราโชบายที่สุขุมคัมภีรภาพ ปราศจากการใช้กำลัง ด้วยการที่ทรงเข้าทำสนธิสัญญากับประเทศอังกฤษ ทรงยินยอมที่จะพระราชทานสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับอังกฤษ เป็นประเทศแรกในสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อพุทธศักราช 2398 ทั้งๆ ที่ทรงตระหนักดีว่าบรรดาชาติอื่นๆ ก็จะต้องมาขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตดังเช่นประเทศอังกฤษบ้าง ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตและเข้าทำสัญญาด้วยทุกรายไป ทั้งนี้ทรงมีพระราชดำริ ไม่ต้องการจะให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศหนึ่งประเทศใด อันเป็นเสมือนไทยต้องตกอยู่ภายใต้การจับจองของชาตินั้น แต่ถ้าไทยยอมเข้าทำสนธิสัญญากับทุกประเทศแล้ว แม้จะเสียเปรียบในข้อสัญญาที่จะต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไป แต่ไทยก็มีถูกจับจองโดยชาติหนึ่งชาติใด อันเป็นการรักษาอิสรภาพของชาติไทยให้คงอยู่ได้ ประกอบกับ

สภาพการณ์ที่ไทยมีอาจจะปฏิเสธการเข้าทำสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เพราะเหตุแห่งความรุนแรงที่จะกล้ากรายเข้ามา จึงต้องทรงตัดสินพระราชหฤทัยพระราชทานสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ชาติตะวันตกมากมาย ทั้งนี้ ทรงเข้าพระราชหฤทัยตั้งอยู่แล้วว่า การที่ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไปนั้น เพราะสภาพความล้าหลังของกฎหมาย การศาล และการยุติธรรม ที่ชาวต่างชาติเหล่านั้นต่างแสดงความรังเกียจที่จะยอมรับนับถือ เพราะเหตุแห่งความโหดร้ายทารุณของกระบวนการวิธีพิจารณา และอุปสรรคในการใช้ภาษาอันเป็นการทำให้ชาวต่างชาติผู้ตกเป็นผู้ต้องหาต้องเสียเปรียบ การให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงเป็นการยกเว้นการใช้กฎหมาย การศาล และการยุติธรรมของไทย แก่คนชาติต่างๆ ที่เข้าทำสนธิสัญญานั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงวางแนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ไว้หลายประการ เช่น การที่ทรงให้มีการออกประกาศเกี่ยวกับราชการแผ่นดินของพระองค์ แล้วมีการพิมพ์เผยแพร่ การที่ทรงแก้ไขข้อกฎหมายบางประการให้ทันกับยุคสมัย และมีการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น นอกจากนี้ยังทรงจ้างชาวต่างชาติมาเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเพื่อจะได้ทรงศึกษาข้อบริหารราชการอย่างตะวันตกมากขึ้น บรรดาพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการบริพาร ข้าราชการ ในรัชสมัยของพระองค์ จะต้องได้รับการศึกษาภาษาต่างประเทศ จากครูชาวต่างชาติที่ทรงจ้างมา พระบรมราชโอรยาเหล่านี้ได้ส่งผลเป็นอเนกประการในรัชกาลต่อมา อันจะนำไปสู่การปฏิรูปกฎหมาย การศาล การยุติธรรม และการเรียกเอกราชทางการศาลกลับคืนมาในที่สุด

ดูเหมือนพระปรีชาญาณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ที่ทรงคาดไว้ ได้กลายมาเป็นความจริง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระราชปิโยรส ในรัชกาลที่ 4 ผู้เสด็จผ่านพิภพสืบราชสันตติวงศ์จากสมเด็จพระบรมราชบิดา บรรดาสีทธิสภาพนอกอาณาเขตที่นานาชาติตะวันตก รวมถึงญี่ปุ่นได้รับพระราชทานมาแต่ครั้งแผ่นดินก่อน เริ่มบานปลายขึ้นพูนทวี เพราะนอกจากสิทธิเหล่านี้จะคุ้มครองคนชาติตะวันตกที่อยู่ในไทยแล้ว บรรดากงสุลต่างประเทศทั้งหลายก็พยายามตีความบิดเบือนให้คุ้มครองคนในอาณัติของชาติตะวันตกซึ่งเป็นคนของชาติที่อยู่ภายใต้อำนาจของประเทศเจ้าอาณานิคมด้วย อำนาจในการใช้กฎหมายของศาลไทย ก็ลดน้อยถอยลงไปเป็นอันมาก จนแทบจะเสื่อมสูญหายไปจนหมดสิ้น ศาลไทยและกระบวนการวิธีพิจารณาความของประเทศไทยถูกรังเกียจและปฏิเสธจากชาวต่างชาติและคนในอาณัติของชาติเหล่านั้น เพราะกระบวนการวิธีพิจารณาความของบรรดาชาติตะวันตกผู้ทรงมหาอำนาจในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส หรือแม้แต่สหรัฐอเมริกา มีมาตรฐานการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาความ รวมถึงการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา จนเป็นที่ยอมรับนับถือกันมาก เมื่อบรรดาต่างชาติเหล่านั้น นำกระบวนการวิธีพิจารณาความของไทย มาเปรียบเทียบกับกระบวนการวิธีพิจารณาความของประเทศตนแล้ว จึงมอง

ว่ากระบวนการพิจารณาความของไทยนั้นล่าช้า ไม่พัฒนา มีความป่าเถื่อน บรรดาวิธีพิสูจน์ความผิดก็ดูมงายพิสดารไม่ได้ด้วยหลักเหตุผล การลงโทษก็มีความรุนแรง ทั้งบรรดาผู้ต้องหาในคดีก็ถูกตราว่าเป็นผู้กระทำผิดอย่างแน่นอน หาได้มีสิทธิจะแก้ต่าง ใดๆ ดังเช่นกระบวนการพิจารณาความของประเทศตนไม่ หากคนของชาติตะวันตกผู้ไปทำการค้ากับชาติไทย แล้วพลาดพลั้งเสียที่ ต้องขึ้นศาลไทยก็ต้องเสียเปรียบคนไทย ด้วยอุปสรรคทางด้านภาษาในการสื่อสาร ทั้งบรรดาสิทธิต่างๆ ที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศตะวันตก ก็จะถูกปฏิเสธจากกฎหมายของไทย และกระบวนการพิจารณาของไทย เพราะกฎหมายไทยมิได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาอย่างกว้างขวางดังเช่นกฎหมายของชาติตะวันตก การขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจึงเป็นการให้สิทธิในการใช้กฎหมายของชาติตะวันตกแก่คนในสังกัดของชาตินั้น การจะแก้ไขปัญหานี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอ ไปทรงศึกษา ณ ประเทศตะวันตกหลายพระองค์ หนึ่งในนั้น มีพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ทรงส่งไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศอังกฤษ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงจ้างชาวต่างชาติเข้ามารับราชการเป็นที่ปรึกษาการแผ่นดิน เบื้องต้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับปรุงระบบการศาลไทย ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ด้วยการตั้งกระทรวงยุติธรรมแล้วรวบรวมศาลทั้งหลายเข้าสังกัดเมื่อพุทธศักราช 2435 ในปีเดียวกันนั้น นายโรแลง ยัคมินส์ เนติบัณฑิต ผู้เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงโยธาธิการ ชาวเบลเยียม ได้เข้ารับราชการสนองพระมหากษัตริย์คุณ ในตำแหน่งที่ปรึกษากฎหมายของกระทรวงการต่างประเทศ ในครั้งนั้น นายโรแลง ยัคมินส์ ได้ถวายความเห็นต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงถึงความจำเป็นในการปฏิรูปกฎหมาย อันสืบเนื่องมาจากปัญหาความไม่เสมอภาคกันทางสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ในเวลานั้น พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์เพิ่งจะทรงสำเร็จการศึกษาทางด้านกฎหมายมาจากประเทศอังกฤษได้ไม่นาน นายโรแลง ยัคมินส์ จึงมีบทบาทสำคัญในการถวายคำแนะนำในการจัดระเบียบศาลระบบกฎหมายและการยุติธรรมของไทย ต่อสมเด็จพระปิยมหาราชและพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ในฐานะเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นอันมาก ภายหลังจากนายโรแลง ยัคมินส์ ได้รับการสถาปนาบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นเจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ เพราะเหตุที่ท่านมีคุณูปการต่อกฎหมายไทยในยุคปฏิรูปเป็นอันมาก ปราบกฏในราชกิจจานุเบกษา ได้สดุดีท่านไว้ว่า³

“พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงจัดวางระเบียบการยุติธรรมใหม่ ในการนี้ได้ทรงรับความช่วยเหลือและความร่วมมือกระทำการอย่างได้ผล อันมีค่าจากเจ้าพระยาอภัยราชา (ยัค

³ ราชกิจจานุเบกษา 43(30 พฤษภาคม 2469) : 1037.

มินส์) ผู้ซึ่งในกาณ์นี้ เช่นกับในกาณ์อื่นๆ ได้อำนวยความดำริ อันสุขุม เป็นประโยชน์แก่ทางราชการ...”

ในครั้งนั้น เจ้าพระยาอภัยราชาฯ เป็นผู้มืบทยาพมากต่อการตัดสินพระราชนุทยาณ์ในการปฏิรูปกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าจะเป็นการเลือกระบบกฎหมาย แม้ว่าในทางประวัติศาสตร์จะปรากฏว่า กรมหลวงราชบุรี หนึ่งในคณะกรรมการชำระและร่างกฎหมาย จะได้ถวายความเห็นว่าจะเลือกใช้ระบบกฎหมายอังกฤษ มากกว่าการใช้ระบบประมวลกฎหมายแบบประเทศฝรั่งเศส แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทบทวนแล้วทรงมีพระราชวินิจฉัยให้ใช้ระบบประมวลกฎหมายแบบฝรั่งเศส ในประการดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเชื่อเหลือเกินว่า ไม่มีผู้ใดที่จะถวายคำแนะนำอย่างถึงเหตุถึงผลได้เท่าเจ้าพระยาอภัยราชาฯ ด้วยเหตุผลประกอบหลายประการ อีกทั้งความเป็นชาวเบลเยียม ซึ่งมีระบบกฎหมายแบบใช้ประมวลกฎหมาย และความสำคัญของเจ้าพระยาอภัยราชาฯ ที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสยามในเวลานั้น ประกอบกับคณะกรรมการชำระและร่างกฎหมายได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วได้ถวายความเห็นต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทำให้ทรงตัดสินพระราชนุทยาณ์ที่จะทรงเลือกระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย ด้วยทรงพระมีบรมราชวินิจฉัยเห็นว่าการกฎหมายระบบดังกล่าวมีการแบ่งหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบ เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับความต้องการของไทยในวิกฤตการณ์เช่นนี้

ภายหลังจากที่ทรงเลือกระบบกฎหมายที่จะใช้แก่ประเทศสยามแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการตั้งคณะกรรมการเพื่อชำระและร่างประมวลกฎหมาย มีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น เป็นองค์ประธาน ประกอบด้วยบรรดาข้าราชการ ที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างชาติ หรือแม้แต่นายความ ได้ทำหน้าที่ชำระและร่างประมวลกฎหมาย โดยอิงเอาหลักกฎหมายของทางตะวันตก มาผสมผสานกันกับวัฒนธรรม จารีตประเพณีของไทยที่ถือปฏิบัติกันมา ผสมผสานกันเข้าแล้วตรากฎหมายสำหรับใช้ไปพลางก่อน ดังปรากฏเป็นพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งก่อนหน้านั้นมีพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 และพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 ซึ่งเชื่อกันว่ากฎหมายเหล่านี้ โดยเฉพาะวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 นั้น ได้รับอิทธิพลมาจากหลักกฎหมายของอังกฤษ เพราะเหตุที่ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ องค์ประธานคณะกรรมการ ทรงจบการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และบรรดาผู้พิพากษาในครั้งนั้นต่างก็ถนัดในระบบกฎหมายแบบอังกฤษทั้งสิ้น เพราะบรรดาผู้พิพากษาทั้งหลายต่างก็เป็นศิษย์ของกรมหลวงราชบุรีฯ ทั้งสิ้น จึงเรียนรู้นิติวิธีแบบอังกฤษมาเป็นอันมาก แม้ในพระราชปรารภของกฎหมายจะมีได้ระบุดั้งที่มาจากกฎหมายฉบับดังกล่าวอย่างชัดแจ้ง แต่เมื่อผู้เขียนได้ศึกษาถึง

เหตุการณ์ต่างๆ ที่ประกอบเข้ากันในเวลานั้น กฎหมายฉบับดังกล่าว ไม่น่าจะได้รับอิทธิพลจากกฎหมายวิธีพิจารณาความจากประเทศอังกฤษแต่เพียงอย่างเดียว กฎหมายดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลจากกฎหมายในแถบภูมิภาคยุโรปมากพอสมควร ไม่เฉพาะแต่กฎหมายของประเทศอังกฤษ เท่านั้น แต่น่าจะได้รับอิทธิพลของกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมายด้วย เช่นฝรั่งเศส เยอรมัน และเบลเยียม เป็นต้น เพราะในเวลานั้นประเทศไทยได้ว่าจ้างนักกฎหมายชาวตะวันตกเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการบริหารราชการแผ่นดินหลายท่าน โดยเฉพาะ เจ้าพระยาอภัยราชาฯ (โรแลง ยัคมินส์) ชาวเบลเยียม ผู้มีส่วนสำคัญต่อการปฏิรูปกฎหมายในครั้งนี้เป็นอันมาก คงจำต้องเสนอความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย เข้าไปในการชำระ ร่างกฎหมายเพื่อใช้บังคับไปพลางก่อนด้วยเป็นแน่ แล้วจึงนำแนวกฎหมายทั้งหลายนั้นมาปรับให้กลมกลืนกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทย จึงทำให้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 เป็นกฎหมายที่ทันสมัย มีความยุติธรรม และมีการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาหลายประการ ปรากฏในตัวบทกฎหมายเป็นครั้งแรก ของประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ในครั้งนั้นพระมหากษัตริย์ได้พระราชทานสิทธิต่างๆ ให้แก่ประชาชนเป็นอันมาก ไม่จำเพาะแต่สิทธิของผู้ต้องหาเท่านั้น อันมีผลมาจากแนวคิดของหลักสิทธิมนุษยชน แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง การปฏิรูปบ้านเมืองในครั้งนั้น ถือได้ว่าเป็นการคลายพระราชอำนาจอันมากล้นของพระมหากษัตริย์ลง แล้วพระราชทานสิทธิต่างๆ ให้ประชาชนมากยิ่งขึ้น แต่การดังกล่าวก็หาที่จะทำให้ความเคารพศรัทธาในองค์พระมหากษัตริย์ได้ลดน้อยถอยลงไม่ กลับยิ่งเพิ่มพูนทวีที่ราษฎรทั้งหลายต่างน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และถวายความจงรักภักดีเสมือนเจ้านายเหนือเกล้ามิต่างจากอดีตที่ผ่านมา พระราชฐานะของพระมหากษัตริย์นอกจากจะเป็นเสมือนสมมติเทวราชผู้เป็นเจ้าของชีวิตของปวงพสกนิกรทั่วพระราชอาณาจักรแล้ว ยังทรงเป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมหาศาล พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงปฏิรูปบ้านเมืองครั้งใหญ่ อันเป็นผลให้สิทธิต่างๆ ของราษฎรนั้นปรากฏขึ้นทัดเทียมสากลประเทศ ปรากฏในพระบรมราชาธิบายของพระองค์ตอนหนึ่งที่ว่า⁴

“อนึ่งพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุถือว่าเปนที่ล้นที่พ้น ไม่มีข้อใดสิ่งอันใดหรือผู้ใดจะเปนผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความที่เปนจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอันใด ก็ต้องเปนไปตามทางที่สมควรแลที่เปน

⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า 62-64.

ยุติธรรม เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใด ซึ่งจะมีกฎหมาย กำหนดพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศทั้งปวงมีกำหนด ต่างๆ กันนั้น เมื่อจะทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็นหลักฐานทั่วถึง ก็ควร จะต้องว่าด้วยพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นหลักฐานไว้ แต่ การซึ่งควรจะทำอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าต้องขอชี้แจงความเห็นอันมิใช่ ความเห็นที่เข้ากับตัวไว้โดยย่อว่า พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศหมายเอา ประเทศยุโรปซึ่งปกครองบ้านเมืองมีกำหนดพระราชานุญาตต่างๆ กัน ด้วย อาศัยเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในบ้านเมืองโดยความไม่พอใจของราษฎร จึงได้มี ข้อบังคับสกัดกันเป็นชั้นๆ ตามลำดับเหตุการณ์ซึ่งมีขึ้นในบ้านเมืองนั้นๆ เหตุการณ์ทั้งปวงนั้นก็ยังมีไม่เป็นที่ทั่วถึงกัน เพราะฉะนั้นแบบอย่างจึงยังไม่ลงเป็นแบบเดียวกันทั่วไปได้ทุกประเทศ ส่วนที่กรุงสยามนี้ยังไม่มีเหตุการณ์ อันใดซึ่งเป็นการจำเป็นแล้วจึงเป็นขึ้นเหมือนประเทศอื่นๆ ประเทศอื่นๆ ราษฎรเป็นผู้ขอให้ทำ พระเจ้าแผ่นดินจำใจทำ ในเมืองเรานี้เป็นแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรจะทำ เพราะจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองแลเป็น ความสุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดทำ เป็นการผัดกันตรงกันข้าม แลการที่จะ ปกครองบ้านเมืองเช่นประเทศสยามนี้ ตามอำนาจอย่างเช่นเจ้าแผ่นดิน ประเทศอื่นๆ คือประเทศยุโรปก็จะไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ แลจะไม่ เป็นที่ขอบใจของราษฎรทั่วหน้าด้วย เหมือนอย่างถ้าจะมีปาลิเมนต์จะไม่มีผู้ใด ซึ่งสามารถเป็นเมมเบอร์ได้สักก็คน แลโดยว่าจะมีเมมเบอร์เหล่านั้นเจรจาการได้ ก็มิเข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้แลการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมา เลย ก็คงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ แลจะซ้ำเป็นที่หวาดหวั่น ของราษฎรผู้ซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้นึกไม่ได้ต้องการเกิดขึ้นใน ใจเลย ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาเป็นเมมเบอร์ออฟปาลิเมนต์ เพราะปรกติทุกวันนี้ ราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ใน ยุติธรรม แลเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่น ทั้งสิ้นทั่วหน้ากันเป็นความจริง เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่าราชานู ฎาของพระเจ้าแผ่นดินควรจะกำหนดตามแบบเดิมแต่ในข้อที่เป็นข้อจริง อย่างไร คือเหมือนหนึ่งไม่กำหนดตามคำพูดกันนอกๆ แบบ เช่นเรียกพระ นามว่าเจ้าชีวิต ซึ่งเป็นที่หมายว่ามีอำนาจอันจะฆ่าคนให้ตายโดยไม่มี ความผิดอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ซึ่งความจริงสามารถจะทำได้ แต่ไม่เคยทำเลย นั้น ก็จะเป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลาอันอยู่แล้ว

ข้อความซึ่งได้กล่าวมาทั้งปวงนี้ เป็นใจความหัวข้อความประสงค์ของข้าพเจ้าซึ่งจะให้ท่านทั้งปวงทราบว่า ประสงค์ซึ่งจะจัดการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ด้วยเหตุผลประการใด แลประสงค์จะวางรูปแบบเปลี่ยนรูปเก่านั้นอย่างไร เมื่อท่านทั้งปวงได้เข้าใจความประสงค์หัวข้อเช่นนี้แล้ว ขอให้ประชุมกันคิดจัดข้อบังคับสำหรับที่จะให้การทั้งปวงเป็นไปตามความประสงค์ดังนี้ ให้เรียบร้อยตลอดทุกตำแหน่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะได้นั่งในที่ประชุมปรึกษาการทั้งปวงนั้นด้วยต่อไป เมื่อคิดการได้ตลอดทั่วถึงเรียบร้อยแล้วจะเปลี่ยนแปลงแบบอย่างใหม่ เพื่อให้เป็นการมั่นคงในการที่เป็นเอกราชของกรุงสยามเป็น ความสุขแก่ราษฎรทั้งปวงสืบต่อไป”

พระบรมราชาธิบายดังกล่าว ย่อมแสดงถึงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องของพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี เพราะสังคมไทยยอมรับนับถือพระมหากษัตริย์ในฐานะสมมติเทวราช ผู้จุติลงมาจากเบื้องบน ค่านิยมดังกล่าวทำให้พระองค์อยู่สูงกว่าราษฎรธรรมดาทั่วไป เป็นที่เคารพเทิดทูนของพลนิกรทั้งหลาย ด้วยการยอมรับจากสังคมในพระราชฐานะดังกล่าว แม้จะทำให้การรักษาพระราชอำนาจและการปกครองบ้านเมืองของพระองค์ดำเนินไปโดยตลอดปราศจากอุปสรรคปัญหาก็ตาม แต่พระมหากษัตริย์เองก็ต้องทรงไว้ซึ่งราชธรรม เป็นแบบอย่างแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง ให้สมกับความเคารพศรัทธาของพลนิกรที่มีต่อพระองค์ ประกอบกับในเวลานั้นบรรดาประเทศต่างๆ ที่ปกครองด้วยระบอบที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขนั้น ต่างก็มีกฎหมายกำหนดพระราชอำนาจ จึงเป็นสาเหตุให้สมเด็จพระปิยมหาราชทรงมีพระราชดำริให้มีการกำหนดพระราชอำนาจโดยใช้กลไกของกฎหมาย สิ่งนี้ย่อมทำให้ความสำคัญของกฎหมายที่เคยเป็นเครื่องมือในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มาแต่เดิมกลายเป็นเครื่องกำหนดการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นให้อยู่ในกรอบและเป็นธรรม ซึ่งบรรดาข้อกำหนดเหล่านั้นก็ได้อนุมานมาจากพระราชธรรมต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงถือปฏิบัติมาแต่เดิม การบัญญัติให้เป็นกฎหมายจึงเป็นเสมือนหนึ่งการรับรองพระราชธรรมเหล่านั้น และลดพระราชอำนาจให้อยู่ในระดับที่สมควรแก่บ้านเมือง สภาพการณ์สังคม โดยได้รับอิทธิพลมาจากสากลประเทศทั้งปวง ทั้งยังเป็นการเตรียมสภาพบ้านเมืองให้พร้อมต่อการพัฒนาอย่างมากมายในภายภาคหน้าอีกด้วย

การปรากฏขึ้นของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา เป็นครั้งแรกในกฎหมายวิธีพิจารณาความมิโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนนี้ ถือได้ว่า สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา เป็นตัวแปรสำคัญต่อการปฏิรูปกฎหมายไทย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับแต่ที่ได้เสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ชาติตะวันตก อันมีสาเหตุมาจากกระบวนการวิธีพิจารณาความของไทย ที่มีให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา ดังที่สากลประเทศจะพึงมี เมื่อมีการ

ปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 แล้ว สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ที่มีเคยปรากฏในกฎหมายฉบับใดเลยในอดีต ได้ปรากฏขึ้นในกฎหมายวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 นับว่าสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาได้บังเกิดมีในกฎหมายไทยนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

4.3 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในสมัยภายหลังการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5

ภายหลังการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 แล้วประเทศไทย ได้ดำเนินการร่างประมวลกฎหมายโดยเริ่มจากการร่างประมวลกฎหมายอาญาขึ้นก่อนเป็นเบื้องต้น เพราะกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่ไม่สลับซับซ้อนหรือมีความยุ่งยาก เนื้อหาสาระของกฎหมายอาญาก็มีไม่มาก ประกอบกับในขณะนั้นคนไทยและเจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมายยังไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจในการชำระกฎหมายแบบระบบที่ใช้ประมวลกฎหมาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการร่างกฎหมายอาญา ขึ้นมาก่อนโดยทรงตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ขึ้น ประกอบด้วย กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นองค์ประธาน มีคณะกรรมการเป็นนักกฎหมายชาวไทย และชาวต่างชาติเข้าร่วมพิจารณาการร่างกฎหมาย แต่ด้วย ความไม่ลงรอยกันในการถวายนความเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้ระบบกฎหมายของไทย ทำให้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ไม่พอพระทัยและไม่ทรงเป็นธุระต่อการร่างกฎหมาย ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายขึ้นใหม่ มีนายยอร์ช ปาดู ชาวฝรั่งเศส เป็นประธาน เพื่อทำการรับร่างที่คณะกรรมการชุดเดิมได้ทำไว้ นายปาดู ได้ดำเนินการรับร่างด้วยความละเอียดถี่ถ้วน ประกอบกับการที่เป็นคนที่รัฐบาลฝรั่งเศสแนะนำมา จึงต้องรักษาประโยชน์ของระบบกฎหมายตามแบบอย่างฝรั่งเศสไว้เป็นสำคัญ แม้กระนั้นเพื่อให้ดูว่ามีได้ฝึกฝนต่อฝรั่งเศสจนเกินไป นายปาดู จึงถวายนความเห็นให้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงตั้งคณะกรรมการชั้นสูงตรวจแก้ประมวลกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง ประกอบด้วย

1. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
2. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วิโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
3. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล
4. พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

คณะกรรมการชั้นสูงสุดนี้ ประกอบด้วยเสนาบดี กระทรวงสำคัญ ซึ่งต่างก็เป็นหลักแก่บ้านเมืองทั้งสิ้น แม้ว่า กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ มิได้ทรงร่วมในการตรวจร่างกฎหมาย เนื่องจากทรงตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงมอบให้นายมาเซา นักกฎหมายชาวญี่ปุ่น ละนายแบล็ค ชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาราชการกระทรวงยุติธรรม ปฏิบัติหน้าที่แทนพระองค์ แม้จะเป็นกฎหมายที่มีเนื้อความไม่มากดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น แต่ประมวลกฎหมายลักษณะอาญาได้ผ่านขั้นตอนมากมาย จนได้ประกาศใช้ในพุทธศักราช 2451 เรียกว่า ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127

เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา แล้ว การร่างกฎหมายอื่นๆ จึงดำเนินการตามมาโดยลำดับ แต่ว่าในขณะที่รอประมวลกฎหมายเพื่อมาใช้บังคับ และรองรับกับระบบกฎหมายที่ไทยเลือกใช้อยู่ นั้น จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายบางประการเพื่อใช้บังคับเป็นการชั่วคราวไปก่อน เพราะมีเช่นนั้นแล้ว ชั้นตอนต่างๆ ในศาลยุติธรรม รวมถึงระเบียบของบ้านเมืองก็จะเกิดช่องว่างขึ้น ปัญหาดังกล่าวนี้นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักดี ประกอบกับคำแนะนำต่างๆ ที่บรรดาที่ปรึกษาชาวต่างชาติได้กราบบังคมทูลถวาย ทำให้ทรงมีพระบรมราชโองการให้เร่งร่างกฎหมายเพื่อใช้บังคับไปพลางก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบรรดากฎหมายที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความในชั้นศาล ได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติให้ยกเลิกวิธีพิจารณาตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 บรรดากฎหมายเหล่านี้เป็นกฎหมายที่ใช้เวลาร่างและยกร่างด้วยระยะเวลาอันรวดเร็ว เพื่อรองรับกับระบบประมวลกฎหมายที่ไทยได้ยอมรับมาเป็นระบบกฎหมายภายนอกของประเทศหลังการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรม แม้ว่ากฎหมายเหล่านี้จะถูกมองว่าไทยได้เลียนแบบกฎหมายของอังกฤษมา เพราะในเวลานั้น กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และบรรดาผู้พิพากษาทั้งหลายในเวลานั้น ก็ได้รับการสั่งสอนในระบบกฎหมายแบบอังกฤษทั้งสิ้น แต่เมื่อได้ศึกษาถึงสถานการณ์แวดล้อมในระยเวลานั้นแล้ว กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ดูจะทรงมีแนวคิดตามแบบระบบกฎหมายของอังกฤษเป็นอย่างยิ่ง ปรากฏในหนังสือกระทรวงยุติธรรม ที่ 5/2237 ลงวันที่ 2 ธันวาคม ร.ศ. 122 กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความบางตอนดังนี้⁵

“ด้วยเรื่องการทำคดีสำหรับเมืองไทยนั้น ได้พูดกันในระหว่างผู้
แนะนำกฎหมายหลายคนกับข้าพระพุทธเจ้า เป็นเรื่องยืดยาวมานาน

⁵ “พระราชหัตถเลขากรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ธันวาคม ร.ศ. 122,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงยุติธรรมรัชกาลที่ 5 ย23/3.

แล้ว ความเห็นของมิสเตอร์แบล็ค เป็นความเห็นอย่างอังกฤษว่าไม่ควร
มีโค๊ต...

ความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าเองนั้นออกจะรักโค๊ต แต่ก็
ทราบอยู่ว่าในสมัยนี้ โค๊ตเป็นอันสำเร็จไปไม่ได้ ประการหนึ่งการที่จะ
ทำโค๊ตนั้นยากกว่าทำรถไฟสายเมืองเพชรบุรี ฤๅบ่อน้ำสำหรับกรุงเทพ ,
โค๊ตเมืองเยอรมันกินเวลา 20 ปี โค๊ตญี่ปุ่น 15 คืดเมืองอินเดียยังไม่
แล้วครบ ประการที่สองกินเงินมาก ที่ในเวลานี้คืดยังไม่ยอมเป็นแน่...

อีกประการหนึ่งที่มีข้อพิพาทกันในระหว่างผู้แนะนำกฎหมายนั้น
ถึงแม้ว่าเราจะสามารถร่างโค๊ตขึ้นได้ คงจะไม่เป็นที่พอใจแก่ข้าราชการ
ทั่วหน้า โค๊ตนั้นมีประโยชน์แก่ราษฎร แต่เป็นการตรึงตัวข้าราชการเจ้า
หน้ที่ทุกกระทรวงทบวงการ ลงเป็นแนวเส้นบรรทัด สงสัยว่าราชการยัง
ดำเนินไปไม่ถึงกาลละสมัยนั้น สังเกตดูประกาศทั้งหลายแหล่ได้ทำมาใน
ระหว่าง 3 ปีนี้ มีปอลิซีเดินตรงกันข้ามกับปอลิซีของโค๊ต
ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจว่ามิสเตอร์แบล็คครุกถึงการเรื่องนี้เมื่อได้เขียน
รายงานอ้างว่า กฎหมายของไทยยึดได้ (อิลาสติค) สมกับกาลสมัยอัน
ที่เป็นอยู่ จะหาวิธียึดได้น้อยอย่างเช่นมีโค๊ตแล้ว คงจะต้องกระทบการ
ทุกแห่งที่เป็นอยู่..."

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า แม้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ จะทรงอ้าง
เหตุผลนานาประการ เพื่อจะกราบบังคมทูลสมเด็จพระปิยมหาราช ให้ทรงเชื่อตามความเห็นของ
พระองค์ ในขณะที่การร่างประมวลกฎหมายจะดำเนินไปบ้างแล้วก็ตาม แต่การก็หาได้เป็นดังพระ
ประสงค์ของกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ไม่ สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงเล็งและยืนยันที่จะให้
ประเทศไทยใช้ระบบประมวลกฎหมายอย่างแน่แท้ เพราะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเห็นว่า ใน
เวลานั้นประเทศไทยมีความจำเป็นต้องใช้กฎหมายที่มีรูปแบบอย่างตะวันตกเป็นการด่วนที่สุด
การจะเลือกกฎหมายในระบบของประเทศอังกฤษ จะต้องใช้เวลาอันยาวนานในการสั่งสมคำ
พิพากษาของศาล จนยึดถือเป็นจารีตประเพณีปฏิบัติ แล้วกลายเป็นกฎหมายในที่สุด แต่การ
เลือกรูปแบบระบบประมวลกฎหมายนั้น เพียงแต่นำหลักกฎหมายอย่างตะวันตกมาทำการศึกษา
แล้วปรับให้ผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมของไทย ก็สามารถบัญญัติเป็นกฎหมายได้
ประกอบกับในเวลานั้น ไทยมีที่ปรึกษากฎหมายชาวตะวันตกหลายท่าน ที่มาจากประเทศที่ใช้
ระบบประมวลกฎหมาย อาทิ นายโรแลง ยัคมินส์ และ นายยอร์ช ปาดู เป็นต้น บรรดาที่
ปรึกษาชาวตะวันตกเหล่านั้น ย่อมจะเสนอถึงข้อดีของระบบที่ใช้ประมวลกฎหมาย กราบบังคม
ทูล ให้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้พิจารณาเปรียบเทียบ นอกจากนี้ เหตุผลแทรกแซงประการ

หนึ่งคือ เหตุการณ์ ร.ศ. 112 ที่ประเทศฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลต่อการบริหารราชการแผ่นดินของไทยเป็นอันมาก เป็นผลให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนทางตอนใต้ และฝั่งตะวันออกให้แก่ฝรั่งเศสไป เพื่อเป็นการปกป้องรักษาพื้นที่ส่วนใหญ่ของพระราชอาณาจักรไว้ แต่กระนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย ด้วยพระปรีชาญาณอันกว้างไกลแล้ว จึงทรงเลือกระบบประมวลกฎหมายหมาย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้มีการร่างประมวลกฎหมายในเวลาต่อมา

สำหรับสาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ไปทรงศึกษาวิชาการกฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ก็เพราะว่าในเวลานั้นประเทศอังกฤษปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่นเดียวกับประเทศไทย การที่ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอ ไปทรงศึกษานั้น ก็เสมือนได้ฝากฝังให้พระราชวงศ์ทางอังกฤษ ได้ทรงอภิบาลดูแลเสมือนพระประยูรญาติอีกด้วย

เมื่อได้มีการร่างประมวลกฎหมายลักษณะอาญา อยู่แล้ว ด้วยความไม่ลงรอยทางความคิดเห็นระหว่างสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง กับกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทำให้ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ มิได้เอาพระทัยใส่ในการร่างประมวลกฎหมายเท่าที่ควร บรรดาประมวลกฎหมายทั้งหลาย แม้จะปรากฏพระนามว่าเป็นคณะกรรมการร่าง ก็ตาม พระองค์ก็มักจะมอบหมายให้บุคคลอื่นเข้าปฏิบัติหน้าที่แทน หรือบางครั้งก็มีทรงเป็นธุระเอาเสียเลย แต่ในขณะเดียวกันก็ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นในกระทรวงยุติธรรมเพื่อสั่งสอนรูปแบบกฎหมายอย่างที่พระองค์ทรงพระปรีชาอยู่ แก่บรรดาผู้พิพากษาทั้งหลาย ทำให้ระบบการปฏิบัติงานในศาลของไทยได้รับอิทธิพลมาจากอังกฤษเป็นอันมาก

บรรดากฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ที่เกิดขึ้นหลังจากการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 นั้น ได้ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาบังเกิดมีในตัวบทกฎหมายอย่างชัดเจน แม้จะใช้ระยะเวลาอันสั้นในการร่างกฎหมายเหล่านั้น แต่ก็ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งชาวไทยและชาวตะวันตก ผู้เขียนเชื่อเหลือเกินว่า บรรดากฎหมายที่ตราขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้บังคับไปพลางก่อนที่จะมีการบังคับใช้ประมวลกฎหมายนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมต้องทรงอ่านแล้วมีพระบรมราชวินิจฉัยทุกครั้ง ทั้งนี้ น่าที่จะทรงได้รับคำแนะนำจากบรรดาที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างชาติ ประกอบกับเหล่าเสนาบดี รัฐมนตรีสภา ไม่เฉพาะแต่ความเป็นนิติศาสตร์เท่านั้นที่ทรงวินิจฉัยตัวบทกฎหมายเหล่านั้น ทรงใช้หลักรัฐศาสตร์ การบริหารบ้านเมือง รวมถึงสภาพสังคมบ้านเมืองของไทยในยามนั้น ประกอบพระบรมราชวินิจฉัย และน่าจะมีการแก้ไขจนพอพระราชหฤทัย จึงทรงลงพระปรมาภิไธยให้ตราเป็นกฎหมาย หาได้มีการลอกหรืออิงมาจากประเทศใดประเทศหนึ่งไม่ แต่ทรงให้เลือกเอาแต่ข้อดีของกฎหมายประเทศต่างๆ มาเป็นแนวทางในการร่าง นับได้ว่า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะทรงเป็นองค์สมบูรณาญาสิทธิ ทรงเปี่ยมล้นไปด้วยเอกสิทธิ์สูงสุดในแผ่นดิน แต่ก็หาได้ทรงใช้พระราชอำนาจอย่างตามพระราชหฤทัยไม่ ทรงใช้พระวิจารณ์ญาณประกอบพระบรมราชวินิจฉัย ทุกครั้งทุกคราวไป เห็นได้เด่นชัดในกฎหมายที่ทรงตราให้บังคับใช้ไปพลางก่อนนี้ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย พิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว จึงทรงลงพระปรมาภิไธย ให้มีการประกาศใช้ได้ กฎหมายเหล่านี้จึงทรงคุณค่า มีเหตุผล เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในเวลานั้นเป็นอันมาก

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ถูกบรรจุอยู่ในกฎหมายที่ทรงให้มีการประกาศใช้ไปพลางก่อน เพื่อรอการมีประมวลกฎหมายที่ถาวรนั้น ประกอบด้วย พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาคriminalตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคriminalความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งกฎหมายทั้งสามฉบับนี้ ได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาเป็นอันมาก และยกเลิกบรรดาวิธีปฏิบัติต่างๆ อันเป็นการลิดรอนสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ทั้งยังให้บรรดาตัวบทกฎหมายใดที่ขัดต่อตัวบทกฎหมายที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกาศใหม่นี้ ล้มสภาพไป สิทธิเหล่านี้จึงเป็นของใหม่ในแผ่นดินสยามครั้งนั้น เป็นสิทธิที่รับอิทธิพลมาจากหลักสิทธิมนุษยชนสากล ที่ชาวตะวันตกยอมรับนับถือกันเป็นอันมาก นับว่าเป็นครั้งแรกที่พระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสิทธิให้แก่ราษฎรและผู้ต้องหาในคดีอาญา แทนการมีหน้าที่อย่างมากมายในกฎหมายเดิม พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่ง ที่บ่งชี้ถึงเรื่องการพระราชทานสิทธิมนุษยชนเป็นอันมากนี้ คือ การที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลิกทาสในแผ่นดินสยาม ซึ่งเป็นการเลิกทาสที่มีเสียเลือดเนื้อแม่แต่น้อย

การประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคriminalความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 นั้น นับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาและสิทธิของจำเลยที่มีเคยมีมาก่อนปรากฏขึ้นในตัวบทกฎหมายและเป็นพื้นฐานของกระบวนการวิธีพิจารณาคriminalอาญาสืบต่อมาหลายยุคสมัย แม้ในปัจจุบันก็ยังสามารถอนุมานมาปรับใช้เป็นแนวทางในการร่างกฎหมายได้อย่างไม่ลำหัด

4.4 วิเคราะห์พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคriminalความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115

การประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคriminalความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นการพลิกรูปแบบวิธีพิจารณาคriminalอาญาขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกในแผ่นดินสยามสมัยนั้น ซึ่งพระราชบัญญัติ ฉบับดังกล่าวสามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.4.1 มูลเหตุแห่งการประกาศใช้

มูลเหตุแห่งการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ ปรากฏอยู่ในพระราชปรารภ อันเป็นความเบื้องต้นของพระราชบัญญัติดังนี้

“ มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐมนตรีสภาปรึกษาหารือเรียงข้อพระราชบัญญัติ ลักษณะพิจารณาความ ซึ่งมีโทษขึ้นใหม่ให้ใช้แทนพระราชกำหนดกฎหมาย ลักษณะพิจารณาความ ซึ่งยังคงใช้อยู่ ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ แต่ว่าการที่จะตรวจตราร่างแต่งพระราชบัญญัติ ลักษณะพิจารณาความ ซึ่งมีโทษใหม่นี้ ยังจะต้องช้าอยู่ไม่แล้วทันกับเวลาที่จะใช้พระราชบัญญัตินั้น บัดนี้มีความอาญา ซึ่งมีโทษยังค้างพิจารณาอยู่มากมาย ทั้งความซึ่งจะได้ฟ้องร้องกันขึ้นใหม่อีก ในศาลซึ่งชำระความมีโทษเหล่านี้ ควรที่จะชำระให้แล้วเสร็จไปเสียคราวหนึ่งก่อน

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนดังนี้...”

จากพระราชปรารภดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในเวลาครั้งนั้นมีคดีความอาญา คั่งค้างอยู่ในศาลเป็นอันมากประกอบกับสภาพปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของไทยในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริว่า หากจะเรียงเรียงข้อพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษขึ้นมาใหม่ในเวลานั้น จะล่าช้าไม่ทันกับสถานการณ์ในเวลานั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน

4.4.2 ลักษณะไต่สวนก่อนเวลาพิจารณา

การไต่สวนก่อนเวลาพิจารณาซึ่งเรียกกันในภายหลังว่า ชั้นสืบสวนสอบสวนนั้น พระราชบัญญัติ ได้กำหนดกระบวนการวิธีและขั้นตอนไว้ดังนี้

1) ห้ามมิให้จับกุมคุมขังโดยไม่มีหมายจับ ยกเสียแต่จับกุมกำลังทำผิด ฤาสงสัยว่าจะหนี

“ มาตรา 1 การจับกุมผู้กระทำความผิด ล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวงนั้น ห้ามไม่ให้เกาะกุมจับตัวคนใดคนหนึ่งมา ฤาจะเอาตัวคนใดคนหนึ่งกักขังไว้ สำหรับที่พิจารณาความนั้นโดยที่ผู้พิพากษา ผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายไม่ได้ออกมาให้เกาะกุมจับตัวคนนั้นมา เว้นไว้แต่เมื่อจับกุมคนใดคนหนึ่งกำลังทำการผิด ล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวงอยู่ก็ดี ฤาคนใดคนหนึ่งซึ่งมีเหตุสงสัยว่าทำการล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งมีโทษหลวงจะหลบหนีไปเสียก็ดี จึงไม่ต้องออกมาจับก่อน แลในหมายจับนั้นต้องกล่าวโดยย่อไว้ด้วยว่า คนผู้ต้องจับนั้นเป็นผู้ที่ต้องสงสัยว่ากระทำการผิดล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวงอย่างไร เมื่อใด ณ ที่ตำบลใด ๆ นั้นด้วย...”

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดข้อห้ามมิให้จับกุมคุมขังตัวผู้กระทำความผิดโดยไม่มีหมายจับ เว้นเสียแต่เป็นความผิดซึ่งหน้าหรือว่าผู้ต้องหาแสดงกริยาอันน่าสงสัยว่าจะหลบหนี โดยผู้มีอำนาจในการออกหมายจับนั้น คือผู้พิพากษา มาตรานี้ได้กำหนดรายละเอียดหรือแบบของหมายจับไว้ต้องประกอบด้วย ฐานความผิดที่ผู้ต้องจับนั้นถูกต้องสงสัย เวลา และสถานที่ที่กระทำความผิด การกำหนดหลักเกณฑ์เช่นนี้ในเวลานั้น (ร.ศ. 115 หรือพุทธศักราช 2439) ต้องเรียกว่าเป็นการ “พลิกระบบ” การจับกุมของเจ้าพนักงานที่เคยทำมาแต่ก่อนโดยสิ้นเชิง เพราะแต่ก่อนมานั้น เจ้าพนักงานของรัฐหรือฝ่ายปกครองจะจับกุมผู้กระทำความผิดมาเพื่อสอบสวนยอมกระทำได้โดยปราศจากกฎเกณฑ์กำกับดูแล อาจกล่าวได้ว่าเป็นอำนาจและดุลพินิจของเจ้าพนักงานโดยแท้ วิธีการเช่นนี้ย่อมกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกจับกุมคุมขังโดยตรงเพราะไม่มีกระบวนการสอบสวนความถูกต้องของการใช้ดุลพินิจที่จะจับกุมนั้นเลย และอีกประการหนึ่งฝ่ายปกครองก็เป็นฝ่ายตุลาการเสียเอง หลักที่วางขึ้นใหม่นี้ การจับกุมจะต้องกระทำโดยคำสั่งศาล โดยมีหมายจับเป็นสำคัญ เว้นเสียแต่เป็นการจับกุมขณะกระทำความผิดหรือกำลังจะหลบหนีนี้ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ใช้เป็นหลักสืบเนื่องมาช้านาน และเป็นการรองรับการตั้งกระทรวงยุติธรรมในพุทธศักราช 2435 เพื่อกำกับดูแลศาลยุติธรรมให้เป็นระบบระเบียบไม่ซ้ำซ้อนกับฝ่ายปกครองดังเช่นอดีต แม้ภายหลังหลักในเรื่องนี้อาจจะแปรเปลี่ยนหรือลดหย่อนไปบ้างในบางคราว ดังเช่นใน พุทธศักราช 2472 ได้มีการแก้ไขเรื่องอำนาจการออกหมายจับ ในมาตรา 4 ดังนี้⁶

⁶ “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. 2472,” ราชกิจจานุเบกษา 46(27 พุศศิกายน 2472) :

“มาตรา 4 ในเขตต์กรุงเทพมหานครให้ปลัดบัญชาการ ผู้รักษาพระนคร ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ อธิบดี กรมตำรวจ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการตำรวจนครบาล ผู้บังคับการตำรวจภูธรกลาง ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการตำรวจภูธรประจำจังหวัด ผู้บังคับกองตำรวจภูธรประจำจังหวัดหรืออำเภอ มีอำนาจออกหมายจับหมายค้นบ้านเรือน และหมายเรียกพยานได้

ในหัวเมืองนอกเขตต์กรุงเทพมหานคร ให้ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ อธิบดีกรมตำรวจ ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการตำรวจภูธรประจำมณฑล ผู้บังคับการตำรวจภูธรกลาง ผู้บังคับกองตำรวจภูธรประจำจังหวัดหรืออำเภอมีอำนาจออกหมายตั้งว่ามาในวรรคต้นทุกประการ

ถ้าผู้มีอำนาจออกหมายตั้งว่ามาแล้วไปกระทำการด้วยตนเอง ก็ให้มีอำนาจจับ ค้นบ้านเรือน และเรียกพยานไต่สวนได้โดยไม่ต้องมีหมาย”

แต่ในที่สุดในการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญนั้นก็ได้นำหลักข้างต้นนี้มาบัญญัติยืนยันใช้อีกครั้งหนึ่งดังปรากฏความในมาตรา 237 ดังนี้

“ มาตรา 237 ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใด จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับ โดยไม่ชักช้า กับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรก และผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ ต้องถูกนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมายจับหรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อ

(1) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง ที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือ

(2) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น ด้วย...”

การบัญญัติความดังกล่าวในรัฐธรรมนูญนี้ได้นำไปสู่การการแก้ไขบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสอดคล้องเป็นมาตรฐานเดียวกันด้วย และเป็นมาตรฐานที่ยังคงใช้เพื่อเป็นกลไกคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาสืบมาจนบัดนี้*

2) คนต้องจับกุมมาถึงที่ขังแล้วต้องจับตามเหตุที่ต้องจับนั้น

“ มาตรา 2 ถ้าเกาะกุมจับเอาตัวคนใดคนหนึ่งมาได้แล้วก็ให้นำตัวมาส่งยังตำรวจ ที่กักขังสำหรับแผ่นดินแล้ว ให้เจ้าพนักงานจดชื่อของผู้ต้องจับนั้นลงไว้ในสมุดบัญชี แล้วให้จดหมายบันทึกลงไว้ด้วยว่า คนผู้ต้องจับนั้นต้องหาว่า กระทำการผิดล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวงอย่างไร ณ ที่ตำบลใด กับชื่อของผู้จับชื่อของผู้พิพากษาผู้มีหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งได้ออกหมายจับนั้นลงไว้ด้วยจงทุกราวเมื่อ...”

การจับกุมคุมขังในครั้งอดีตนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครองซึ่งมีหน้าที่ทั้งในด้านบริหารและตุลาการ บทบัญญัติในมาตรานี้ นับว่าเป็นการสร้างมาตรฐานการปฏิบัติสำหรับขั้นตอนการคุมขังผู้ต้องหา เนื่องจากในครั้งอดีตนั้นมิได้กำหนดวิธีการใดไว้ในขั้นตอนนี้จึงเป็นเพียงดุลพินิจของตุลาการผู้ควบคุมตัวผู้ต้องหาว่าจะต้องจับบันทึกไว้หรือไม่ก็ได้ เมื่อกฎหมายได้กำหนดให้พนักงานผู้มีหน้าที่คุมขังผู้ต้องหา จับบันทึกข้อมูลลงบัญชี ซึ่ง

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งของศาลนั้นไม่ได้ เว้นแต่

- (1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า ดังได้บัญญัติไว้ในมาตรา 80
- (2) เมื่อพบบุคคลโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภัยอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด
- (3) เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับบุคคลนั้นตามมาตรา 66(2) แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้
- (4) เป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในระหว่างถูกปล่อยชั่วคราว ตามมาตรา 117

ประกอบด้วย ชื่อของผู้ต้องหา ฐานความผิด สถานที่กระทำผิด ชื่อผู้จับและชื่อของผู้พิพากษาผู้
ออกหมายจับ ย่อมเป็นหลักฐานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องจับนั้นให้สามารถสืบค้นได้โดยตลอด
หากมีการโต้แย้งหรือมีปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการจับกุมในภายหลัง อีกทั้งยังเป็นการแสดง
เหตุผลในการจับกุมผู้ต้องหานั้นด้วย กรณีดังกล่าวได้เป็นป่อเกิดของหมายซึ่งดั่งที่ปรากฏกันอยู่ใน
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน

3) ต้องไต่สวน 48 ชั่วโมงตั้งแต่จับตัวมา ถ้าเข้าไปด้วยเหตุใด ต้องจดหมายไว้ตามเหตุนั้น

“มาตรา 3 บันดาคนผู้ต้องจับมาทุก ๆ คนนั้น ถ้าการควรไต่สวน
ได้ภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาจับเอาตัวมาไว้แล้วต้องให้เอาตัวมาให้ผู้พิพากษาไต่สวน
คือ

(1) ให้ผู้พิพากษาผู้ออกหมายจับนั้น เอาตัวคนผู้ต้องจับมาไต่สวน
ฎา

(2) คนผู้ต้องจับมานั้น ต้องจับมาโดยทางอื่น นอกจากที่ได้มี
หมายจับดังนี้ ก็ให้ผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่งผู้มีหน้าที่ตามกฎหมาย เอาตัวคนผู้ต้องจับนั้นมาไต่
สวน ถ้าในเรื่องใดรายใดต้องไต่สวน เข้าไปกว่า 48 ชั่วโมง ตั้งแต่จับมาไว้แล้วก็ให้ผู้พิพากษาผู้
ไต่สวนนั้น จดหมายบันทึกเหตุการณ์ที่ต้องซักเข้าไปมิได้ไต่สวนในกำหนดนั้น ลงไว้ในเรื่องนั้นราย
นั้นจงทุกคราว...”

กระบวนการพิจารณาในครั้งก่อนที่จะประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ กฎหมายมิได้
บัญญัติขั้นตอนการสอบสวนไว้แต่หน้าที่การไต่สวนจะเป็นของตระลาการและลูกขุน ซึ่งผู้ต้องหา
นั้นจะกลายเป็นจำเลยในชั้นศาลตามคำฟ้องของโจทก์ซึ่งสามารถยื่นคำฟ้องได้โดยตรงต่อศาลนั้น
หน้าที่ของตระลาการในอดีตนั้นได้แปรเปลี่ยนมาเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาผู้ออกหมายจับนั้น
เพราะเป็นเจ้าของคดีมาแต่ต้นย่อมจะเข้าใจมูลความผิดได้ดี ส่วนในกรณีที่มีการจับโดยทางอื่นที่
มิได้มีหมายจับตามที่กฎหมายกำหนด ก็ให้ผู้พิพากษาผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายเป็นผู้ไต่สวน โดย
กำหนดกรอบเวลาการไต่สวนไว้มิให้เกินกว่า 48 ชั่วโมง หากล่วงเลยไปกว่านั้นให้จดบันทึกเหตุ
นั้นไว้ด้วยเพื่อสามารถอ้างอิงได้ในภายหลัง สำหรับกรอบเวลาดังกล่าวนี้นอกดีมีได้กำหนดไว้เลย
ย่อมก่อให้เกิดปัญหาในชั้นการพิจารณาความที่ล่าช้าขึ้นได้ อีกทั้งการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ช้านาน
ย่อมเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของผู้นั้นด้วย หลักการดังกล่าวได้ถือปฏิบัติสืบมาจนได้มีการ
การบัญญัติยืนยันอีกครั้งหนึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เกี่ยวกับ
กรอบเวลาการจับกุมปรากฏความในมาตรา มาตรา 237 ตอนหนึ่งว่า

“...ผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ ต้องถูกนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ...”

ข้อความดังกล่าวได้นำไปสู่การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในพุทธศักราช 2547 ปรากฏในบทบัญญัติมาตรา 87 วรรค 3 ที่ว่า

“...ในกรณีที่ผู้ถูกจับไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว และมีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวน หรือการฟ้องคดีให้นำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 83 เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ โดยให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังผู้ต้องหาไว้ ให้ศาลสอบถามผู้ต้องหาว่าจะมีข้อคัดค้านประการใดหรือไม่ และศาลอาจเรียกพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมาชี้แจงเหตุจำเป็น หรืออาจเรียกพยานหลักฐานมาประกอบการพิจารณาก็ได้...”

นับว่ากรอบระยะเวลา 48 ชั่วโมงนี้เป็นหลักการที่เหมาะสมและถูกต้องในการควบคุมตัวผู้ต้องหาที่เกิดขึ้นในพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้เป็นครั้งแรกและถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบันนอกจากนี้ความในมาตรา 143 วรรค 3 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาอีกประการหนึ่งที่ว่า

“ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม...”

นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังบัญญัติให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้เป็นเวลานานและยังมีบทบัญญัติให้มีการปล่อยชั่วคราวไว้อีกด้วย

4) ให้ไตสวนพิเคราะห์เหตุตามถ้อยคำที่ศาลาเป็นหลักฐานว่าเปนพิรุณหรือไม่

“มาตรา 4 เมื่อได้ตัวคนผู้ต้องหามาแล้ว ต้องให้ผู้พิพากษาไตสวนถามให้ได้ความแน่ว่า ผู้ต้องหาจะให้การแก้คำฟ้องหรือคำหาว่ากระไร และให้เอาตัวคนทั้งหลายผู้รู้เหตุการณ์ ในคำฟ้องคำหานั้นมาสาบาลตัว ถามเปนพยานเอาถ้อยคำเปนหลักฐานไว้ชั้นหนึ่งก่อน แล้วให้ผู้พิพากษาไตสวนพิเคราะห์ดูถ้อยคำของพยานเหล่านั้นจงถ่องแท้ว่า พอควรจะฟังเอาว่าคนผู้ต้องหาหรือผู้ต้องกล่าวโทษนั้นมีพิรุณหรือไม่...”

การไต่สวนของตระลาการในอดีตก่อนที่จะประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้นั้น เมื่อโจทก์ฟ้องจำเลยในคดีอาญาโดยเฉพาะคดีที่เป็นความมั่นคงแล้ว หากจำเลยปฏิเสธข้อกล่าวหา ก็จะมีการให้โจทก์และจำเลยนำสืบพยานค้านตักกันไปในชั้นต้นก่อน ซึ่งกฎหมายสมัยนั้นถือว่าเป็นชั้นไต่สวน แล้วจึงส่งให้ลูกขุนพิจารณาว่ามีพินัยหรือไม่ หากมีพินัยด้วยประการหนึ่งประการใดแล้วจำเลยอาจจะต้องเข้าสู่กระบวนการชกฟอกตามหลักจารีตนครบาลซึ่งมีกรรมวิธีที่ทารุณโหดร้าย ต่อมาจึงได้ยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาความตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 เมื่อมีการบัญญัติพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ ฉบับนี้แล้วจึงได้กำหนดขั้นตอนการสอบสวนโดยศาลเสียใหม่โดยได้อนุวัฒน์กระบวนการแต่เดิมมาบ้าง ทั้งยังเป็นการให้โอกาสผู้ต้องหาในการแก้ข้อกล่าวหาด้วย อีกประการหนึ่งพยานหลักฐานที่ได้มาในชั้นนี้ ศาลจะต้องถือว่าเป็นพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนเพื่อจะนำมาพิจารณาอีกครั้งในการพิจารณาคดียิ่งเพิ่มความรอบคอบรัดกุมในการพิจารณาพยานหลักฐานมากขึ้น

สำหรับการพิจารณาพยานหลักฐานในชั้นนี้นั้นเพียงแต่การพิจารณาว่าผู้ต้องหาที่มีพินัยมากน้อยเพียงใดควรจะนำสู่การพิจารณาในชั้นศาลหรือไม่ หลักการเช่นนี้ได้สืบทอดมาจนถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้กันในปัจจุบัน ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 133 ที่ว่า

“ มาตรา 133 ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจออกหมายเรียกผู้เสียหายหรือบุคคลใดซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็นประโยชน์แก่คดีให้มาตามเวลาและสถานที่ในหมาย แล้วให้ถามปากคำบุคคลนั้นไว้

การถามปากคำนั้น พนักงานสอบสวนจะให้ผู้ให้ถ้อยคำสาบานหรือปฏิญาณตัวเสียก่อนก็ได้...”

กฎหมายได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในการแก้ข้อกล่าวหา โดยกำหนดวิธีการสอบสวนหาข้อเท็จจริงจากประจักษ์พยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์มาเป็นหลักฐานในชั้นหนึ่งก่อน แล้วให้ผู้พิพากษาไต่สวนพิเคราะห์ดูถ้อยคำของพยานจนเหล่านั้นจนต้องแก้ว่าฝ่ายใดมีพินัยหรือไม่ มาตราดังกล่าว ได้ระบุถึงผู้ต้องหาในคดีขึ้นในตักบทกฎหมายเป็นครั้งแรก หากจะพิจารณาถึงขั้นตอนกระบวนการวิธีพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า กฎหมายแยกกระหว่างผู้ต้องจับและผู้ต้องหาสำหรับความเป็นผู้ต้องหานั้นเกิดขึ้นเมื่อผู้กระทำความผิดได้ถูกจับมายังศาลเพื่อให้ผู้ต้องหาไต่สวนแล้ว สำหรับผู้ต้องจับนั้นคือผู้ที่ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดหรือได้กระทำความผิดซึ่งหน้าจนถูกจับกุมมาคุมขัง

5) คู่ความชักพยานได้

“**มาตรา 5** คู่ความจะชักใช้ ถามพยานคนหนึ่งคนใดตาม พระราชบัญญัติลักษณะพยานได้ ทั้งพยานฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยแลคำตอบของพยาน ต่อคำถาม เช่นนี้ต้องให้ฟังเอาเป็นคำ พยานด้วย...”

ความในมาตรานี้ สืบเนื่องมาจากความในมาตรา 4 ที่เปิดโอกาสให้ คู่ความสามารถนำพยานของตนเข้ามาสืบได้ในชั้นไต่สวนนี้ โดยนำชั้นตอนกรรมวิธีของ พระราชบัญญัติลักษณะพยานเข้ามาเข้ามาสืบได้ในชั้นนี้ บทบัญญัติในมาตราดังกล่าวเป็นการนำเอาชั้นตอนการสืบพยานของพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 มาปรับใช้ในการไต่สวนของศาลด้วย

สำหรับพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 นี้ได้ยกเลิกข้อห้ามและ วิธีปฏิบัติอันเป็นการลิดรอนสิทธิตามกฎหมายลักษณะพยานตามกฎหมายตราสามดวง อาทิ ข้อห้ามมิให้อ้างพยานบางจำพวกนำสืบ เพราะเหตุเป็นอุตตริพยาน อาทิ ฆนิพก คนผู้เป็นทาส คู่ วิวาทคู่ความ หลึงมีกรรม เป็นต้น ซึ่งคนเหล่านี้ในบางครั้งย่อมมีประโยชน์ต่อรูปคดีแต่เนื่องจาก ข้อห้ามตามกฎหมายในครั้งอดีตย่อมมีผลให้ผู้บริสุทธิ์อาจจะต้องแพ้คดีหรือต้องรับโทษก็เป็นได้ แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ก็บัญญัติให้การถามปากคำใน ชั้นสอบสวนนั้นต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วย พยานบุคคลด้วย*

6) ให้ผู้พิพากษามีคำสั่งตามคำพยานชั้นต้นที่พิรุณหรือไม่

“**มาตรา 6** ถ้าผู้พิพากษาพิเคราะห์ดูเหตุผลแลถ้อยคำของพยานทั้ง ปวงโดยถ่องแท้แล้ว เห็นว่าถ้อยคำของพยานเหล่านั้นไม่ควรฟังได้ ว่าคนผู้ต้องหามีพิรุณประการ ใด หรือถ้อยคำของพยานเหล่านั้นไม่มีมูล พอที่จะสั่งให้เอาตัวคนผู้ต้องหาไว้พิจารณาต่อไป เมื่อวินิจฉัยเห็นว่าดังนี้แล้ว ก็ให้ผู้พิพากษามีคำสั่งให้ปล่อยคนผู้ต้องหานั้น หลุดพ้นไปที่เดียวไม่ เกี่ยวข้องต้องพิพาทด้วยคดีนั้นต่อไป ถ้าผู้พิพากษาไต่สวนพิเคราะห์ดูถ้อยคำของพยานทั้งปวง โดยถ่องแท้แล้ว เห็นว่าถ้อยคำของพยานเหล่านั้นพอควรฟังได้ว่า คนผู้ต้องหานั้นมีพิรุณบ้าง แล้วแลถ้าผู้พิพากษาศาลที่ไต่สวนนั้น มีอำนาจที่จะพิจารณาความตลอดไปได้ ก็ให้กำหนดนัด วันเวลาที่พิจารณาต่อไป แต่ถ้าศาลที่ไต่สวนนั้น ไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาต่อไปได้ ก็ให้ผู้ พิพากษากำหนดวันแลเวลาที่ส่งคดีนั้นไปยังศาล ที่สมควรชำระกำหนดเวลาพิจารณาต่อไป

* ความในวรรคสองของมาตรา 133 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

แลให้ส่งตัวคนผู้ต้องหาไปยังไว้ในตารางคอยกำหนดวันพิจารณา หรือจะอนุญาตให้คนผู้ต้องหา มีประกันไปก็ได้สุดแต่ผู้พิพากษา จะเห็นสมควรแก่รูปความมีโทษหนักแลเบา...”

มาตราดังกล่าวถือเป็นบทสรุปของขั้นตอนการไต่สวนผู้ต้องหา แบ่งได้ เป็นสองกรณีคือ กรณีที่ควรนำผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล และกรณีที่เห็นควร ปลดปล่อยตัวผู้ต้องหานั้นเพราะเหตุคดีไม่มีมูล ซึ่งวิธีการเช่นนี้นับว่าเป็นครั้งแรกของกระบวนการ พิพิจารณาความของไทยที่สร้างขั้นตอนการกักขังตัวของผู้ต้องหาก่อนที่จะนำขึ้นสู่กระบวนการ พิพิจารณาในชั้นศาลต่อไป เพราะก่อนที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้นั้นเมื่อได้ตัว ผู้ต้องหามาพิจารณายังเร็วของตระลาการแล้ว จะตกเป็นจำเลยทันทีและเข้าสู่กระบวนการ พิพิจารณาของตระลาการและถูกขุ่นตามกระบวนการพิจารณาความอาญา อีกทั้งจะต้องคุมขังตัว จำเลย ณ เรือนของตระลาการนั้นอีกด้วย ขั้นตอนวิธีการตามพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ได้ วิวัฒนาการมาจนถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบันที่ให้เจ้าพนักงานตำรวจ หรือเจ้าพนักงานสอบสวนตามกฎหมายเป็นผู้กระทำการสอบสวนผู้ต้องหานั้นแล้วสรุปสำนวนการ สอบสวนและทำความเข้าใจพนักงานอัยการเพื่อพิจารณารวดราข้อมูลและคำให้การของพยาน ตามสำนวนนั้นหากคำพยานทั้งหลายที่กล่าวหาผู้ต้องหานั้นไม่ควรฟังได้ หรือไม่มีมูล หรือมี น้ำหนักไม่เพียงพอพนักงานอัยการก็จะทำคำสั่งไม่ฟ้องคดีและปล่อยตัวผู้ต้องหานั้น แต่ถ้าคำ พยานทั้งหลายนั้นมีน้ำหนักพอปรากฏว่าผู้ต้องหานั้นมีพิรุณพนักงานอัยการก็มีอำนาจทำคำสั่งฟ้อง เพื่อให้ผู้ต้องหานั้นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาลต่อไป

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคืออำนาจในการพิจารณาคดีของศาล ซึ่ง กฎหมายได้บัญญัติไว้ในกรณีที่เห็นสมควรนำตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล หาก คดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลที่ไต่สวนนั้นในการพิจารณาต่อไป แต่ถ้าศาลที่ไต่สวนนั้นไม่มีอำนาจ ที่จะพิจารณาก็ให้ส่งคดีไปยังศาลที่มีอำนาจ ในเรื่องนี้ ก่อนที่จะมีการปฏิรูปการศาลไทยนั้น นับว่าศาลของไทยมีอยู่มากมายตามสังกัดกระทรวง กรม ต่างๆ ทำให้เขตอำนาจศาลเหลื่อมล้ำ และซ้อนทับกันเสมอ สร้างความลำบากแก่ผู้ฟ้องคดี ซึ่งในอดีตได้มีข้อห้ามมิให้ฟ้องความ เดียวกันสองศาล หากฝ่าฝืนกฎหมายก็จะปรับพินัยหลวงแล้วถือเอาคดีที่ฟ้อง ณ ศาลแรกเป็น หลัก แต่สำหรับความในมาตรานี้ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาผู้ทำการไต่สวนเป็นผู้พิจารณาถึงเขต อำนาจศาลและดำเนินการส่งคดีไปยังศาลที่มีเขตอำนาจ หากศาลที่ไต่สวนนั้นไม่มีอำนาจ พิพิจารณา แนวทางเช่นนี้ได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบันยังได้มีการบัญญัติไว้ในลักษณะ 1 หมวด 3 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยเขตอำนาจศาล ทั้งยังมีการ ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้นอีกฉบับหนึ่งเพื่อขยายความโดยละเอียดถึงเขตอำนาจ ศาลและถือปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในอีกประเด็นหนึ่งคือการคุ้มครองผู้ต้องหาไว้ในห้องขังรอกำหนดเวลาพิจารณา หลักกฎหมายเช่นนี้ได้โอนพัฒนามาจากหลักการปฏิบัติของไทยแต่เดิมที่ให้ตระลาการควบคุมตัวคู่ความไว้ ณ เรือนของตน แต่ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้เพิ่มหลักการปล่อยชั่วคราวและการประกันตัวขึ้น โดยขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาประกอบสถานโทษหนักเบาอื่นๆ สำหรับในอดีตแล้วกรณีดังกล่าวมิเคยบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในต้วบทกฎหมายแต่ประการใดการจะปล่อยตัวหรือให้มีประกันนั้นถือเป็นดุลพินิจของตระลาการเช่นกันโดยมีสาเหตุมาจากความเวทนาสงสารเฉพาะรายเท่านั้น นำมาซึ่งปัญหาการเรียกรับสินบนจากคู่ความบ่อยครั้งจนได้ปรากฏเป็นบทบัญญัติในกฎหมายขึ้นเป็นครั้งแรกถึงความมาตราบนี้ สำหรับการให้ประกันตัวหลังจากที่ผู้พิพากษามีความเห็นให้นำผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการในชั้นศาลนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบันได้บัญญัติหน้าที่ดังกล่าวเป็นอำนาจของอัยการและการให้มีประกันนั้นได้วิวัฒนาการมาเป็นการปล่อยชั่วคราวดังปรากฏความในมาตรา 143 (ข) ดังนี้

“ **มาตรา 143** เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าวในมาตราก่อน ให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้...

(2) ในกรณีที่มีความเห็นควรสั่งฟ้อง ให้ออกคำสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้สั่งไม่ฟ้อง

ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจ...

(ข) วินิจฉัยควรปล่อยผู้ต้องหา ปล่อยชั่วคราว ควบคุมไว้ หรือขอให้ศาลชั่ง แล้วแต่กรณี และจัดการหรือสั่งการให้เป็นไปตามนั้น...”

การจะปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือไม่นั้นกฎหมายให้ถือเป็นดุลพินิจของพนักงานอัยการผู้ทำความเห็นควรสั่งฟ้องนั้น แต่กฎหมายมิได้กล่าวถึงการมีประกันแต่อย่างใด

4.4.3 การชำระเป็นความแผ่นดิน

ความแผ่นดินนั้น กฎหมายมิได้ถือว่าผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้เสียหายจากสถานความผิดนี้ แต่กฎหมายถือว่าเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวม ซึ่งเป็นความเสียหายต่อแผ่นดิน

1) ความมีโทษหลวงไม่มีโทษให้ชำระเป็นความแผ่นดินตามคำพยาน

“ **มาตรา 7** บันดาความอาญาทั้งปวงซึ่งมีโทษหลวงเช่นความหาว่าขบถประทุษร้าย หาว่ากระทำการใดร้ายฆ่าคนตายหาว่ากระทำโจรกรรมปล้นสดมภ์ หาว่าลอบลักชิงไฟ หาว่าฉ้อยั้งพระราชทรัพย์ หาว่าทำเงินทำอัฐทองแดงปลอม หาว่ากรรโชก

ราษฎร กฏขี่ด้วยอาญาลงเอาเงินทอง หาว่ารับสินบนหรือทอนสาบาล หาว่าข่มขืนโทรมหญิง หาว่าทำร้ายต่อพระศาสนาที่มีการทำลายพระพุทธรูปพระสถูปเจดีย์ หาว่าภิกษุเป็นปาราชิกแล ความอาญาอย่างอื่น บันดาที่หากันมีโทษหลวงตามพระราชกฤษฎีกาเป็นต้นนั้น ในความ เหล่านี้ ถ้าไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นโจทย์ ฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญาก็ดี หรือถ้า โจทย์ฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญาอยู่แล้ว แต่ผู้นั้นไม่ติดใจว่าความเรื่องนั้นต่อไป ด้วยเหตุประการใดก็ดี ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานกรมอัยการ แลผู้รักษากฎหมาย จะต้อง ฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญา ในความที่ไม่มีคนอื่นเป็นโจทย์ หรือจะต้องว่าความ เรื่องที่โจทย์เดิมไม่ติดใจว่านั้นต่อไป เมื่อเห็นว่ามิพยานพอที่จะพิสูจน์ให้สมจริงได้ว่าผู้ล่วงละเมิด พระราชอาญานั้น มีข้อพิรุณกระทำผิดต่อพระราชกำหนดกฎหมาย...”

กฎหมายมาตรานี้ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายตราสามดวงลักษณะ อาญาหลวง ซึ่งกล่าวถึงความผิดโดยส่วนรวมของแผ่นดินมิได้ถือว่าผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้เสียหาย การ บัญญัติมาตรานี้ก็เพื่อยังดำรงคงสภาพฐานความผิดที่สังคมไทยในครั้งนั้นยังยึดถือและรู้สึกรู้ว่าเป็น ความผิดที่ร้ายแรงบั่นทอนความผาสุกร่มเย็นของสังคมส่วนรวม จึงได้กำหนดว่าฐานความผิดใด เป็นความแผ่นดินซึ่งศาลสามารถชำระความได้โดยไม่ต้องมีโจทก์ ดังนี้

1. ขบถประทุษร้าย
2. ฆ่าคนตาย
3. โจรกรรมปล้นสะดม
4. ลอบลักชิงไฟ(วางเพลิง)
5. ใช้อภัยพระราชทรัพย์
6. ทำเงินทำอัฐทองแดงปลอม
7. กรรโชกราษฎร
8. กดขี่ด้วยอาญาลงเอาเงินทอง
9. รับสินบนหรือทอนสาบาน
10. ข่มขืนโทรมหญิง
11. ทำร้ายต่อพระศาสนาที่มีการทำลายพระพุทธรูปพระสถูปเจดีย์
12. ภิกษุเป็นปาราชิก*
13. ความอาญาอย่างอื่นที่หากันมีโทษหลวงตามพระราชกฤษฎีกา

* อาบัติปาราชิกได้แก่ 1.สามนุสย์, 2.ลักทรัพย์เกินกว่า 5 มาสก(1 บาท) , 3.เสพเมถุน และ 4.อวดอุตริมนุสย์ธรรม

บรรดาฐานความผิดดังกล่าวข้างต้น หากคู่ความมิได้ตั้งใจเอาความ หรือไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นโจทก์ในคดี กฎหมายกำหนดให้กรมอัยการมีหน้าที่ในการฟ้องคดี และว่า ความนั้นต่อไป แต่กฎหมายได้กำหนดข้อแม้ไว้ว่าคดีนั้นจะต้องปรากฏว่ามีพยานพอที่จะพิสูจน์ ความผิดของจำเลยได้ด้วย

ในเวลาต่อมาได้มีการเพิ่มสถานโทษขึ้นตามสภาพแห่งกาลสมัยปรากฏ ในพระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 126 ดังนี้

1. คดีลักทรัพย์
2. แย่งชิง
3. วิวาห์
4. ปล้นทางบกทางน้ำ
5. กรรโชก
6. ฉ้อโกง
7. ยักยอกทรัพย์ผู้อื่นเป็นประโยชน์ของตนในทางอาญา และ
8. รับของโจร

ในการพิจารณาคดีที่เพิ่มเติมมานี้กฎหมายได้บัญญัติวิธีพิจารณาคดี ความไว้ดังนี้

“มาตรา 1 ในเรื่องคดีลักทรัพย์ , แย่งชิง , วิวาห์ , ปล้นทางบก ทางน้ำ , กรรโชก , ฉ้อโกง , ยักยอกทรัพย์ผู้อื่นเป็นประโยชน์ของตนในทางอาญา แลรับของ โจรใดๆ ที่เจ้าพนักงานอัยการเป็นผู้ยื่นคำกล่าวโทษผู้กระทำผิดตามมาตรา 7 แห่ง พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญามีโทษนั้น แต่จะไปให้ไปเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานอัยการที่ กล่าวแล้วนั้นเป็นผู้ฟ้องแทนผู้ที่ได้รับความเสียหาย เพื่อเรียกทรัพย์ หรือราคาของทรัพย์ซึ่งผู้ เจ้าของได้เสียไปโดยผิดกฎหมายในคดีอาญาที่ว่ามาแล้วนั้นคืนจากผู้ต้องหาได้.

มาตรา 2 คดีที่ฟ้องเรียกทรัพย์คืนดังกล่าวแล้วนั้น ให้เจ้าพนักงาน อัยการยื่นรวมกันกับข้อหาในความอาญา หรือทำให้เป็นคำร้องยื่นในเวลาใดเวลาหนึ่ง ระหว่าง ที่ศาลเดิมพิจารณาความอาญานั้นอยู่ก็ได้ คำพิพากษาในเรื่องเรียกทรัพย์คืนนี้ให้ชี้ขาดลงไว้ใน คำพิพากษาคดีอาญาส่วนหนึ่งด้วย คดีเช่นนี้จะแยกฟ้องเป็นความแพ่งเมื่อภายหลังคำพิพากษา ในความอาญานั้นถึงที่สุดแล้วก็ได้

มาตรา 3 ในทางพิจารณา ถ้าพยานหลักฐานที่ได้นำสืบนั้นไม่เป็นที่ เพียงพอ จะให้รู้ชัดได้ว่าจำนวนจำนวนหรือราคาทรัพย์นั้นมากน้อยอย่างไร หรือใครเป็นเจ้าของ

องทรัพย์นั้นแล้ว ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้ไต่สวนต่อไป แลเรียกพยานหลักฐาน มาสืบประกอบเพิ่มเติมอีก.

ในคดีเช่นนี้ ศาลจะยังไม่ทำคำชี้ขาดเรื่องเรียกทรัพย์คืน แลค่าเสียหายนั้นลงในคำพิพากษาคดีอาญา ก่อน แลจะรอไว้วินิจฉัยเป็นคำสั่งต่อที่หลังก็ได้.

มาตรา 4 ถ้าการวินิจฉัยเพื่อให้ได้ความแน่ชัดว่า จำนวนทรัพย์ที่ควรจะได้แก่ผู้ต้องเสียหายมากน้อยเพียงไรนั้น จะทำให้เป็นการชักช้าแก่คดีที่พิจารณาอยู่ เช่น จะต้องคิดหักชำระบัญชีที่ยุ่งยากต่อกัน เป็นต้น ดังนี้แล้ว ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้แยกคดีที่ฟ้องเรียกทรัพย์คืนนั้นออกเสียจากความอาญา แลให้พิจารณาคดีนั้นไปต่างหากส่วนหนึ่งก็ได้ ตามความในมาตรา 2 แห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 เมื่อศาลได้พิพากษาให้คืนทรัพย์ หรือให้ใช้ราคาค่าทรัพย์แก่เจ้าพนักงานอัยการ แต่ทรัพย์นั้นไม่ได้อยู่ในความรักษาของศาลแล้ว ก็ให้เป็นหน้าที่ของผู้ที่ได้รับความเสียหาย จะต้องขอให้ศาลบังคับคดีไปตามคำตัดสินและจะต้องทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่จำเป็น เพื่อตนจะได้รับทรัพย์หรือราคาค่าทรัพย์นั้นคืน.

มาตรา 6 ห้ามมิให้ศาลเรียกค่าธรรมเนียมแก่เจ้าพนักงานอัยการ ในการที่เป็นผู้ฟ้องเดิม หรือยื่นคำร้องขอเรียกทรัพย์คืนนั้นเลย แต่ให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้นเอง เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการพิจารณาคดีชั้นหลังคำพิพากษาทุกอย่าง จำเลยในคดีอาญาเรื่องนั้นจะต้องรับผิดชอบเสียค่าใช้จ่ายแลค่าธรรมเนียมตามที่กล่าวข้างบนแล้ว แทนทั้งสิ้น กับทั้งจะต้องใช้ค่าธรรมเนียมอื่นๆ ซึ่งจะมีขึ้นเหมือนกับคดีเรื่องนั้นได้ว่ากล่าวกันในทางแพ่งธรรมดาด้วย เมื่อทรัพย์สมบัติของจำเลยนั้นได้อามาใช้ทุนทรัพย์ ที่ผู้ต้องเสียหายเรียกเสร็จแล้วแลยังเหลืออยู่เท่าใด จึงเอามาใช้ค่าเสียหายแลค่าธรรมเนียม ที่กล่าวนั้นตามมากแลน้อย...”

ข้อความที่แก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวเป็นการกำหนดสถานโทษที่เกี่ยวกับทรัพย์คืนซึ่งจะต้องมีการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งประกอบกันและถือเป็นคนที่มีทุนทรัพย์ในการพิจารณา อนึ่งข้อความทั้งหลายนี้ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของอัยการอย่างชัดเจนในการเป็นผู้ดำเนินการฟ้องคดี ซึ่งหลักการดังกล่าวได้กลายมาเป็นมาตรการเพื่อใช้กับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาในปัจจุบัน

สำหรับสถานโทษทั้งหลายนี้ต่อมาได้ถูกตัดทอนลงไปตามสถานการณ์ และสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย จนในภายหลังสถานโทษทั้งหลายได้ถูกบัญญัติอยู่ในฐาน

ความผิดของประมวลกฎหมายอาญาดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันแทนที่จะบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังเช่นครั้งอดีต

2) ให้เจ้าพนักงานกองตระเวนแลกงไต๋สวนช่วยเสาะหาพยานให้ชำระ

“ มาตรา 8 ให้เจ้าพนักงานอำเภอ กำนัน กองตระเวน แลกงไต๋สวนโทษหลวงในกรุงแลหัวเมือง สืบสวนหาคำพยานหรือสิ่งสำคัญอันเป็นหลักฐาน ใช้ เปนตัวพยานหรือตัวคนผู้ซึ่งควรอ้างเปนพยานนั้นส่งมาให้กรมอัยการ หรือเจ้าพนักงานผู้รักษากฎหมาย ที่จะเป็นผู้ฟ้องคดีนั้นเสมอไป...”

ก่อนที่จะมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้นั้น หน้าที่การสืบเสาะหาพยานและไต่สวนคดีเป็นของตระลาการในกรณีที่ยังสงสัยหรือมีพิรุธ และคู่ความจะนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลกันเองในกรณีทั่วไป มาตรานี้ได้กำหนดหน้าที่ในการสืบสวนหาคำพยานหรือสิ่งสำคัญอันเป็นหลักฐานมาไต่สวนเพื่อส่งให้กรมอัยการดำเนินการฟ้องคดีต่อไปนั้น โดยผู้มีอำนาจในการช่วยเสาะหาคำพยานให้ชำระนั้นได้แก่

1. เจ้าพนักงานอำเภอ
2. กำนัน
3. กองตระเวน และ
4. กงไต๋สวนโทษหลวงในกรุงแลหัวเมือง

การกำหนดหน้าที่ให้บุคคลดังกล่าวข้างต้นสามารถช่วยสืบเสาะหาพยานนั้น นับว่าเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของผู้พิพากษา และเป็นการกระจางหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่และประชาชนมากกว่าผู้พิพากษา จึงเป็นการสะดวกในการเสาะหาพยานหลักฐานเพื่อมาประกอบการพิจารณาคดีความ

ต่อมาความในมาตรานี้ได้ถูกเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2470 ได้ให้อำนาจการไต่สวนชั้นต้นเป็นของตำรวจภูธรชั้นสัญญาบัตร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในต่างจังหวัด โดยเฉพาะในกรณีที่กรมการอำเภอไม่อยู่และไม่อาจไปถึงพลันได้ แต่ทั้งนี้นายตำรวจภูธรผู้นั้นต้องรายงานไปยังกรมการอำเภอเพื่อทราบภายหลังจากไต่สวนเสร็จแล้วด้วย เพื่อการตรวจสอบอย่างรอบคอบและรัดกุมต่อไป

ความในมาตรานี้ได้วิวัฒนาการมาเป็นคำนิยามของเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ที่ได้ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

4.4.4 ลักษณะพิจารณา

เมื่อคดีขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาของศาลแล้วกฎหมายได้กำหนด ขั้นตอนและวิธีการไว้ในลักษณะพิจารณา ดังนี้

1) คู่ความแต่งงานช่วยว่าความได้

“มาตรา 9 ในการพิจารณาความนั้นให้โจทก์แลจำเลยมีอำนาจ แต่งทนายช่วยว่าความได้ แต่ต้องทำหนังสือแต่งงานไว้เป็นสำคัญต่อศาลด้วย แม้ว่าแต่งงานแล้วก็ดี คู่ความหรือผู้พิพากษาระลาการจะให้ตัวความมาให้การด้วยก็ได้...”

ทนายในอดีตนั้นหมายถึงคนสนิทของผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งถือศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไป ทนายมีหน้าที่ดำเนินการต่างๆ แทนขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์นั้น กฎหมายตราสามดวงได้บัญญัติหน้าที่ของทนายไว้หลายประการปรากฏในพระไอยการลักษณะระลาการ ที่ว่า

“มาตราหนึ่ง แต่ना 400 ขึ้นไป ถ้ามีกิจศุขทุกขทุระสิ่งใดๆ ก็ดี แล ร้องฟ้องกฎหมายกล่าวหาผู้มีบันดาศักดิ์แต่ना 400 ขึ้นไป เป็นข้อแพ่งอาชารุทธก็ดี ให้แต่ง ทนายแก้ความว่าความต่างตัว บพึงให้ว่าความเอง ถ้ามิได้ให้เรียกทนายต่างตัว ท่านว่าอย่าพึง รับไว้บังคับบัญชา ตำนา 400 ลงมาถ้ามีกิจทุระสิ่งใดๆ ก็ดี จะแก้ต่างว่าต่างจประกันหาต่างพีน้องได้ ถ้าราษฎรจะร้องฟ้องให้พิจารณาตัวเองได้...”

สิทธิการมีทนายความในอดีตนั้นจำกัดอยู่เฉพาะขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์เท่านั้น ตามระบบศักดินาที่ยอมรับนับถือกันทั่วไปในสมัยนั้น แม้จะมีข้อจำกัดประการดังกล่าว แต่กฎหมายก็ได้บัญญัติให้สิทธิในการมีทนายสำหรับจำเลยในคดีอุกฉกรรจ์ซึ่งเรียกกันในครั้งนั้นว่าคดีนครบาล ปรากฏความในพระไอยการลักษณะรับฟ้อง ดังนี้

“มาตราหนึ่ง หาในนครบาลว่าเป็นโจทก์ดี หาว่าสืบพันฆ่าตีท่านตายก็ดี แลผู้หนึ่งหาในอาญามันผู้เดียนั้นว่ากรรโชกริบเอารูปประพรรณสิ่งสิ้นท่าน ถ้ามีกำลังให้ตัวอยู่ แก่ในนครบาล ให้แต่งทนายต่างตัวแก่ในอาญา ถ้าหาทนายต่างตัวมิได้ ให้เรียกทนายนั้นไว้ในอาญาให้มันแก่ในนครบาล ถ้ามันแก่ในนครบาลมันฉิบหาย จึงให้ส่งทรัพย์นั้นแก่โจท เป็นกำมของโจทในพระราชอาญานั้น...”

ทนายในครั้งอดีตนั้น หาได้มีหน้าที่ในการดำเนินคดีในชั้นศาลแทน คู่ความดังเช่นในปัจจุบัน แต่หมายถึงคนสนิทของขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งอาจทำหน้าที่เป็น ตัวแทนในการติดต่อราชการงานใดตามประสงค์ของขุนนางนั้น เมื่อกฎหมายได้บัญญัติให้ขุนนางผู้มีศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไปต้องมีทนายในการติดต่อดำเนินคดีต่อศาลและเปิดโอกาสให้จำเลย

ในคดีอุกฉกรรจ์ต้องมีทนาย บทบาทของทนายจึงเริ่มเป็นผู้มีหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความในการดำเนินคดีในชั้นศาล ภายหลังได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความ มีโทษฯ แล้ว กฎหมายได้บัญญัติให้สิทธิคู่ความให้สามารถมีอำนาจแต่งตั้งทนายเพื่อช่วยในการว่าความได้ เนื่องจากคู่ความอาจไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการดำเนินคดีต่อศาล จึงสามารถแต่งตั้งทนายให้ดำเนินคดีแทนตน ทั้งนี้คู่ความหรือผู้พิพากษาตระลาการก็อาจเรียกให้คู่ความมาให้การด้วยตนเองก็ได้ การบัญญัติความในมาตรานี้ นับว่าเป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของทนายความให้ปรากฏขึ้นในตัวบทกฎหมายอย่างชัดเจนและได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็บัญญัติผู้เสียหายก็สามารถที่จะดำเนินการฟ้องคดีได้ด้วยตนเองหรือจะมีทนายความเป็นผู้ดำเนินการแทนก็ย่อมได้ บทบาทของทนายความยังปรากฏอยู่ในหลายมาตราในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับปัจจุบัน นับตั้งแต่ในชั้นสอบสวน โดยผู้ต้องหาสามารถพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความหรือให้ทนายความผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้ารับฟังการสอบปากคำได้* นอกจากนั้นในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจนถึงการพิจารณาความ โดยตลอดจำเลยยังมีสิทธิที่จะปรึกษาและมีทนายความช่วยว่าต่างให้จนกว่าคดีจะแล้วเสร็จอีกด้วย นับว่าเป็นสิทธิของผู้ต้องหาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งที่กฎหมายได้รับรองโดยพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ ได้วิวัฒนาการมาจนมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน

2) ถึงกำหนดชำระโจทก์ไม่มาก็ให้ยกฟ้องเสีย เว้นแต่มีเหตุอันควรให้เลื่อนเวลาชำระต่อไป

“ มาตรา 10 เมื่อถึงกำหนดวันแลเวลานัดพิจารณาแล้ว ถ้าฝ่ายโจทก์ไม่มาศาลเองก็ดี หรือไม่ได้แต่งตั้งทนายให้มาแทนตัวก็ดี ก็ให้ศาลไต่สวนดู ถ้าได้ความจริงว่า โจทก์ได้รับหมายนัดได้รู้วันแลเวลาที่ฯ ได้กำหนดนัดพิจารณาแล้ว ดังนี้ ก็ให้ศาลตัดสินยกฟ้องของโจทก์เสียทีเดียว เว้นไว้แต่ศาลจะดำริห์ดูเห็นมีเหตุอันสมควรที่จะเลื่อน วันพิจารณาต่อไปใหม่เท่านั้น...”

การพิจารณาคดีอาญาของไทยก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้นั้น มิได้บัญญัติถึงหลักเกณฑ์ในกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันพิจารณา เพราะเมื่อมีการฟ้องร้องดำเนินคดีแล้วทั้งโจทก์และจำเลยจะต้องถูกควบคุมตัว ณ บ้านของตระลาการนั้นจึงน้อยนักที่โจทก์จะขาดนัดในวันพิจารณา กฎหมายจึงมิได้กำหนดไว้ชัดเจนในเรื่องนี้คงเป็นแต่เพียงดุลพินิจของตระลาการเท่านั้น อีกประการหนึ่งหลักการพิจารณาคดีความในอดีตนั้น จะเชื่อว่าจำเลยเป็นคนผิดตั้งแต่ต้น การพิจารณาความจึงเป็นการให้โอกาสจำเลยพิสูจน์หักล้างว่าตนมิได้กระทำความผิด

* มาตรา 7 / 1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ซึ่งมีขั้นตอนและกรรมวิธีต่างๆ นานา รวมทั้งหลักจารีตนครบาลด้วย ต่างจากหลักการตามพระราชบัญญัติฯ นี้จนถึงปัจจุบันที่ถือหลักว่าจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์ หน้าที่ในการกล่าวโทษและพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำความผิด จึงเป็นของโจทก์

หลักการในกฎหมายฉบับนี้จึงถือเป็นการพลิกระบบความเชื่อและแนวปฏิบัติที่มีมาแต่เดิมทำให้ภาระในการพิสูจน์ซึ่งแต่เดิมเป็นหน้าที่ของจำเลยในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ด้วยกรรมวิธีต่างๆ นานาทั้งการให้ปากคำและการถูกปฏิบัติที่ทรมาณ จนเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ ฉบับนี้แล้วแนวคิดเกี่ยวกับสถานะของจำเลยในอดีตได้ถูกเปลี่ยนไป จำเลยยังคงเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ บทบาทและหน้าที่ของโจทก์จึงมีมากขึ้นที่จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความผิดของจำเลย ดังนั้นในฐานะที่โจทก์เป็นบุคคลสำคัญในชั้นพิจารณาความ เมื่อโจทก์ขาดนัดจึงถือเป็นสาระสำคัญในการพิจารณาคดีที่มีอาจะดำเนินต่อไปได้ กฎหมายจึงกำหนดให้ยกฟ้องเสียแต่ก็มีข้อยกเว้นไว้ให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจของศาลไว้หากมีเหตุอันควร ศาลก็ย่อมจะสั่งเลื่อนออกไปเสียก็ได้ ความในมาตรานี้จึงระบุถึงกรณีที่โจทก์ขาดนัดพิจารณา ทั้งที่ไม่มาด้วยตนเองหรือมิได้แต่งตั้งทนายมา ศาลจะต้องไต่สวนดูให้ปรากฏว่าโจทก์ได้รับหมายนัดและรับรู้วันและเวลาที่ได้กำหนดนัดนั้นแล้วแต่ไม่มาตามนัดก็ให้ศาลตัดสินยกฟ้องโจทก์ เว้นเสียแต่ศาลจะพิจารณาเห็นว่ามีความเหตุอันควรที่จะให้เลื่อนวันพิจารณาต่อไป หลักกฎหมายนี้ได้เป็นที่ยอมรับและใช้ปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบันทั้งได้เพิ่มกรอบเวลาในการให้โอกาสยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาในกรณีที่โจทก์ขาดนัดในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ดังนี้

“ มาตรา 166 ถ้าโจทก์มาตามกำหนดนัดให้ศาลยกฟ้องเสีย แต่ถ้าศาลเห็นว่ามีความเหตุสมควรจึงมาไม่ได้ จึงสั่งเลื่อนคดีไปก็ได้

คดีที่ศาลได้ยกฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าโจทก์มาร้องภายในสิบห้าวันนับแต่วันศาลยกฟ้องนั้น โดยแสดงให้เห็นได้ว่ามีความเหตุสมควรจึงมาไม่ได้ก็ให้ศาลยกคดีนั้นขึ้นไต่สวนมูลฟ้องใหม่...”

กระบวนการวิธีพิจารณาความในอดีตยังไม่มีชั้นไต่สวนมูลฟ้องดังเช่นในปัจจุบัน เพราะราษฎรเป็นผู้ฟ้องศาลได้และศาลก็เป็นผู้สอบสวนคดีเอง ขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องจึงเกิดขึ้นในเวลาต่อมาเมื่อกฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดีภายหลังจากที่ผ่านการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนแล้ว ส่วนในกรณีราษฎรเป็นโจทก์เองนั้นจะต้องผ่านการไต่สวนมูลฟ้องก่อนศาลจึงจะประทับรับฟ้องเพราะมิได้ผ่านขั้นตอนดังเช่นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

3) โจทย์หาจำเลยให้การรับแล้วให้ตัดสินลงโทษ

“**มาตรา 11** ถ้าโจทก์หรือทนายของโจทก์มาศาลตามกำหนดนัด แลได้ตัวจำเลยมาพร้อมแล้วก็ให้ศาล พิจารณาต่อไปดังนี้ คือให้อ่านคำฟ้องให้จำเลยฟัง ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพจริงตามคำฟ้องแลไม่ได้ให้การยกเหตุผลขึ้นแก้ตัวต่อผู้คำฟ้อง หรือไม่ได้ให้การยกเหตุขอความกรุณาเพื่อให้ศาลลดหย่อนผ่อนโทษมากให้น้อยลง ในการที่ตนกระทำผิดล่วงละเมิดกฎหมายแล้ว ก็ให้ศาลตัดสินลงโทษจำเลย ตามพระราชกำหนดกฎหมายเสียทีเดียว...”

หลักการพิสูจน์ความผิดของจำเลยในอดีตนั้นมีหลายประการรวมทั้งหลักจารีตนครบาลที่ประกอบด้วยกรรมวิธีการทรมานต่างๆ นานา เพื่อชักพอกจำเลยให้ยอมรับผิดตามข้อกล่าวหาของโจทก์ แม้บางครั้งจำเลยจะมีได้ทำความผิดจริงหรือถูกปรับก็จำต้องยอมรับสารภาพเพราะทนต่อความทุกข์ทรมานไม่ไหว เมื่อจำเลยให้การรับสารภาพแล้วตระลาการจะทำการอ่านคำให้การกระบวนพิจารณาส่งให้ลูกขุน เป็นผู้พิจารณาปรับบทโทษอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นขั้นตอนและกระบวนกรที่ยืดยาว ทำให้จำเลยต้องได้รับทุกขเวทนาและเป็นการลดอนสิทธิของจำเลยเป็นอย่างยิ่ง หากจำเลยอดทนต่อการทรมานดังว่านั้นได้ก็จะกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักการเช่นนี้ในยุคสมัยที่นานาอารยประเทศตะวันตกได้เข้ามาทำการค้ากับประเทศไทย ในบางครั้งคนต่างชาติอาจต้องเข้าสู่กระบวนวิธีพิจารณาเช่นนี้ จึงเกิดการต่อต้านจากนานาอารยประเทศเป็นอันมากนำไปสู่การเสียเอกราชทางการศาลและการยุติธรรมของประเทศไทย จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปกฎหมายการศาลและการยุติธรรม แล้วประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ อันได้แสดงถึงการปรับปรุงกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาครั้งสำคัญของไทย ซึ่งความในมาตรานี้ได้กำหนดขั้นตอนการพิจารณาในชั้นศาล สำหรับกรณีที่จำเลยมิให้การแก้คำฟ้องของโจทก์ หรือมิได้ให้การยกเหตุขอความกรุณาเพื่อให้ศาลลดหย่อนโทษ ทั้งที่กฎหมายให้สิทธิในการกระทำได้แล้ว ก็ให้ศาลตัดสินลงโทษจำเลยได้ตามกฎหมายเลย

หลักการเช่นนี้ถือว่าเป็นการปฏิรูปกระบวนกรพิจารณาความอาญาจากเดิม เพราะเป็นการยอมรับการยกเลิกหลักจารีตนครบาลโดยพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 ทั้งยังปรับปรุงการปรับบทความผิดและตัดสินลงโทษให้เป็นหน้าที่ของศาล ยกเลิกระบบลูกขุนที่มีมาแต่เดิม และหลักการเช่นนี้ได้ถือปฏิบัติมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หลักการดังกล่าวจึงได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้งซึ่งถือว่าเป็นการให้สิทธิและให้โอกาสแก่จำเลยมากขึ้น คือหากจำเลยไม่ให้การใดๆ ทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือในชั้นพิจารณา ศาลก็มิอาจจะพิพากษาให้จำเลยรับผิดได้ แต่กฎหมาย

กำหนดให้จัดรายงานไว้เพื่อดำเนินการพิจารณาต่อไป* สำหรับในชั้นพิจารณานั้นกฎหมายได้กำหนดขอบเขตของอัตราโทษไว้ดังปรากฏในมาตรา 176 ดังนี้

“ **มาตรา 176** ในชั้นพิจารณาถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้องศาล จะพิพากษาโดยไม่สืบพยานหลักฐานต่อไปก็ได้ เว้นแต่คดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานที่หนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานโจทก์จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง...”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิของจำเลยเป็นสำคัญ กฎหมายได้ให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจ ย่อมหมายความว่าแม้จำเลยจะรับสารภาพแล้วก็ตาม แต่ศาลจะพิพากษาโดยไม่สืบพยานหรือจะสืบพยานก็ได้ ทั้งนี้ในกรณีที่กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานที่หนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานโจทก์จนเป็นที่พอใจหรือเชื่อได้ว่าจำเลยผิดจริง นั้นย่อมหมายความว่ากฎหมายได้คุ้มครองสิทธิของจำเลยมิให้ถูกพิพากษาลงโทษอย่างไม่เป็นธรรม โดยปราศจากเหตุผล

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้เพิ่มกรณีที่มีจำเลยหลายคนไว้ หากว่าจำเลยบางคนรับสารภาพแต่จำเลยบางคนให้การปฏิเสธ กฎหมายได้กำหนดวิธีการไว้ในมาตรา 176 วรรค 2 ดังนี้

“ ...ในคดีที่มีจำเลยหลายคน และจำเลยบางคนรับสารภาพ เมื่อศาลเห็นสมควรจะสั่งจำหน่ายคดี สำหรับจำเลยที่ปฏิเสธเพื่อให้โจทก์ฟ้องจำเลยที่ปฏิเสธนั้นเป็นคดีใหม่ภายในเวลาที่ศาลกำหนดได้...”

ในกรณีที่มีจำเลยหลายคน แต่จำเลยบางคนให้การรับสารภาพ ศาลก็จะใช้ดุลพินิจพิจารณาตามความในวรรคต้น แล้วจึงจำหน่ายคดี ส่วนจำเลยที่ให้การปฏิเสธนั้นก็หาได้หลุดพ้นความผิดไป โจทก์ยังสามารถจะฟ้องจำเลยที่ปฏิเสธนั้นเป็นคดีใหม่อีกได้ กฎหมายยังประสงค์ที่จะให้ดำเนินการกับผู้กระทำผิด มิให้จำเลยที่ปฏิเสธนั้นหลุดพ้นไปเลย จึงเปิดโอกาสให้โจทก์สามารถฟ้องจำเลยนั้นเป็นคดีใหม่ได้อีก

4) ถ้าจำเลยไม่รับให้ศาลซักไซ้จำเลยแลพยานทั้งสองฝ่าย

“ **มาตรา 12** ถ้าจำเลยไม่ให้การ หรือให้การปฏิเสธคำฟ้องแล้ว ก็ให้ศาลถามซักไล่เลี้ยงจำเลยตามคำฟ้องก่อนแล้วให้สืบพยานฝ่ายโจทก์หมดแล้ว ถ้าฝ่ายจำเลยมีพยานก็ให้สืบพยานฝ่ายจำเลยต่อไป...”

* มาตรา 165 และ มาตรา 172 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตราดังกล่าวเป็นกรณีที่จำเลยไม่รับข้อกล่าวหาตามคำฟ้องของโจทก์ ซึ่งต่างจากมาตราก่อน กฎหมายกำหนดให้ศาล ดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยให้ศาลซักถาม จำเลยตามคำฟ้องก่อนก่อน แล้วจึงสืบพยานโจทก์จนหมด ถ้าฝ่ายจำเลยมีพยานก็ให้สืบต่อจาก พยานโจทก์ กรณีดังกล่าวนับว่าเป็นการให้สิทธิแก่จำเลยในการแก้ข้อกล่าวหาก่อนที่จะทำการ สืบพยานและเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถนำพยานเข้ามาสืบในชั้นศาลได้

ความในมาตราดังกล่าวจึงเป็นการจัดระเบียบการสืบพยานในชั้นศาล ซึ่งในครั้งก่อนที่จะมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ การนำสืบพยานเป็นหน้าที่ของคู่ความและจะ สืบสลับไปมาระหว่างโจทก์กับจำเลยเหมือนดังคดีแพ่ง

วิธีการสืบพยานเช่นว่านี้ได้ถือปฏิบัติสืบมา จนได้มีการประกาศใช้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แล้วหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้มีการเพิ่มเติมโดยกำหนดให้ โจทก์มีอำนาจเปิดคดี เพื่อแถลงถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่จะอ้างอิงในการกล่าวโทษจำเลย แล้วจึงนำพยานหลักฐานเข้าสืบ จากนั้นจึงให้จำเลยมีอำนาจเปิดคดีแล้วนำพยานหลักฐานเข้าสืบ แล้วคู่ความจึงมีอำนาจในการแถลงปิดคดีอีกครั้ง* หลักการแถลงเปิดและปิดคดีจึงเป็นขั้นตอน ใหม่ที่เกิดขึ้นในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้ศาลได้รู้ถึงความเป็นมาของคดี และหลักกฎหมายประกอบกับข้อเท็จจริง ทั้งการสืบพยานตามประมวลกฎหมายฯ นี้ ก็ได้ แบ่งแยกระหว่างโจทก์กับจำเลยอย่างชัดเจน มิได้มีการถามสลับกันไปมาดังเช่นอดีต ทั้งนี้ศาลก็ ยังมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจในการงดสืบพยานบางปากที่ศาลเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้

5) จำเลยให้การแก้ได้เต็มที่แลซักถามพยานได้

“ มาตรา 13 ศาลต้องยอมให้จำเลยมีโอกาส ให้การแก้คำฟ้องได้ โดยเต็มทุกประการแลให้จำเลยซักถามพยานคนใดคนหนึ่ง ซึ่งต้องอ้างมาให้การยืนยันเอาจำเลย ได้ทุกคน...”

วิธีพิจารณาความในครั้งอดีตจำเลยจะถูกกล่าวหาและเชื่อว่าเป็น ผู้กระทำผิดมาเสียตั้งแต่ต้น กระบวนการซักฟอกจำเลยจึงเป็นการวิธีการที่จำเลยจะถูกข่มขู่ด้วย ให้อยอมรับผิดด้วยวิธีการต่างๆ จนทนต่อความทุกข์ทรมานไม่ไหว การกระทำเช่นนี้จึงทำให้ผู้ บริสุทธิ์ต้องถูกลงโทษมิใช่น้อย เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้แล้ว กฎหมายจึงได้บัญญัติ ให้สิทธิแก่จำเลยอย่างเต็มที่ในชั้นพิจารณาความ โดยให้จำเลยมีสิทธิที่จะแก้ข้อกล่าวหาและ สามารถนำพยานเข้าสืบได้อย่างเต็มที่ ความในมาตรานี้จึงเป็นการบัญญัติรับรองสิทธิของจำเลย ในชั้นศาลให้ปรากฏอย่างถาวรในต้วบทกฎหมาย หลักการดังกล่าวแม้ในปัจจุบันกฎหมายจะมีได้

* มาตรา 176 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บัญญัติดังเช่นในพระราชบัญญัติฉบับนี้ แต่ก็ได้มีพัฒนาการเป็นหลักเกณฑ์ในการให้สิทธิแก่จำเลยในชั้นพิจารณาความเป็นอันมาก อาทิ การให้มีการพิจารณาความเปิดเผยต่อหน้าจำเลย* เป็นต้น

6) พยานต้องให้การเรียงตัวกันโดยลำดับตามที่ศาลจะบังคับ

“**มาตรา 14** บรรดาพยานทุกคนจะต้องให้การแยกกันเรียงตัวไปที่ละคนโดยลำดับ ให้ผู้พิพากษาวินิจฉัยดูว่า ควรจะเรียกพยานคนใด มาให้การก่อนแลหลังสุดแต่จะเห็นสมควร...”

มาตรานี้ได้กำหนดกรรมวิธีการสืบพยานซึ่งในอดีตนั้น โจทก์ จำเลยจะเป็นผู้นำระลาการสืบพยานโดยสืบนำ สืบค้าน และสืบตั้งซึ่งกันและกันคล้ายกับความแข่งซึ่งกระบวนวิธีพิจารณาเช่นนี้ก็ยังคงถือปฏิบัติมาจนได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ กฎหมายได้กำหนดการสืบพยานให้เรียงตัวที่ละคนโดยลำดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาเป็นผู้วินิจฉัยดูว่าควรจะเรียกพยานคนใดก่อนหลัง อำนาจการสืบพยานก่อนหลังประการใดจึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาล ซึ่งต่างจากกระบวนกรนำสืบพยานในอดีตที่คู่ความเป็นผู้นำระลาการสืบพยานกันเอง กฎหมายมาตรานี้จึงเป็นแม่แบบของการนำสืบพยานคดีอาญาในชั้นศาลและถือปฏิบัติสืบมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน การให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจนั้นก็เพราะว่าศาลเป็นผู้พิจารณาคดี มีหน้าที่ต้องฟังความจากคู่ความทั้งสองฝ่าย ย่อมจะต้องรู้และใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าควรจะสืบพยานผู้ใดก่อนหลังนั่นเอง

7) วิธีสืบพยานใช้ตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113

“**มาตรา 15** ข้อบังคับสำหรับการสืบพยานดังมีอยู่ในพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ลงวันที่ 22 มกราคม ร.ศ. 113 นั้น ให้เอามาใช้ในการสืบพยาน ในกระบวนพิจารณาความอาญาซึ่งมีโทษหลวงได้ทุกประการ...”

เนื่องจากว่ากฎหมายลักษณะพยานของประเทศไทยที่ใช้กันมาแต่เดิมนั้น มีหลักกฎหมายหลายมาตราที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการไปเป็นพยานในชั้นศาล อาทิ ข้อบัญญัติที่ห้ามมิให้บุคคลบางประเภทเป็นพยานในชั้นศาล และมีการแบ่งระดับชั้นของพยาน ทำให้การพิจารณาความไม่เกิดความยุติธรรมเท่าที่ควร เมื่อมีการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกาศใช้

* มาตรา 172 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ขึ้น อันเป็นการยกเลิกข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่มีมาแต่เดิม มีการให้สิทธิในการนำสืบพยานมากขึ้น คู่ความทั้งโจทก์และจำเลยมีสิทธิในการนำสืบพยานได้อย่างเท่าเทียม กฎหมายมาตรานี้จึงเป็นการบัญญัติเพื่อรองรับวิธีการสืบพยานตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ซึ่งได้ประกาศใช้มาก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ และหลักการนำสืบพยานตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ต่อมาได้ถูกบรรจุเข้าไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในเวลาต่อมาและถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

8) คู่ความจะขอให้พยานให้การอีกครั้งหนึ่งหรือให้พยานไปจากศาล ๆ ก็สั่งได้

“**มาตรา 16** เมื่อพยานให้การเสร็จแล้ว จำเลยจะร้องขอให้พยานบางคนออกไปอยู่เสียภายนอกศาลแล้ว ขอให้พยานคนหนึ่งหรือหลายคนมาให้การอีกครั้งหนึ่งคือให้การแยกกันทีละคนหรือให้มาให้การยันปากต่อกัน ก็ให้ศาลยอมอนุญาตฝ่ายผู้พิพากษาจะสั่งให้ถามพยานดังนี้บ้างก็ได้ หรือฝ่ายโจทก์จะร้องขอถามพยานดังนี้บ้าง ก็ให้ศาลอนุญาตเหมือนกัน...”

การสืบพยานตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ ได้เปลี่ยนแปลงระบบวิธีการนำสืบพยานที่มีมาแต่เดิมเป็นการสืบพยานทีละฝ่าย กรณีตามมาตรานี้เป็นการที่คู่ความหรือศาลประสงค์จะให้มีการสืบพยานยันกันปากต่อปากภายหลังจากที่มีการสืบพยานเสร็จแล้ว หากคู่ความเห็นว่าควรจะสืบพยานบางคน ทีละคน หรือเพื่อเป็นการสืบพยานเพื่อยืนยันปากต่อกันทั้งสองฝ่าย โดยให้พยานบางคนออกไปอยู่ภายนอกศาล ก็ให้ศาลยอมอนุญาต ทั้งนี้ ผู้พิพากษาก็สามารถจะสั่งให้กระทำเช่นนี้ได้ด้วยตนเอง กรณีเช่นนี้ เป็นกรณีที่คำพยานบางปากขัดกันหรือมีพิรุธ การให้พยานทั้งสองฝ่ายมาให้การโดยลำพังยืนยันปากกันเองย่อมจะป้องกันการถูกครอบงำจากบุคคลอื่นได้โดยง่าย

ความในมาตรานี้ได้ถือปฏิบัติเป็นแนวทางสืบมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ปราบกฏในมาตรา 235 และมาตรา 236 ดังนี้

“...**มาตรา 235** ในระหว่างพิจารณา เมื่อเห็นสมควรศาลมีอำนาจถามโจทก์จำเลยหรือพยานคนใดได้

ห้ามมิให้ถามจำเลยเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะจะเพิ่มเติมคดีโจทก์ซึ่งบกพร่อง เว้นแต่จำเลยจะอ้างตนเองเป็นพยาน

มาตรา 236 ในระหว่างพิจารณาคดีมีอำนาจสั่งผู้ที่จะเป็นพยานซึ่งมิใช่จำเลย ออกไปอยู่นอกห้องพิจารณาคดีจนกว่าจะเข้ามาเบิกความ อนึ่งเมื่อพยานเบิกความแล้ว จะให้รออยู่ในห้องพิจารณาคดีก่อนก็ได้...”

นอกจากจะให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจในการถามโจทก์จำเลยหรือพยานคนใดก็ได้แล้ว กฎหมายยังคุ้มครองสิทธิของจำเลยมิให้ถูกอ้างเป็นพยานเพื่อเพิ่มเติมคดีโจทก์ เว้นแต่จำเลยประสงค์จะอ้างตนเป็นพยานเอง ส่วนหลักที่ให้พยานออกไปอยู่นอกห้องก่อนเบิกความนั้นได้ถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน

9) ให้ศาลพิเคราะห์ดูว่าควรพิจารณาข้อหาข้อใดก่อนแลหลัง

“มาตรา 17 ในคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีจำเลยต้องฟ้องหลายคนแล้ว ก็ให้ผู้พิพากษาพิเคราะห์ดูว่า ควรพิจารณาข้อหาในฟ้องซึ่งกล่าวโทษจำเลย คนใดก่อนคนใดหลังสุดแต่จะเหมาะสม...”

มาตราดังกล่าวเป็นกรณีที่โจทก์ยื่นฟ้องจำเลยหลายคน ผู้พิพากษามีหน้าที่จัดลำดับว่าจะพิจารณาคดีแก่จำเลยคนใดก่อนหรือหลัง เพราะผู้พิพากษาย่อมเป็นผู้ที่จะเห็นเอกสารคำฟ้องและข้อมูลพยานหลักฐานทั้งหมด ผู้พิพากษาย่อมจะรู้ว่าควรพิจารณาประเด็นใดก่อนหลังเพื่อให้เกิดความชัดเจนและยุติธรรม

การให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจของศาลให้มีหน้าที่จัดลำดับการพิจารณาคดีในกรณีที่มีจำเลยหลายคนนั้น เป็นข้อปฏิบัติที่มีมาแต่เดิม เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วจึงได้บัญญัติหลักดังกล่าวไว้ในกฎหมายและถือปฏิบัติเป็นแนวทางมาจนถึงปัจจุบัน

10) เริ่มชำระแล้วก็ให้ชำระต่อไปให้แล้วอย่าให้ชักช้า

“มาตรา 18 ถ้าคดีเรื่องใด ศาลได้ตั้งต้นพิจารณาแล้วก็ต้องรีบพิจารณาพิพากษา คดีเรื่องนั้นต่อไปกว่าจะแล้วเสร็จ อย่าให้ต้องหยุดการพิจารณาไว้ โดยไม่มีเหตุอันจำเป็นที่จะต้องชักช้าต่อไป...”

กฎหมายได้กำหนดมาตรการเพื่อป้องกันมิให้การดำเนินคดีชักช้ายืดเยื้อเป็นเหตุให้คดีต้องค้างค้ำอยู่จนเต็มศาล มาตรานี้จึงบัญญัติให้ผู้พิพากษาต้องรีบพิจารณาความโดยไม่ชักช้า อย่าให้ต้องหยุดการพิจารณาโดยไม่มีเหตุอันจำเป็น กรณีดังกล่าวทำให้สิทธิของคู่ความรวมทั้งจำเลยได้เกิดขึ้นอีกประการหนึ่ง คือ สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยไม่ชักช้า

ซึ่งกระบวนการวิธีพิจารณาในอดีตนั้น ใช้เวลายาวนาน อีกทั้งยังมีขั้นตอนที่ซับซ้อน การบัญญัติความในมาตราดังกล่าวจึงเป็นการยอมรับสิทธิของคุณค่าที่จะได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว สิทธิดังกล่าวได้ถูกรับรองตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับรองสิทธิไว้หลายประการอันเกี่ยวกับการพิจารณาอย่างต่อเนื่อง อาทิ ความในมาตรา 179 ที่ให้ศาลพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่เลื่อนก็ได้ ทั้งนี้ก็ยังไม่ให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจของศาลหากมีเหตุอันควรก็อาจจะเลื่อนได้ ซึ่งในชั้นพิจารณานี้แม้กฎหมายจะกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้อย่างเด่นชัด แต่ก็ให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจที่ยืดหยุ่นแนวทางของกฎหมายนั้นได้

11) เมื่อฟังคำพยานแลคำชี้แจงของคุณค่าแล้วให้ศาลตัดสิน

“มาตรา 19 เมื่อผู้พิพากษา ได้ฟังคำพยานแลได้ฟังคำชี้แจง ในคำพยานแลในบทกฎหมายทั้งฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยเสร็จแล้ว ก็ให้พิพากษาคัดสินในที่ประชุมศาล ถ้าเห็นว่าพิจารณาได้ความจริงตามฟ้องแล้ว ก็ให้ลงโทษจำเลยตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้าเห็นว่าพิจารณาไม่ได้ความจริงตามฟ้องแล้วก็ให้ยกฟ้องเสีย...”

ในอดีตนั้นการตัดสินจะเป็นหน้าที่ของลูกขุน ณ ศาลหลวง ภายหลังจากที่ตระลาการพิจารณาความจนเสร็จสิ้นแล้วทำบันทึกการพิจารณาเสนอต่อลูกขุน เพื่อพิพากษาหรือตัดสิน แล้วจึงส่งให้ตระลาการมาปรับบทความผิดอีกวาระหนึ่ง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ซับซ้อนยืดเยื้อยาวนานมาก เมื่อมีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมแล้ว กฎหมายฉบับนี้จึงวางแนวทางการตัดสินเพื่อรองรับระบบการศาลใหม่นี้ไว้คือ ภายหลังจากที่ได้ฟังคำพยานและคำชี้แจงของคุณค่า และพิจารณาในบทกฎหมาย ก็ให้ทำการพิพากษาคัดสินในที่ประชุมศาลนั้น โดยแบ่งออกเป็นสองกรณี คือ

- จำเลยผิดจริงตามฟ้อง ก็ให้ลงโทษตามพระราชกำหนดกฎหมายนั้น
- มิได้ความจริงตามฟ้อง ก็ให้ยกฟ้องเสีย

หลักการเช่นนี้ถือเป็นแม่แบบแนวทางการพิจารณาของระบบศาลไทย ภายหลังจากการปฏิรูปการศาลในรัชกาลที่ 5 สืบมาจนถึงได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญา จึงได้เพิ่มเติมโดยแบ่งเป็นสองกรณีเช่นเดิมดังนี้*

* มาตรา 185 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

- จำเลยมิได้กระทำความผิด, การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด, คดีขาดอายุความ, มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องรับโทษ ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ แต่จะปล่อยจำเลยไป หรือจะสั่งขังไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้
- จำเลยมีความผิดและไม่มีเหตุยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ลงโทษจำเลย แต่เมื่อเห็นสมควรศาลจะปล่อยจำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้เพิ่มเติมเหตุแห่งการยกฟ้องอาญาและเพิ่มเติมวิธีปฏิบัติต่อจำเลยในกรณีที่ยังไม่ถึงที่สุด แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของกระบวนการพิจารณาความอาญา ที่ผ่านการแก้ไขเพิ่มเติมและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย

4.4.5 ลักษณะพิพากษาคัดสิน

ลักษณะพิพากษาคัดสินได้กำหนดขั้นตอน กระบวนการในการพิพากษาคัดสินคดีไว้ ดังนี้

1) เมื่อชำระแล้วให้ตัดสินไม่ช้ากว่า 3 วัน

“ มาตรา 20 ผู้พิพากษาต้องพิพากษาคัดสินในวันที่ได้ชำระเสร็จแล้ว หรือมิฉะนั้นในกำหนดภายใน 3 วัน นับตั้งแต่วันที่ได้ชำระแล้ว และผู้พิพากษาจะพิพากษาคัดสินวันใดแล้วก็ต้องให้โจทก์จำเลยทราบล่วงหน้าเสียก่อน...”

การพิจารณาความในครั้งอดีตนั้น ถือเป็นวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติทางการศาล ซึ่งในบางเรื่องก็ได้บัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมาย การดำเนินการพิจารณานั้นจะถือว่าดุลพินิจของตุลาการเป็นสิ่งสำคัญ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ของระบบศักดินาอย่างเด่นชัด ฐานะอันสูงศักดิ์ของมูลนาย และระบบขุนนางซึ่งปฏิบัติหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณของพระเจ้าแผ่นดิน แม้ในปัจจุบันวัฒนธรรมเช่นนี้ก็ยังคงอยู่ในระบบการศาลของไทยเพียงแต่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการผ่านทางศาลนั้น การปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมในรัชกาลที่ 5 ทำให้ฝ่ายบริหารมิได้ทำหน้าที่ตุลาการดังเช่นอดีต การให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านนิติศาสตร์ มาดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คู่ความ การจัดระเบียบศาลในครั้งนั้นทำให้คดีความที่มีอยู่เต็มศาลและเขตอำนาจศาลที่ซับซ้อนไปมา กอปรกับกระบวนการพิจารณาที่ยืด

ยาวแรมปี ได้ลดลงและหมดสิ้นไปในที่สุด การสร้างกรอบเวลาในการตัดสินคดีย่อมนำความรวดเร็วแห่งกระบวนการพิจารณาคดี และเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดแห่งวงการยุติธรรม

กรอบเวลาการพิจารณาความในสมัยโบราณนั้น จำกัดเฉพาะกรณีอันเกี่ยวกับความนครบาลซึ่งถือเป็นคดีอุกฉกรรจ์และร้ายแรงมากในครั้งนั้น ปรากฏในพระไอยการลักษณะตระลาการ ที่ว่า

“ มาตราหนึ่ง ราษฎรจะร้องฟ้องหากกล่าวโทษแก่กัน หนักก็ดีเบาก็ดี ถ้าแลความนະครบาลใช้ กระลาการจะพิจารณาให้สำเร็จแต่ในกำหนด 15 วัน ถ้าแลมีสำเร็จแต่ใน 15 วัน จึงให้คู่ความกล่าวหาอาชญาอุทธแก่กระลาการว่าพ้นกำหนดความนະครบาล ถ้าแลความอาชญาให้กระลาการพิจารณาแต่ในเดือนหนึ่งกับสิบห้าวัน พ้นกว่านั้นจึงให้หาอาชญาอุทธแก่กระลาการว่าอ้ายวนเนื้อความไว้ให้ข้าพ้นพระราชกำหนด ถ้าแลเนื้อความแพ่งให้กระลาการพิจารณาให้สำเร็จแต่ในสามเดือน...”

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้ว กฎหมายได้กำหนดกรอบเวลาในการพิพากษาคัดสิน เพื่อมิให้เกิดความล่าช้าภายหลังจากที่ศาลได้ชำระความเสร็จสิ้นแล้ว (สืบพยานทั้งสองฝ่าย และฟังคำชี้แจงจากคู่ความแล้ว) ก็ให้ศาลพิพากษาคัดสินคดีความ ณ วันนั้นเลย หรือถ้าศาลเห็นว่ายังมีพร้อมที่จะพิพากษาคัดสินในวันดังกล่าวก็ต้องพิพากษาคัดสินภายใน 3 วันหลังจากที่ได้ชำระคดีความเสร็จ ทั้งนี้คู่ความย่อมมีสิทธิที่จะได้รับทราบถึงกำหนดวันนัดอ่านคำพิพากษานั้น หลักกฎหมายเช่นนี้ได้ถือเป็นวิธีการในการพิพากษาคัดสินเสมอมาจนถึงปัจจุบัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติไว้ในมาตรา 182 วรรค 2 ดังนี้

“ มาตรา 182...ให้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งในศาลโดยเปิดเผยในวันเสร็จการพิจารณา หรือภายในเวลาสามวันนับแต่เสร็จคดี ถ้ามีเหตุอันสมควรจะเลื่อนไปอ่านวันอื่นก็ได้ แต่ต้องจดยางานเหตุนั้นไว้...”

จะเห็นได้ว่าความในมาตราดังกล่าวได้อนุวัฒน์มาจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ โดยได้เพิ่มเติมข้อยกเว้นอันเป็นเหตุที่สามารถอนุโลมให้เลื่อนไปจากกรอบเวลาสามวันนั้นได้ ทั้งนี้ผู้พิพากษาจะต้องจดยางานเหตุนั้นไว้อ้างอิงประกอบการเลื่อนนั้นด้วย นอกจากนี้วิธีการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนี้จะต้องอ่านโดยเปิดเผยด้วย

2) คำตัดสินต้องเขียน

“ **มาตรา 21** คำพิพากษาคำตัดสินนั้นต้องให้เขียนเป็นตัวอักษรแล้วให้บันดาผู้พิพากษาทั้งปวงผู้ได้ลงเนื้อเห้นพิพากษา ตัดสินคดีเรื่องนั้นเขียนชื่อลงลายมือของตนไว้ลง ทูทนาย...”

อำนาจในการตัดสินชี้ขาดคดีในอดีตนั้นเป็นของลูกขุน แล้วจึงส่งไปให้ผู้มีหน้าที่ปรับบทลงโทษตามกฎหมาย แม้จะมีได้ระบุอย่างชัดเจนว่าคำตัดสินนั้นจะต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เมื่อพิจารณาถึงขั้นตอนวิธีพิจารณาความในอดีตแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่าลูกขุนจะต้องทำคำตัดสินส่งไปยังผู้มีหน้าที่ในการปรับบทเพื่อลงโทษแก่จำเลยหรือผู้กระทำความผิดนั้น เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วจึงได้บัญญัติหลักเกณฑ์ดังกล่าวโดยกำหนดให้มีการบันทึกคำพิพากษาคำตัดสินนั้นเป็นลายลักษณ์อักษร และให้ผู้พิพากษาทั้งปวงซึ่งร่วมพิจารณาลงความเห็นในคดีนั้นต้องลงลายมือชื่อด้วยทุกคน ทั้งนี้การที่กฎหมายบัญญัติข้อกำหนดดังกล่าวเพื่อให้คำพิพากษาทั้งหลายนั้นสามารถสืบค้น อ้างอิงหรือสามารถนำกลับมาพิจารณาใหม่ได้ในภายหลัง หลักเกณฑ์เช่นนี้ถือเป็นแบบแผนในการทำคำพิพากษาจนได้มีการบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้กันในปัจจุบัน ก็ยังคงหลักเกณฑ์นี้ไว้ดังปรากฏในมาตรา 183 ที่ว่า

“ **มาตรา 183** คำพิพากษา หรือคำสั่งหรือความเห็นแย้งต้องทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้พิพากษาซึ่งนั่งพิจารณา ผู้พิพากษาใดที่นั่งพิจารณาถ้าไม่เห็นฟ้องด้วย มีอำนาจทำความเห็นแย้ง คำแย้งนี้ให้รวมเข้าสำนวนไว้...”

ดังความข้างต้นจะเห็นได้ว่านอกจากกฎหมายจะกำหนดแบบให้คำพิพากษาต้องทำเป็นหนังสือแล้ว ยังกำหนดให้อำนาจผู้พิพากษาที่ไม่เห็นด้วยสามารถทำความเห็นแย้งได้อีกด้วย

3) คำตัดสินต้องชี้ขาดในข้อต่างๆ

“ **มาตรา 22** ในคำตัดสินนั้นให้ผู้พิพากษาลงเนื้อเห้นชี้ขาดในข้อซึ่งจะกล่าวไว้ต่อไปนี้

1. จำเลยผิดตั้งฟ้องหรือไม่

ข้อ 1 พิจารณาได้ความจริงว่า จำเลยได้กระทำการผิดล่วงละเมิดกฎหมายตามเช่นกล่าวในฟ้องนั้นหรือไม่

2. จำเลยทำผิดโดยเหตุตั้งที่หาหรือที่แก่นั้นฤาไม่

ข้อ 2 ถ้าฝ่ายโจทก์ฟ้องกล่าวหาว่าจำเลยทำการผิดโดยเหตุต่างๆ อันควรวิโทษให้หนักขึ้นก็ดี หรือถ้าฝ่ายจำเลยให้การแก้กล่าว ว่าจำเลยทำการผิดโดยมีเหตุต่างๆ อันควรลดหย่อนผ่อนโทษได้ก็ดี เมื่อฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยกล่าวดังนี้แล้ว ก็ให้ชี้ขาดว่าจำเลยได้กระทำการผิดนัดด้วยเหตุต่างๆ อย่างใดอย่างหนึ่งดังเช่นว่ามาแล้วหรือไม่

3. จำเลยทำผิดโดยเหตุตั้งที่แก้แล้ว มีบทกฎหมายยกเว้นหรือไม่

ข้อ 3 ถ้าฝ่ายจำเลยให้การแก้กล่าว ว่าข้อที่จำเลยทำการผิดนั้น ย่อมไม่มีโทษตามกฎหมายดังนี้แล้ว ก็ให้ชี้ขาดว่า

(1) ข้อที่ฝ่ายจำเลยแก้กล่าวนั้น พิจารณาได้สมจริงหรือไม่ แลถ้าพิจารณาสมจริงแล้ว ก็ให้ชี้ขาดอีกชั้นหนึ่งว่า

(2) ข้อที่ฝ่ายจำเลยกล่าวแก้ แลพิจารณาได้สมจริงนั้นย่อมเป็นการไม่มีโทษตามกฎหมายจริงหรือไม่จริง ถ้าชี้ขาดว่าจำเลยไม่มีผิดก็ให้ส่งปล่อยเมื่อได้ชี้ขาดตามความซึ่งได้กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว เห็นว่าจำเลยไม่ได้กระทำการผิดล่วงละเมิดต่อกฎหมายแล้ว ก็ให้มีคำสั่งเด็ดขาดในคำพิพากษาคัดสินให้ปล่อยจำเลยหลุดพ้นไปทีเดียว

ถ้าชี้ขาดว่าผิดโดยเหตุอย่างใดก็ให้วางบทกฎหมายตามเหตุนั้นให้ มีกำหนดโทษด้วย

เมื่อได้ชี้ขาดเห็นว่าจำเลยได้กระทำการผิดโดยมีเหตุต่างๆ อันควรวิโทษให้หนักหรือไม่ก็ดี แลกระทำผิดโดยมีเหตุต่างๆ อันควรลดหย่อนผ่อนโทษได้ฤาไม่ก็ดี แลการผิดนั้นไม่มีข้อยกเว้นโทษไว้ในกฎหมายดังนี้แล้ว ก็ให้ผู้พิพากษาลงเนื้อเห็นชี้ขาดพิพากษาคัดสินว่าโทษจำเลย ลงให้ชัดเจนโดยโทษานุโทษ ตามพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งคงใช้อยู่ในสมัยนั้น...”

การพิจารณาคดีในอดีตนั้นตระลาการเป็นผู้พิจารณาคดีและสืบพยานจนเสร็จแล้ว ตระลาการจะต้องส่งความเห็นเป็นบันทึกการพิจารณาเสนอยังลูกขุน เพื่อตัดสินตามบันทึกความเห็นที่ตระลาการเสนอ คำตัดสินนั้นเป็นเพียงการชี้ขาดว่าจำเลยผิดหรือไม่เท่านั้น แล้วจึงส่งไปให้ผู้มีหน้าที่ดำเนินการปรับโทษตามความผิดนั้น เมื่อมีการปฏิรูปการศาลในรัชกาลที่ 5 รูปแบบลูกขุนและตระลาการที่มีมาแต่เดิมได้ถูกยกเลิกไป ศาลทั้งหลายในแผ่นดินได้ถูกยุบรวมเข้าเป็นศาลขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม มีผู้พิพากษาเป็นผู้พิจารณารรคดี บรรดาวิธีพิจารณาความที่มีมาแต่เดิมจึงต้องถูกยกเลิกไปพร้อมกับการประกาศใช้วิธีพิจารณาความมีโทษกฎหมายฉบับได้วางหลักเกณฑ์ในการทำคำพิพากษาคัดสิน โดยใช้ตรรกวิธีอย่างมีเหตุผลและมี

ลำดับขั้นตอน ด้วยความรอบคอบและเป็นธรรม ถือเป็นแบบแผนในการทำคำพิพากษาซึ่งสามารถตรวจสอบได้ถึงเหตุผลการนำตัวผู้กระทำความผิดไปลงโทษหรือปล่อยตัวผู้นั้นไปหากว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่เกิดขึ้นโดยจะไม่ถูกกล่าวหาหรือปรักปรำอย่างไม่เป็นธรรมและไร้เหตุผล การวางหลักเกณฑ์ดังกล่าวย่อมเป็นแนวทางและอำนาจให้การพิพากษาดัดสันคดีเป็นไปได้โดยง่าย รวดเร็วและเป็นธรรม แบบแผนเช่นนี้ถือเป็นแม่แบบในการทำคำพิพากษาที่บรรดาตุลาการทั้งหลายได้ยึดถือเป็นแนวทางสืบมา จนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ก็ได้วางบทบัญญัติดังกล่าวไว้ในมาตรา 186 โดยกำหนดให้คำพิพากษาของศาลต้องประกอบไปด้วย

1. ชื่อศาลและวันเดือนปี
2. คดีระหว่างใครใจทกัใครจำเลย
3. เรื่อง
4. ข้อหาและคำให้การ
5. ข้อเท็จจริงซึ่งพิจารณาได้ความ
6. เหตุผลในการตัดสินทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย
7. บทมาตราที่ยกขึ้นปรับ
8. คำชี้ขาดให้ยกฟ้องหรือลงโทษ
9. คำวินิจฉัยของศาลในเรื่องของกลางหรือในเรื่องฟ้องทางแพ่ง

ทั้งนี้คำพิพากษาในคดีที่เกี่ยวกับความผิดลหุโทษไม่จำเป็นต้องมีตาม ข้อ 4,5, และ 6 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้เพิ่มเติมสาระสำคัญของการทำคำพิพากษาให้ครบถ้วนสมบูรณ์และรัดกุมยิ่งขึ้น จึงนับได้ว่าพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ นี้ได้เป็นแม่แบบในการวางหลักการทำคำพิพากษาของศาลจนได้วิวัฒนาการมาเป็นแบบแผนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

4) ให้ตัดสินโดยที่เห็นมากกว่า

“ **มาตรา 23** ในเวลาประชุมพิพากษาดัดสันคดีทุกๆ เรื่องนั้น ให้อธิบดีผู้พิพากษาทรงผู้พิพากษาทั้งปวง ผู้นั่งประชุมอยู่ด้วยให้แสดงความเห็นของตนเรียงตัวไปทีละคน ในข้อความซึ่งจะต้องวินิจฉัยให้ตกลงเดดขาดกันนั้นจงทุก ๆ ข้อ แต่ให้อธิบดีผู้พิพากษาแสดงความเห็นของตน ภายหลังผู้พิพากษาทั้งปวงแลให้วินิจฉัยข้อความทุก ๆ ข้อ เปนตกลงกันตามความเห็นของผู้พิพากษาซึ่งมากกว่ากันนั้น

ถ้าในข้อความอันเดียวกันนั้น มีผู้พิพากษาแสดงความเห็นแตกต่างออกไปกว่าสองพวกแล้ว แลถ้าจะวินิจฉัยความข้อนั้น เอาเป็นตกลงกันตามความเห็นของผู้พิพากษาซึ่งเห็นมาก กว่ากันนั้นไม่ได้แล้วดังนี้ ก็ให้ผู้พิพากษาผู้ซึ่งมีความเห็นว่าจำเลยมีพินัยกรรมกว่าผู้พิพากษาคนอื่น ๆ นั้นยอมลงมือเห็นด้วยกับผู้พิพากษาผู้อื่น ซึ่งมีความเห็นว่าจำเลย มีพินัยกรรมน้อยกว่าความเห็นนั้น

ในการลงความเห็นในข้อความที่ควรฟังเอาเป็นจริงหรือไม่ก็ดี ในข้อบทกฎหมายที่ประกอบใช้นั้นก็ดี ให้ผู้พิพากษาทั้งปวงพิจารณาเอาแต่โดยที่เห็นบริสุทธิ์แก่ใจ แลปราศจากอะคะติ 4 ประการ อย่าได้ปล่อยให้อคติของตนลำเอียง ไปด้วยความเห็นแก่หน้าบุคคล หรือเห็นแก่พวกพ้อง หรือประชุมชนใดๆ เพื่อคำว่าพิพากษาคัดสินของผู้พิพากษาเหล่านี้ จะได้ประกอบไปด้วยความสัตย์และความยุติธรรมอย่างยิ่งที่จะเป็นไปได้...”

ในอดีตนั้นการพิจารณาเป็นของตระลาการ ส่วนการตัดสินชี้ขาดเป็นของลูกขุน เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วนอกจากการที่ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ตัดสินโดยลำพังเฉพาะตนแล้ว ยังมีบางกรณีที่จะต้องนำคดีเข้าสู่ที่ประชุมผู้พิพากษาเพื่อทำความเห็นร่วมกัน บทบัญญัติมาตรานี้ได้ยึดหลักการตามระบอบประชาธิปไตยคือการนิยมเสียงข้างมากมาเป็นแนวทาง ในกรณีที่มิใช่ข้อวินิจฉัยที่จะต้องเข้าสู่ที่ประชุมผู้พิพากษา อธิบดีผู้พิพากษาจะต้องถามผู้พิพากษาทั้งปวงให้แสดงความเห็นและวินิจฉัยชี้ขาด จนครบทุกคน อธิบดีผู้พิพากษาจึงจะออกความเห็น แล้วจึงถือตามความเห็นของฝ่ายข้างมากเป็นสำคัญ

สำหรับกรณีที่ไม่สามารถวินิจฉัยชี้ขาดตามฝ่ายข้างมากได้ด้วยเหตุที่ความเห็นทั้งสองฝ่ายเท่ากันหรือมีเหตุประการอื่นใด ให้ถือตามฝ่ายที่เห็นว่าจำเลยมีพินัยกรรมน้อยกว่า มีน้ำหนักมากกว่า นับว่าจำเลยได้รับความคุ้มครองที่จะไม่ถูกมองว่าเป็นคนผิดแต่จะถูกมองว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะถูกพิพากษาว่าเป็นคนผิด สิทธิเช่นว่านี้เกิดขึ้นครั้งแรกโดยพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้และถือปฏิบัติเป็นแนวทางสืบมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ดังปรากฏในมาตรา 184 ตอนหนึ่งดังนี้ “...ถ้าในปัญหาใดมีความเห็นแย้งกันเป็นสองฝ่ายขึ้นไป จะหาเสียงข้างมากมิได้ ให้ผู้พิพากษาซึ่งมีความเห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลยมากยอมเห็นด้วยกับผู้พิพากษาซึ่งมีความเห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลยน้อยกว่า...” กฎหมายมุ่งคุ้มครองสิทธิของจำเลยเป็นสำคัญ เมื่อเกิดกรณีเช่นว่านี้แล้วกฎหมายจึงมุ่งที่จะยกประโยชน์ให้แก่จำเลย ตามความเห็นของผู้พิพากษาที่เห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลยน้อยนั้น

ในวรรคท้ายของมาตรานี้ได้บัญญัติหลักคุณธรรมและจริยธรรมของตุลาการในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี เพื่อให้คำพิพากษาคดีเป็นไปด้วยความสัตย์และเกิดความยุติธรรม ซึ่งความในวรรคนี้้นั้น ได้ถือสืบทอดมาเป็นนิติประเพณี และวัฒนธรรมของตุลาการไทยมาช้านานอันได้อนุวัฒนมาจากอิทธิพลของหลักธรรมในทางศาสนา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระ

ธรรมศาสตร์ที่ประเทศไทยได้ถือปฏิบัติกันมานับตั้งแต่กฎหมายในสมัยอยุธยา กฎหมายตราสามดวง จนได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้

4.4.6 ลักษณะอุทธรณ์

1) คู่ความอุทธรณ์ได้ใน 15 วัน

“ มาตรา 24 ถ้าฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยเห็นว่า คำพิพากษาตัดสินของศาลเดิมนั้นไม่ถูกต้องด้วยกฎหมาย และยุติธรรมแล้วจะฟ้องอุทธรณ์ก็ได้ แต่ต้องยื่นฟ้องต่อศาลนั้นในกำหนด 15 วัน นับแต่วันอ่านคำพิพากษาศาลตัดสินเป็นต้นไป...”

การอุทธรณ์ในครั้งอดีตนั้น หาได้เป็นการอุทธรณ์คำพิพากษาศาลตัดสินของศาลไม่ แต่เป็นการอุทธรณ์กล่าวหาในประเด็นที่ว่า การตัดสินนั้นไม่ยุติธรรม เท่านั้น เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้แล้ว เหตุแห่งการอุทธรณ์จึงได้เปลี่ยนไป การอุทธรณ์นั้นจะกระทำได้เมื่อคู่ความเห็นว่าคำตัดสินของศาลเดิมนั้นไม่ถูกต้องด้วยกฎหมายและความยุติธรรม โดยต้องอุทธรณ์ภายใน 15 วัน การเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์นั้น เป็นการให้คู่ความได้โต้แย้งในคำพิพากษาของศาลโดยขอให้ศาลนำคดีขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่งได้ หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้ถือปฏิบัติมาจนได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การอุทธรณ์จึงสามารถกระทำได้ทั้งข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง โดยเฉพาะการอุทธรณ์ในข้อเท็จจริงนั้น กฎหมายได้กำหนดขอบเขตของอัตราโทษไว้ สำหรับกรอบเวลาในการอุทธรณ์นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติหลักเกณฑ์ไว้ในมาตรา 198 ดังนี้

“ มาตรา 198 การยื่นอุทธรณ์ ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นในกำหนดหนึ่งเดือน นับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คู่ความฝ่ายที่อุทธรณ์ฟัง...”

จะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้เพิ่มกรอบเวลาจากเดิม 15 วัน เป็น 1 เดือนนับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คู่ความฝ่ายที่อุทธรณ์ฟัง

2) คำฟ้องอุทธรณ์ต้องให้เก็บใจความตามเหตุความจริงแลตามบทกฎหมายอย่าให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลย

“ มาตรา 25 คำอุทธรณ์นี้ให้เขียนเป็นฟ้องแล้ว ให้ผู้อุทธรณ์หรือทนายของตนนำไปยื่นต่อศาลเดิมนั้น แลในฟ้องอุทธรณ์ทุกฉบับ ต้องรวมใจความเรียงเป็นข้อยกเหตุตามความจริงหรือตามบทกฎหมายที่เห็นว่า เป็นองค์อุทธรณ์ได้ การอุทธรณ์คำตัดสินอย่างนี้ ห้ามอย่าให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลยให้เรียกแต่คำตัดสินมาพิจารณา แลให้

คู่ความเดิมมาว่าความกันต่อไป ถ้าคู่ความจะฟ้องขอให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลย ก็ต้องให้ฟ้องเป็นคดีใหม่ต่างหาก ตามความคิดที่จะฟ้องนั้นๆ...”

มาตรานี้ได้กำหนดแบบของการทำคำอุทธรณ์ไว้ โดยให้ไปยื่นอุทธรณ์ยังศาลเดิมที่พิจารณาคดีนั้น ทั้งนี้กฎหมายได้มีข้อห้ามมิให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลยในคำอุทธรณ์ เพียงแต่ให้เรียกคำตัดสินมาพิจารณาเท่านั้น และให้เรียกคู่ความเดิมมาว่าความกันต่อไป หากคู่ความประสงค์จะกล่าวหาผู้พิพากษามาเป็นจำเลยแล้ว กฎหมายกำหนดให้ฟ้องเป็นคดีใหม่ ตามข้อกล่าวหาที่จะฟ้องนั้น ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการแสดงความบริสุทธิ์ของตัวผู้พิพากษา ให้สามารถตรวจสอบได้

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ได้ปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์การอุทธรณ์ที่มีมาแต่เดิม เพราะหลักเกณฑ์การอุทธรณ์ในอดีตนั้นจะอุทธรณ์ได้เฉพาะในประเด็นที่ว่า การตัดสินนั้นไม่เป็นยุติธรรม โดยกฎหมายลักษณะอุทธรณ์ได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่จะกล่าวหาตระลาการไว้ถึง 67 ประการ เมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วหลักเกณฑ์การอุทธรณ์จึงได้เปลี่ยนไปและถือหลักตามความในมาตรานี้ตลอดมา ทั้งยังห้ามมิให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลย การอุทธรณ์เป็นเพียงการนำคำพิพากษาศาลต้นมาพิจารณาอีกครั้ง หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้ยึดถือปฏิบัติกันมาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจนจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ในปัจจุบันแม้บางหลักเกณฑ์จะมีได้บรรจุอยู่ในประมวลกฎหมายแต่ศาลไทยก็ถือเป็นหลักในการพิจารณาความมาโดยตลอด

3) ถ้าผู้อุทธรณ์ติดตารางอยู่จะยื่นฟ้อง ให้ผู้คุมไปยื่นต่อศาลก็ได้

“มาตรา 26 ถ้าผู้อุทธรณ์ต้องขังอยู่ในตารางแล้ว จะส่งฟ้องอุทธรณ์ต่อพนักงานผู้ดูแลรักษาตารางนั้นให้นำมายื่นต่อศาลแทนตัวก็ได้...”

แม้ว่าจะถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ ก็หาใช่ว่าจะปิดกั้นมิให้อุทธรณ์กฎหมายยังให้สิทธิในการอุทธรณ์ของผู้ถูกคุมขังได้ โดยผ่านพนักงานผู้ดูแลเป็นผู้มายื่นต่อศาลแทน ซึ่งในอดีตนั้นมิได้มีการบัญญัติหลักการดังกล่าวไว้ ดังนั้นการจะให้ผู้อุทธรณ์หรือไม่นั้นจึงเป็นดุลพินิจของผู้คุมและตระลาการ ซึ่งก็คงจะมีน้อยเต็มทีเพราะคงไม่มีผู้ใดที่จะเปิดโอกาสให้ใครมาอุทธรณ์กล่าวโทษตนเองเป็นแน่ หลักการเช่นนี้ถือว่าเป็นการยอมรับสิทธิการอุทธรณ์ของผู้ต้องขังเป็นครั้งแรกของกระบวนการวิธีพิจารณาความของไทยและยึดถือปฏิบัติเช่นนี้สืบมาจนถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้ปรากฏความในมาตรา 199 ให้สิทธิแก่ผู้อุทธรณ์ที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำสามารถยื่นอุทธรณ์ได้ต่อพักคดีภายในกำหนดอายุการอุทธรณ์นั้น ทั้งยังกำหนดให้พักคดีออกไปรับอุทธรณ์ไว้เป็นหลักฐานแก่ผู้อุทธรณ์นั้นด้วย นับว่าสิทธิดังกล่าวนี้ได้เกิด

มีขึ้นตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ และถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

4) ให้ศาลอ้างต่ออุทธรณ์ยื่นสำนวนแลคำฟ้องต่อศาลอุทธรณ์ใน 5 วัน

“**มาตรา 27** ภายใน 5 วันนับแต่วันได้รับฟ้องอุทธรณ์ไว้เป็นต้นไป นั้น ให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลซึ่งได้พิพากษาตัดสินคดีเรื่องที่ต้องอุทธรณ์นั้น ส่งฟ้องกับคำตัดสินแลเทียบถ้อยคำสำนวนทั้งปวง ในคดีเรื่องนั้นมายังศาลอุทธรณ์...”

กฎหมายไทยในอดีตกำหนดให้ยื่นอุทธรณ์ยังศาลอุทธรณ์ซึ่งโดยมากจะตั้งอยู่ในพระนครหรือตามหัวเมืองใหญ่ ทำให้เกิดความยากลำบากในการเดินทางจนผู้อุทธรณ์หลายรายต้องล้มเลิกความคิดนั้นไปก็มี ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วกฎหมายได้บัญญัติให้ศาลชั้นต้นเป็นผู้รับคำอุทธรณ์นั้นเพื่อความสะดวกในการติดต่อ ความในมาตรานี้จึงกำหนดหน้าที่ให้ศาลชั้นต้นผู้รับคำอุทธรณ์นั้นส่งคำฟ้องและสำนวนคดีทั้งปวงไปยังศาลอุทธรณ์ ภายใน 5 วัน อันเป็นการทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วไม่ชักช้า แม้ในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ใช้คำว่าให้ศาลชั้นต้นรับส่งคำร้องนั้นไปยังศาลอุทธรณ์ แต่มิได้กำหนดกรอบระยะเวลาไว้เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดหน้าที่ในการตรวจอุทธรณ์ว่าควรจะรับส่งไปยังศาลอุทธรณ์หรือไม่* ซึ่งต่างจากในอดีตที่อธิบดีผู้พิพากษาเป็นผู้ส่งฟ้องกับคำตัดสินไปให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาเลยทีเดียว

5) ให้ศาลอุทธรณ์กำหนดวันชำระใน 15 วันเว้นแต่มีเหตุขัดข้องแต่อย่าให้ช้าเกินกว่า 2 เดือน

“**มาตรา 28** เมื่อศาลอุทธรณ์ได้รับบรรดาถ้อยคำสำนวนมาหมดแล้ว ก็ให้ศาลอุทธรณ์ออกหมายนัดกำหนดวันแลเวลาที่จะพิจารณาความอุทธรณ์นั้นไป ให้คู่ความทราบล่วงหน้าก่อน แลถ้าผู้มีได้อุทธรณ์ ร้องขอสำเนาฟ้องเมื่อใด ศาลอุทธรณ์ก็ต้องอนุญาตให้สำเนาฟ้องอุทธรณ์ตามความประสงค์

กำหนดนัดวันแลเวลาที่จะพิจารณาความอุทธรณ์นั้น อย่าให้ช้าเกินไปกว่า 15 วัน นับตั้งแต่วันที่ศาลอุทธรณ์ได้รับบรรดาถ้อยคำสำนวนมา เว้นไว้แต่มีเหตุพิเศษเกิดขึ้น จึงให้กำหนดนัดเกินกว่านี้ขึ้นไปได้ แลต้องให้จดหมายบันทึกเหตุพิเศษนั้นลงไว้ด้วยจงทุกคราว แต่อย่างใดก็ดี ห้ามมิให้กำหนดนัดเกินกว่า 2 เดือนขึ้นไป นับแต่วันได้รับบรรดาถ้อยคำสำนวนไว้...”

* มาตรา 198 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

วิธีพิจารณาความในชั้นอุทธรณ์ก่อนจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษนี้ย่อมเป็นไปตามกฎหมายลักษณะอุทธรณ์ ซึ่งมีได้มีการวางแบบแผนการพิจารณาไว้เท่าใดนัก ต่อมาเมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วกฎหมายจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการในการพิจารณาความในชั้นอุทธรณ์ไว้โดยให้ศาลอุทธรณ์ที่ได้รับบรรดาถ้อยคำสำนวนมาจากศาลชั้นต้นจนหมดแล้วออกหมายนัดกำหนดเวลาที่จะพิจารณา โดยมีให้ช้าเกินกว่า 15 วันนับแต่วันที่ได้รับสำนวนนั้น แต่ถ้าหากมีเหตุพิเศษเกิดขึ้นอันทำให้จะต้องกำหนดวันนัดเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ก็ให้จัดบันทึกเหตุขึ้นไว้ด้วย แต่ก็มีให้เกินกว่าสองเดือนนับแต่วันที่ได้รับสำนวนนั้น

กฎหมายได้กำหนดกรอบเวลาในการกำหนดวันพิจารณาไว้ก็เพื่อป้องกันการค้างคั่งของคดีความในชั้นอุทธรณ์ ทั้งนี้หากมีเหตุขัดข้องก็ต้องจัดบันทึกไว้ด้วยเพื่อการตรวจสอบในภายหลัง นอกจากนี้หากคู่ความอีกฝ่ายที่มีได้อุทธรณ์จะขอคัดคำอุทธรณ์นั้นศาลก็จะต้องอนุญาตให้ตามความประสงค์ เพื่อประโยชน์ในการแก้อุทธรณ์ วิธีการเช่นนี้ได้ถือปฏิบัติมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ขึ้นตอนและกระบวนการพิจารณาความในชั้นอุทธรณ์จึงเปลี่ยนไปบ้างตามความเหมาะสม อาทิ กำหนดระยะเวลา 15 วันนั้น ต่อมาได้กลายเป็นกรอบเวลาในการส่งสำเนาอุทธรณ์ให้อีกฝ่ายหนึ่งแก่ภายในกำหนดระยะเวลา 15 วันนับแต่ได้รับสำเนาอุทธรณ์นั้น * เป็นต้น

6) ให้นัดคู่ความก่อน 5 วัน

“ มาตรา 29 ศาลอุทธรณ์จะต้องส่งหมายนัดไปยังฝ่ายโจทก์แลฝ่ายจำเลยให้รู้ล่วงหน้า อย่างช้าที่สุดเพียง 5 วันก่อนถึงวันกำหนดนัดพิจารณาความอุทธรณ์...”

กรอบระยะเวลาในการนัดคู่ความนั้น ในอดีตขึ้นอยู่กับดุลพินิจของตระลาการเป็นสำคัญ เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้วจึงได้กำหนดกรอบระยะเวลาในการนัดคู่ความให้รู้ล่วงหน้าอย่างช้าที่สุดไม่ต่ำกว่า 5 วันนั้น ก็เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คู่ความมีเวลาเพียงพอที่จะสามารถจัดเตรียมพยานหลักฐานมาหักล้างคำอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ได้ หลักเกณฑ์เช่นนี้ได้ถือปฏิบัติสืบมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว มาตรา 204 ได้บัญญัติไว้ว่า

“ มาตรา 204 เมื่อจะพิจารณาในศาลโดยเปิดเผย ให้ศาลอุทธรณ์ออกหมายนัดกำหนดวันพิจารณาไปยังคู่ความให้ทราบล่วงหน้าอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าห้าวัน...”

* มาตรา 200 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ย่อแสดงให้เห็นว่าความในมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ ได้เป็นหลักในการปฏิบัติในชั้นอุทธรณ์สืบมาจนได้มีการบรรจุไว้ดังความในมาตรา 204 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

7) ชำระความอุทธรณ์นั้นให้อ่านสำนวนแลฟังคำชี้แจงของคู่ความ

“ **มาตรา 30** เมื่อถึงวันกำหนดนัดพิจารณาความอุทธรณ์แล้ว ให้ศาลอุทธรณ์อ่านถ้อยคำสำนวนในความเดิมแลฟังอุทธรณ์จนจบ แล้วให้ฟังคำชี้แจงมูลคดีของเจ้าพนักงานกรมอัยการ ผู้รักษากฎหมายหรือถ้าในความเดิมนั้นมีใจพียงว่ากล่าว ก็ให้ฟังคำชี้แจงของโจทก์แลจำเลยในความเดิม หรือคำของทนายฝ่ายโจทก์แลฝ่ายจำเลย...”

ความในมาตรานี้ได้กำหนดกระบวนการพิจารณาความในชั้นอุทธรณ์ โดยให้ศาลอุทธรณ์อ่านถ้อยคำสำนวนในความเดิมของศาลชั้นต้นและฟังอุทธรณ์จนจบแล้ว ก็ให้ฟังคำชี้แจงมูลคดีจากคู่ความเดิมในศาลชั้นต้นตามแต่กรณี หลักการในมาตรานี้ นับว่าเป็นครั้งแรกที่กฎหมายบัญญัติวิธีพิจารณาในชั้นอุทธรณ์ไว้เป็นแม่บทในการถือปฏิบัติสืบมา หลักการนี้เองได้กลายมาเป็นแนวทางการปฏิบัติในการแถลงการณ์ในชั้นอุทธรณ์ซึ่งปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน

8) ศาลอุทธรณ์หรือคู่ความจะเรียกพยานเก่าใหม่สืบก็ได้

“ **มาตรา 31** ถ้าศาลอุทธรณ์พิเคราะห์ดูเห็นจำเป็นจะต้องพิจารณาข้อประเด็นข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในฟ้องอุทธรณ์ออกดูให้แจ่มแจ้งแล้ว ก็ให้ศาลอุทธรณ์มีอำนาจเรียกพยาน ซึ่งได้ให้การไว้ในความเดิมนั้น มาสืบอีกครั้งหนึ่งก็ได้ ถ้าให้เรียกคนอื่น ถ้าสิ่งสำคัญอื่นมาสืบเป็นพยานใหม่อีกก็ได้ การสืบพยานอีกดังกล่าวมานี้ ศาลอุทธรณ์ดำริเห็นสมควรให้สืบเองก็ได้ ถ้าฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยจะขอให้สืบ ก็ให้ศาลอุทธรณ์อนุญาตตามความประสงค์ สุดแต่ศาลอุทธรณ์จะดำริเห็นสมควร...”

ความในมาตรานี้ได้ให้อำนาจผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ในการใช้ดุลพินิจเรียกพยานซึ่งได้ให้การไว้ตั้งแต่ศาลชั้นต้น มาสืบอีก หรือจะเรียกบุคคลหรือสิ่งของวัตถุพยานอื่นใดมาเป็นพยานอีกก็ได้ ทั้งนี้การใช้ดุลพินิจดังกล่าวจะเกิดจากที่ศาลเห็นเองหรือคู่ความจะร้องขอก็ได้ กฎหมายได้ให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจแก่ศาลในการที่จะเรียกพยานมาสืบอีกหรือไม่ก็ได้ หลักเกณฑ์เช่นนี้ เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วได้ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 208 ดังนี้

“ มาตรา 208 ในการพิจารณาคดีอุทธรณ์ตามหมวดนี้

(1) ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าควรสืบพยานเพิ่มเติม ให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเอง หรือสั่งศาลชั้นต้นสืบให้ เมื่อศาลชั้นต้นสืบพยานแล้วให้ส่งสำนวนมายังศาลอุทธรณ์เพื่อวินิจฉัยต่อไป

(2) ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นเป็นการจำเป็น เนื่องจากศาลชั้นต้นมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกระบวนการพิจารณา ก็ให้พิพากษาสั่งให้ศาลชั้นต้นทำการพิจารณาและพิพากษาหรือสั่งใหม่ตามรูปคดี...”

นอกจากความใน (1) ที่ได้รับอิทธิพลจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ แล้ว กฎหมายยังได้เพิ่มเติมหลักเกณฑ์ในกรณีที่ศาลชั้นต้นมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกระบวนการพิจารณาไว้ด้วย

9) ความในมาตรา 12, 14, 15, 16 ใช้ชำระชั้นอุทธรณ์ด้วย

“ มาตรา 32 ข้อบังคับสำหรับการสืบพยานดังมีอยู่ในมาตรา 12 มาตรา 14 มาตรา 15 และมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัตินี้ ก็ให้เอามาใช้ในการสืบพยาน ชั้นพิจารณาคดีความอุทธรณ์ความอาญาซึ่งมีโทษหลวงได้ทุกประการ...”

มาตรานี้เป็นการนำเอาข้อบังคับการสืบพยานในศาลชั้นต้นมาใช้ในชั้นอุทธรณ์ ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจึงได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การการสืบพยานและวิธีพิจารณาความในชั้นอุทธรณ์ไว้เป็นหมวดหมู่ชัดเจน

10) ศาลอุทธรณ์ชำระแล้วต้องตัดสินใน 3 วัน

“ มาตรา 33 ศาลอุทธรณ์จะต้องพิพากษาคัดสินในวันพิจารณาเสร็จสำนวนแล้ว ถ้าภายในกำหนดสามวัน นับตั้งแต่วันพิจารณาเสร็จสำนวนแล้วเปนนต้น แต่ศาลอุทธรณ์จะต้องแจ้งความ ให้ฝ่ายโจทก์และจำเลยทราบวันและเวลาที่ศาลอุทธรณ์กำหนดจะพิพากษาคัดสินด้วย...”

กฎหมายได้ให้สิทธิแก่คู่ความที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วไม่ล่าช้า โดยกำหนดให้ศาลอุทธรณ์จะต้องทำการพิพากษาคัดสินในวันที่พิจารณาคดีเสร็จหรือภายในสามวันนับแต่การพิจารณาคดีสิ้นสุดลง ทั้งนี้ศาลต้องแจ้งถึงวันและเวลาที่ทำการพิพากษาคัดสินนั้นด้วย เมื่อได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว กรอบเวลาในการพิพากษาของศาลอุทธรณ์ได้ถูกตัดออกไป แต่สิทธิในการได้รับพิจารณาคดีโดยไม่

ชักช้านั้นยังคงอยู่ดังปรากฏในมาตรา 209 ที่ว่า “..ให้ศาลอุทธรณ์พิพากษาโดยมิชักช้า..” ย่อมหมายความว่าศาลจะต้องพิจารณาความโดยเร็ว

11) ศาลอุทธรณ์แก้คำตัดสินได้ตามความเหิน

“ **มาตรา 34** ในการพิพากษาคัดสินชั้นอุทธรณ์ความอาญาซึ่งมีโทษหลวงนี้ ศาลอุทธรณ์มีอำนาจเต็มที่ จะยกเสียฎาเปลี่ยนแปลงฎาแก้ไข ฎาเอาตามคำวางบทปรับโทษของศาลซึ่งต้องอุทธรณ์แล้ว วางบทปรับโทษในครั้งที่สุด ตามแต่ศาลอุทธรณ์จะดำริเห็นเหินว่า ศาลเดิมควรต้องวางบทปรับโทษนั้น คือพิพากษาให้ปล่อยตัวจำเลยหลุดพ้นไป ฎาพิพากษาให้ลงโทษจำเลยตามความผิด ฎาลดหย่อนผ่อนโทษ ฎาทวิโทษขึ้น ซึ่งศาลเดิมได้พิพากษาปรับไว้แต่เดิม สุดแต่จะเห็นชอบด้วยกฎหมายแลยุติธรรม...”

ในการพิพากษาคดีซึ่งมีโทษหลวงนั้น ศาลอุทธรณ์มีอำนาจในการยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำพิพากษาของศาลชั้นต้นได้ตามแต่จะเห็นชอบให้เกิดความยุติธรรม แม้ในปัจจุบันประมวลกฎหมายอาญาก็ได้ให้อำนาจศาลอุทธรณ์ให้อำนาจเช่นว่านั้น โดยได้บัญญัติวิธีการ และขั้นตอนไว้อย่างละเอียดกว่าพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษฯ เพื่อเป็นแบบแผนและแนวทางในการพิจารณาพิพากษาในชั้นอุทธรณ์สืบไป

12) ค่าธรรมเนียม

“ **มาตรา 35** การพิจารณาความ ตามพระราชบัญญัตินี้ ห้ามอย่าให้เรียกค่าฤชาธรรมเนียมอย่างหนึ่งอย่างใด เว้นไว้แต่คดี ที่ฟ้องหาเรียกเอาค่าสินไหมเดิมกับโทษด้วย จึงให้เรียกค่าธรรมเนียมขึ้นศาลจากโจทก์นั้น...”

ในอดีตนั้นเมื่อมีคดีความขึ้นสู่ศาลกฎหมายจะกำหนดค่าฤชาธรรมเนียมในการขึ้นศาลไว้เพื่อใช้บำรุงกิจการในศาล ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษแล้ว เนื่องจากกฎหมายมีเจตนารมณ์ประสงค์ให้การอำนวยความสะดวกเป็นการบริการให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงบัญญัติห้ามมิให้มีการเก็บค่าฤชาธรรมเนียมใดๆ เว้นไว้แต่คดีที่มีการเรียกค่าฤชาธรรมเนียมหรือมีการฟ้องทางแพ่งเกี่ยวเนื่องไปด้วยซึ่งโจทก์ยอมได้ประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สินจากการพิจารณาพิพากษาของศาลนั้น หลักเกณฑ์เช่นนี้ได้ถือเป็นหลักสำคัญสืบมาจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้บัญญัติไว้ใน

หมวด 2 ของภาค 6 ว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม เป็นหลักว่า “ในคดีอาญาทั้งหลาย ห้ามมิให้ศาลยุติธรรมเรียกค่าธรรมเนียม นอกจากที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้* ”

4.4.7 ลักษณะทำโทษตามคำพิพากษาคัดสิน

1) คำตัดสินความมีโทษเป็นที่สุดเมื่อ –

“มาตรา 36 คำตัดสินความมีโทษทั้งปวง ย่อมเป็นที่สุดและจะได้กระทำตามคำตัดสินนั้น คือ

(1) ศาลชั้นแรกตัดสินแล้วไม่มีอุทธรณ์

ข้อ 1 เมื่อศาลชั้นแรกได้ตัดสินแล้วไม่มีฟ้องอุทธรณ์ ภายในกำหนดหรือคู่ความทั้งสองฝ่ายลงลายมือยอมตามคำตัดสินอย่างหนึ่ง กับ

(2) แลเมื่อศาลอุทธรณ์ได้ตัดสินแล้ว

ข้อ 2 เมื่อศาลอุทธรณ์ได้ตัดสินแล้วแลไม่มีฎีกา ก็ต้องกระทำโทษตามคำตัดสินนั้น เว้นไว้แต่คำตัดสินโทษประหารชีวิตหรือรับทรัพย์สมบัติจึงต้องงดไว้ ทำตามความที่ว่าไว้ในมาตรา 39 ต่อไปนี้...”

มาตรานี้กล่าวถึงการสิ้นสุดแห่งคดี โดยแบ่งเป็น 2 กรณี ได้แก่

- ศาลชั้นต้นตัดสินแล้วไม่มีการอุทธรณ์ หรือคู่ความทั้งสองยอมลงลายมือยอมรับตามคำตัดสินนั้น
- ศาลอุทธรณ์ตัดสินแล้วไม่มีการฎีกา เว้นเสียแต่คำตัดสินที่มีโทษประหารชีวิตหรือรับทรัพย์สิน ที่จะต้องทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา

เนื่องจากในเวลาที่ผ่านมาที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติพิจารณาความมีโทษนั้นเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยยังปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ธรรมเนียมการถวายฎีกาที่มีมาแต่เดิมนั้นจึงยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ การถวายฎีกาตามพระราชบัญญัตินี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับครั้งโบราณมากคือเมื่อศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาพิพากษาให้จำเลยต้องรับผิดแล้วย่อมเป็นสิทธิของจำเลยที่จะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ยกเว้นความผิดที่มีโทษประหารชีวิตที่จะต้องถวายฎีกาทุกกรณีไปเพราะเป็นมหันตโทษ ต่อมาเมื่อมีการ

* มาตรา 252 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยยกพร้อมกับเป็นเวลาแห่งการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงได้เพิ่มขึ้นของศาลขึ้นอีกชั้นหนึ่งคือศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของไทยในการพิจารณาคดีความและกลั่นกรองบรรดาอรรถคดีที่ศาลอุทธรณ์ได้ตัดสินแล้ว ส่วนธรรมเนียมการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกานั้นก็ยังคงอยู่คู่กับสังคมไทยแต่จะกระทำภายหลังจากที่ศาลฎีกาได้พิพากษาตัดสินแล้วเท่านั้น

2) คำตัดสินถึงที่สุดให้ปล่อยแล้วจะกลับชำระทำโทษอีกไม่ได้

“ มาตรา 37 เมื่อคำตัดสินได้ถึงที่สุดแล้วผู้ต้องหาที่ไม่มีโทษแล้วก็ต้องปล่อยตัวเสียทันที และจะกลับเอาตัวมากักขังหรือตัดสินลงโทษในคดีอันเดียวกันอีกนั้นไม่ได้.”

มาตรานี้ได้ให้ความคุ้มครองตัวผู้ต้องหาที่ได้รับโทษ ต่อมาได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ในภายหลังเมื่อคดีถึงที่สุดก็ต้องปล่อยตัวไปในทันที และจะนำตัวกลับมาพิจารณาในมูลคดีเดิมอีกไม่ได้ หลักเกณฑ์เช่นนี้ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในพระราชบัญญัติฉบับนี้ เพราะในอดีตนั้นไม่มีบทบัญญัติใดที่จะคุ้มครองหรือชดเชยให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องรับโทษนั้นเลย และบทบัญญัตินี้เองได้เป็นที่มาของการกำหนดหลักเกณฑ์จ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องได้รับโทษแล้วได้รับการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ในที่สุด

3) คำตัดสินโทษประหารชีวิตศาลใด ๆ ต้องให้ศาลอุทธรณ์ตัดสินยื่นด้วยจึงเป็นที่สุด

“ มาตรา 38 เมื่อศาลที่ได้พิจารณาคดีชั้นแรกนั้นได้ตัดสินลงโทษประหารชีวิต หรือริบทรัพย์สมบัติแล้วจำคุกตลอดชีวิตในคดีเรื่องใด ต้องให้ส่งสำนวนคดีเรื่องนั้นมาให้ศาลอุทธรณ์ตรวจก่อน ศาลอุทธรณ์ตัดสินยื่นตามนั้นแล้ว จึงจะเปนถึงที่สุดได้...”

แม้กฎหมายจะบัญญัติให้คดีถึงที่สุดเมื่อศาลชั้นต้นตัดสินแล้วไม่มีการอุทธรณ์ก็ตาม บทกฎหมายมาตรานี้จึงเป็นข้อยกเว้น ในกรณีที่คำตัดสินนั้นลงโทษประหารชีวิตหรือริบทรัพย์สมบัติ หรือจำคุกตลอดชีวิตในคดีเรื่องใดแล้ว ต้องส่งเรื่องนั้นมาให้ศาลอุทธรณ์ตรวจสอบเสียก่อน หากศาลอุทธรณ์ตัดสินยื่นแล้วจึงจะถือว่าเป็นที่สุด เพราะเหตุที่บรรดาสถานโทษทั้งสามประการนี้มีความรุนแรง แม้ไม่มีการอุทธรณ์ศาลอุทธรณ์ก็มีอำนาจพิจารณาได้ เพื่อให้ศาลอุทธรณ์ได้มีอำนาจตรวจสอบคำตัดสินของศาลชั้นต้นอีกครั้งหนึ่งนั่นเอง กรณีเช่นว่านี้ในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดให้ผู้ต้องหาเหล่านี้มีสิทธิในการอุทธรณ์และฎีกาได้จนถึงที่สุด

4) คำตัดสินโทษประหารชีวิตรแลจำคุกจนตายต้องทูลเกล้าฯ ถวายพร้อมทั้งฎีกา

“ **มาตรา 39** คำตัดสินอันใดอันหนึ่งซึ่งถึงที่สุดแล้วแลเป็นคำตัดสินมีโทษประหารชีวิตหรือริบทรัพย์สมบัติ หรือจำคุกจนตลอดชีวิตก็ดี ต้องให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนำคำตัดสินนั้นทูลเกล้าฯ ถวาย ถ้ามีฎีกาของผู้ตัดสินโทษนั้นด้วยก็ให้ทูลเกล้าฯ ถวายพร้อมกัน เมื่อทราบกระแสพระบรมราชโองการ ให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้งดให้เว้นเสียประการใด จึงให้กระทำตามพระบรมราชโองการนั้นทุกประการ...”*

แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะพระราชทานพระราชอำนาจทางตุลาการให้แก่ศาลในการพิพากษาคดีแล้วก็ตาม แต่ในบรรดาความผิดที่มีโทษสถานหนัก อันได้แก่โทษประหารชีวิต โทษริบทรัพย์สิน หรือจำคุกตลอดชีวิตนั้น กฎหมายกำหนดให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนำคำตัดสินขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย หากผู้ต้องโทษนั้นมีฎีกาจะถวายด้วยก็ให้ถวายขึ้นมาพร้อมกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของอำนาจตุลาการและทรงเป็นเจ้าของชีวิตของอาญาประชาชนผู้ทั้งปวงตามระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่บ้านเมือง การที่กฎหมายกำหนดให้ทรงตรวจสอบคำพิพากษาซึ่งถึงที่สุดและมีสถานโทษหนักทั้งสามประการนี้ ก็เพื่อให้ทรงตัดสินอรรถคดีด้วยพระองค์เอง อันเป็นธรรมเนียมที่อนุวัฒน์มาจากการถวายฎีกาต่อพระเจ้าแผ่นดินในครั้งอดีต หากทรงมีพระราชกระแสประการใด ก็จะต้องดำเนินการไปตามนั้น ธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ได้ถูกยกเลิกโดยความในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3) ตามยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่เมื่อได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญาแล้วธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ก็ได้นำกลับมาใช้อีกครั้งและถือสืบทอดกันจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏความในมาตรา 259 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังนี้

“ **มาตรา 259** ผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษอย่างใดๆ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ถ้าจะทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ขอรับพระราชทานอภัยโทษ จะยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้...”

* ความในมาตรานี้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติแก้ไขวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3) ดังนี้
 “...มาตรา 3 ให้ยกเลิกมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาชญาสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) นั้นเสีย

มาตรา 4 บรรดาอรรถคดีที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้บังคับไปตามกฎหมายเดิม...”

ธรรมเนียมการถวายฎีกาได้วิวัฒนามาจนได้มาเป็นหลักเกณฑ์การของพระราชทานอภัยโทษดังได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับปัจจุบัน

5) กำหนดให้ใช้

“**มาตรา 40** พระราชบัญญัตินี้ควรใช้ในศาลหัวเมืองมณฑลใดตั้งแต่เมื่อใดจะได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา แลให้เจ้ากระทรวงมีสารตราบังคับไปยังหัวเมืองมณฑลนั้นๆ แต่เมืองมณฑลใดที่ยังไม่ได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ให้คงปฏิบัติไปตามเดิมก่อน...”

ในเบื้องต้นของการประกาศใช้กฎหมายยังมีได้ประกาศใช้ทั่วทั้งพระราชอาณาจักรเนื่องจากยังเป็นของใหม่สำหรับวงการยุติธรรมของไทยในสมัยนั้น ครั้นในเวลาต่อมาจึงประกาศใช้ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร

ด้วยความทันสมัย และเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในยุคสมัยนั้น ทำให้กฎหมายทั้งสามฉบับ มีผลบังคับใช้เป็นเวลายาวนานผ่านมาหลายรัชสมัย โดยเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ได้มีการแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมือง ถึง 3 ครั้ง นับแต่การประกาศใช้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มาถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จนมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8 กฎหมายวิธีพิจารณาความสำหรับใช้ไปพลางสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 จึงถูกยกเลิกไป

นอกจากนี้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ยังปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ในฐานะสิทธิพื้นฐานของปวงชนชาวสยามอีกด้วย

เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 แล้ว สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจึงได้หยั่งรากลงในกระบวนการพิจารณาความของไทยอย่างถาวร และได้มีการเพิ่มเติมขึ้นเป็นอันมากในเวลาต่อมา สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 นั้น เริ่มขึ้นเมื่อผู้ต้องสงสัยจะตกเป็นผู้ต้องหา โดยต้องผ่านกรรมวิธีที่จะพิสูจน์ ให้ปรากฏได้ว่าหลักฐานเท่าที่มีอยู่นั้นสามารถประกันว่าผู้ที่จะต้องตกเป็นผู้ต้องหาได้เพียงพอแล้ว ทำให้สิทธิที่บุคคลธรรมดาพึงมี ถูกอำนาจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตัดรอนไป แล้วบังเกิดมีสิทธิบางประการระหว่างกระบวนการพิจารณาความขึ้นแทน นั่นก็คือสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา นั่นเอง

การร้องทุกข์กล่าวโทษเป็นเพียงการทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเริ่มเคลื่อนไหวตัว เปรียบเสมือนเครื่องจักรกลจะไม่ทำงาน ถ้าไม่มีใครมาดปุ่มเปิดให้เดินเครื่อง การร้องทุกข์แจ้งความก็คือ การกดปุ่มเปิดให้กระบวนการเริ่มทำงานนั่นเอง แต่การที่กระบวนการเริ่มทำงานนั้นหาได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิทธิหรือเสรีภาพของผู้ต้องหาไม่ เพราะการสืบสวนที่ดี การสืบเสาะสังเกตการณ์ที่ดี หาได้เป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลผู้ต้องสงสัยแต่อย่างใด แต่ถ้ามองอีกแง่มุมหนึ่ง การที่ศาลฎีกายอมรับว่า บุคคลจะกลายเป็นผู้ต้องหาไปได้ เมื่อบุคคลนั้นตกเป็นผู้ต้องสงสัยเนื่องจากการร้องทุกข์ตามกฎหมาย อาจหมายความว่านับแต่บัดนั้นเป็นต้นไปจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลผู้ต้องสงสัยเยี่ยงผู้ต้องหา นั่นคือสิทธิของผู้ต้องหาบางอย่างเกิดแก่เขาแล้ว ดังนั้น บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนที่ว่า ด้วยสิทธิของผู้ต้องหา จำต้องแผ่ขยายออกมาครอบคลุมถึงตัวผู้ต้องหาที่ยังมิได้ถูกส่งตัวให้เข้ามาอยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าพนักงาน แต่การตีความขยายออกไปเช่นนี้หาได้มีประโยชน์ต่อผู้ต้องหาแต่ประการใดไม่ เพราะการเป็นผู้ต้องหานั้นยังผลให้บุคคลเสื่อมสิทธิมากกว่าที่จะเพิ่มสิทธิ เมื่อบุคคลกลายเป็นผู้ต้องหารัฐย่อมมีอำนาจที่จะเข้าใช้วิธีการต่างๆ อันจำเป็นตามกฎหมายเพื่อดำเนินการต่อไปจนถึงชั้นฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้ลงโทษแก่บุคคลนั้น แม้ว่าการจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวผู้ต้องหาจะทำได้ก็ต่อเมื่อผ่านกฎเกณฑ์ของกฎหมายมาแล้วก็ตาม การที่บุคคลกลายเป็นผู้ต้องหาเสียแต่เนิ่นเช่นนี้ย่อมทำให้การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวทำได้ง่ายขึ้น⁷

การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ใช้หลัก ป้องกันตนเองของผู้ต้องหา คือ ผู้ต้องหาจำต้องรักษาผลประโยชน์ของตนเองโดยไม่ยอมให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานในการที่จะค้นหาพยานหลักฐานที่จะมาผูกมัดตนเองได้ในระหว่างการพิจารณาคดี แต่ถ้าผู้ต้องหาให้ความร่วมมือไปแล้ว โดยพลาดพลั้ง หรือโดยไม่ทราบว่ตนมีสิทธิที่จะไม่ให้ความร่วมมือก็ได้แล้ว สิ่งที่ผ่านมาพ้นไปแล้วก็จะต้องให้ผ่านพ้นไป จะถือว่าที่ได้ให้ความร่วมมือไปแล้วนั้นเสียไปคงไม่ได้ เพราะระบบการพิจารณาแบบไต่สวนนั้น เป็นการหาความจริงโดยเจ้าพนักงาน ความจริงนี้จะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่ตัวผู้ต้องหาที่ไม่มีข้อจำกัดไว้แต่อย่างใด ผู้ต้องหาต่างหากที่จะต้องรักษาผลประโยชน์ของตนเองเสียก่อนและกฎหมายไทยก็ถือหลักเช่นนี้เสมอมา⁸

นับแต่ได้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แล้ว กฎหมายวิธีพิจารณาความของไทย

⁷ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ "สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย," ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, หน้า 64.

⁸ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ "สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย," ใน สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, หน้า 68.

ได้มีบทบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาของไทยขึ้นและมีพัฒนาการมาโดยลำดับ ผ่านการแก้ไขดัดแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละยุคสมัย จนถึงการประชุมใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ซึ่งผ่านการร่าง และพิจารณาจากคณะกรรมการหลายชุด หลายรัชกาล จนได้บัญญัติเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการถาวร เมื่อพุทธศักราช 2478 ในต้นรัชกาลที่ 8 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็เช่นกัน ได้มีพัฒนาการนับตั้งแต่การปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรม ในรัชกาลที่ 5 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็ปรากฏแทรกอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผ่านกาลเวลามาจนถึงการบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ก็ถูกบัญญัติสอดแทรกอยู่ในหลายมาตราของประมวลกฎหมายฉบับนี้ เป็นการสอดคล้องกับสิทธิของผู้ต้องหาซึ่งเป็นหนึ่งในสิทธิมนุษยชนอันเป็นที่ยอมรับกันโดยสากลทั่วไป จึงกล่าวได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานั้นมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เป็นอันมาก เพราะชาติตะวันตกมักจะอ้างถึงวิปฏิบัติต่อผู้ต้องหาด้วยวิธีการที่ยุติธรรมหลายประการ ทำให้ไทยต้องเสียเอกราชทางการศาล ก่อให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายไทยครั้งใหญ่ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาได้เกิดขึ้นเป็นอันมากจนมีสภาพถาวรเป็นแบบแผน เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 และมีวิวัฒนาการโดยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

4.5 วิเคราะห์สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญากับสังคมไทย

จากประวัติความเป็นมาของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในประเทศไทย นับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงพุทธศักราช 2478 จะพบว่า

- สิทธิในสังคมไทยนั้นถือเป็นตัวแปรสำคัญต่อการใช้อำนาจรัฐ เพราะหากเมื่อใดที่อำนาจรัฐมีมากมายไปบุลย์ สิทธิของราษฎรจะปรากฏน้อยมาก โดยเฉพาะสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา จึงไม่ปรากฏว่ามีบทกฎหมายใดเลยที่บัญญัติหรือบ่งชี้ให้สิทธิประการดังกล่าวไว้ เพราะหากรัฐใช้อำนาจของกฎหมายให้สิทธิการราษฎรและผู้ต้องหามากมายเพียงใดแล้ว หลักประกันที่จะมีต่ออำนาจอันไปบุลย์มหาศาลนั้น ย่อมถูกบั่นทอนตามไปด้วย
- หากศึกษาถึงความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้ว ย่อมจะพบว่าสภาพในขณะนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องใช้กฎหมายในรูปแบบและกรรมวิธีการเช่นนั้น เพราะเหตุที่เป็นเวลาแห่งการก่อสร้างเมือง ให้เป็นพระมหานครใหม่ทัดเทียมครั้งกรุงเก่า อีกทั้งบรรดาตัวบทกฎหมายทั้งหลายที่เคยใช้ในครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงเจริญรุ่งเรือง ก็เป็น

ที่คุ้นเคยกับข้าราชการและราษฎรทั้งปวงอยู่แล้ว การนำรูปแบบต่างๆ ของสังคมในสมัยกรุงศรีอยุธยามาอนุวัตน์ให้เข้ากับสังคมรัตนโกสินทร์ จึงเป็นเครื่องบำรุงขวัญกำลังใจให้แก่ราษฎรทั้งปวง ประกอบกับในเวลานั้น สถานการณ์สงครามซึ่งเป็นภัยที่เกิดจากนอกพระราชอาณาจักรก็ยังคงคุกกรุ่นได้ตลอดเวลา การรักษาความสงบมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการปกป้องรักษาความสงบร่มเย็นให้เกิดทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาจักร

- ข้อดีของกฎหมายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงเป็นการช่วยสร้างความสงบร่มเย็นให้บังเกิดแก่พระมหากษัตริย์โดยเร็ว เพราะการที่ไม่ให้สิทธิมากมายแก่ผู้ต้องหา นั้น ย่อมทำให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและรวดเร็ว ทั้งยังเป็นการข่มขู่ให้ราษฎรกระทำความผิด อันเป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยและเหตุจลาจลในพระนครได้ดียิ่งประการหนึ่ง
- ข้อเสียของกระบวนการพิจารณาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ย่อมเกิดผลเสียแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกกล่าวหา เพราะกรรมวิธีการในครั้งนั้นจะไม่เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาพิสูจน์ความบริสุทธิ์อันใดได้เลย กระบวนการพิจารณาย่อมพยายามเร่งรัดให้บุคคลผู้ถูกกล่าวหา นั้นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในฐานจำเลยและได้รับโทษโดยเร็ว นอกจากนี้การให้ดุลพินิจแก่ตระลาการอย่างมากมายนี้ ย่อมนำมาซึ่งปัญหาการทุจริตรับสินบน เพราะสิทธิบางประการ จะเกิดมีแก่จำเลยและผู้ต้องหาได้ด้วยดุลพินิจอันเกิดจากความเวทนาสงสารของตระลาการ เท่านั้น

เมื่อพระมหากษัตริย์ได้ก่อสร้างขึ้นจนงดงามสถาพรตั้งคือนครศรีอยุธยาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ ได้สั่งสมความเจริญในด้านต่างๆ จนมีศักยภาพที่จะเปิดประเทศเจริญพระราชไมตรีกับนานาอารยประเทศทั้งหลาย ผ่านกาลสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ประจวบสมัยที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังมีอิทธิพลต่อสังคมโลก นานาอารยประเทศทั้งหลายต่างมุ่งหวังที่จะได้ดินแดนประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย รวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีไทยรวมอยู่ด้วย เวลานั้นประเทศไทยต้องคอยเฝ้าระวังมิให้ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกทั้งหลายที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้า โดยมีความปรารถนาในความเป็นเจ้าอาณานิคมของไทยเคลือบแฝงมา นานาเหตุผลที่ชาติตะวันตกทั้งหลายจะโจมตีและไม่ยอมรับผิดชอบต่อสภาพสังคมของไทย มีเหตุผลของกระบวนการพิจารณาความในศาลของ

ไทยที่ล้าสมัย อันประกอบไปด้วยสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่มีวิธีปฏิบัติที่ทารุณ โหดร้าย สร้างความทุกข์ทรมาน เป็นสำคัญ ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระราชวิเทศบายด้วยการพระราชทานสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับนานาชาติตะวันตกทั้งหลาย เพื่อมิให้แผ่นดินสยามต้องตกอยู่ในอาณัติของชาติหนึ่งชาติใด แล้วโปรดให้มีการแก้ไข ปัญหาอย่างค่อยเป็นค่อยไป อันเป็นการเตรียมการปฏิรูปแผ่นดินครั้งสำคัญในรัชกาลต่อมา

สภาพสังคมไทยในครั้งนั้น ได้เจริญวัฒนากว่าครั้งสถาปนาพระมหากษัตริย์เป็นอันมาก ด้วยความเจริญและวัฒนธรรมของตะวันตกที่เข้ามา ย่อมปลูกเร้าความคิดของคนสยาม ให้หมุนตามโลกสากล จากความรู้ความเข้าใจเพียงแต่สภาพการณ์ภายในพระราชอาณาจักร กลายเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กว้างไกล แต่อย่างไรพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็หาได้ทรงปฏิเสธสภาพการณ์ดังกล่าวไม่ ทรงดำเนินพระราชรัฐประศาสนโยบายสนองรับสภาพการณ์ดังกล่าวอย่างสุขุมคัมภีรภาพ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะยกระดับและพัฒนา ศักยภาพนับตั้งแต่พระบรมวงศ์ ข้าราชการและราษฎรทั้งหลายให้มีประสิทธิภาพเสมอเช่นนานาประเทศอารยะ ซึ่งพระบรมราชาบายทั้งหลายนี้ได้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมากมายในรัชกาลต่อมาสืบถึงปัจจุบัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยสิริราชสมบัติ ทรงดำเนินพระราชบาย นานาประการสืบจากครั้งแผ่นดินก่อน ประกอบกับปัญหาทั้งหลายที่เกิดจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของบรรดาชาติตะวันตก นับวันยิ่งเพิ่มพูนทวี อันมีมาจากการตีความเพื่อประโยชน์ตน จนสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงต้องทรงตัดสินพระราชหฤทัยให้มีการปฏิรูปบ้านเมืองครั้งใหญ่ เพราะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเห็นว่าสภาพการณ์บ้านเมืองได้วัฒนามาโดยลำดับ บรรดาระบบ ระเบียบ การบริหารราชการแผ่นดินก็ดูจะล้าสมัย ประกอบกับเหตุแทรกแซงจากต่างชาติอันเกิดจากการเปิดประเทศเจริญพระราชไมตรี จึงเป็นเหตุผลสำคัญของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในยุคสมัยนี้ นำมาซึ่งการคลี่คลายของอำนาจรัฐ ก่อให้เกิดสิทธิต่างๆ มากมายแก่ราษฎร ตามที่ยอมรับกันอย่างสากล สภาพสังคมในยุคนี้ถือว่าอิทธิพลของค่านิยมอย่างสากลได้เข้ามามีบทบาทต่อการบริหารราชการแผ่นดินในประเทศไทยเป็นอันมาก นำไปสู่การปฏิรูปครั้งใหญ่ ทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาปรากฏมีในครั้งนั้น และวิวัฒนาการสืบมาจนถึงปัจจุบัน

การคลี่คลายของอำนาจรัฐย่อมนำมาซึ่งสิทธิของราษฎร นั้น แม้ว่าในอดีตจะเป็นอันตรายต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และเป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดินก็ตาม แต่การที่ทรงใช้พระปรีชาญาณพระราชทานสิทธิต่างๆ แก่ราษฎรรวมถึงบรรดาสิทธิของผู้ต้องหาอย่างมากมายนั้น หาได้ทำให้พระราชอำนาจต้องลดน้อยถอยลงไปเลย พระองค์ทรงใช้พระมหากษัตริย์คุณอย่างอเนกปริยายเป็นที่ตั้ง ประกอบกับทรงยกระดับคุณภาพของสังคมไทย

อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะ ด้านการศึกษา เป็นสำคัญ เพื่อให้ราษฎรมีความรู้และตระหนักถึงคุณค่าแห่งสิทธิทั้งหลายให้ใช้ไปในทางที่ถูกควรสมดังพระราชประสงค์ทุกประการ

การที่ทรงจัดระบบการศึกษาให้เป็นระเบียบเรียบร้อยนั้น ก็เพื่อที่จะรองรับกระบวนการวิจิตรพิจารณาความแบบใหม่ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการร่างและบัญญัติขึ้นเพื่อให้กระบวนการในศาลไทย และกฎหมายไทยมีประสิทธิภาพสูงสุด อันจะนำมาซึ่งการยอมรับนับถือจากนานาอารยประเทศในที่สุด ซึ่งกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็ได้มีการพัฒนามาโดยลำดับจนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิจิตรพิจารณาความอาญา เมื่อพุทธศักราช 2478 อันเป็นผลสัมฤทธิ์จากการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 นี้

การปฏิรูปบ้านเมืองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำการปฏิรูปสภาพสังคมของไทยให้มีแบบแผน แทบจะทุกภาคส่วน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงพระบรมราชาธิบายว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพลิกแผ่นดิน ดังปรากฏความตอนหนึ่งว่า⁹

“เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านพระราชดำรัสนี้แล้ว รู้สึกว่าเป็นหนังสือสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเพิ่มพูนความเลื่อมใสในพระปรีชาสามารถและพระบารมีของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยิ่งขึ้นอีก ทั้งทำให้ความรักและความนับถือในพระองค์ ซึ่งข้าพเจ้ามีอยู่แล้วเต็มหัวใจ ให้นักแน่นเต็มตื่นมากขึ้นอีกด้วย.

พระราชดำรัสนี้ได้ทรงเรียบเรียงอย่างรอบคอบที่สุด แสดงให้เห็นชัดว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระปรีชารอบรู้ในทางรัฐประศาสนประเพณีการปกครองของไทยอย่างเก่าเป็นอย่างดี และส่วนการประเพณีการปกครองอย่างที่ยุโรปก็ได้ทรงศึกษาทรงทราบโดยตลอด. พระราชดำรัสนี้จึงเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในทางการปกครองของประเทศสยามเป็นอย่างดียิ่ง.

พระราชดำรัสนี้ นอกจากที่จะให้ความรู้อันดีดังที่กล่าวมาแล้ว ยังทำให้เห็นพระราชหฤทัยของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอย่างดี ว่าพระองค์มิได้ทรงนึกถึงสิ่งอื่นเลย นอกจากความสุขของประชาชน และความเจริญรุ่งเรืองของประเทศเป็นที่ตั้ง เป็นหลักสำคัญในการที่จะทรงพระราชดำริห์กิจการใดๆ ทั้งปวง.

⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้าคำนำ.

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิม เป็นตั้งกระทรวง 12 กระทรวงนี้ ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเรียกได้อย่างพูดกันตามธรรมดาว่า “พลิกแผ่นดิน” ถ้าจะใช้คำอังกฤษก็ต้องเรียกว่า “Revolution” ไม่ใช่ “Evolution”.

การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงดังนี้ มีน้อยประเทศนักที่จะสำเร็จไปได้โดยราบคาบ ปราศจากการจลาจล หรือจะว่าไม่มีเลยก็เกือบจะว่าได้. ประเทศญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่าง “พลิกแผ่นดิน” เหมือนประเทศสยาม แต่หาได้ดำเนินการไปได้โดยสงบราบคาบเหมือนอย่างประเทศสยามไม่ ยังต้องมีการจลาจลในบ้านเมือง เช่นมีขบถสัตตสุมา (“Satauma Rebellion”) เป็นต้น.

การที่ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงวิธีปกครองอย่าง “Revolution” ได้ โดยไม่ต้องมีใครต้องเสียเลือดเนื้อแม้แต่หยดเดียวดังนี้ ต้องนับว่าเป็นมหัศจรรย์ เป็นโชคคิของประเทศสยามเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ย่อมขัดกับประโยชน์ของคนบางจำพวก จึงยากนักที่จะสำเร็จไปได้โดยสงบราบคาบ.

ที่การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้สำเร็จไปได้ในประเทศสยามโดยราบคาบ เพราะ “Revolution” ของเรานั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงริเริ่ม. ประกอบทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ทรงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าผู้ใดหมดในเวลานั้น ทั้งทรงมีพระราชอัธยาศัยละมุนละม่อม ทรงสามารถปลุกความจงรักภักดีในชนทุกชั้นที่ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดพระองค์แม้แต่ครั้งเดียว.

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเห็นการภายนอกอย่างชัดเจน และทรงทราบการที่ล่องไปแล้วเป็นอย่างดี. ได้ทรงพระราชดำริห์ตรัสโดยรอบคอบ ได้ทรงเลือกประเพณีการปกครองทั้งของไทยเราและของต่างประเทศประกอบกัน ด้วยพระปรีชาญาณอันยอดเยี่ยมได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองเป็นลำดับมาล้วนเหมาะแก่เหตุการณ์และเหมาะแก่เวลา ไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป.

พวกเราผู้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้มีความจงรักภักดี และรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอยู่ทุกขณะจิตต์ ควรตั้งใจดำเนินตามรอยพระยุคลบาทตามแต่จะทำได้ ควรพยายามแลดูการล่องหน้า แต่ก็ควรเหลียวหลังดูประเพณีและหลักการที่ล่องไปแล้วด้วยเหมือนกัน ใน 2 อย่างนี้

ก็พอจะทำได้ มียากอยู่เพียงจะเลือกเวลาให้เหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป
อย่าให้เร็วเกินไป ข้อนี้แหละยากยิ่งนัก นอกจากมีสติปัญญาแล้ว ยัง
ต้องมีโชคดีประกอบด้วย แต่ถ้าเราทำการใด ๆ ไปโดยมีความสุจริตใน
ใจ และโดยเต็มความสามารถแล้ว ก็ต้องนับว่าได้พยายามทำการงาน
ตามหน้าที่จนสุดกำลังแล้ว."¹⁰

การเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว นั้นเป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมและการบีบคั้นจากนานาชาติตะวันตกที่มา
พร้อมกัปลัทธิจักรวรรดินิยมและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นผลให้ไทยต้องสูญเสียเอกราช
ทางการศาล ประกอบกับความเจริญของบ้านเมืองที่ก้าวหน้าเกินกว่าที่บรรดาตัวบทกฎหมาย
ระเบียบข้อบังคับ จารีตและวัฒนธรรมบางประการจะพัฒนาตามให้ทันได้ การปฏิรูปแผ่นดินครั้ง
ใหญ่ในรัชสมัยนี้จึงเป็นการปรับปรุงรูปแบบวัฒนธรรมต่างๆ ในบ้านเมืองให้ทันกับความ
เจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองและสากลชาติ ด้วยเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ซึ่งดำรงอยู่ในฐานะองค์สมบูรณาญาสิทธิอยู่แล้ว การปฏิรูปดังกล่าวจึงเป็นไปโดยง่าย
และละมุนละม่อมเป็นอย่างยิ่ง ปราศจากการใช้ความรุนแรง เพราะบรรดาราชฎาทรงทั้งหลายก็ต่าง
อยู่ภายใต้พระราชอำนาจนี้อยู่แล้ว และสมเด็จพระปิยมหาราชก็ทรงใช้พระราชอำนาจนี้อย่างสุขุม
คัมภีร์ภาพเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ แม้จะทรงดำรงพระราชสถานะที่สูงส่งแต่ก็ทรงมีความ
ใกล้ชิดกับอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์เป็นอันมาก ปรากฏในเหตุการณ์การเสด็จประพาสต้น
ถึงสองครั้งสองครา ที่ทรงปลอมพระองค์เสด็จประพาสมณฑลน้อยใหญ่ของสยาม เพื่อสดับทุกข์
สุขของราษฎรมาประกอบการบริหารราชการแผ่นดินของพระองค์

การปฏิรูปบ้านเมืองในแผ่นดินของสมเด็จพระปิยมหาราช นี้จะเป็นเรื่องใหญ่โต
มากในเวลานั้น หากพระองค์มิทรงใช้พระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ตั้งแล้ว ย่อมได้รับการต่อต้านจาก
ผู้ที่ไม่เห็นด้วยมิใช่น้อย แต่การปฏิรูปของพระองค์ก็ทำให้มีอุปสรรคอันใดแม้แต่น้อย ปรากฏใน
พระราชกรณียกิจการประกาศเลิกทาส เป็นต้น พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการ
อย่างค่อยเป็นค่อยไป จนทาสได้หมดสิ้นไปจากสังคมสยาม โดยมีเสียเลือดเนื้อหรือมีเหตุ
อุปสรรคใดเกิดขึ้นดังเช่นต่างชาติเลย

สิทธิต่างๆ ที่บังเกิดมีในรัชสมัยนี้ได้ผนวกลิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญารวมอยู่
ด้วย ดังปรากฏในกฎหมายวิธีพิจารณาความมีโทษ ซึ่งทำให้ผู้ต้องหาสิทธิหลายประการที่ไม่
เคยมีมาตั้งแต่ครั้งอดีต เพราะเกรงว่าจะทำให้คดีความล้นศาลอันเนื่องมาจากไม่สามารถปิดคดีได้

¹⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระ
บรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้าคำนำ.

แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดระเบียบการศาลเสียใหม่ การจัดระเบียบวิธีพิจารณาให้สอดคล้องกับระเบียบการศาลใหม่นี้ย่อมไม่ทำให้การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาเกิดอุปสรรคดังที่เกรงกันแต่ประการใด

จะเห็นได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ได้มีประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการผ่านมาหลายยุคสมัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพลจากสภาพการณ์ของสังคมและเหตุผลในแต่ละยุคสมัย ที่มีผลให้สิทธินั้นปรากฏมีหรือไม่ปรากฏมีเลย แต่ละสังคม แต่ละยุค แต่ละสมัย ย่อมมิให้สิทธิอันใดแก่ผู้ต้องหาเลย อันมีผลดีทำให้กระบวนการวิธีพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว สามารถอำนวยความสะดวกสุขร่มเย็น แต่ก็ทำให้ผู้ต้องหามีโอกาสพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้เลย จนอาจทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องตกเป็นจำเลยได้โดยง่าย ทั้งยังเป็นการเปิดช่องให้มีการทุจริตรับสินบน อยู่เสมอ จนได้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมในรัชกาลที่ 5 อันเกิดมาจากอิทธิพลของนานาชาติตะวันตก ทำให้สิทธิต่างๆ รวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาจึงบังเกิดมีและปรากฏในตัวบทกฎหมายเป็นอันมาก ทำให้กระบวนการวิธีพิจารณาสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และป้องกันการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาได้โดยง่าย บรรดาสิทธิของผู้ต้องหาเหล่านี้ได้มีพัฒนาการมาหลายยุคสมัย ด้วยมีเหตุผลจากสภาพการณ์ของสังคม การเมืองการปกครอง และค่านิยมที่ยอมรับกันอย่างสากลทั่วไป แต่ละยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน

สำหรับสิทธิของผู้ต้องหาที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงพุทธศักราช 2478 นั้นสามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้

กฎหมาย	สิทธิที่ปรากฏ
กฎหมายตราสามดวง	ไม่ปรากฏการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา เพียงแต่จะเป็นการใช้ดุลพินิจของตระลาการเพราะเหตุเวทนาสงสารเท่านั้น
พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115	<ul style="list-style-type: none"> - บุคคลจะไม่ถูกจับกุมโดยไม่มีเหตุอันควร (มาตรา 2) - บุคคลจะถูกจับได้โดยต้องมีหมายจับ - มีการกำหนดเวลาในการไต่สวนภายใน 48 ชั่วโมง เพื่อมิให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาเป็นเวลานาน (มาตรา 3) - เปิดโอกาสให้ผู้ต้องจับมีสิทธิแก้คำฟ้องได้ (มาตรา 4) - เปิดโอกาสให้คู่ความนำพยานเข้าสืบได้โดยไม่จำกัด (มาตรา 5)

<p>พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้พิพากษาได้สวอนจะอนุญาตให้มีการประกันตัวผู้ต้องหาได้ (มาตรา 6) - สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเร็ว
<p>ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที (มาตรา 84) - ต้องอ่านหมายจับและแจ้งเหตุที่จับให้ผู้ถูกจับทราบ(มาตรา 84) - การค้นจับต้องทำโดยสุภาพ ค้นผู้หญิงต้องให้ผู้หญิงเป็นผู้ค้น (มาตรา 85) - การควบคุมผู้ที่ถูกจับต้องใช้วิธีการเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อไม่ให้หนี (มาตรา 86) - ต้องนำตัวผู้ที่ถูกจับส่งให้ศาลภายในระยะเวลาที่กำหนดจะให้นานกว่านั้นไม่ได้ (มาตรา 84) - ผู้ที่ถูกจับมีสิทธิยื่นคำร้องขอศาลให้ปล่อยตนเองได้ ถ้าการควบคุมหรือขังทำโดยผิดกฎหมาย (มาตรา 90) - มีสิทธิทำคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว (มาตรา 106) - เจ้าพนักงานต้องทำการสอบสวนก่อนยื่นฟ้อง (มาตรา 120) - ก่อนมีการสอบสวน ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบและต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาทูลว่านั้นอาจใช้เป็นหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ (มาตรา 134) - ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิไม่ให้การเลยก็ได้ (มาตรา 134) - ห้ามพนักงานสอบสวนใช้วิธีการอันมิชอบเพื่อให้ผู้ต้องหาให้การ (มาตรา 135) - ข้อความทุกข้อที่เกี่ยวข้องด้วยความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหาที่พนักงานสอบสวนได้มาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบ (มาตรา 138)

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาได้มีวิวัฒนาการนับแต่ได้มีการปฏิรูปกฎหมายใน
แผ่นดินรัชกาลที่ 5 จนประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นผลให้สิทธิของ
ผู้ต้องหาในคดีอาญาได้มีขึ้นอย่างถาวรในต้วบทกฎหมาย ซึ่งเป็นหลักของการดำเนินกระบวนการวิธี
พิจารณาความอาญา และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับสภาพสังคม บ้านเมืองที่ก้าวหน้าไป
ในอนาคต



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ในอดีตนั้นจะขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้ปกครองจะเป็นผู้กำหนดขึ้นในรูปแบบของกฎกติกา แล้วพัฒนามาเป็นกฎหมายใช้บังคับกันในสังคม สิทธิของผู้ต้องหาจะถูกผนวกเข้าไปในกฎกติกาหรือกฎหมายเหล่านั้น มากบ้างน้อยบ้างตามแต่สภาพการณ์ของสังคมในแต่ละยุคสมัย กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจของผู้ปกครองในแต่ละสังคม เพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติตามผู้ใดละเมิดย่อมมีความผิด เมื่อสังคมต่างๆ ได้รวมตัวกันจนมีขนาดใหญ่และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จากกติกาภายในสังคมจึงกลายเป็นกติการะหว่างสังคม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอย่างสากล อันเป็นหลักพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนซึ่งได้ผนวกสิทธิของผู้ต้องหาเข้าไปในเวลาต่อมา

สำหรับในประเทศไทยนั้นปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ครั้งที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สภาพสังคมยังมีสภาพที่ไม่สลับซับซ้อน ทั้งอาณาจักรก็มีขนาดไม่ใหญ่โตเท่าใด การให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาก็กระทำโดยพ่อขุนซึ่งเป็นผู้ปกครอง ในครั้งนั้นพ่อขุนสามารถเสด็จออกพิจารณาพิพากษาคดีได้ด้วยพระองค์เอง แม้จะไม่มีตัวบทใดๆ ที่บัญญัติไว้ แต่ด้วยสภาพสังคมที่มีขนาดไม่กว้างขวางใหญ่โต พ่อขุนก็สามารถพระราชทานสิทธิในการแก้ต่างความผิดแก่ผู้ต้องหาได้ ทั้งราษฎรทั้งหลายที่มีทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจ ก็สามารถมาร้องทุกข์ถวายฎีกาต่อพ่อขุนได้โดยตลอดรัชสมัย จนถึงปลายสมัยของกรุงสุโขทัย สภาพสังคมเริ่มมีความสลับซับซ้อนมีอาณาจักรน้อยใหญ่มากมาย การจะอำนวยความสะดวกโดยพ่อขุนดังเช่นอดีตจึงเป็นไปได้ยาก ครั้งนั้นไทยได้รับอิทธิพลของกฎหมายธรรมศาสตร์ของอินเดียผ่านทางมอญ ทั้งรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์สมมติเทวราช ทำให้พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์กับราษฎรจากเดิมที่เป็นเสมือนบิดากับบุตรกลายเป็นเจ้าชีวิตกับข้าทูลละอองธุลีพระบาท สิทธิต่างๆ ในแผ่นดินเป็นของพระมหากษัตริย์ทั้งหมดการจะทรงปกครองบ้านเมืองที่มีสภาพสลับซับซ้อนเช่นนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดหน้าที่ต่างๆ ไว้มากกว่าสิทธิเพื่อเป็นการสะดวกต่อการใช้พระราชอำนาจในการปกครองแผ่นดิน ระบบเช่นนี้สืบทอดมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีสภาพสังคมที่สลับซับซ้อนมากกว่ากรุงสุโขทัยยิ่งนัก ทั้งสภาพการเมืองการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ก็แบ่งเป็นหลายราชวงศ์ พระมหากษัตริย์ต้องทรงปกป้องพระราชอำนาจและพระราชบัลลังก์มิให้ถูกรบกวนจากผู้ไม่ประสงค์ดี จึงทรงใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารราชการแผ่นดิน และคุ้มครองพระราชอำนาจให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ บรรดาสิทธิและเสรีภาพต่างๆ จึงมีปรากฏในกฎหมายฉบับใดนอกจากหน้าที่ที่

พระมหากษัตริย์ทรงกำหนดให้ปฏิบัติ ผู้ใดฝ่าฝืนย่อมผิดพระราชอาชญา อันเป็นความผิดต่อหน้าที่ที่พระมหากษัตริย์ทรงกำหนดไว้ในกฎหมาย

อย่างไรก็ดีแม้ว่าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจะทรงพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น แต่ก็หาได้ทรงใช้พระราชอำนาจเพื่อปกปักรักษาสมบัติเท่านั้น ในฐานะที่ทรงเป็นสมมติเทวราชย่อมทำให้พระองค์ทรงตระหนักในพระราชภาระในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ราษฎร เปี่ยมด้วยพระราชจริยวัตรที่เป็นแบบอย่าง อันจะนำซึ่งความเคารพยำเกรงแก่ราษฎรและข้าราชการบริพารทั้งปวง พระองค์จึงต้องทรงไว้ซึ่งพระราชธรรมของพระมหากษัตริย์ อาทิ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร เป็นต้น ซึ่งพระราชธรรมเหล่านี้จะทำให้บ้านเมืองสงบร่มเย็น แม้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาจะไม่ปรากฏในกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรีก็ตาม แต่การให้สิทธิบางประการแก่จำเลยในคดีอาญาย่อมมีได้เพราะเหตุแห่งความเวทนาสงสารของตระลาการ ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ของลูกขุนและตระลาการนั้นก็ต้องกระทำภายใต้กรอบอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงกำหนดไว้ เพื่อให้การอำนวยความยุติธรรมต่างพระเนตรพระกรรณเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของอาณาประชาราษฎร์ทั่วพระราชอาณาจักร รูปแบบการพิจารณาความเช่นนี้ได้สืบมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันเป็นสมัยแห่งการก่อร่างสร้างพระมหานครใหม่แทนกรุงเก่าซึ่งเสียหายจากภัยสงคราม

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทยได้ใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นหลักในการพิพากษาทั้งทางแพ่งและทางอาญา แต่สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายตราสามดวงนี้ มิได้ปรากฏเป็นรูปธรรมวนตัวบทกฎหมายใดเลย การให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาเป็นเพียงความเวทนาสงสารเฉพาะรายกรณี อันเป็นดุลพินิจของตระลาการผู้พิจารณา และไม่เพียงแต่สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาเท่านั้น สิทธิของราษฎรทั่วไปก็ปรากฏน้อยมาก คงมีแต่หน้าที่เท่านั้นที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ราษฎรต้องปฏิบัติตามเพราะต่างก็ทราบกันดีว่ากฎหมายเป็นคำสั่งบัญชาของรัฐอธิปัตย์ หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ต้องรับผิด ทั้งนี้เพราะกฎหมายตราสามดวงได้รับอิทธิพลจากกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาประกอบกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ไม่ต่างอะไรกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาให้อำนาจพระมหากษัตริย์อย่างท่วมท้นนั้นก็เพราะถือกันมาตามโบราณราชประเพณีว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงอำนาจดุจดังสมมติเทพ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การสร้างหลักประกันให้แก่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จึงใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ โดยถือเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับยุคสมัยครั้งนั้นเป็นอย่างมาก จวบจนเมื่อมีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีเหตุที่ต้องคำนึงถึงความมั่นคงของชาติเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก เพราะในเวลานั้นประเทศไทยยังถูกรบวงจากภัยสงครามบ่อยครั้ง การจะควบคุมให้คนในสังคมอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของผู้ปกครองจำเป็นต้องใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาภายในประเทศมาเป็นอุปสรรคใน

การพัฒนาจึงต้องนำกฎหมายในสมัยอยุธยามาชำระปรับปรุงเป็นกฎหมายตราสามดวง ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายเปิดประเทศในเชิงพาณิชย์ ทำการค้ากับนานาอารยประเทศทั้งในภูมิภาคเอเชียและฝั่งตะวันตกมากขึ้น กฎหมายไทยแต่เดิมซึ่งดูจะเหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในครั้งก่อนเริ่มที่จะเป็นปัญหาต่อชาวต่างชาติเหล่านั้น ด้วยความเกรงกลัวในกรรมวิธีปฏิบัติที่ทารุณโหดร้ายไร้ซึ่งมนุษยธรรม ไม่ว่าจะ เป็นกระบวนการค้นหาพยานหลักฐานหรือการลงโทษผู้กระทำผิด เช่น หลักจารีตนครบาล ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำ-ลุยเพลิง เป็นต้น ตามคำกล่าวอ้างของชาวต่างชาติ เป็นเหตุให้ชาวต่างชาติไม่ยอมให้คนในบังคับของตนต้องตกอยู่ในกระบวนการพิจารณาตัดสินและลงโทษตามกฎหมายไทยในสมัยนั้น อันเป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งการขอเข้าทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เพื่อให้คนในบังคับของชาติตนไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการวิธีพิจารณาของไทย ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกที่จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ชาติต่างๆ เข้าทำสนธิสัญญาดังกล่าวกับสยามเป็นอันมาก เพราะไทยเองก็มีอาชีพเสาะซื้อถั่วหาของต่างชาติเหล่านั้นได้ ทรงพยายามแก้ไขปัญหาทั้งหลายเป็นการเฉพาะหน้าด้วยพระปรีชาญาณอันกว้างไกลและทรงวางพระบรมราโชบายที่จะให้มีการแก้ไขบรรดากฎหมายเหล่านั้นอย่างเต็มรูปแบบ จนได้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมในต้นแผ่นดินต่อมา คือรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปกฎหมาย ด้วยการยกเลิกบรรดาจารีตและวิธีปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างเก่าก่อนของบ้านเมือง แล้วตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอย่างใหม่ โดยอาศัยวิธีพิจารณาความของต่างประเทศเป็นแนวทาง สำหรับใช้ไปพลางก่อน เป็นผลให้บรรดาสีทธิต่างๆ รวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาปรากฏขึ้นในต้วบทกฎหมายเป็นอันมาก พระองค์ได้พระราชทานเสรีภาพแก่อาณาประชาราษฎร์ถ้วนทั่วทุกชนชั้นอย่างเสมอภาค สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจึงได้ก่อเกิดขึ้นในต้วบทกฎหมายตั้งแต่บัดนั้น แล้วมีวิวัฒนาการมาหลายรัชสมัยจนถึงการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 อันได้ถือปฏิบัติใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน บรรดาสีทธิต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาก็ปรากฏขึ้นในกฎหมาย และมีวิวัฒนาการสืบมานับแต่ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาความตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 และ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ที่มีการแก้ไขปรับปรุงถึง 4 ครั้ง จนได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจึงได้บัญญัติอย่างถาวรเป็นแนวทางในกระบวนการวิธีพิจารณาความสืบมาจนถึงกาลปัจจุบัน

บรรดาสีทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏขึ้นในแต่ละยุคสมัยนี้ สามารถอธิบายได้ดังนี้

สมัย	สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ปรากฏ
ต้นกรุงสุโขทัย	<ul style="list-style-type: none"> - ปรากฏสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของคนในชุมชน - พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้พระราชทานสิทธิแก่ผู้ต้องหาในระหว่างที่ทรงพิจารณาคดีด้วยพระองค์เอง
ปลายกรุงสุโขทัย	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มรับอิทธิพลของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของอินเดีย - ไม่ปรากฏการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในกฎหมาย
กรุงศรีอยุธยา	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ปรากฏการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในกฎหมาย - การให้สิทธิเป็นอำนาจในการใช้ดุลพินิจของตระลาการ เพราะเหตุแห่งความเวทนาสงสารเป็นรายกรณี
กรุงธนบุรี	<ul style="list-style-type: none"> - เหมือนกับกรุงศรีอยุธยา
กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	<ul style="list-style-type: none"> - เหมือนกับกรุงศรีอยุธยา
สมัยการปฏิรูปกฎหมาย	<ul style="list-style-type: none"> - ปรากฏสิทธิของผู้ต้องจับในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 - สิทธิการนำสืบพยานตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113
สมัยภายหลังการปฏิรูป	<ul style="list-style-type: none"> - ปรากฏสิทธิของประชาชนชาวสยามในรัฐธรรมนูญฯ 2475 - สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาปรากฏอย่างถาวรในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาที่มีวิวัฒนาการจากแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเพียงการใช้ดุลพินิจ จนปรากฏขึ้นในดับทกฎหมายและปรากฏอย่างถาวรในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จนได้ถือปฏิบัติใช้มาจนถึงปัจจุบัน

การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระราชหฤทัยที่จะให้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมนี้ เพราะทรงตระหนักถึงสภาพปัญหาที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ใน

ขณะนั้น จำเป็นต้องเยียวยาแก้ไขเป็นการเร่งด่วน เพื่อเป็นข้อต่อรองในการขอแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ไทยทำไว้กับชาติตะวันตก อันเป็นการเรียกร้องเอกราชทางการศาลกลับคืนมาในที่สุด ซึ่งในระยะเวลาที่ไทยได้ปฏิรูปกฎหมาย ให้ทัดเทียมอย่างนานาอารยชาติตะวันตกแล้ว ไทยก็ได้พยายามขอแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้จนเป็นผลสำเร็จในเวลาต่อมา อาทิ ประเทศอังกฤษ ยอมสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับเสียทั้งสิ้น ในพุทธศักราช 2452 โดยมีเงื่อนไขว่าคดีใดที่คนในบังคับของอังกฤษเป็นจำเลยต้องมีที่ปรึกษาชาวยุโรปนั่งพิจารณาคดีในฐานะผู้พิพากษาด้วย และถ้าจำเลยนั้นมีเชื้อชาวเอเชีย ศาลต้องพิพากษาตามความเห็นของที่ปรึกษาชาวยุโรป หนึ่งในคดีที่จำเลยเป็นคนในบังคับของอังกฤษที่จดทะเบียนไว้ก่อนวันทำสนธิสัญญา ย่อมไม่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายไทย กงสุลยังคงมีสิทธิในการนำคดีไปชำระเองได้ ทั้งนี้ไทยต้องยอมยกดินแดนรัฐกลับคืน ตรังกานูและปะลิส ให้แก่อังกฤษ และยอมให้คนในบังคับของอังกฤษที่อยู่ในประเทศไทยมีสิทธิเช่นเดียวกับคนสัญชาติไทย โดยกำเนิด สำหรับประเทศฝรั่งเศส ได้ยอมให้สิทธิทางการศาลคืนแก่ไทยในพุทธศักราช 2450 เฉพาะชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับของฝรั่งเศส โดยไทยต้องยอมยกดินแดนเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศส ส่วนประเทศอิตาลี เดนมาร์ก และประเทศอื่นๆ ก็ยอมทำข้อตกลงกับไทยในเวลาต่อมา

แม้ว่าประเทศไทยจะต้องสูญเสียดินแดนบางส่วนให้กับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสก็ตาม แต่สิ่งที่ไทยได้รับกลับมาก็เป็นไปดังพระราชประสงค์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงที่จะทรงยอมเสียดินแดนส่วนน้อยเพื่อรักษาความเป็นเอกราชของชาติไว้มิให้ต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก และนำมาซึ่งเอกราชทางการศาลกลับคืนสู่ประเทศไทยในที่สุด

5.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาประวัติความมาของสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานั้น ทำให้เราทราบถึงข้อเท็จจริงบางประการของบ้านเมืองที่มีอิทธิพลต่อสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญานับแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่สิทธิของผู้ต้องหาไม่ได้ปรากฏในต้วบทกฎหมายใดเลย สืบเนื่องมาจากเหตุผลทางสังคมและสภาพบ้านเมืองในครั้งนั้นที่ต้องการความสงบเรียบร้อย จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่นานาอารยประเทศชาติฝั่งตะวันตกเข้ามาทำการค้าขายกับไทยเป็นอันมาก ด้วยความรุนแรงของกฎหมายที่มีต่อวิธีพิจารณาความ รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา นำมาซึ่งเหตุผลที่นานาอารยชาติเหล่านั้น ขอเข้าทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ด้วยสภาวะการณ์ที่ลัทธิจักรวรรดินิยม กำลังเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชีย หลายประเทศได้สูญเสียเอกราชตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงทรงตระหนักถึงภัยจากเหตุการณ์ดังกล่าว จึงทรงตัดสินพระ

ราชหฤทัยพระราชทานสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่อาณาอารยประเทศเหล่านั้น แล้วทรงวางพระบรมราชาบายจนเป็นผลให้มีการปฏิรูปกฎหมาย การศาลและการยุติธรรมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทำให้ทรงรับแบบแผนของกฎหมายของประเทศในแถบทวีปยุโรป มาประยุกต์ปรับให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทย ก่อเกิดกฎหมายวิธีพิจารณาความที่มีประสิทธิภาพ ที่ศาลไทยได้ถือปฏิบัติมาจนกระทั่งการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สำเร็จเสร็จสิ้น จึงได้ประกาศใช้ในพุทธศักราช 2478 อันเป็นกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาที่ได้ยึดถือกันมาถึงปัจจุบัน

จากการศึกษา แม้ว่าในครั้งอดีตก่อนการปฏิรูปกฎหมายในรัชกาลที่ 5 สิทธิของผู้ต้องหาจะมีได้ปรากฏในต้วบทกฎหมายใดๆ ก็ตาม ประกอบกับกระบวนพิจารณาความและกรรมวิธีการลงโทษที่ดูโหดร้าย แต่กระนั้น ศาลก็มีได้ลงโทษหรือใช้กรรมวิธีเหล่านั้นบ่อยครั้ง การวางหลักเหล่านี้เพื่อเป็นการข่มขู่ให้คนในสังคมเกิดความเกรงกลัวไม่กล้าที่จะกระทำความผิดได้ การที่ได้ศึกษาบรรดาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ทำให้ได้เรียนรู้ถึงเหตุผลทางประวัติศาสตร์ โดยมีสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นหลักในการศึกษา รวมทั้งได้ตระหนักถึงพระปรีชาญาณของพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกๆ พระองค์ ที่จะทรงรักษาพระราชอาณาจักรนี้ให้รอดพ้นจากภัยภายนอก และบันดาลความผาสุกร่มเย็นให้บังเกิดแก่อาณาประชาราษฎร์อย่างถ้วนทั่ว พระมหากษัตริย์คุณอันเป็นอเนกปริยายนี้จะเป็นเครื่องเตือนสติชาวไทยทั้งปวงให้ระลึกถึงสิทธิต่างๆ ที่พระราชทานไว้ในกฎหมาย รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ที่บังเกิดมีมาและมีวิวัฒนาการมาโดยตลอดตามยุคสมัย แม้ภายหลังจากการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว สิทธิของผู้ต้องหา ก็ยังมีวิวัฒนาการมา หาได้หยุดเพียงเท่านั้นไม่ แต่ยังคงพัฒนาไปตามหลักสากลที่ยอมรับกัน และสภาพสังคมไทยที่ผันแปรไปตามหลักสากลนั้น ดังจะเห็นได้ว่า มีการแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติม บางบทมาตราในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่ ตามความเหมาะสม แม้ในอนาคตภายหน้าก็ตาม ดังกล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาจะมีหยุดนิ่งเพียงเพื่อให้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ประกาศใช้เท่านั้น แต่ยังคงมีวิวัฒนาการตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมไทยที่ผันแปรไปตามความนิยมของโลกสากลที่จะพัฒนาไปแม้ในอนาคตกาลข้างหน้า

ด้วยพระปรีชาญาณของพระมหากษัตริย์ทุกๆ พระองค์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ จนเกิดการปฏิรูปบ้านเมืองครั้งสำคัญในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมนานาชาติทั้งหลาย ทำให้ประเทศไทยสามารถรอดพ้นวิกฤตการณ์อันเลวร้ายมาได้ สามารถพัฒนาและสร้างความเจริญรุ่งเรืองสู่พระมหานครเป็นอเนกประการ พระมหากษัตริย์คุณอันพันประมาณนั้นเกิดเป็นผลมาจากพระบรมราชนโยบาย

ปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ ซึ่งการปฏิรูปครั้งนั้นหาได้ทรงล้มล้างสิ่งที่มีมาแต่เดิมไม่ เพียงแต่ทรงปรับปรุงให้เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ปรากฏเห็นได้ดังเช่น สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ที่เป็นผลจากการปฏิรูปกฎหมายในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในเวลานั้นมีเหตุผลมาจากการแทรกแซงของชาติตะวันตก และสภาพการณ์ของสังคมโลกที่ต่างยอมรับนับถือสิทธิมนุษยชนเป็นอันมาก สังคมไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนาบรรดากฎหมายทั้งหลายให้รองรับสิทธิมนุษยชนเหล่านี้ ซึ่งผนวกไว้ด้วยสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาเข้าไป การปฏิรูปกฎหมายนั้น นำมาซึ่งระบบกฎหมายแบบใหม่ในสังคมไทย ที่ได้รับเอามาจากรูปแบบประมวลกฎหมายของชาติตะวันตก ทำให้ไทยต้องร่างประมวลกฎหมาย จนได้ประกาศใช้เป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในพุทธศักราช 2478 สิทธิของผู้ต้องหาจึงหยั่งรากสถาปนาลงในกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาของไทยนับแต่นั้นสืบมา ชาวไทยทั้งหลายผู้มีส่วนได้ประโยชน์จากบรรดากฎหมายเหล่านี้ ย่อมพึงตระหนักว่าการปฏิรูปในครั้งอดีตสมัยนั้น เกิดจากเหตุการณ์และสภาพบังคับบางประการ แต่นั่นก็นำมาซึ่งผลดีแก่กระบวนวิธีพิจารณาความเป็นอเนกปริยาย สิทธิเหล่านี้ย่อมจะบังเกิดผลเมื่อรัฐบาลไทยในเวลาต่อมา จะได้ตระหนักและเอาใจใส่ในการพัฒนาตามสภาพการณ์ของโลกสากล อีกทั้งต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับการดำเนินคดีและสภาพวัฒนธรรม สังคมของไทยประกอบด้วยจึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อวงการยุติธรรมอย่างสูงสุด.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2537.
- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2537.
- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2537.
- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2537.
- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2537.
- กัลยา จุลนวล. เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ (คุสตาฟ โรลีน ยัคมินส์). กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2515.
- โกศล ไสภาคย์วิจิตร. การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ขจร สุขพานิช. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2497.
- ดุษฎี หีลละเมียร. การศึกษากฎหมายในประเทศไทยตั้งแต่การปฏิรูปกฎหมายและการศาลในรัช สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน 100 ปี โรงเรียนกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร : เนติบัณฑิตยสภา, 2541.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานกฎหมายเมืองไทย. พระนคร : ไสภณพิพรรฒธนากร, 2475.
- ทรงศรี อัจจอรุณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2502.
- ธงทอง จันทรางศุ. กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ธงทอง จันทรางศุ. การปฏิรูปภาษากฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. ภาษากฎหมายไทย. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.
- นิติศาสตร์ไพศาล, พระยา. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีดี เกษมทรัพย์, ดร.. วิวัฒนาการของกฎหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและ ศีลธรรม. ใน กิตติศักดิ์ ปรกิติ, นิติปรัชญา ภาคสอง : บทนำทางประวัติศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2524.

ปิยนาค บุญนาค, ยุโรประหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20. กรุงเทพมหานคร : โครงการ Global Competence Project, 2540.

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : ไสภณพิพรรฒธนากร, 2458.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. ธนบุรี : ป.พิศนาคะ , 2514

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.

พัชรินทร์ เปี่ยมสมบุญรอด. การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 จนถึง พ.ศ. 2478. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

พิชาน ดโนทัย. กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2518.

พิทยาลภพฤทธิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น. เรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500.

มโหสถศรีพิพัฒน์, มหาอำมาตย์ตรีพระยา. การตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายในกรุงสยาม. พระนคร : ไสภณพิพรรฒธนากร, 2472

ยุติธรรม, กระทรวง. การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2511.

ยุติธรรม, กระทรวง. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร : เอส.ซี.พี.รีนทร์ แอนด์แพค, 2546.

ร. แลงการ์ด. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

ราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กรมหมื่น. พระราชบัญญัติปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กองบัญชาการ, 2444.

วรศักดิ์พิบูลย์, พระ. คำอธิบายกฎหมายอาญา 1. กรุงเทพมหานคร : วิชรินทร์, 2514.

วรศักดิ์พิบูลย์, พระ. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512.

วิชา มหาคุณ. ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ศรีศักร วิลลิโกดม. กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2545.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. ความมกยย้อนในประวัติศาสตร์ของบิดาแห่งกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2546.

สุทธิวาตนฤพุมิ, หลวง. ประวัติศาสตร์กฎหมายชั้นปริญญาโท. กรุงเทพมหานคร : ศรีสมบัติการพิมพ์, 2529.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค 4 : ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฎหมายสมัยอยุธยา. พระนคร : ศิวพร, 2510.

เสถียร ลายลักษณ์ (ผู้รวบรวม). ประชุมกฎหมายประจำศก. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมส, 2482.

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย ใน เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

เอก, ดอกเตอร์. คำอธิบายธรรมศาสตร์. พระนคร, 2475

ภาษาอังกฤษ

Clifford, W.. Science, Culture and Criminal Justice in Asia, 2 The International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice. Na. 2, 1978.

Kadish and Paulsen, Criminal Law and Its Processes, 2nd. ed. Boston : Little Brown and Co., 1969.

Montero. P.D., El Derecho Protecior de les Criminales. Madrid, 1916.

Packer, Herbert, The Limits of Criminal Sanction. Stanford, 1968.

Report of the Secretary – General of U.N. on the draft Covenant, UN. Doc A/2929, July I, 1955.

Walker, N. Sentencing in Rational Society. G.B. : Richard Clay Ltd., Penguin Books, 1972.

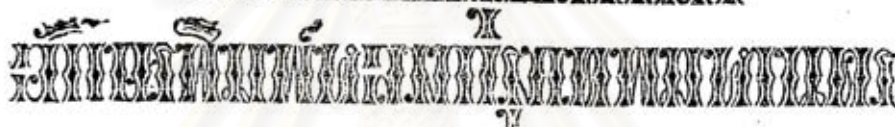
Wise, E.M., Note on International Standards of Criminal Law and Administration in G.O.W. Mueller and E Wise. International Criminal Law, South Hackensack : N.J. 1965.



ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115



เล่ม ๑๓ เพิ่ม แผ่น ที่ ๔๘ วันที่ ๔ มีนาคม รักษาสถาบันโกสินทร์ศก ๑๑๕ หน้า ๕๗๓



คำนำ

พระราชบัญญัติ ยกเลิกวิธีพิจารณาโจร
ผู้ร้าย ตาม จารีต นครบาล หน้า ๕๗๓
ประกาศ เปลี่ยน คำแห่งเสนาบดี กระทรวง
ยุติธรรม หน้า ๕๗๖



พระราช บัญญัติ
ยกเลิก วิธี พิจารณา โจร ผู้ร้าย

ตาม จารีต นครบาล

มี พระบรมราชโองการ ใน พระบาท
สมเด็จพระปรเมนทรมหา จุฬาลงกรณ์ พระ
จุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ก้าวัดเศษเดือนเกล้าว่า

ได้ประกาศให้ทราบทั่วกัน ว่า วิถี พิจารณา
 ไตรผู้ร้าย ตาม จารึกนคร ฆาต ซึ่งมีอยู่ใน
 พระราชกำหนดกฎหมาย ทั้งมา แต่ปางก่อน
 คือใน ลักษณะ ไตร เช่น นั้น แม้ผู้ต้องหาว่า
 เป็น ไตร ผู้ร้าย มี ข้อพิรุธ ๆ ผู้ร้าย
 ให้การ ทอก ซัก ทลาย ปาก ถ้าแลผู้ต้องหา
 ไม่ รบ ผู้พิพากษา อาจ ใช้ อำนาจ ด้วย
 เครื่อง เช่นนั้น เช่น นั้น กระทำ แก่ ผู้ต้องหา
 แล ค้น ซัก ตาม กฎหมาย ใน กระบวน
 พิจารณา ถว่า จะ ได้ ความ เป็น สัจ ๆ มิ เป็น
 สัจ ประการ ไค คง นี้

ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า การ ที่ ชำระ
 พอล ซัก ผู้ต้องหา ว่า เป็น ไตร ผู้ร้าย ด้วย
 ใช้ อำนาจ ตาม จารึก นคร ฆาต นั้น แม้ ใน
 พระราชกำหนดกฎหมาย มี ข้อ ความ จำกัด
 ไว้ เป็น หลาย ประการ เพื่อ จะ ให้ กระทำ แก่
 เมื่อ มี หลักฐาน เป็น สำคัญ แล้ว ก็ ก็ ยัง เป็น
 เหตุ ให้ เกิด การ เสื่อม เสอ ใน กระบวน
 พิจารณา ได้ มาก เพราะ เหตุ ที่ ผู้พิพากษา อาจ
 จะ พลาด หลั้ง หลง ลง อำนาจ แก่ ผู้ ไม่ มี ผิด
 ให้ เกิด ขาป กรรม เช่น นั้น แล ที่ สุก แม้ ด้อย

ค่า ซึ่ง ผู้ต้อง อาญา จะ ให้ การ ประการ ไค
 ที่ จะ พัง เขา เป็น หลักฐาน ดัง นั้น ใน ทาง
 บุคิธรรม ก็ พัง ไม่ ได้ ด้วย ด้อย ค่า เช่น นั้น
 อาจ จะ เป็น คำ สัจ จริง ๆ คำ เที ซึ่ง จำ ต้อง
 ถว่า เพื่อ จะ ให้ พัน รุกช เวทนา ก็ เป็น ไค
 ทั้ง สอง สถาน

ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า หลักฐาน ใน
 ทาง พิจารณา อรรถ คค โภค บุคิธรรม ก็ บ่อม
 ลาศรัย สัก ชี พยาน เช่น ใหญ่ ยิ่ง ถว่า
 สิ่งอื่น แล การ พิจารณา ความ ไตร ผู้ร้าย
 แล คค มี โภช หลวง ทั้ง บ่วง ทุก วัน นี้ ก็ ได้
 ไป รก เถลัว ๆ ให้ แถ้ ใจ ลักษณะ กระบวน
 พิจารณา แล ลักษณะ พยาน ให้ คค ชื่น อาจ จะ
 ชำระ ด้อย ความ เขา ความ เด็จ จริง ได้ รวง
 เร็ว สกวก ถว่า แต่ ก่อน ไม่ จำ เป็น จะ ต้อง
 ใช้ พิจารณา โภค จารึก นคร ฆาต อัน มี ทาง
 เสื่อม เสอ บุคิธรรม ทั้ง ได้ ถว่า มา แล้ว นี้
 อีก ต่อ ไป

เพราะ ฉนั้น จึง ทรง พระ กระจาย ไป รก เถลัว !
 ให้ トラ เป็น พระราชบัญญัติ สิบ ไป ว่า
 มาตรา ๑ ให้ ยกเลิก ข้อ ความ ใน กฎหมาย
 ซึ่ง มี ขาป ขก ไว้ ใน คราง นี้ คค

เล่ม ๑๓

ราชกิจจานุเบกษา

๕๗๕

ลักษณะ	ยก	ว่า กว๊
โจร	มาตรา ๒๗	เขียน ลงโจร
๖๖	๖๘	๖๖ ๖๖
๖๖	๖๙	๖๖ ๖๖
๖๖	๓๓	๖๖ ๖๖
๖๖	๓๔	๖๖ ๖๖
๖๖	๓๕	๖๖ ๖๖
๖๖	๓๖	๖๖ ๖๖
๖๖	๔๐	จำ ๕ แด ๓ ประการ โจร ๓๓
ตระลาการ	๖๖ ๔	มัก โขง ๓ ความ ไม่ให้ สมนก
๖๖	๖๖ ๕๗	คย ปาก ๓ ความ
๖๖	๖๖ ๒๐	ทวน คน ถาง
๖๖	๖๖ ๒๑	จำ คา ผู้ ตีเมฆ ถาง คั้น
๖๖	๖๖ ๓๑	จำ ข้อ คา ผู้ ๓ จาก ๓ คัก
๖๖	๖๖ ๓๗	จำ ข้อ ผู้ ไม่ ลง เล็บ ส่วน
๖๖	๖๖ ๓๘	จำ ข้อ ผู้ ชัก ไม่ ไป สัย
๖๖	๖๖ ๔๐	จำ ข้อ ผู้ ชัก หมายถึง
๖๖	๖๖ ๔๑	มัก แซ หน้า ทาก แดก รัง สีน โหม
๖๖	๖๖ ๕๒	คย ปาก ผู้ อุดรอย เกิด กำ ทน
๖๖	๖๖ ๕๔	มัก แซ หน้า ทาก แดก ผู้ ไม่ บอม ทำ ๓ คัก
๖๖	๖๖ ๖๗	จำ ข้อ ผู้ จาก ๓ คัก
๖๖	๖๖ ๘๘	จำ ข้อ แด ทวน ลก ความ ไม่ ยอม แด ความ
๖๖	๖๖ ๑๐๘	สัย เสียง ผู้ ฟ้อง ๓ ได้ ส่ง ลก สาว
๖๖	๖๖ ๑๑	สัย เสียง ผู้ ฟ้อง
๖๖	๖๖ ๑๒	คย ปาก ลก ความ ผู้ เถียง
๖๖	๖๖ ๓๖	จำ ข้อ ผู้ ร้าย ท บัง ไม่ รม
๖๖	๖๖ ๔	เขียน ๓ ยก
๖๖	๖๖ ๖	จำ ทวิ จำ นำ ไว้ ๓๓
๖๖	๖๖ ๕๖	จำ ทาก แดก ผู้ จาก ๓ คัก

มาตรา ๒ ห้ามมิให้ข้าราชการผู้หนึ่ง
ผู้ใด ลง อาญา กว๊ เหวง เหวง
จำ ๆ ๆ เหวง ทรมาน อย่างอื่น แก้ว่าง กาย
ผู้ต้อง ทว่า เหวง โจร ผู้ ร้าย เพื่อ ๒ ฟอง

ซึกเฮงคำให้ การ ทั่วประการ หนึ่ง ประ
 การใด แม้ ชี้ คำผิด พระราชบัญญัติ
 นี้แล้ว ให้ถือว่าผู้ นั้น ทำนอก ทำเหนือ พระ
 ราชโองการ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด
 กฎหมาย ให้ถึงพระราช อาญา ความโทษานุโทษ
 มาตรา ๓ ใน การ ที่ ระ พินักษากก็ มี
 โทษ นั้น ให้ ผู้พิพากษา พิเคราะห์เอา ความ
 หลักฐาน และ สักขี พยาน ขวรคามินัยคดี
 นั้น ๆ ถ้าเห็นมีหลักฐาน มีน คงว่า ผู้ต้อง
 ความเป็น โจรผู้ร้าย ถึง ะรับ เช่น สักๆ มีรับ
 ประการใด ก็ให้พิพากษาโทษไป ตามพระ
 ราชบัญญัติ ตักยองพยาน รัตนโกสินทร์
 ศก ๑๑๓ นั้น ทุกประการ
 ประกาศมา ณวันที่ ๑ มีนาคม รัตน
 โกสินทร์ ศก ๑๑๔ เป็นวันที่ ๓๐๓๓๘ ใน
 รัชกาลปัจจุบันนี้

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมิโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115



พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมิโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน

ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม

เล่ม ๑๓ แผ่นที่ ๕ วันที่ ๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๕ หน้า ๕๕

สารบัญ

ประกาศ ให้ใช้ตราสำหรับ ตำแหน่ง	
รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๔	หน้า ๕๕
พระราชบัญญัติ วิธีพิจารณา ความ มิ โทษ	
สำหรับใช้ไปพลางก่อน	รัตนโกสินทร์
ศก ๑๑๕	หน้า ๕๖
เสด็จ ออก แยก เมือง ต่าง ประเทศ	หน้า ๖๖
พระราชทาน สัญญา ยัทร	หน้า ๖๖
ข้าราชการ ล่วง หน้า	หน้า ๖๗
แจ้ง ความ กระ ทรวง มหาค ไทย	หน้า ๖๗
แจ้ง ความ กระ ทรวง อรรณ การ	หน้า ๖๗
การ ศพ พระ ภัทร ศิล สัง วร	หน้า ๖๗
ร กิ ชิต	หน้า ๖๗

ชาว พินา โด	หน้า ๖๘
ชาว คาบ	หน้า ๖๘
ยอก แก	หน้า ๖๘
ข้อคำพิพากษาศักดิ์สินในคดีฟ้องล้มละลาย	หน้า ๖๙



ประกาศให้ใช้ตรา สำหรับ ตำแหน่ง
รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๔

มี พระบรมราชโองการ ใน พระบาท สมเด็จ

พระปรมาภิไธย พุทธเจ้า

เกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้
ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

- เมื่อ วันที่ ๑๘ มกราคม รักษาสถิตศักราช ๑๑๓
- ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ออก ประกาศ
เป็นพระราชบัญญัติ เพื่อให้ เสนาบดี แล ผู้มี
ตำแหน่ง ใหญ่ ที่ ในเวลา นั้น ยัง ไม่มี กว
ตรา สำหรับ ตำแหน่ง ได้ ใช้ กว ครา คำ
แหน่ง ทั้ง ข้อ ความ ที่ แจง อยู่ใน ประกาศ
นั้น แล้ว

บัดนี้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราช

- ทาน ครา พระเพลิง ทรง รมาค ให้ เป็น ครา
ตำแหน่ง เสนาบดี กระทรวง อรรณการ เลื่อน
ครา ยชก คาม ประทับ นั้น ไป ให้ อธิบดี
กรม ศักยาธิการ ถือ เป็น ครา ตำแหน่ง สืบ ไป
อนึ่ง ทรงพระราชดำริที่ว่า กรมราช

เลขาการ เป็น กรม อัน สำคัญ เป็น หลัก
ของ ราชการ ทั้ง สิ้น ทุก กระทรวง ทุก กรม
ด้วย เป็น กรม ที่ รวบรวม ราชการ ทั้ง ปวง แล
อธิบดี กรมนี้ ก็ มี อำนาจ มี ที่ นึ่ง ใน ที่ ประชุม
เสนาบดี ผู้ นึ่ง เสนอ กับ เสนาบดี ทั้ง ปวง สมควร
จะ มี ครา สำหรับ ตำแหน่ง ได้ จึง ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ อธิบดี กรม ราชเลขาการ
ถือ ความ หมาย นั้น เป็น ครา ตำแหน่ง สืบ ไป

- ครา สำหรับ ตำแหน่ง ที่ ได้ กล่าว มา แล้ว นี้
ให้ เป็น อัน ใช้ ได้ ตั้ง แต่ วัน ที่ ได้ โปรดเกล้าฯ
ให้ ประกาศ นี้ ไป

- ประกาศ มา ณ วันที่ ๒๘ มีนาคม รักษาสถิตศักราช ๑๑๓
เป็น วันที่ ๑๐๐๐๐ ในรัชกาล
ปัจจุบันนี้



พระราชบัญญัติ วิธี พิจารณา
ความ มี โทษ สำหรับ ใช้ ไป พลง ก่อณ
รัตน โกสินทร ศักราช ๑๑๕

มีพระบรมราชโองการ ใน พระ ขาท สมเด็จ
พระ ปร มินทรมา พุทธเจ้า ลงกรณ พระ รุด จอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้
ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ได้ ทรง พระ
ราชดำริ เห็น ว่า ได้ ทรง พระ กรุณา โปรด
เกล้าฯ ให้ รัฐ มนตรี สภา ปฎกษา กัน เรียบ
เรียง ข้อ พระ ราช บัญญัติ ลักษณะ พิจารณา
ความ ซึ่ง มี โทษ ขึ้น ใหม่ ให้ ใช้ แทน พระ ราช
กำหนด กฎหมาย ลักษณะ พิจารณาเดิม ซึ่ง
ยังคง ใช้ อยู่ ใน พระ ราช อาณาจักร สยามนี้
แต่ ว่า การ ที่ จะ ครว ครา ร่าง แท่ง พระ ราช
บัญญัติ ลักษณะ พิจารณา ความ ซึ่ง มี โทษ
ใหม่ นี้ ยัง จะ ต้อง ซ้ำ อยู่ ไม่ แล้ว ทน ภัย เวลา
ที่ จะ ใช้ พระ ราช บัญญัติ นั้น บัดนี้ มี ความ
อาญา ซึ่ง มี โทษ ยัง ค้าง พิจารณา อยู่ มาก
มาย ทั้ง ความ ซึ่ง จะ ได้ พ้อง ร้อง กัน ขึ้น ใหม่
อีก ใน ศาล ซึ่ง ชำระ ความ มี โทษ เหล่า นี
ควร ที่ จะ ชำระ ให้ แล้ว เสร็จ ไป เสีย คราว
หนึ่ง ก่อณ

จึง ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ ครา พระ ราช บัญญัติ วิธี พิจารณา ความ มี โทษ
สำหรับ ใช้ ไป พลง ก่อณ นั้นไว้ดังนี้

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยลักษณะได้สวน

ก่อนเวลาพิจารณา

๑ ห้ามไม่ให้จับกุมลักขัง

โดยไม่มีหมายจับ

ยกเสียแต่จับกุมกำลังทำผิด

ๆ สงสัยว่า จะหนี

มาตรา ๑ การจับกุมผู้กระทำความผิด ล่วง
สมเด็จพระราชกำหนด กฎหมาย ซึ่งมีโทษ
หลวง นั้น ห้ามไม่ให้เกาะกุม จับตัวคน
ใดคนหนึ่งมา ใดๆ จะเอาตัวคนใดคนหนึ่ง
ลักขังไว้ สำหรับที่จะพิจารณาความนั้น
โดยที่ผู้พิพากษา ผู้มีหน้าที่ตามกฎหมาย
ไม่ได้ ออกหมาย ให้ เกาะกุม จับตัวคน
นั้นมา เว้นไว้แต่ เมื่อจับกุมคนใดคนหนึ่ง
กำลังทำการผิด ล่วงสมเด็จพระราชกำหนด
กฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวง อยู่ ก็ให้ ใดๆ
คนใดคนหนึ่ง ซึ่งมีเหตุสงสัย ว่าทำการ
ล่วงสมเด็จพระราชกำหนด กฎหมาย ซึ่งมี
โทษหลวง จะหลบหลีกหนีไปเสีย ก็ให้ จึงไม่
ต้อง ออกหมาย จับก่อน แลในหมายจับนั้น
ต้องกล่าวโดยย่อไว้ ด้วยว่า คนผู้ต้องจับ
นั้นเป็นผู้ที่สงสัย สงสัย ว่ากระทำความผิด
ล่วงสมเด็จพระราชกำหนด กฎหมาย ซึ่งมีโทษ
หลวง อย่างไร เมื่อใด ณที่ ตำบลใด ๆ นั้น ด้วย

๒ คนต้องจับกุม มาถึงที่ซึ่งแล้ว

ต้อง รก ขาดูชี้ตามเหตุ ที่ต้องจับนั้น

มาตรา ๒ ถ้าเกาะกุม จับเอาตัวคนใด
คนหนึ่งมาไว้แล้ว ก็ให้ นำตัว มาส่งยัง

ตรง ที่ ถูก ขัง สำหรับ แผ่นดิน แล้ว ให้
พนักงาน รก ชี้ ของ คน ผู้ต้อง จับ นั้น ลง ไว้
ใน สมุด ขาดูชี้ แลให้ รก หมาย ยื่นที่ กง
ไว้ ด้วยว่า คน ผู้ต้อง จับ นั้น ต้อง ทา ว่า
กระทำการผิด ล่วง สมเด็จพระราช กำหนด
กฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวง อย่างไร เมื่อใด
ณที่ ตำบลใด กับ ชื่อ ของ ผู้จับ ฤ็ ชื่อ
ของ ผู้พิพากษา ผู้มีหน้าที่ ตาม กฎหมาย
ซึ่ง ได้ ออก หมาย จับ นั้น ลง ไว้ ด้วย จง ทุก คราว

๓ ต้องได้สวนใน ๔๘ ชั่วโมง

ทั้งแต่จับตัวมา ถ้าเข้าไปด้วยเหตุใด

ต้อง รก หมาย ไว้ตามเหตุ นั้น

มาตรา ๓ ขรรษาคนผู้ต้องจับมาทุก ๆ
คนนั้น ถ้าการควร ได้ สวน ที่ ภาย
ใน ๔๘ ชั่วโมง นั้น แต่เวลาจับเอาตัวมา
ไว้แล้ว ต้องให้เอาตัวมา ให้ ผู้พิพากษา
ได้สวน คือ

(๑) ให้ผู้พิพากษาผู้ออกหมายจับนั้น
เอาตัวคนผู้ต้องจับมาไว้สวน, ใดๆ

(๒) คนผู้ต้องจับมานั้น ต้องจับมา
โดยทางอื่น นอกจากที่ไว้มีหมายจับ
ทั้งนี้ ก็ให้ผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่ง
ผู้มีหน้าที่ตามกฎหมาย เอาตัวคนผู้ต้อง
จับนั้นมาไว้สวน ถ้าในเรื่องใดรายใด

ต้องได้สวน เข้าไปกว่า ๔๘ ชั่วโมง ทั้งแต่
จับมาไว้แล้ว ก็ให้ผู้พิพากษา ผู้ได้สวนนั้น
รก หมาย ยื่นที่ กง การ ที่ ต้อง ชี้ เข้าไป มี
ไว้ ได้ สวน ใน กำหนด นั้น ลงไว้ ใน
เรื่องนั้น ราย นั้น จง ทุก คราว

๔ ให้ใ้ สอน พิเคราะห์ คำน ด้อย คำ
ที่ สบาย เป็น หลักฐาน
ว่า เป็น พิ รุท ฎา ไม่

มาตรา ๔ เมื่อ ใ้ คัดคน ผู้ ค้อง ทามา แล้ว
ค้อง ใ้ ผู้ พิพากษา ใ้ สอน ถาม ใ้ ใ้
ความ แน่ ว่า ผู้ ค้อง ทา จะ ใ้ การ แก่ คำ
พ้อง ฎา คำ ทา ว่า กระไร แล ใ้ เขา คัดคน
ทั้ง หลาย ผู้ ฎุ เทศ การ ใน คำ พ้อง คำ ทา นั้น
มา สบาย ทวี ถาม เป็น พยาน เขา ด้อย คำ
เป็น หลักฐาน ไว้ ชัน หนึ่ง ก่อน แล ใ้ ผู้ พิ
พากษา ใ้ สอน พิเคราะห์ คำน ด้อย คำ ของ พยาน
เหล่านั้น จง ด้อง แท้ ว่า พอ ควร จะ พึง เขา
ว่า คน ผู้ ค้อง ทา ฎา ผู้ ค้อง กล่าว โทษ นั้น
มี พิ รุท ฎา ไม่

๕ คู่ ความ ชัก พยาน ใ้

มาตรา ๕ คู่ ความ จะ ชัก ใ้ ถาม พยาน
คน หนึ่ง คน ใ้ ตาม พระราช บัญญู คัดคน
พยาน ใ้ ทั้ง พยาน ฝ่าย โทษ ฝ่าย จำเลย
แล คำ คอย ของ พยาน ค้อ คำ ถาม เช่น น
ค้อง ใ้ พึง เขา เป็น คำ พยาน ค้วย

๖ ใ้ ผู้ พิพากษา มี คำ สั่ง

คาม คำ พยาน ชัน หนึ่ง ที่ พิ รุท ฎา ไม่
มาตรา ๖ ถ้า ผู้ พิพากษา พิเคราะห์ คณ์ เทศ
ผล แล ด้อย คำ ของ พยาน ทั้ง ปวง โทษ ด้อง
แ้ แล ใ้ เห็น ว่า ด้อย คำ ของ พยาน เหล่า
นั้น ไม่ ควร พึง ใ้ ว่า คน ผู้ ค้อง ทา มี พิ รุท
ประการ ใ้ ฎา ด้อย คำ ของ พยาน เหล่า นั้น
ไม่ มี มูล พอ ที่ จะ สั่ง ใ้ เขา คัดคน ผู้ ค้อง ทา
ไว้ พิจารณา ค้อ ไป เมื่อ วิ นิ ฎย เห็น แ่
ทั้ง นี้ แล ใ้ ผู้ พิพากษา มี คำ สั่ง ใ้

ปล้อย คน ผู้ ค้อง ทา นั้น หลก พัน ไป ที่ เก็บ
ไม่ เก็บ ข้อง ค้อง พิพาก ท้วย คณ์ นั้น ค้อ ไป
ถ้า ผู้ พิพากษา ใ้ สอน พิเคราะห์ คณ์ ด้อย คำ
ของ พยาน ทั้ง ปวง โทษ ด้อง แท้ แล ใ้ เห็น ว่า
ด้อย คำ ของ พยาน เหล่า นั้น พอ ควร พึง
ใ้ ว่า คน ผู้ ค้อง ทา นั้น มี พิ รุท ย่าง แล
แล ถ้า ผู้ พิพากษา ศาล ใ้ สอน นั้น มี อำนาจ
ที่ จะ พิจารณา ความ ตลอด ไป ใ้ ก็ ใ้ ใ้
หนด หนึ่ง วัน เวลา ที่ จะ พิจารณา ค้อ ไป แต่ ถ้า
ศาล ใ้ สอน นั้น ไม่ มี อำนาจ ที่ จะ พิจารณา
ความ ค้อ ไป ใ้ ก็ ใ้ ผู้ พิพากษา ถ้า ใ้ คณ์
แล เวลา ที่ จะ สั่ง คณ์ นั้น ไป ยัง ศาล ที่ สมควร
จะ ชำระ กำหนด เวลา พิจารณา ค้อ ไป แล ใ้
สั่ง คัดคน ผู้ ค้อง ทา ไป ชัน ไว้ ใน ทรง คอย
กำหนด วัน พิจารณา ฎา จะ อนุญาต ใ้
คน ผู้ ค้อง ทา มี ประกัน ไป ใ้ ใ้ สุก แ่ ผู้
พิพากษา จะ เห็น สมควร แก่ รูป ความ อัน
มี โทษ หนึ่ง แล เขา

หมวดที่ ๒

ว่า ด้วย การ ชำระ เป็น ความ แ่นดิน

๓ ความ โทษ หลวง ไม่มี โทษ

ใ้ ชำระ เป็น ความ แ่นดิน คาม คำ พยาน
มาตรา ๓ บรรดา ความ อาญา ทั้ง ปวง ซึ่ง
มี โทษ หลวง เช่น ความ ทา ว่า ขอบ ประ
ทุษร้าย ทา ว่า กระทำ การ ผิด ร้าย ช่า
คน ทาย ทา ว่า กระทำ โจรกรรม ปล้น สกม
ทา ว่า ลอบ ลัก ทั้ง ไฟ ทา ว่า ผ้อ ยิง พระราช
ทรัพย์ ทา ว่า ทำ เงิน ทำ อัฐิ ของ แ่ง ปลอม
ทา ว่า กระ โสธ ราษฎร ฤค ชัก ค้วย อาญา

ลงเอาเงิน ทอง หาว วัชรี สีนย่น ฤๅ ทนสาขาด
 หาวว่า ช่มชืน ไทรม หญีร หาวว่า ทำร้าย
 ต่อ พระ ศาสนา มี การ ทำลาย พระ พุทธ รูป
 พระ สดุด เข็ญี หาวว่า ฤๅ ฤๅ เป็น ปรารชก
 แล ความ อาญา อย่าง อื่น ขรรษา ที่ หากัน
 อื่น มี โทษ หลวง ตาม พระราช กฤษฎีกา เป็น
 คั้น นั้น ใน ความ เหล่า นี้ ถ้า ไม่มี คน
 ไก่ คน หนึ่ง เป็น โทษ หนึ่ง กล่าว โทษ ผู้ ล่วง ฌเม็ก
 พระ ราช อาญา ก็ ก็ ฤๅ ถ้า มี โทษ
 หนึ่ง กล่าว โทษ ผู้ ล่วง ฌเม็ก พระ ราช อาญา อยู่
 แล้ว แต่ ผู้ นั้น ไม่ ติง ใจ ว่า ความ เรือง
 นั้น ต่อ ไป ด้วย เหตุ ประการ ไก ๆ ก็ ก็ ต้อง
 เป็น นำ ที่ ของ เจ้า พนักงาน กรม อัยการ แล ฝ
 รัชยา กฤษฎีกา จะ ต้อง พ้อง กล่าว โทษ ผู้ ล่วง
 ฌเม็ก พระ ราช อาญา ใน ความ ที่ ไม่มี คน
 อื่น เป็น โทษ ฤๅ จะ ต้อง ว่า ความ เรือง ที่
 โทษ เกิน ไม่ ติง ใจ ว่า นั้น ต่อ ไป เมื่อ เห็น
 ว่า มี พยาน พอ ที่จะ พิสูจน์ ให้ สมจริง ไท ว่า
 ผู้ ล่วง ฌเม็ก พระ ราช อาญา นั้น มี ข้อ พิรุธ
 กระทำ ผิด ต่อ พระ ราช อำนาจ กฤษฎีกา

๔ ให้ เจ้า พนักงาน กรม อัยการ
 แล กอง ไท สวม

ช่วย เสาะ หา พยาน ให้ ชำระ

มาตรา ๔ ให้ เจ้า พนักงาน อำเภอกำนัน
 กรม อัยการ แล กอง ไท สวม โทษ หลวง
 ใน กรม แล หัวเมือง สิบ สวม หาคำ พยาน ฤๅ
 สิ่ง สำคัญ อื่น เป็น หลัก ฐาน ใช้ เป็น ทิว พยาน
 ฤๅ ทิว คน ผู้ ซึ่ง ควร อัง เป็น พยาน นั้น
 ส่ง มา ให้ กรม อัยการ ฤๅ เจ้า พนักงาน ผู้
 รัชยา กฤษฎีกา ที่ จะ เป็น ผู้ พ้อง คำนึง เสมอ ไป

หมวด ที่ ๓

ว่า ด้วย ลักษณะ พิจารณา

๔ คู่ ความ แ่ง ทนาย ช่วย ว่า ความ ไท
 มาตรา ๔ ใน การ พิจารณา ความ นั้น ให้
 โทษ แล จำเลย มี อำนาจ แ่ง ทนาย ช่วย ว่า
 ความ ไท แต่ ต้อง ทำ หนังสือ แ่ง ทนาย ไว้
 เป็น สำคัญ ต่อ ศาล ด้วย แม้ ว่า แ่ง ทนาย
 แล้ว ก็ ก็ คู่ ความ ฤๅ ผู้ พิพากษา กระดา การ
 จะ ให้ ทั่ว ความ มา ให้ การ ด้วย ก็ ก็

๑๐ ถึง ถ้า ทนาย ชำระ โทษ ไม่ มา
 ก็ ให้ ยกฟ้อง เสีย

เว้น แต่ มี เหตุ ที่ ควร เลื่อน เวลา ชำระ ต่อ ไป
 มาตรา ๑๐ เมื่อ ถึง ถ้า ทนาย วัน แล เวลา
 นัด พิจารณา แล้ว ถ้า ฝ่าย โทษ ไม่ มา ศาล
 เอง ก็ ก็ ฤๅ ไม่ ไท แ่ง ทนาย ให้ มา แทน
 ทิว ก็ ก็ ก็ ให้ ศาล ไท สวม ฤๅ ไท ความ
 จริง ว่า โทษ ไท วัชรี หมายถึง ฤๅ วัน แล เวลา
 แล ที่ ๆ ไท ถ้า ทนาย นัด พิจารณา แล้ว กังนี้
 ก็ ให้ ศาล ทัก สิ้น ยกฟ้อง ของ โทษ เสีย
 ที่ เคียง เว้นไว้ แต่ ศาล จะ คำ วัชรี
 เห็น มี เหตุ สมควร ที่ จะ เลื่อน วัน พิจารณา
 ต่อ ไป ใหม่ เท่า นั้น

๑๐ โทษ ศาล จำเลย ให้ การ วัชรี แล้ว
 ให้ ทัก สิ้น ลง โทษ

มาตรา ๑๐ ถ้า โทษ ฤๅ ทนาย ของ โทษ
 มา ศาล ตาม ถ้า ทนาย นัด แล ไท ทั่ว จำเลย
 มา พร้อม แล้ว ก็ ให้ ศาล พิจารณา ต่อ ไป
 กังนี้ ก็ ให้ อำน คำ พ้อง ให้ จำเลย พัง
 ถ้า จำเลย ให้ การ วัชรี สารภาพ จริง คำ พ้อง

แต่ไม่ให้ ให้ การ ยก เหตุ ผล ขึ้น แก่ ทัว ต่อ
 สู้ คำ พ้อง ๆ ไม่ ให้ ให้ การ ยก เหตุ
 ขอ ความ งดมา เพื่อให้ ศาล ตก หมาย ต่อ
 โทษ มาก ให้ น้อย ลง ใน การ ที่ คน กระทำ
 ผิด ถ่วง ติง ติง หมาย แล้ว ก็ ให้ ศาล ตัก
 สิบ ลงโทษ จำเลย ตาม พระ ราชู คำ หมาย
 หมาย เสีย ที่ เกี้ยว

๑๒ ถ้า จำเลย ไม่ รัย ให้ ศาล

ซัก ใช้ จำเลย แล พยาน ทั้ง สอง ฝ่าย

มาตรา ๑๒ ถ้า จำเลย ไม่ ให้ การ ฎา ให้
 การ ฎา สืบ คำ พ้อง แล้ว ก็ ให้ ศาล ตาม
 ซัก ใช้ ได้ เสีย จำเลย ตาม คำ พ้อง ถอน แล้ว
 ให้ สืบ พยาน ฝ่าย โทษ หมด แล้ว ถ้า ฝ่าย
 จำเลย มี พยาน ก็ ให้ สืบ พยาน ฝ่าย จำเลย ต่อ ไป

๑๓ จำเลย ให้ การ แก่ โท คุ้ม ที่

แล ซัก ตาม พยาน โท

มาตรา ๑๓ ศาล ต้อง ขอม ให้ จำเลย มี
 โศภาศ ให้ การ แก่ ตาม คำ พ้อง โท คุ้ม
 ทุก ประการ แล ให้ จำเลย ซัก ตาม พยาน
 คน โท คน หนึ่ง ซึ่ง ต้อง อ้าง มา ให้ การ ยืน
 ยืน เขา จำเลย โท ทุก คน

๑๔ พยาน ต้อง ให้ การ เวียง ทัว ถิ่น

โดย ลำดับ ตาม ที่ ศาล ะ บัง คับ

มาตรา ๑๔ บรรดา พยาน ทุก คน ะ ต้อง
 ให้ การ แยก ถิ่น เวียง ทัว ไป ที่ ละ คน โดย
 ลำดับ ให้ ผู้ พิพากษา วินิจฉัย คุ ว่า ควร ะ
 เริ่ม ฎพยาน คน โท มา ให้ การ ถอน แล หลัง
 ฎ แต่ ะ เห็น สมควร

๑๕ วิถี สืบ พยาน ใช้ ตาม พระ ราชู ฎบัญญัติ
 ลักษณะ พยาน ร, ศ, ๑๑๓

มาตรา ๑๕ ซัก บัง คับ สำหรับ การ สืบ พยาน
 ทั้ง มี อยู่ ใน พระ ราชู ฎบัญญัติ ลักษณะ พยาน ลง
 วันที่ ๒๒ มกราคม ร, ศ, ๑๑๓ นั้น ให้ เขา
 มา ใช้ ใน การ สืบ พยาน ใน กระบวน พิจารณา
 ความ อาญา ซึ่ง มี โทษ หลวง โท ทุก ประการ

๑๖ คุ ความ ะ ขอ ให้ พยาน ให้ การ อีก
 ครั้ง หนึ่ง ฎา ให้

พยาน ไป ราก ศาล ๆ ก็ สัก โท

มาตรา ๑๖ เมื่อ พยาน ให้ การ เสรี ฎ แล้ว
 จำเลย ะ ร้อง ขอ ให้ พยาน บาง คน ออก ไป อยู่
 เสีย ภายนอก ศาล แล้ว ขอ ให้ พยาน คน
 หนึ่ง ฎา หลาย คน มา ให้ การ อีก ครั้ง หนึ่ง
 ก็ ให้ การ แยก ถิ่น ที่ ละ คน ฎา ให้ มา ให้
 การ ยืน ปาก ต่อ ถิ่น ก็ ให้ ศาล ขอม อนุญาต
 ฝ่าย ผู้ พิพากษา ะ สัก ให้ ตาม พยาน ถิ่น
 บ้าง ก็ โท ฎา ฝ่าย โท ะ ร้อง ขอ ตาม พยาน
 ถิ่น บ้าง ก็ ให้ ศาล อนุญาต เหมือน ถิ่น

๑๗ ให้ ศาล พิเคราะห์ คุ ว่า

ควร พิจารณา ข้อหา ซัก โท ถิ่น แล หลัง

มาตรา ๑๗ ใน คุ เรื่อง โท เรื่อง หนึ่ง ซึ่ง
 มี จำเลย ต้อง พ้อง หลาย คน แล้ว ก็ ให้ ผู้ พิ
 พากษา พิเคราะห์ คุ ว่า ควร พิจารณา ข้อหา
 ใน พ้อง ซึ่ง ถิ่น จำเลย คน โท ถิ่น
 คน โท หลัง ฎ แต่ ะ เห็น สมควร

๑๘ เริ่ม ชำระ แล ก็ ให้ ชำระ

ต่อ ไป ได้ แล้ว ขอย่า ให้ ซัก ซ้ำ

มาตรา ๑๘ ถ้า คุ เรื่อง โท ศาล ได้ ถิ่น ถิ่น

พิจารณาแล้ว ก็ต้องรีบพิจารณาพิพากษา
คดี เว้นแต่ข้อไปกว่า จะแล้วเสร็จ อย่าให้
ต้องหยุดการพิจารณาไว้ โดยไม่มีเหตุอัน
จำเป็นที่ จะ ต้อง ชักช้าต่อไป

๑๘ เมื่อ ฟัง คำ พยาน แล คำ ชี้แจง
มากของ คู่ ความ แล วั ให้ ศาล ทัก สืบ
ว่า ๑๘ เมื่อ ผู้ พิพากษา ได้ ฟัง คำ พยาน
แล ได้ ฟัง คำ ชี้แจง ใน คำ พยาน แล
ใน บท กฎหมาย ทั้ง ฝ่าย โจทก์ ฝ่าย จำเลย
เสร็จ แล้ว ก็ ให้ พิพากษา ตัดสิน ใน ที่ ประชุม
ศาล ถ้า เห็น ว่า พิจารณา ได้ ความ จริง ตาม
ฟ้อง แล้ว ก็ ให้ ลง โทษ จำเลย ตาม พระ ราช
กำหนด กฎหมาย ถ้า เห็น ว่า พิจารณา ไม่
ได้ ความ จริง ตาม ฟ้อง แล้ว ก็ ให้ ยก ฟ้อง เสีย

หมวด ที่ ๔

ลักษณะ พิพากษา ตัดสิน

๒๐ เมื่อ ชำระ แล้ว ให้ ตัก สืบ
ไม่ ชำระ กว่า สาม วัน
มาตรา ๒๐ ผู้ พิพากษา ต้อง พิพากษา
ตัดสิน ใน วันที่ ได้ ชำระ แล้ว ถ้า มิ ชำระ
ใน กำหนด ภายใน ๓ วัน นับ ตั้งแต่ วันที่ ได้
ชำระ แล้ว แล ผู้ พิพากษา จะ พิพากษา ตัดสิน
วัน ไก่ แล้ว ก็ ต้อง หนัก ให้ โจทก์ จำเลย ทวาย
ล่วงหน้า เสีย ก่อน

๒๑ คำ ตัก สืบ ต้อง เขียน
มาตรา ๒๑ คำ พิพากษา ตัก สืบ นั้น ต้อง
ให้ เขียน เป็น ตัว อักษร แล้ว ให้ ยื่น คำ ผู้
พิพากษา ทั้ง ปวง ผู้ ได้ ลง เนื้อ เนื้อ พิพากษา
ตัดสิน คดี เรื่อง นั้น เขียน ข้อ ลง ลงาน มีชื่อ
ของ คน ไว้ ึ่ง ทูต นาย

๒๒ คำ ตัก สืบ ต้อง ชี้ ชำระ
ใน ข้อ ต่าง ๆ คือ-
มาตรา ๒๒ ใน คำ ตัก สืบ นั้น ให้ ผู้ พิพาก
ษา ลง เนื้อ เนื้อ ชี้ ชำระ ใน ข้อ ซึ่ง จะ กล่าว
ไว้ ต่อไป นี้ คือ-

๑ จำเลย ผิด กิจ ฟ้อง ๆ ไม่
ข้อ ๑ พิจารณา ได้ ความ จริง ว่า จำเลย
ได้ กระทำ การ ผิด ลง ลงาน กฎหมาย ตาม
เช่น กล่าว ใน ฟ้อง นั้น ๆ ไม่

๒ จำเลย ทำ ผิด โดย เหตุ
กึ่ง ที่ หา ๆ ที่ แก่ นั้น ๆ ไม่

ข้อ ๒ ถ้า ฝ่าย โจทก์ ฟ้อง หา กล่าว ว่า
จำเลย ทำ การ ผิด โดย เหตุ ต่าง ๆ อัน
ควร ทวีโทษ ให้ หนัก ขึ้น ก็ ก็ ๆ ถ้า ฝ่าย
จำเลย ได้ การ แก่ กล่าว ว่า จำเลย ทำ การ
ผิด โดย มี เหตุ ต่าง ๆ อัน ควร จะ ลด หนัก
ผ่อน โทษ ก็ ก็ เมื่อ ฝ่าย โจทก์ ฝ่าย
จำเลย กล่าว กึ่ง นี้ แล้ว ก็ ให้ ชี้ ชำระ ว่า
จำเลย ได้ ทำ การ ผิด กว้าง เหตุ ต่าง ๆ อย่าง
ใด อย่าง หนึ่ง กึ่ง เช่น ว่า มา แล้ว นี้ ๆ ไม่

๓ จำเลย ทำ ผิด โดย เหตุ กึ่ง ที่ แก่ แล้ว
มี บท กฎหมาย ยก เว้น ๆ ไม่

ข้อ ๓ ถ้า ฝ่าย จำเลย ได้ การ แก่ กล่าว
ว่า ข้อ ที่ จำเลย ทำ การ ผิด นั้น บ่อน ไม่ มี
โทษ ตาม กฎหมาย กึ่ง นี้ แล้ว ก็ ให้ ชี้ ชำระ ว่า
(๑) ข้อ ที่ ฝ่าย จำเลย กล่าว แก่ นั้น พิ
พิจารณา ได้ สมจริง ๆ ไม่ แล ถ้า พิจารณา
สมจริง แล้ว ก็ ให้ ชี้ ชำระ อีก ขึ้น หนึ่ง ว่า
(๒) ข้อ ที่ ฝ่าย จำเลย กล่าว แก่ แล

พิจารณาไว้ สมจริงนั้น ย่อมเป็นการไม่
มีโทษ ตาม กฎหมาย จริง ๆ ไม่จริง

-:~:-

ถ้า ชี้ ฆากว่า จำเลย ไม่ผิด ก็ให้ สั่งปล่อย
เมื่อ ไล่ ชี้ ฆาก ตามความ ซึ่ง ไล่ กล่าว มา
ข้าง นั้น แล้ว เห็นว่า จำเลย ไม่ ใด กระ
ทำการ ผิด ล่วง ฝ่าฝืน ต่อ กฎหมาย แล้ว ก็
ให้มี คำสั่ง ไล่ ฆาก ใน คำ พิพากษา ตักสิน
ให้ ปล่อย จำเลย หลีก พ้น ไป ที่ เกี่ยว

-:~:-

ถ้า ชี้ ฆากว่า ผิด โดย เหตุ อย่าง ไก ก็ ให้ วาง
บทกฎหมาย ตาม เหตุ นั้น ให้ มี คำ หนด โทษ ด้วย
เมื่อ ไล่ ชี้ ฆาก เห็น ว่า จำเลย ใด ทำ การ
ผิด โดย มี เหตุ ต่าง ๆ อัน ควร จะ ทวิ โทษ ให้
หนัก ๆ ไม่ ก็ ก็ แต่ กระ ทำ ผิด โดย มี
เหตุ ต่าง ๆ อัน ควร จะ ลด หย่อน ผ่อน โทษ ใด
ฎา ไม่ ก็ ก็ แต่ การ ผิด นั้น ไม่มี ข้อ ยก
เว้น โทษ ไว้ ใน กฎหมาย ทั้ง นี้ แล้ว ก็ ให้
ผู้ พิพากษา ลง เนื้อ เห็น ชี้ ฆาก พิพากษา
ตักสิน ว่า โทษ จำเลย ลง ให้ หนัก เจน
โดย โทษ ยาน โทษ ตาม พระราช คำ หนด
กฎหมาย ซึ่ง คง ใช้ อยู่ใน สมัย นั้น

๒๓ ได้ ตักสิน โดย ที่ เห็น มากกว่า

มาตรา ๒๓ ใน เวลา ประชุม พิพากษา ตักสิน
คดี ทุก ๆ เรื่อง นั้น ให้ อธิบดี ผู้ พิพากษา
ถาม ผู้ พิพากษา ทั้ง ปวง ผู้ นั้น ประชุม อยู่ ด้วย
ให้ แสดง ความ เห็น ของ ตน เวียง ทวี ไป
ที่ ละคน ใน ข้อ ความ ซึ่ง จะ ต้อง วิจัย
ให้ ทด ลง ไล่ ฆาก นั้น นั้น ของ ทุก ๆ ข้อ แต่
ให้ อธิบดี ผู้ พิพากษา แสดง ความ เห็น

ของ ตน ภาย หลัง ผู้ พิพากษา ทั้ง ปวง
แต่ ได้ วิจัย ด้วย ข้อ ความ ทุก ๆ ข้อ เช่น ทด
ลง กัน ตาม ความ เห็น ของ ผู้ พิพากษา ซึ่ง
มากกว่า กัน นั้น

ถ้า ใน ข้อ ความ อัน เกี่ยว กัน นั้น มี ผู้
พิพากษา แสดง ความ เห็น ต่าง ต่าง กัน
ออก ไป กว่า ๒ พวก แล้ว แต่ ถ้า จะ วิจัย
ด้วย ข้อ นั้น เขา เป็น ทด ลง กัน ตาม
ความ เห็น ของ ผู้ พิพากษา ซึ่ง เห็น มาก
กว่า กัน นั้น ไม่ ใด แล้ว ก็ ให้ ผู้ พิ
พากษา ผู้ ซึ่ง มีความ เห็น ว่า จำเลย
มี พิรุธ แแรง กว่า ผู้ พิพากษา คน อื่น ๆ นั้น
ยอม ลง เนื้อ เห็น ด้วย กับ ผู้ พิพากษา ผู้ อื่น
ซึ่ง มีความ เห็น ว่า จำเลย มี พิรุธ น้อย กว่า
ความ เห็น นั้น

ใน การ ลง ความ เห็น ใน ข้อ ความ ที่
ควร พึง เขา เป็น จริง ๆ ไม่ ก็ ก็ ใน ข้อ ยก
กฎหมาย ที่ ประกอบ ใช้ นั้น ก็ ก็ ให้ ผู้ พิพากษา
ทั้ง ปวง พิจารณา เขา ใด โดย ที่ เห็น ขวี่ สุกข์ แก่
ใจ แต่ ปราศ จาก อดะ คี ๔ ประการ อย่า ใด ปล่อย
ให้ จิตร ของ ตน ถ้า เอียง ไป ด้วย ความ เห็น
แก่ หน้า ยุกต ฎา เห็น แก่ พวก พ้อง ฎา
ประชุม เช่น ไก ๆ เพื่อ ว่า คำ พิพากษา ตัก
สิน ของ ผู้ พิพากษา เหล่า นั้น จะ ใด ประกอบ
ไป ด้วย ความ สักย แต่ ความ ยุติธรรม อย่าง
ยิ่ง ที่ จะ เป็น ไป ใด

หมวด ที่ ๕

ลักษณะ อุทธรณ์

๒๔ คู่ ความ อุทธรณ์ ใด ใน ๑๕ วัน
มาตรา ๒๔ ถ้า ฝ่าย โทษ ฎา ฝ่าย จำเลย

แทนว่า คำพิพากษาคักสินของศาลเก็มนั้น
ไม่ถูกต้อง ด้วยกฎหมายแต่ยุคธรรมแล้ว
จะฟ้องอุทธรณ์ก็ได้ แต่ต้องยื่นฟ้องต่อ
ศาลนี้ ในกำหนด ๑๕ วัน นับแต่วันอ่าน
คำพิพากษาคักสินเป็นต้นไป

๓๕ คำฟ้องอุทธรณ์ต้องให้เหตุใจความ
ตามเหตุความจริง แต่ตามบทกฎหมาย
อย่าให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลย
มาตรา ๓๕ คำอุทธรณ์นี้ ให้เขียนเป็น
ฟ้องแล้ว ให้ผู้อุทธรณ์ลงนามของคนที่
นำไปยื่นต่อศาลเก็มนั้น แต่ในฟ้อง
อุทธรณ์ทุกฉบับ ต้องรวมใจความเรียง
เป็นข้อยกเหตุ ความความจริง ๆ ตาม
บทกฎหมาย ที่เห็นว่าเป็นของคดีอุทธรณ์ไว้
การอุทธรณ์คำคักสินอย่างนี้ ห้ามอย่าให้
เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลย ให้เรียกแต่
คำคักสินมาพิจารณา แต่ให้คู่ความเก็บ
มาว่าความกันต่อไป ถ้าคู่ความจะฟ้อง
หาให้เรียกผู้พิพากษามาเป็นจำเลย ก็ต้อง
ให้ฟ้องเป็นคดีใหม่ต่างหาก ตามความผิด
ที่จะฟ้องหา

๓๖ ถ้าผู้อุทธรณ์ คัก ทวาง อยู่ จะ ยื่น ฟ้อง
ให้ผู้คุมไปยื่นต่อศาลก็ได้

๓๖ ถ้าผู้อุทธรณ์ต้อง ซึ่ง อยู่ ใน ทวาง
แล้ว จะ ฟ้อง อุทธรณ์ ต่อ พนักงาน ผู้ คัก
แต่ รักษา ทวาง นั้น ให้ นำ มา ยื่น ต่อ ศาล
แทน ตัว ก็ได้

๓๗ ให้ ศาล อัน ต้อง อุทธรณ์ ยื่น ส่วน
แต่ คำ ฟ้อง ต่อ ศาล อุทธรณ์ ใน ๕ วัน

มาตรา ๓๗ ภายใน ๕ วัน นับแต่วันไต่รับ

ฟ้องอุทธรณ์ไว้เป็นต้นไปนั้น ให้อธิบดีผู้
พิพากษา ศาล ซึ่ง ได้ พิพากษาคักสิน คัก
เรื่อง ที่ ต้อง อุทธรณ์ นั้น ส่ง ฟ้อง กับ คำ
คักสิน แต่เทียบด้วยคำ ส่วนรวมทั้งดวง ใน
คดีเรื่องนั้น มายัง ศาล อุทธรณ์

๓๘ ให้ ศาล อุทธรณ์ กำหนด วัน ชำระ

ใน ๑๕ วัน เว้นแต่ มี เหตุ ชัก ช้อง
แต่ อย่า ให้ ช้า เกิน กว่า ๒ เดือน

มาตรา ๓๘ เมื่อ ศาล อุทธรณ์ ได้ รับ บรรดา
ด้วย คำ ส่วน มา ทมก แล้ว ก็ ให้ ศาล
อุทธรณ์ ออกหมายนัด กำหนด วัน แล เวลา
ที่จะ พิจารณา ความ อุทธรณ์ นั้น ไป ให้ คู่ ความ
ทวางล่วงหน้าก่อน แต่ ถ้า ฝ่าย ผู้ มี ใ้
อุทธรณ์ ร้อง ขอ สำเนา ฟ้อง อุทธรณ์ เมื่อ
ไต่ ศาล อุทธรณ์ ก็ ต้อง อนุญาต ให้ สำเนา
ฟ้อง อุทธรณ์ ตาม ความ ประสงค์

กำหนดนัดวันแลเวลาที่ จะ พิจารณา ความ
อุทธรณ์ นั้น อย่าให้ช้าเกินไปกว่า ๑๕ วัน
นับแต่วัน ที่ ศาล อุทธรณ์ ได้ รับ บรรดา ด้วย
คำ ส่วน มา เว้นไว้ แต่ มี เหตุ พิเศษ เกิด
ขึ้น จึง ให้ กำหนด นัด เกิน กว่า ๑๕ วัน ไป ได้
แต่ ต้อง ให้ ทนาย ยื่น ทัก เหตุ พิเศษ นั้น ลง
ไว้ ด้วย ฆ่ ทด ทวาง แล้ว อย่าง ไ้ ก็ ก็ ห้าม
ไม่ให้ กำหนด เกิน กว่า ๒ เดือน ๑๕ วัน นับ
แต่วัน ไ้ รับ บรรดา ด้วย คำ ส่วน ไว้

๓๙ ให้ มี คู่ ความ ถอน ๕ วัน

มาตรา ๓๙ ศาล อุทธรณ์ จะ ต้อง ส่ง ทนาย
นัด ไป ยัง ฝ่าย โจทก์ แล ฝ่าย จำเลย ให้ รุ้
ล่วงหน้า อย่าง ช้า ที่ สุด เพียง ๕ วัน
ก่อน ถึง วัน กำหนด นัด พิจารณา ความ อุทธรณ์

๓๐ ชำระ ความ อุตฺตฺรณฺ์ นั้น ให้ อำน
 ส่วน แล พัง คำ ชี้แจง ของ คู่ ความ
 มาตรา ๓๐ เมื่อ ถึง วัน กำหนด นัก พิจารณา
 ความ อุตฺตฺรณฺ์ แล้ว ให้ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ อำน
 ถ้อย คำ ส่วน แล ใน ความ เติม แล พ้อง
 อุตฺตฺรณฺ์ จน จบ แล้ว ให้ พัง คำ ชี้แจง มุตกฺกั ของ
 เจ้า พนักงาน กรม อธิการ ผู้ รักษา กฎหมาย
 ฎาฎา ใน ความ เติม นั้น มี โทษ ว่า กล่าว ก็
 ให้ พัง คำ ชี้แจง ของ โจทคฺ์ แล จำเลย ใน
 ความ เติม ฎาคำ ของ ทนาย ฝ่าย โจทคฺ์
 แล ฝ่าย จำเลย

๓๑ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ ฎาคู่ ความ จะ เว้น ก
 พยาน เก่า ใหม่ สืบ ก็ ได้

มาตรา ๓๑ ถ้า ศาล อุตฺตฺรณฺ์ พิเคราะห์ คดี เห็น
 จำเป็น จะ ต้อง พิจารณา ข้อ ประเด็น ข้อ โศ
 ข้อ หนึ่ง ซึ่ง มี อยู่ ใน พ้อง อุตฺตฺรณฺ์ ออก ค
 ให้ แจ่ม แจง แล้ว ก็ ให้ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ มี
 อำนาจ เว้น พยาน ซึ่ง ได้ ให้ การ ไว้ ใน
 ความ เติม นั้น มา สืบ อีก ครั้ง หนึ่ง ก็ ได้
 ฎา ให้ เว้น คน อื่น ฎา สิ่ง สำคัญ อื่น
 มา สืบ เช่น พยาน ใหม่ อีก ก็ ได้ การ สืบ
 พยาน อีก กัง ว่า มา นี้ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ ค่า
 วิธี เห็น สมควร ให้ สืบ เอง ก็ ได้ ฎา ฝ่าย
 โจทคฺ์ ฝ่าย จำเลย จะ ขอ ให้ สืบ ก็ ให้ ศาล
 อุตฺตฺรณฺ์ อนุญาต ตาม ความ ประสงค์ สุด แต่
 ศาล อุตฺตฺรณฺ์ จะ ทำ วิธี เห็น สมควร

๓๒ ความ ใน มาตรา ๑๒, ๑๔, ๑๕, ๑๖
 ใช้ ชำระ อุตฺตฺรณฺ์ ด้วย
 มาตรา ๓๒ ข้อ บังคับ สำหรับ การ สืบ พยาน

ทั้ง มี อยู่ ใน มาตรา ๑๒ มาตรา ๑๔ มาตรา
 ๑๕ แล มาตรา ๑๖ แห่ง พระราชบัญญัติ นี้ ก็
 ให้ เอา มา ใช้ ใน การ สืบ พยาน ชั้น พิจาร
 ณา ความ อุตฺตฺรณฺ์ ความ อาญา ซึ่ง มี โทษ หลวง
 โศ ทุก ประการ

๓๓ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ ชำระ แล้ว
 ต้อง คัก สิ้น ใน ๓ วัน

มาตรา ๓๓ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ จะ ต้อง พิจารณา
 คัก สิ้น ใน วัน พิจารณา เสร็จ ส่วน แล ฎา
 ภายใน กำหนด สาม วัน นับ ตั้งแต่ วัน พิจาร
 ณา เสร็จ ส่วน แล เป็น คัก ไป แต่ ศาล
 อุตฺตฺรณฺ์ จะ ต้อง แจง ความ ให้ ฝ่าย โจทคฺ์
 แล จำเลย ทราบ วัน แล เวลา ที่ ศาล อุตฺตฺรณฺ์
 กำหนด จะ พิจารณา คัก สิ้น ด้วย

๓๔ ศาล อุตฺตฺรณฺ์

แก้ คำ คัก สิ้น ได้ ตาม ความ เห็น

มาตรา ๓๔ ใน การ พิจารณา คัก สิ้น ชั้น อุต
 ตฺรณฺ์ ความ อาญา ซึ่ง มี โทษ หลวง นี้ ศาล
 อุตฺตฺรณฺ์ มี อำนาจ เติม ที่ จะ ยก เสีย ฎา
 เปลี่ยน แปลง ฎา แก้ไข ฎา เอา ตาม คำ
 วาง บท ประโยค ของ ศาล ซึ่ง ต้อง อุตฺตฺรณฺ์
 แล้ว วาง บท ประโยค ใน ครั้ง ที่ สุด ตาม
 แต่ ศาล อุตฺตฺรณฺ์ จะ ทำ วิธี เห็น ว่า ศาล
 เติม ควร ต้อง วาง บท ประโยค หนึ่ง คือ พ
 ภาษา ให้ ปลด อัย ทวิ จำเลย หลุด พัน ไป ฎา
 พิจารณา ให้ ลงโทษ จำเลย ตาม ความ สึก ฎา
 ลก หย่อน ผ่อนโทษ ฎา ทวิโทษ หนึ่ง ซึ่ง
 ศาล เติม ได้ พิจารณา ประโยค ไว้ แต่ เติม
 แต่ จะ เห็น ชอบ ด้วย กฎหมาย แล บุติกรรม

๓๕ คำขอร้องเขียน

มาตรา ๓๕ การพิจารณา ความ
พระราชบัญญัติ นี้ ห้าม ย่ำ ใ้ เรียก คำ
ฤชา ขอร้อง เขียน อย่าง หนึ่ง อย่าง ใด เว้น
ไว้ แต่ คำ ที่ พ้อง ทา เรียก เอา คำ สั้น
ใหม่ เดิม ฤ้ โทษ ภัย จึง ใ้ เรียก คำ
ขอร้อง เขียน ภาย จาก ใ้ นี้

หมวดที่ ๖

ลักษณะ ทำโทษตามคำพิพากษาตัดสิน

๓๖ คำตัดสินความ มีโทษ เป็น ที่ สุก เมื่อ—
มาตรา ๓๖ คำ ตัดสินความ มีโทษ ทั้ง ๒
ข้อ เป็น ที่ สุก และ ใ้ กระทำ ความ คำ
ตัดสิน นี้ คือ—

—๖๖—

๑ ศาลชั้นแรก

ตัดสินแล้ว ไม่มีอุทธรณ์

ข้อ ๑ เมื่อ ศาล ชั้น แรก ใ้ ตัดสิน แล้ว
ไม่มี พ้อง อุทธรณ์ ภาย ใน ถ้า คน ก ฤ้
ความ ทั้ง ๒ ข้อ ฝ่าย ลง ตาย มี ข้อ ขอม ตาม
คำ ตัดสิน อย่าง หนึ่ง, กมี—

—๖๖—

๒ และเมื่อ ศาล อุทธรณ์ ใ้ ตัดสิน แล้ว

ข้อ ๒ เมื่อ ศาล อุทธรณ์ ใ้ ตัดสิน แล้ว แต่
ไม่มี ฎีกา ก็ ต้อง กระทำ โทษ ตาม คำ
ตัดสิน นี้ เว้น ใ้ แต่ คำ ตัดสิน โทษ ประ
หาร ชีวิต ฤ้ ริบ ทรัพย์สิน สม ยติ จึง ต้อง
งก ใ้ ทำ ตาม ความ ที่ ใ้ ใน มาตรา ๓๗
ต่อไป นี้

๓๗ คำตัดสินถึงที่สุดได้ปล่อยแล้ว

จะกลับชำระทำโทษอีกไม่ได้

มาตรา ๓๗ เมื่อ คำ ตัดสิน ใ้ ถึง ที่ สุก แล้ว
ผู้ ต้อง พ้อง นี้ ไม่มี โทษ แล้ว ก็ ต้อง ปล่อย
ตัว เล็ด ทัณฑ์ และ จะ กลับ เอา ตัว มา ภาย
ฤ้ ตัดสิน ลง โทษ ใน คดี อื่น ใ้ ภาย นี้
ไม่มี โทษ

๓๘ คำตัดสิน ประหารชีวิต ศาล ใ้ ต้อง
ใ้ ศาล อุทธรณ์ ตัดสิน ใ้ ภาย จึง เป็น ที่ สุก

มาตรา ๓๘ เมื่อ ศาล ที่ ใ้ พิจารณา ชั้น แรก
นี้ ใ้ ตัดสิน ลง โทษ ประหาร ชีวิต ฤ้
ริบ ทรัพย์สิน สม ยติ แต่ จำคุก จน หมด ฤ้ ชีวิต
ใน คดี เรื่อง ใ้ ต้อง ใ้ ส่ง ส่วน วน คดี
เรื่อง นี้ มา ใ้ ศาล อุทธรณ์ ตรวจ ภาย
ศาล อุทธรณ์ ตัดสิน ใ้ ตาม นี้ แล้ว จึง จะ
เป็น ถึง ที่ สุก ใ้

๓๙ คำตัดสินโทษ ประหารชีวิต ริบ และ จำ
คุก จน ตาย ต้อง ทด ใ้ ภาย พร้อม ภาย ฎีกา
มาตรา ๓๙ คำ ตัดสิน อื่น ใ้ อื่น หนึ่ง
ซึ่ง ถึง ที่ สุก แล้ว แต่ เป็น คำ ตัดสิน มี โทษ
ประหาร ชีวิต ริบ ทรัพย์สิน สม ยติ ฤ้ จำ
คุก จน หมด ฤ้ ชีวิต ก็ ต้อง ใ้ เสนอ ภาย
กระทรวง ภาย ขอร้อง นำ คำ ตัดสิน นี้ ทด
ใ้ ภาย ถ้า มี ฎีกา ของ ผู้ ต้อง ตัด
สิน โทษ นี้ ภาย ก็ ใ้ ทด ใ้ ภาย
พร้อม ภาย เมื่อ ทราบ ภาย พระบรมราช
โอง การ ใ้ เป็น ใ้ ตาม คำ พิพากษา ฤ้
ทรง พระกรุณา ใ้ ภาย ใ้ ภาย ใ้ ภาย
การ ใ้ จึง ใ้ ภาย ตาม พระบรมราช โอง
การ นี้ ภาย ใ้ ภาย

๔๐ กำหนดให้ใช้

- มาตรา ๔๐ พระราชบัญญัตินี้ จะ ควร ใช้ ใน ศาลหัวเมืองมณฑลใด ทั้งแม่เมืองใด จะ
- ให้ ไปรณเกล้าฯ ให้ ประกาศ ใน ราชกิจจานุเบกษา และ ให้ เจ้ากระทรวงมี สาระ ครบถ้วน
- ไปยังหัว เมืองมณฑลนั้น ๆ แต่หัวเมืองมณฑลใด ที่ ยัง ไม่ ได้ ไปรณเกล้าฯ ให้ ใช้ พระราชบัญญัตินี้ ให้ คงปฏิบัติไปตามเดิม ก่อน

พระราชบัญญัตินี้ ทราบไว้ แต่ วันที่ ๒๗ เมษายน รักษากฎบัตร คี ๑๑๕ เป็น วันที่ ๑๐๐๓๐ ใน รัชกาลปัจจุบันนี้

เลขาธิการ ออก แยก เมือง ต่าง ประเทศ

- วันที่ ๒๙ เมษายน รักษากฎบัตร คี ๑๑๕ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์เบื้องบูรพทิศ เจ้าพนักงานกระทรวงว่า การต่าง ประเทศ และ กระทรวงวัง นำเสนาบดี โยธมาธิบดี เกอชชชา ฮอร์ตา เอกอสตา อรรคราชทูตพิเศษ ผู้มีอำนาจเต็ม ของ พระเจ้ากรุงโปรตุเกส ๑ เซนาบดี อันโตนิโอ โยกิม บัสโต เลซานการ ๑ เลยเคเนนส์ อันโตนิโอ บันแบโร ซิลวาโน ผู้ช่วย ๑ เจ้าทูตของ สุลต่านพม่า ถวาย
- พระราชสาสน์ ของ พระเจ้ากรุง โปรตุเกส ซึ่ง ทรง เြียบถ อรรถ ราชทูตพิเศษ สำหรับ
- กรุงสยาม คนก่อน กลับ แต่ ถวาย พระราชสาสน์ ทรง ตั้ง ให้ ท่าน อรรคราชทูตพิเศษ ผู้นี้ เป็น อรรคราชทูต สำหรับ กรุงสยาม สืบต่อไป พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัวมี พระ

ราชดำรัส ทวิชมตาม สมควร แล้ว ท่านทั้งสามนี้ กลับ จากที่ เฝ้า ใน การนี้ มี กอง ทหาร แต่ง เต็ม ยก ขึ้น แวดตาม ขรรคม เนิบม

—————

พระราชทาน สัญญา บัตร
 —————

พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว เสด็จ ออก ชุมนาง ไททรง พระกรุณา ไปรณเกล้าฯ พระราชทาน สัญญาบัตร แก่ ข้าราชการ มีรายนามรายวัน ทั้ง แจก ค่ำ ไปนี้

- วันที่ ๒๙ เมษายน รักษากฎบัตร คี ๑๑๕
- ๑ ให้ขุนมหาวิสุท เป็น หลวง นรินทรารมณ์ เจ้ากรมช่างทอง คง ถือ ศักดิ์ทินา ๒๐๐
- ๒ ให้นำ นายมหาคเล็ก บุตร หลวงมด โยธา มุโยค เป็น ขุนราชรถยาน ปลัดกรมรถ ถือ ศักดิ์ทินา ๒๐๐
- ๓ ให้นำ มงคลมหาคเล็ก บุตร พระยาราชโยธา เป็น จำเริญสุร แก้วน กรมพระตำรวจใหญ่ ขวา ฝ่ายพระราชวังบวร ถือ ศักดิ์ทินา ๔๐๐
- วันที่ ๓๐ เมษายน รักษากฎบัตร คี ๑๑๕
- ให้ หลวง วิชิต ชลไชย ผู้ช่วย ราชการเมืองสมุทรสงคราม เป็น หลวง วิชิต สุโรรมี ตำแหน่ง ราชการ ใน กระทรวงมหาดไทย ถือ ศักดิ์ทินา ๒๐๐
- วันที่ ๖ พฤษภาคม รักษากฎบัตร คี ๑๑๕
- ให้ พระโอรสเสข อรุณารักษ์ เป็น พระยารักษ์ทรงยศ มี ตำแหน่ง ราชการ ใน กระทรวงกระตาดใหม่ ถือ ศักดิ์ทินา ๔๐๐

พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 126

พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณา

ความอาญา

รัตนโกสินทรศก ๒๒๖

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกัน ด้วยทรงพระราชดำริถึง ความ ผู้ ร้ายบาง เรื่อง ซึ่ง เจ้า ของ ทพฺพยต้องเสียทพฺพย ไปโดยทางโจรภัย หรือ อื่น ๆ แลอัยการเป็นโจทย์ ศาลได้พิพากษา ลงโทษผู้ร้ายแล้ว ยังเป็นการยากลำบาก แก่ผู้ เจ้า ของทพฺพย ในเรื่องที่จะเรียกทพฺพย คืนอัย เพราะเหตุนี้จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ เป็น พระราชบัญญัติเพิ่มเติม วิธี พิจารณา ความ อาญาต่อไปนี้ดังนี้

มาตรา ๓ ในคดีเรื่องฉกทพฺพย, ข่ง ซิง, ฉิ่งราว, ปล้นทางบกทางน้ำ, ก้นโซก, ล้อโกง, ยักยอกทพฺพยผู้อื่นเป็นประโยชน์ ของคนในทางอาญา แลรับของโจรใด ๆ ที่เจ้าพนักงาน อัยการ เป็น ผู้ยื่น คำ หา ถัดว่า โทษผู้กระทำความผิดมาตรา ๘ แห่งพระราช บัญญัติ วิธี พิจารณา ความ อาญา มีโทษนั้น แต่ให้ไปให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงาน อัยการ ที่ถัดว่าแต่ก่อนเป็นผู้ พ้องแทนผู้ใดรับความ เสียหาย เพื่อเรียกทพฺพย หรือราคาของ

ทพฺพยซึ่งผู้ เจ้า ของได้เสียไปโดยฉกกฎหมาย ในคดีอาญา ที่ ว่า มา แต่ก่อน นั้น คืน จาก ผู้ ค้าง หาได้.

มาตรา ๒ คดีที่ฟ้อง เรียก ทพฺพย คืน ค้างแต่ก่อนนั้น ให้เจ้าพนักงานอัยการยื่นรอม ถิ่นกับข้อหาในความอาญา หรือให้ทำเป็น คำร้องยื่นในเดอตาโตเดตาหนึ่ง ระหว่างที่ ศาลเดิมพิจารณาความอาญานั้นอยู่ ก็ได้ คำ พิพากษาในเรื่อง เรียก ทพฺพย คืน ให้ ชั่วคร ดงไว้ ในคำพิพากษาคดีอาญา ส่วน หนึ่ง ด้วย คดีเช่นนั้นจะแยกฟ้อง เป็น ความ พัง เมื่อ ภาย หลังคำพิพากษาใน ความ อาญา นั้น ถึง ที่ สุด แล้วก็ได้.

มาตรา ๓ ในทางพิจารณา ถ้าพยาน หลักถานที่ได้ นำ ขึ้น นั้น ไม่เป็นที่เพียงพอ จะ ให้รู้ชัดได้ว่าจำนวนหรือราคาทพฺพยนั้นมาก น้อยอย่างไร หรือใครเป็นเจ้าของทพฺพย นั้นแล้ว ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้ ไล่ส่งคนค้อ ไป แลเรียกพยานหลักถาน มาสืบประกอบ เพิ่มเติมอีก.

ในคดีเช่นนั้น ศาลจะยังไม่ทำคำช้ขาด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องเรียกทรัพย์สิน แดงด้วยเหตุนี้ใน
คำพิพากษาคดีอาญาถอน แดงหรือได้
วินิจฉัยเป็นคำสั่งต่อทตลงกได้.

มาตรา ๕ ถ้าการวินิจฉัย เพื่อให้ได้
ความแน่ชัดว่า จำนวนทรัพย์สินที่ควรจะได้แก่
ผู้ต้องเสียหายมากน้อยเพียงไรนั้น จะทำให้
เป็นการชักช้าแก่คดีพิจารณาอื่น เช่นจะ
ต้องคิดหักชำระบัญชีที่ยากคัดค้านเป็นคณ
กรณแล้ว คำสั่งมีอำนาจจะสั่งให้แยกคดีของ
เรียกทรัพย์สินนั้น ออก แดงจาก ความอาญา
เพื่อให้พิจารณาคดีนั้นไปต่างหากส่วนหนึ่งได้
ความความในมาตรา ๒ แห่งพระราชบัญญัติ

มาตรา ๕ เมื่อศาลได้พิพากษาให้คน
ทรัพย์สิน หรือให้ ไร่ราคา ค่าทรัพย์สินแก่ เจ้า
พนักงานอัยการ แต่ทรัพย์สินนั้นไม่ได้อยู่ใน
ความรักษาของศาลแล้ว ก็ให้เป็นหน้าที่ของ
ผู้ได้รับความเสียหาย จะต้องขอให้ศาล
บังคับคดีไปตามคำตัดสิน และจะต้องทำการ
อย่างไรอย่างหนึ่งที่จำเป็น เพื่อกันจะได้
รับทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินนั้นคืน.

มาตรา ๖ ห้ามไม่ให้ศาลเรียกค่าธรรมเนียม
เนียมแก่เจ้าพนักงานอัยการ ในการที่เป็น
ผู้ฟ้องคดี หรือยื่นคำร้องขอเรียกทรัพย์สิน
คืนนั้นเอง แต่ให้ผู้ได้รับความเสียหาย
นั้นเอง เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายต่างๆที่จะเกิด
ขึ้นในกระบวนการพิจารณาหลังคำพิพากษาที่
อย่าง จำเลยในคดีอาญาเรื่องนี้จะต้องรับผิดชอบ เสียค่าใช้จ่าย แต่ ค่าธรรมเนียมตาม
ที่กล่าวข้างบนแล้วแทนทั้งสิ้น กับทั้งจะต้อง
ใช้ค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ซึ่งจะมีขึ้น เหมือนกับ
คดีเรื่องนั้นได้ว่ากล่าวกันในทางแพ่งธรรมดา
ด้วย เมื่อทรัพย์สินมีค่างานนั้นได้เอา
มาใช้ทุนทรัพย์สิน ที่ผู้ต้องเสียหายเรียกแล้ว
แล้วแต่ยังเหลืออยู่เท่าใด จึงเอามาใช้ค่า
เสียหายแก่ค่าธรรมเนียม ที่กล่าวนั้นตาม
มากแต่เล็กน้อย.

ประกาศมาณวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ รัตน
โกสินทรศก ๒๔๖๖ เป็นวันที่ ๓๔๓๕๓ ในรัชกาล
๖๕ บดินทร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2470

เล่ม ๔๘ หน้า ๑๒๗ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๗๐



พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา
พุทธศักราช ๒๔๗๐

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอภินิวกษัตริย์
เจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า
โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมควรจะให้แนวตั้งรวงฆระชั้น
สัญญาบัตรมีอำนาจระงับการไต่สวนชั้นต้น เพื่อยัง
ความสะดวกให้ มีอรรถประโยชน์ในการปราบปรามการกระทำผิดทาง
อาชญา
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้
โดยชอบด้วยเกล้าฯ ไปนี้

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๗๐ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๔ หน้า ๑๒๗

- มาตรา ๑ พระราชบัญญัติฉบับนี้เรียกว่า พระราชบัญญัติ
เพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช ๒๔๗๐
- มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศใน
ราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป
- มาตรา ๓ เมื่อมีเหตุเป็นที่เห็นว่าได้เกิดการทำผิดทาง
อาชญา นอกจากความผิดฐานลหุโทษในซึ่งกรรมการอำเภอ
ไม่อยู่และไม่อาจไปถึงได้ โดยพลันไซ้ ให้นายตำรวจภูธร
ซึ่งมียศชั้นเกินนายร้อยตำรวจขึ้นไป มีอำนาจกระทำการไต่
สวนชั้นต้นได้ และเพื่อการนั้นให้มีอำนาจยึดวัตถุพยาน
และออกหมายเรียกคนมาสำรวมให้การเป็นพยาน ทั้งใน
ทางที่จะแสดงความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ถูกสงสัย
- มาตรา ๔ เมื่อนายตำรวจภูธรกระทำการไต่สวนเสร็จแล้ว
ให้รายงานเรื่องไปยังกรรมการอำเภอเพื่อปฏิบัติกรคือไปตาม
กฎหมาย
- มาตรา ๕ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ทั่วพระราชอาณาเขต
ยกเว้นแต่ในท้องที่ ซึ่งอยู่ภายในเขตอำนาจศาลไปรษณีย์
หรือในท้องที่ซึ่งได้ตั้งศาลแขวงขึ้นแล้ว
- ประกาศมาณวันที่ ๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐
เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2472

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๒๑๒๒

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๒๑๒๔



ในหัวเมืองนอกเขตที่กรุงเทพมหานคร ให้ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ อธิบดีกรมตำรวจฯ ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการค้าตรวจประจำจังหวัด ผู้บังคับการตรวจภูมิละลา ผู้บังคับกองกำลังตรวจประจำจังหวัดหรืออำเภอ มีอำนาจออกหมายค้นว่าในวฤตคณิศรประการ ถ้าผู้ต้องหาออกหมายค้นว่ามาแล้วไปกระทำการด้วยตนเอง ก็ให้มีอำนาจจับ ที่บ้านเรือน และเรียกพยานได้ส่วนได้โดยไม่ต้องมีหมาย

ประกาศเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

ในพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริว่า ราชการในกระทรวงมหาดไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปบางตำแหน่ง สมควรที่จะกำหนดอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมวดเบ็ด หมวยรับ หมวยคืน เสียใหม่ เพื่อให้ตรงกับตำแหน่งที่ได้เปลี่ยนแปลง และสะดวกแก่การปฏิบัติงานผู้กระทำผิดในทางอาชญา

เล่ม ๔๖ หน้า ๒๑๑ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๒

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยหมยตามควรต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๒ แก้ไขเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๒

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ตั้งแต่วันที่ใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นไป ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๑ มาตรา ๑ ประกาศเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๑ ลงวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ และประกาศแก้ไขตำแหน่งเจ้าพนักงานในกรมตำรวจฯ ลงวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เสีย และให้ใช้กฎหมายในมาตราต่อไปนี้แทน

มาตรา ๑ ในเขตที่กรุงเทพมหานคร ให้ผู้บัญชาการ ผู้รักษาพระนคร ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ อธิบดีกรมตำรวจฯ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการค้าตรวจภูมิละลา ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการค้าตรวจประจำจังหวัด ผู้บังคับการหรือผู้กำกับการค้าตรวจประจำจังหวัดหรืออำเภอ มีอำนาจออกหมายจับหมายค้นบ้านเรือน และหมายเรียกพยานได้

บริการ
มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติแก้ไขวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 3)

เล่ม ๕๒ หน้า ๓๓๐ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๗๘



พระราชบัญญัติ
แก้ไขวิธีพิจารณาความอาชญา
พุทธศักราช ๒๔๗๗ (ฉบับที่ ๓)

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามพระราชกฤษฎีกาตั้งวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖)
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ
สั่งว่า
โดยที่สภาผู้แทนราษฎร ถวายคำปรึกษาว่า สมควร
แก้ไขกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาชญา

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๗๘ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๓๑

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ตั้งต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า “พระราชบัญญัติแก้ไขวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช ๒๕๗๗ (ฉบับที่ ๓)”

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกมาตรา ๓๕ แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความ มีโทษ สำหรับใช้ ไป พลง ก่อน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) นั้นเสีย

มาตรา ๔ บรรดาอรรถคดีที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้บังคับไปตามกฎหมายเดิม

ประกาศมาณวันที่ พุทธศักราช ๒๕๗๗
เป็นปีที่ ๑๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายชัชวาล อัครมากุล เกิดวันที่ 15 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2524 สำเร็จ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย นนทบุรี ปริญญานิติศาสตร บัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย